

Vedecký časopis Právnickej fakulty

ACTA FACULTATIS
IURIDICAE
UNIVERSITATIS
COMENIANAE

Tomus XXXII
č. 1/2013

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Bratislava 2013

Redakčná rada/Redaktionsrat/Body of Editors

Predseda

prof. JUDr. Pavol Kubíček, CSc.

Vorsitzender

Editor in Chief

Členovia

Mitglieder

Editors

prof. JUDr. Jozef Beňa, CSc.,
prof. JUDr. Ľubor Cibulka, CSc.,
doc. JUDr. Ľubomír Fogaš, CSc.,
JUDr. Ondrej Laciak, PhD.,
doc. JUDr. Ján Matlák, CSc.,
prof. JUDr. Pavel Šámal, PhD.,
prof. JUDr. Marián Vrabko, CSc.,
doc. JUDr. Peter Vršanský, CSc.**Tajomníčka redakčnej rady**

Redaktionsassistentin

Mgr. Eva Vlková

Board of Editors Secretary

Recenzenti

Rezensenten

Reviewers

JUDr. Zuzana Adamová, PhD.,
doc. PhDr. Monika Čambáliková, CSc.,
prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.,
JUDr. Matej Horvat, PhD.,
Mgr. Veronika Kalyniv, PhD.,
JUDr. Alexandra Kotrecová, PhD.,
JUDr. Hana Kováčiková, PhD.,
JUDr. Peter Lysina, PhD.,
Mgr. Jozef Poliak,
doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD.,
JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M.,
JUDr. Eva Villacis, PhD.,doc. JUDr. Ján Cirák, CSc.,
JUDr. Ján Elek,
JUDr. Jana Henčeková, PhD.,
doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.,
Mgr. Zuzana Kochanová,
PhD., Mgr. Barbora Králičková, PhD.,
JUDr. Milan Lipovský,
JUDr. Zuzana Magurová,
JUDr. Jana Serbová,
JUDr. Katarína Ševcová, PhD.,
JUDr. Lívia Trellová, PhD.,
JUDr. Timea Vörösová

Vedecký časopis Právnickej fakulty vychádza dvakrát do roka

Príspevky boli spracované k 15. 4. 2013 a neboli jazykovo upravené.

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2013

Požiadavky na výmenu:

Die Adresse für den Literaturaustausch:

Any information and exchange requests may be addressed to:

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta – Knížnica

Šafárikovo nám. 6

P. O. Box 313

810 00 Bratislava 1

Slovakia

e-mail: kniznica@flaw.uniba.sk

http://www.flaw.uniba.sk

EV 4725/12**ISSN 1336-6912**

Odporúčaná cena 5,- € bez DPH

OBSAH

<i>Mgr. Norbert Adamov, PhD.</i>	5
Insignie ako predmet autorského práva	
Insignien als Objekte des Autorenrechtes	
Insignia as Subject of Copyright	
<i>Ing. Mgr. Ondrej Blažo, PhD.</i>	24
Pojem dohoda v súťažnom práve	
Begriff der „Vereinbarung“ im Wettbewerbsrecht	
Concept „Agreement“ in Competition Law	
<i>Mgr. Veronika Čerbová</i>	48
Cirkevné, kánonické a konfesné právo – synonymá alebo obsahovo odlišné pojmy?	
Kirchenrecht, Kanonisches Recht und Staatskirchenrecht – Synonyme oder inhaltlich unterschiedliche Begriffe?	
Ecclesiastical Law, Canon Law and State Ecclesiastical Law. Synonyms or contently different concepts?	
<i>JUDr. Michal Ďuriš, PhD.</i>	64
Voľný pohyb súdnych rozhodnutí v Európskej únii – európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu	
Freizügigkeit von Gerichtsentscheidungen in der Europäischen Union – europäisches Verfahren in Rechtssachen mit geringem Streitwert	
Free movement of judicial decisions in EU – European proceedings in small claims cases	
<i>JUDr. Katarína Gešková, PhD.</i>	75
Mimoriadne dovolanie vo svetle vybraných európskych právnych úprav	
Besondere Beschwerde im Lichte der europäischen Gesetzgebung	
Special appeal („Mimoriadne dovolanie“) in the light of european legislation	
<i>Doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.</i>	90
Pohl'ad na chápanie práva v 20. storočí	
Einblick in die Rechtsauffassungen im 20. Jahrhundert	
Understanding of law in the 20th century	
<i>Doc. JUDr. Katarína Kalesná, CSc.</i>	101
Voľný pohyb osôb optikou recentnej judikatúry Súdneho dvora EÚ	
Der freie Personenverkehr im Licht der rezenten Rechtsprechung vom EuGH	
Free Movement of Persons in the Light of Recent ECJ Case Law	

<i>JUDr. Peter Kriško – JUDr. PhDr. Zuzana Korvínová</i>	108
Notárska zápisnica ako vnútroštátny a európsky exekučný titul	
Die notarielle Niederschrift als ein innerstaatlicher und europäischer Exekutionstitel	
Notarial Record as a National and European Enforcement Order	
<i>JUDr. Lucia Kurilovská, PhD. – Mgr. Katarína Lenhartová, PhD.</i>	147
Sociálna kuratela dospelých osôb v podmienkach Slovenskej republiky	
Die Sozialkuratel von Erwachsenen in der Slowakischen Republik	
Social guardianship of adults in the Slovak Republic	
<i>JUDr. Zuzana Macková, PhD.</i>	157
Systém štátnych sociálnych dávok v transformačnom 20-ročnom období	
System von den staatlichen Sozialleistungen in 20 Jahre Transformation	
The System of State Social Benefits during the 20 Years of Transformation	
<i>JUDr. Michaela Rišová</i>	243
Tracing of <i>modus vivendi</i> between States obligations under the United Nations Charter and under the regional human rights instruments: Reflections on <i>Al-Jedda</i> decision	
Suche nach dem <i>Modus Vivendi</i> zwischen den staatlichen Verpflichtungen auf Basis der Charta der Vereinten Nationen und aufgrund regionaler Menschenrechtsinstrumente: Reflektionen zur <i>All-Jedda</i> Entscheidung	
Hľadanie <i>modus vivendi</i> medzi záväzkami štátov plynúcimi z Charty OSN a záväzkami z regionálnych ľudsko-právnych nástrojov: úvahy nad rozhodnutím vo veci <i>Al-Jedda</i>	
<i>Doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD.</i>	256
Rozsah zmeny rozhodnutia správneho orgánu v odvolacom konaní a jeho preskúmavanie súdom	
Umfang der Änderung von verwaltungsbehördlicher Entscheidung im Widerspruchsverfahren und deren gerichtliche Überprüfung	
The extent of the alternation of the first-instance decision by the second-instance body and the judicial review of this proceeding	
<i>Doc. Petro Tračuk, CSc.</i>	266
Local Government on the Basis of Poland, Slovakia, Hungary and Romania	
Kommunale Selbstverwaltung am Beispiel Polens, der Slowakei, Ungarns und Rumäniens	
Miestna správa na príklade Poľska, Slovenska, Maďarska a Rumunska	

INSÍGNIE AKO PREDMET AUTORSKÉHO PRÁVA

Mgr. Norbert Adamov, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra občianskeho práva

Insígnie ako predmet autorského práva

Insígnie sú predmetmi hmotnej kultúry, ktoré ako sémanticky relevantné znaky (alebo súbory znakov), vyjadrujú status svojich nositeľov. Slovenské právo insígnie nedefinuje. V užšom zmysle slova sú to najmä tie artefakty, ktoré osoby vo verejnej funkcii alebo ako štatutári rôznych inštitúcií nosia pri výkone tejto funkcie pri rôznych ceremoniálnych príležitostiach ako súčasť svojho oblečenia alebo súvisiacej reprezentačnej výbavy. V širšom zmysle slova to môžu byť aj iné artefakty, ktoré reprezentujú status právnickej osoby. Použitie niektorých insígnií (napríklad v rámci výkonu územnej samosprávy) je upravené predpismi správneho práva. Pretože však insígnie môžu byť aj autorským dielom, chráneným Autorským zákonom, ich použitie je obmedzené aj rozsahom súhlasu na základe licenčnej zmluvy medzi autorom a používateľom insígnií. Hoci je používateľ insígnií vlastníkom hmotného predmetu, ktorým je dielo vyjadrené, nie sú tým dotknuté autorské práva autora, pretože tieto práva sú oddelené od materiálneho substrátu.

Insignien als Objekte des Autorenrechtes

Insignien sind Objekte einer materieller Kultur, welche als relevante Zeichensprache (oder Zeichensysteme), den Status Ihres Trägers ausdrücken. Die slowakische Rechtssprechung hat keine Definition für Insignien. Es sind in engeren Sin solche Artefakte, welche konkrete Personen in öffentlicher Funktion oder als Träger verschiedener Funktionen bei Ausübung dieser bei verschiedenen Zeremoniellen Handlungen als Zeichen ihrer Bekleidung mit ihre representativen Ausstattung haben. Im weiteren Sinne des Wortes handelt es sich auch um solche Artefakte, welche einen Status der Rechtsperson representieren. Die Verwendung mancher Insignien (z. B. wie Verwaltungssymbole) ist durch das Verwaltungsrecht reguliert. Da aber Insignien auf das Autorenrecht gebunden sein können, dessen Verwaltung begränzt auch durch die Breite der Zustimmung auf grund des Lizenzvertrages zwischen dem Autor und den Benutzer der Insignien ist. Obwohl der Benutzer der

Insignien, als Eigentümer des auftretet Sachobjektes auftretet, durch welches das Werk zum Ausdruck gelangt, ist das Autorenrecht des Autors unangetastet, weil diese Rechte von Materiellensubstrat getrennt sind.

Insignia as Subject of Copyright

Insignia are objects of material culture, which as semantically relevant characters (or an assemblage of characters) express the status of their holders. The Slovak law does not define insignia. In the strict sense of the word, insignia are such artefacts that some authorities or official representatives of various institutions wear at ceremonial events as parts of their clothing or a connected representative equipment. In a broader sense, it can also be other artefacts which represent the status of an artificial person. Using some insignia (e.g. symbols of the local government) is governed by the rules of administrative law. As an insigne may also represent a copyrighted work protected by Copyright Act, its usage is limited to the scope of agreement between the author and the user of insignia. Even though the user of the insigne may have the status of an owner to material object by which the copyrighted work is expressed, it does not affect the copyright, as this right is separated from the material substrate.

Kľúčové slová: insígnie, znak, symbol, autor, heraldik, vexilológ, výtvarník, autorské dielo, súhlas, licenčná zmluva

Schlüsselbegriffe: Insignien, Zeichen, Symbol, Autor, Heraldik, Verilolog, bildender Künstler, Autorenwerk, Zustimmung, Lizenzvertrag

Key words: insignia, sign, symbol, author, vexillologist, heraldist, visual artist, copyrighted work agreement, licence agreement

Pojem insígnie v semiotickom kontexte

Insígnie je slovo latinského pôvodu, ktoré sa v slovenčine používa len v pomnožnom tvare. **Insígnie sú predmetmi hmotnej kultúry, ktoré ako sémanticky relevantné znaky¹ (alebo súbory znakov), vyjadrujú status svojich nositeľov.²** Slovenské právo insígnie nedefinuje ako pojmovú kategóriu. Pojem „insígnie“ je vo všeobecne záväzných právnych predpisoch vymedzený len kauzisticky ako taxatívny výpočet vecí, ktoré sa danej oblasti úpravy za insígnie považujú. Takéto katalógy možno nájsť aj v interných právnych predpisoch (napríklad katalógy akademických insígnií v štatútoch univerzít alebo vysokých škôl).

¹ Slovo „znak“ tu používam z toho dôvodu, že zo semiotického hľadiska ide o širší termín, pod ktorý možno subsumovať nielen symboly, ale aj ikony a indexy.

² Nie každý znak možno považovať za insígnie. Niektoré prípady sú ambivalentné, napríklad je otázne, či v súvislosti so statusom „hlavného mesta“ ako symbolu centra štátnej moci, možno uvažovať o insígniách.

Použitie niektorých insígnií (napríklad v rámci výkonu územnej samosprávy) je upravené všeobecne záväznými predpismi správneho práva, prípadne internými právnymi predpismi, tých inštitúcií, ktoré na základe všeobecného právneho predpisu majú právo insígnie používať. Ako príklad možno uviesť, že podľa § 4 od. 1 písm. f) zákona o vysokých školách (č. 131/2002) má vysoká škola „právo používať akademické insígnie“. Konkrétnejšie vymedzenie však v zákone absentuje. Preto je nutné, aby si každá vysoká škola (ktorá chce používať insígnie) uviedla katalóg insígnií a spôsob ich použitia vo svojom štatúte.³

O insígniách sa často uvažuje len ako o symboloch a to možno z toho dôvodu, že v slovenská právna úprava iné druhy znakov nepozná, nerozlišuje slovo „znak“ ako širší pojem a slovo „symbol“ ako užší pojem (resp. jeden z viacerých druhov znakov) a pravdepodobne sa tieto pojmy nesprávne používajú ako synonymá. Použitie slova „symbol“ je korektné pokiaľ súvislosť medzi symbolom a zastupovanou skutočnosťou vychádza z konvencie. Symbol je preto zrozumiteľný len tomu, kto pozná jeho sémantický kód, pričom táto vedomosť je determinovaná buď znalosťou genézy vzniku určitého symbolu, alebo kultúrnou skúsenosťou.⁴ Pre dekódovanie symbolu môže byť dôležitý aj kontext

Insígnie však nemusia byť len čistými symbolmi, pretože tu môže dochádzať k prieniku s ďalšími druhmi znakov ako sú indexy a ikony. Ikony sú znaky, ktoré svojou vizuálnou podobnosťou korešpondujú s predmetom na ktorý odkazujú. Indexy zas odkazujú na určitý predmet na základe kauzality. Typickým príkladom insígnie, v ktorej sa prelínajú všetky tri druhy znakov je napríklad slovenská vlajka.

Na tomto mieste je potrebné poznamenať, že v súvislosti s používaním jednotlivých druhov znakov súvisí aj generovanie celého radu metaznakov, bližšie rozoberanie tejto problematiky sa však dostáva mimo zamerania tohto článku.

Hoci by sa mohlo z vyššie uvedeného zdať, že znaky odkazujúce na postavenie istých subjektov a insígnie týchto subjektov sú synonymá, nie je to tak, pretože:

- 1) Nie každý znak vyjadrujúci status, či identitu svojho nositeľa je zhmotnený v zmyslami vnímateľnej podobe takým spôsobom aby mohol byť považovaný za insígnie

³ Napríklad katalóg insígnií, ktoré používa Univerzity Komenského v Bratislave je vymedzený v univerzitnom štatúte v čl. 5. Podľa čl 5 ods. 1 predmetného Štatútu Univerzity Komenského sú akademické insígnie symbolom historických tradícií, akademickej samosprávy UK a jej fakúlt, právomocí rektora, prorektorov, dekanov a prodekanov. Pokiaľ ide o použitie akademických insígnií UK je zaujímavé, že predmetný štatút odkazuje na následný interný právny predpis vydaný rektorom.

⁴ Napríklad v euro-americkej kultúre je farebným symbolom smrti čierna farba, avšak v Indii je to biela farba.

- 2) Treba rozlišovať medzi použitím slova „symbol“ v semiotickom kontexte (kde označuje jeden z druhov znakov) a použitím slova „symbol“ v právnom zmysle slova, ktorý v slovnej väzbe „štátne symboly“ alebo „symboly miest a obcí“, je použitý ako termín označujúci taxatívne vymedzený súbor v zákone definovaných objektov.

Z historického hľadiska sa status insígnií vťahoval k istým častiam odevu, ku ktorým treba priradiť aj také artefakty (akcesorie) ako sú napríklad koruna, prsteň, či žezlo, alebo k istým predmetom dennej potreby – ako príklad možno spomenúť kľúčom od mestských brán alebo zbrane.

Vyobrazenie týchto artefaktov sa používalo aj na vlajkách, erboch (či iných znakoch), čím sa aj tieto následne stali insígniami.

Vzťah medzi symbolmi (vyjadrujúcimi istú identitu či postavenie) a insígniami je možné demonštrovať na príklade symbolov miest a obcí. Vychádzajúc z § 1b zákona o obecnom zriadení č. č. 369/1990 Zb. symbolmi obce sú erb obce, vlajka obce, pečať obce, prípadne aj znelka obce. O insígniách sa v tomto zákone zákonodarca zmienil len raz a to v tej súvislosti, že primátor „používa mestské insígnie“ [viď § 24 ods. 2 písm. b) zákona o obecnom zriadení]. Termín „insígnie“ tu však nie je definovaný, nie je tu ani exemplatívny ani taxatívny výpočet objektov, ktoré možno označiť za insígnie a nie je tu ani *expressis verbis* vyjadrené, či insígnie obce sú totožné so symbolmi obce, či ide o čiastočné prekryvanie sa jednotlivých pojmových oblastí alebo či ide o pojmy, ktorých význam sa vôbec neprekrýva.

Mám za to, že pri použití historického výkladu pojmu „insígnie“ je možné taxatívny výpočet symbolov obce považovať zároveň aj za insígnie obce, s výnimkou znelky obce. Znelku medzi insígnie nemožno zaradiť preto, lebo cez prizmu historického výkladu nie je možné za insígnie považovať také objekty, ktoré sú primárne určené na percipovanie prostredníctvom sluchu. V tejto súvislosti treba znovu pripomenúť, že je potrebné rozlišovať medzi symbolmi v právnom zmysle slova (napr. symboly miest a obcí, či štátne symboly), teda objektmi taxatívne vymedzenými v príslušnom zákone a symbolmi v sémantickom zmysle slova, teda semiotickými znakmi, ktoré sú nositeľmi istého významu alebo odkazu. V sémantickom zmysle slova je napríklad primátorská reťaz takýmto symbolom, ktorý nepochybne môže byť považovaný za jednu z insígnií mesta aj keď takúto reťaz nemožno subsumovať pod symboly obce vymedzené v § 1b ods. 1 zákona o obecnom zriadení.

V súvislosti s rôznymi významovými rovinami slova „symbol“ možno upozorniť na internetovú stránku mesta Malacky, ktoré medzi symboly mesta zaradilo aj tzv. logo mesta,⁵ ku ktorému je uvedený nasledovný komentár: „Mesto Malacky môže na svojich propagačných predmetoch a hlavičkových písomnostiach používať i svoje logo *Malacky – dobré miesto pre*

⁵ <http://www.malacky.sk/index.php?page=mesto&menuid=118>. Prístup 1. 4. 2013.

život. Logo sa stalo ďalším oficiálnym symbolom mesta v roku 2003. Malacky sú jedným z prvých slovenských miest, ktoré ako symbol okrem tradičného erbu používajú aj logo.“⁶

Termín „logo“ slovenský právny poriadok používa len výnimočne. Ako príklad možno uviesť logo Slovenskej národnej akreditačnej služby.⁷ Z právneho hľadiska by sa takýto postup dal označiť za konanie, ktoré nie je v súlade so zákonom o obecnom zriadení, ak by sme slovo „symbol“ vykladali v kontexte taxatívneho výpočtu symbolov obce podľa zákona o obecnom zriadení. Na druhej strane sa však na takéto logo môžeme pozeriť ako na symbol v sémantickom zmysle slova a pokiaľ insígnie definujeme ako artefakty vyjadrujúce isté postavenie alebo identitu, potom takéto logo napĺňa vyššie uvedené definičné znaky, viažuce sa k insígniám.

Zákon o obecnom zriadení v § 1b ods. 1 ustanovuje, že obec má právo na vlastné symboly a je povinná ich používať pri výkone samosprávy a súčasne zakazuje tak právnickým osobám zriadeným alebo založeným obcou, ako aj iným právnickým a fyzickým osobám, používať symboly obce bez súhlasu obce. Podmienky udelenia takéhoto súhlasu sú upravené všeobecne záväzným nariadením mesta alebo obce a v prípade použitia bez povolenia, môže byť takéto konanie sankcionované pokutou. Niekde je vydanie súhlasu na použitie ich symbolov zverené priamo primátorovi miest, inde o vydaní súhlasu rozhoduje mestská rada alebo obecné zastupiteľstvo. Pretože všeobecne záväzné nariadenia v zmysle § 6 zákona o obecnom zriadení nemôžu ísť nad rámec zákona, vzniká tu otázka, či sa toto dispozičné právo obecnej samosprávy vo vzťahu k symbolom obce vzťahuje aj na tie symboly, ktoré sú mimo rámca zákonom taxatívne vymedzenej enumerácie symbolov, ktoré má obec právo používať. V súvislosti s už vyššie spomínaným logom mesta Malacky, ktoré mesto na svojej internetovej stránke prezentuje ako „ďalší oficiálny symbol, používaný popri tradičnom erbe“ sa uvádza aj upozornenie, že „použiť logo mesta je možné len na základe súhlasu primátora“. Hoci (ako už bolo uvedené vyššie) cez prizmu zákona o obecnom zriadení ide o zrejme prekročenie práva samosprávy, nemožno na druhej strane ignorovať to, že takéto logá môžu napĺňať aj pojmové znaky autorského diela a teda sa k nim budú viazať dispozičné práva upravené v autorskom zákone. V tomto konkrétnom prípade majiteľom práv by mohol byť aj primátor mesta Malacky, avšak len za predpokladu, že by bol

⁶ <http://www.malacky.sk/index.php?page=mesto&menuid=186>. Prístup 1. 4. 2013.

⁷ Vid' prílohu č. 3 k zákonu č. 505/2009.

autorom predmetného loga alebo by bol právnym nástupcom autora loga, ktorý zomrel.

Na jednej strane má obec na základe § 1b ods. 1 zákona o obecnom zriadení právo udeľovať súhlas na používanie symbolov obce inými právnickými alebo fyzickými osobami, teda zákon obci priznáva isté dispozičné právo k jej symbolom. Na druhej strane však, pokiaľ by takýto symbol mal atribúty autorského diela, vzťahovala by sa naň aj úprava Autorského zákona, ktorý obsahuje enumeráciu dispozičných práv autora v § 18 ods. 2. V súvislosti s použitím symbolov obce za relevantné považujem právo autora udeľovať súhlas na vyhotovenie rozmnoženiny diela⁸ a prípadne aj právo udeľovať súhlas na verejné vystavenie diela, čo by sa napríklad mohlo týkať použitia erbu obce na internetovej stránke obce. Ak majú byť rešpektované ustanovenia Autorského zákona, obec nemôže nadobudnúť dispozičné práva k autorskému dielu (ktorým môže byť napríklad erb, vlajka alebo znelka obce) v plnom rozsahu ani vtedy ak za ich vytvorenie autorovi zaplatila. Samozrejme, že je možné s autorom uzatvoriť písomnú licenčnú zmluvu. Následne autor musí strpieť také nakladanie s dielom, na ktoré dal súhlas. Tu však treba upozorniť na to, že nemôže ísť o generálny súhlas, s tým že obec bude s dielom (napr. erbom) disponovať podľa svojho uváženia, pretože v zmysle § 41 ods. 2 autorského zákona *autor nemôže udeliť nadobúdateľovi licenciю na spôsob použitia diela, ktorý nie je v čase uzavretia licenčnej zmluvy známy*.

Je tu tiež možnosť, že obec môže inej osobe udeliť súhlas na použitie predmetného diela na základe sublicencie podľa § 44 ods. 1, avšak aj s udelením tejto sublicencie musí autor súhlasiť. Tento súhlas musí byť písomný. Môže byť už zakomponovaný do licenčnej zmluvy, no môže byť daný aj dodatočne.

V tejto súvislosti si možno položiť aj otázku, či obec môže postúpiť svoje právo používať napr. erb obce⁹ na iný subjekt, čo by na rozdiel od sublicencie znamenalo, že by sa obec vzdala práva disponovať s erbom v rámci autorom udeleného súhlasu. Takáto situácia by mohla nastať napríklad v prípade ak by sa obec nebola schopná plniť svoje záväzky a takéto odplatné postúpenie na inú osobu by mohlo znamenať nezanedbateľný príjem do obecnej pokladnice. Z pohľadu autorského práva to v zmysle § 44 ods. 2 Autorského zákona možné je, samozrejme za predpokladu, že by s tým autor erbu súhlasil.

⁸ Podľa § 5 ods. 18 Autorského zákona verejné vystavenie je uvedenie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny na verejnosti priamo alebo nepriamo pomocou diapozitívu, televízneho obrazu alebo podobným spôsobom na obrazovke; pri audiovizuálnom diele uvedenie osobitne vynáteného obrazu bez akejkoľvek následnosti na verejnosti.

⁹ Ak je predmetný erb autorským dielom, do úvahy prichádza len použitie spôsobom vymedzeným v licenčnej zmluve.

Z pohľadu zákona o obecnom zriadení je to komplikovanejšie. Podľa § 1 zákona o obecnom zriadení *obec je právnickou osobou, ktorá za podmienok ustanovených zákonom samostatne hospodári s vlastným majetkom*. Dispozičné právo k autorskému dielu (v tomto prípade k erb) je istou hodnotou, ktorá súvisí s majetkom obce i keď dispozičné právo treba odlišiť od majetkového práva, pretože majetkové právo (pokiaľ ide o autorské diela) sa môže viazať len na právo autora na odmenu (napríklad za udelenie súhlasu na určité použitie diela) alebo sa môže viazať k hmotnému substrátu, prostredníctvom ktorého je dielo vyjadrené. Podľa § 1b zákona o obecnom zriadení *Obec má právo na vlastné symboly*. To znamená, že nie je povinnosťou obce mať svoje symboly, z čoho by sa na základe logického výkladu dalo usúdiť, že obec sa niektorého zo svojich symbolov môže aj vzdať alebo môže rozhodnúť o zmene niektorého zo svojich symbolov. S týmto výkladom nie je v rozpore ani druhá veta § 1b zákona o obecnom zriadení,¹⁰ ktorá by sa v návaznosti na vyššie uvedené dala interpretovať tak, že obec je povinná používať len tie symboly, ktoré boli zapísané do Heraldického registra Slovenskej republiky. I keď sa v odseku 1 píše o práve a nie o povinnosti, v zmysle § 1b ods. 4 zákona o obecnom zriadení *obec používa odtlačok úradnej pečiatky s erbom obce a názvom obce na rozhodnutia, oprávnenia a osvedčenia skutočností vydaných pri výkone samosprávy*. Pretože je prakticky nemožné, aby obec pri výkone samosprávy nevydávala rozhodnutia, vlastný erb je pre obec nevyhnutnosťou.

Z citovaného ustanovenia (§ 1 ods. 4) tiež vyplýva, že do úradnej pečiatky obce musí byť inkorporovaný erb obce. Ak je erb obce autorským dielom ku ktorému ešte neboli preexpirované dispozično-majetkové práva autora, potom obec musí mať na takéto použitie erbu súhlas jeho autora. Pokiaľ chce obec takúto úradnú pečať aj používať, v licenčnej zmluve musí byť *expressis verbis* vyjadrený súhlas autora erbu s tým, že táto úradná pečať s erbom obce sa bude používať na zhotovovanie odtlačkov, ktoré budú umiestnené na rozhodnutiach obce, vydaných v súvislosti s výkonom územnej samosprávy. Je to tak z toho dôvodu že úradná pečať obce je de facto pečatidlo určené na zhotovovanie pečatí.

Zo sigilografického¹¹ hľadiska pečať je znakom realizovaným prostredníctvom tvrdého pečatidla buď farebným odtlačkom alebo odtlačkom v plastickej hmote, ktorý plní rozlišovacia funkciu, prípadne je prostriedkom garantujúcim vierohodnosť alebo neporušenosť, prípadne vyjadruje vlastný vzťah k nejakému predmetu. Na pečať sa zároveň treba pozeráť ako na kópiu pečatidla, čiže v terminológii Autorského zákona treba odtlač-

¹⁰ Táto veta znie: *Obec, ktorá má vlastné symboly, je povinná ich používať pri výkone samosprávy*.

¹¹ Sigilografia je slovo latinského pôvodu, ktoré označuje náuku o pečatiach. Používa sa však aj termín sfragistika, ktoré je gréckeho pôvodu.

ky (pečate) zhotovené pečatidlom považovať za rozmnoženiny. Z autorskoprávneho pohľadu pečatidlo môže byť buď:

- a) predmetom ku ktorému sa neviaže autorskoprávna ochrana, pretože žiadna z častí pečatidla nenesie znaky autorského diela;
- b) predmetom, ktorý (celý alebo jeho časť) vykazuje znaky autorského diela avšak dispozično-majetkové práva autora sú preexpirované,
- c) predmetom, ktorý (celý alebo jeho časť) vykazuje znaky autorského diela a vzťahuje sa naň autorskoprávna ochrana v plnom rozsahu,
- d) predmetom vykazujúcim znaky autorského diela, avšak toto dielo vzniklo osobitným tvorivým spracovaním iného diela¹² (napríklad erb) na základe súhlasu autora erbu alebo an základe toho, že dispozično-majetkové práva autora erbu boli už preexpirované,
- e) rozmnoženinou pôvodného diela (napr. erbu), pričom k použitému dielu sa viažu autorské práva v plnom rozsahu,
- f) rozmnoženinou pôvodného diela (napr. erbu), pričom dispozično-majetkové práva k použitému dielu sú preexpirované.

Z uvedeného vyplýva, že pečatidlo nemusí byť autorským dielom a pokiaľ vykazuje znaky autorského diela nemusí ísť o original autorského diela. Pečatidlo však môže byť aj rozmnoženinou autorského diela (ktorým je napríklad erb). Tu môže vzniknúť otázka, či je obec povinná žiadať autora erbu o súhlas s tým, že prostredníctvom pečatidla (ako rozmnoženiny autorského diela) bude vyrábať ďalšie rozmnoženiny v podobe odlačkov tohto pečatidla (teda úradnej pečiatky obce. Odpoveď je v tomto prípade jednoznačná – áno, musí. Je to tak preto, že z autorskoprávneho hľadiska je irelevantné či sa rozmnoženina autorského diela zhotovuje z originálu alebo inej rozmnoženiny.

V súvislosti so zhotovovaním rozmnoženín možno poukázať na zákonné licencie v Autorskom zákone. Podľa § 24 Autorského zákona je možné zhotovovať rozmnoženiny zverejneného autorského diela bez súhlasu autora. Treba však dodať, že takéto rozmnožovanie je možné vykonávať len pre osobnú potrebu a na neobchodný účel. Druhou podmienkou je, že takéto rozmnoženiny môže zhotovovať len fyzická osoba, čo obec nie je a prirodzene tu nemožno pripustiť výklad, že takouto fyzickou osobou je starosta, člen obecného zastupiteľstva alebo zamestnanec obce.

Pokiaľ by sa obec chcela niektorého zo svojich symbolov vzdať alebo ho nahradiť iným, vzniká tu otázka ako interpretovať skutočnosť, že v zákone o obecnom zriadení sa nič nepíše o tom, že obec môže požiadať o výmaz niektorého zo symbolov obce zapísaných do predmetného registra. Pokiaľ

¹² V zmysle § 11 Autorského zákona na základe takéhoto spracovania vznikne nové dielo. Autorský zákon však spracovanie podmieňuje súhlasom autora pôvodného diela.

by obec požiadala o zápis nového symbolu (napríklad erbu), ktorý by mal nahradiť už existujúci erb, Ministerstvo vnútra SR by malo takejto žiadosti vyhovieť, pretože ide o evidenciu a nie o registráciu. Pretože zapísanie erbu do Heraldického registra je zárukou heraldickej správnosti používaného erbu a tiež zárukou, že rovnaký erb, vlajku alebo pečať nepoužíva žiadny iný subjekt, v prípade ak by došlo k takejto kolízii. Ministerstvo vnútra by malo vyzvať obec, ktorá požiadala o evidenciu aby zabezpečila odstránenie nedostatkov predloženého návrhu.

Pojem insígnie v právnom zmysle slova však možno vymedziť aj užšie, a to tak, že insígnie označujú odznaky čestných alebo stavovských hodností,¹³ sú to však len tie artefakty, ktoré sú používané ako súčasť odevu alebo ich oprávnená osoba drží v ruke. To neznamená, že insígnie v zmysle uvedenej definície môžu vyjadrovať len status svojho nositeľa, pretože to môže byť aj znak určitej skupiny. Príkladom môžu byť insígnie jednotiek rímskych légii v podobe strieborného orla. Svoje insígnie však mali aj alebo podjednotky légii – *signa* (tyč s rôznymi kovovými diskami a inými znaky) a *vexilla* (tyč s priečnutyčou, na ktorej bola zavesena malá vlajka).¹⁴ Ak insígniou je len taký artefakt, ktorý je súčasťou odevu alebo výstroja, potom artefakty, ktoré zobrazujú znaky odkazujúce na status alebo identitu nejakej osoby alebo skupiny, avšak nie sú určené na to aby sa používali ako súčasť oblečenia alebo výstroja, nie je v užšom zmysle možné považovať za insígnie. Ako príklad môžu opäť poslúžiť znak rímskej légie, umiestnený na tehle (viď obrázok).

Právne otázky vyplývajúce z posúdenia miery tvorivého vkladu heraldika a výtvarníka

Insígnie môžeme označiť aj za hmotné artefakty, ktoré sú nositeľmi symbiózy znakového a estetického pôsobenia. Z tohto dôvodu insígnie môžu byť aj výsledkom spolupráce expertov z rôznych oblastí. Napríklad erby používané územnými samosprávami sú často výsledkom spolupráce heraldika

¹³ IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M., MANÍKOVÁ, Z.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979, s. 405.

¹⁴ <http://www.livinghistory.cz/phpbbforum/viewtopic.php?f=31&t=990>. Prístup. 13. 3. 2013.

a výtvarníka. Z uvedeného je zrejme, že takýto erb (prípadne štátny znak) môže naplňať znaky autorského diela a teda sa naň bude vzťahovať aj režim autorského zákona. Pre určenie nositeľov autorských práv je potrebné analyzovať, či tu možno hovoriť o vzťahu na základe ktorého by autorské práva vznikli tak heraldikovi ako aj výtvarníkovi a ak áno o aký vzťah by išlo. Prínos heraldika spočíva v tom, že návrh znaku alebo vlajky nemusí byť obmedzený len na grafickú podobu, ale môže to byť (alebo presnejšie mal by to byť) ktorý zahŕňa:

- a) odôvodnenie návrhu,
- b) jednotlivé koncepty znaku, to znamená nielen farebnú ale aj čierno-bielu verziu, prípadne plastickú verziu napr. vo forme reliéfu,
- c) tzv. blason, čiže popis znaku.

Prínos výtvarníka môže spočívať v tom, že ak heraldik nemá schopnosti na to aby svoj návrh realizoval na takej úrovni alebo v takej forme, ktorá by bola použiteľná v praxi a výtvarník má schopnosť tento problém vyriešiť. Tu vzniká otázka, aká je miera tvorivého vkladu výtvarníka, ktorý len realizuje konkrétnu predstavu odborníka na heraldiku.

Na jednej strane tu možno argumentovať aj tým, že z dejín výtvarného umenia sú známe umelecké dielne, kde proces zhmotnenia diela¹⁵ v plnom rozsahu realizovala skupina remeselníkov.¹⁶ Pri uplatnení tohto pohľadu by sme sa na výtvarníka mohli pozeráť ako na remeselníka, ktorý realizuje predstavu heraldika. Inými slovami nevidím tu rozdiel medzi tým, keď:

- a) dielo do hmotnej podoby realizuje na základe inštrukcií (alebo nákresov) skupina ľudí (napr. preto, lebo konkrétna realizácia prekračuje fyzické možnosti jedného človeka,¹⁷ avšak do samotného procesu autorskej tvorby nikto z realizačného tímu nezasiahol) a
- b) zhmotnením diela iným človekom z akéhokoľvek iného dôvodu, nevyvímajúc nízku mieru talentu alebo nízku mieru znalostí vo vzťahu

¹⁵ P proces tvorby a zhmotnenia vytvoreného diela (nielen výtvarného diela) sa môžu buď úplne časovo prekryvať alebo môže ísť o dva časové úseky, ktoré na seba ani nemusia bezprostredne nadväzovať, alebo sa tieto úseky môžu čiastočne prekryvať. V prvom prípade ide o paralelný proces, kedy pri začatí práce nemá tvorca podrobnú predstavu o výsledku, ktorý chce dosiahnuť. V druhom prípade dielo vznikne v predstave tvorca ako do detailov vypracovaný koncept, ktorý čaká len na svoje zhmotnenie. V treťom prípade môže ísť o úplný alebo čiastočný koncept, ktorý sa ale v priebehu realizačných prác zmení, pretože autor sa rozhodol pre iné riešenie, ktoré považuje za lepšie alebo ktoré bol nútený akceptovať ako kompromis v dôsledku externých vplyvov (napr. z dôvodu obmedzení vyplývajúcich z vlastností materiálu alebo na základe nutnosti znížiť náklady na realizáciu alebo v dôsledku ideologických tlakov).

¹⁶ V tejto súvislosti sa dokonca používa slovná väzba „artistic industry“, kde je tvorba diela personálne prísne oddelená od procesu zhmotnenia diela a kde tvorca na realizáciu len dohliada. Ako ilustráciu možno uviesť štúdio Jeffa Koonsa (viď napr. <http://www.tate.org.uk/context-comment/video/studio-jeff-koons>).

¹⁷ Čo je typické pri realizácii architektonických diel.

k počítačovým programom vhodným pre realizáciu grafických výstupov.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že ak je výtvarník len osobou, ktorá postupuje podľa inštrukcií heraldika, nemal by mať status spoluautora.

Na druhej strane sa však na spoluprácu heraldika a výtvarníka môžeme pozrieť ako na spoluprácu osoby, ktorá vymyslela obsah počítačového programu a vytvorila podklady pre jeho vytvorenie a programátora, ktorý previedol tieto podklady do zdrojového kódu a teda svojimi znalosťami umožnil realizáciu počítačového programu vo forme, ktorá je využiteľná v praxi. Je jasné, že bez vkladu jedného z nich by počítačový program nevznikol. Napriek tomu, že vyššiu mieru tvorivého vkladu je na strane osoby, ktorá dodala podklady a na strane programátora môžeme uvažovať o prevahe technickej rutiny na tvorivosťou, predsa Autorský zákon oboch považuje za spoluautorov. Tu je potrebné poznamenať, že Autorský zákon vzťah tvorcu podkladov počítačového programu a programátora upravuje *expressis verbis*. Pri uplatnení analógie by bolo možné priznať práva autora aj výtvarníkovi. Mám však za to, že by nebolo správne aby autorské práva získala osoba, ktorá po estetickej stránke vyhovujúci artefakt realizovaný rukou na papieri, prekreslila do digitálnej vektorovej formy, ktorá zaručuje vysokú kvalitu pri ďalšom využití (napr. pri výrobe pečiatok, pečatí, plastotypov alebo realizácie zo smaltovaného plechu) kde prevedenie do digitálnej formy skenovaním nie je možné túto vysokú kvalitu dosiahnuť.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že treba odlišovať:

- a) tvorbu (tá môže prebehnúť ako čisto intelektuálna aktivita a výsledok môže existovať v predstave tvorcu),
- b) realizáciu zhmotnenia (môže sa prekryvať s tvorbou ale aj nemusí),
- c) realizáciu verzie, ktorá spĺňa vysoké estetické kritériá a ktorá je použiteľná v praxi,
- d) digitalizáciu skenovaním,
- e) digitalizáciu prekreslením do vektorovej formy.

Za predpokladu, že nositeľom autorských práv (napr. k erbú) bude tak heraldik ako aj výtvarník, treba si položiť otázku či pôjde o dielo spoluautorov, spojené diela alebo o spoločné dielo.

Ak by sme uvažovali o tom, že tu vzniklo dielo spoluautorov, potom by museli byť splnené predpoklady vymedzené v § 8 Autorského zákona. Muselo by teda ísť o tvorivú duševnú činnosťou dvoch alebo viacerých autorov, ktorá viedla k vzniku jediného diela ako jediné dielo. Tieto podmienky by boli splnené v tom prípade, ak by heraldik nebol schopný zrealizovať vizualizáciu svojej predstavy žiadnou formou (pričom kvalitatívna úroveň nie je relevantná). Vystáva tu tiež otázka, či realizácia prvotného návrhu heraldika na vyššej kvalitatívno-estetickej úrovni je takým tvorivým

prínosom, ktorý diskvalifikuje „remeselne“ menej dokonalý výstup heraldika s tým, že ho nie je možné považovať za svojbytné dielo a až verzia, ktorú vytvoril výtvarník (na základe primárneho, rukou nakresleného návrhu heraldika) má atribúty diela, povedzme aj preto, že ide o definitívnu verziu, ktorú bude prípadný objednávateľ používať, prípadne sa s ňou bude ďalej pracovať prevedením do rôznych veľkostí alebo trojrozmernej formy. Z vyššie uvedeného vyplýva, že tu nemožno bezvýhradne hovoriť o spoluautorstve, pretože vo väčšine prípadov sú heraldici zdatní výtvarníci, schopní realizovať výstup napĺňajúci znaky autorského diela, čo však nevylučuje ich spoluprácu s výtvarníkmi, s cieľom dosiahnuť najvyššiu úroveň grafickej realizácie.

Uvažovať nad spojenými dielami v zmysle § 9 Autorského zákona je vo vyššie uvedenom prípade kontraproduktívne, pretože hoci heraldik realizoval výstup napĺňajúci znaky autorského diela, výtvarník, ktorému heraldik prenechal vytvorenie finálneho výsledku nespája s heraldikovým výstupom žiadne svoje dielo. To nevyhnutne vedie k úvahe, či by v predmetnom prípade mohlo ísť o spoločné dielo definované v § 10 Autorského zákona ako:

dielo, ktoré vzniklo spoločnou činnosťou dvoch alebo viacerých autorov, ktorí súhlasili s využitím svojej vlastnej tvorivej duševnej činnosti pri vytvorení diela pod vedením fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorá:

- a) iniciovala vytvorenie tohto diela a
- b) usmerňovala a zabezpečovala proces vytvorenia diela.

I keď sa inštitút spoločného diela primárne viaže k prípadom spolupráce v oblasti vedeckých, alebo vedecko-populárnych publikácií, kde editor vymyslí koncepciu plánovanej monografie, avšak jednotlivé kapitoly napíšu rôzni autori autonómne,¹⁸ som toho názoru, že výsledok dosiahnutý spoluprácou heraldika a výtvarníka by mohol byť označený ako spoločné dielo, i keď v niektorých prípadoch môže byť problematickou otázkou či vklad výtvarníka, ktorý spočíva v uplatnení svojej schopnosti realizovať heraldikový výstup na vyššej úrovni pokiaľ ide o „remeselné“ spracovanie, je to, čo zákonodarca nazýva „vlastnou tvorivou činnosťou“. Podľa môjho názoru tu ide o hraničnú mieru tvorivosti, ktorú bude treba posúdiť od prípadu k prípadu, pričom významnou tu bude aj komparácia finálneho výsledku s primárnym výstupom heraldika.

V tejto súvislosti by bolo možné uvažovať aj nad spracovaním diela. V zmysle § 11 ods. 1 Autorského zákona *predmetom autorského práva je aj nové pôvodné dielo, ktoré vzniklo osobitným tvorivým spracovaním iného diela.*¹⁹ Nazdávam sa, že nič nebráni tomu, aby výstup výtvarníka, spočíva-

¹⁸ Rešpektujúc snáď len pokyny editora čo sa týka dodržania určeného rozsahu a štýlu písania v zájme zachovania určitej jednoty z pohľadu čitateľa.

¹⁹ Ako príklad takéhoto spracovania možno uviesť prekomponovanie svätováclavskej koruny Karlom IV.

júci v „upgradovaní“ výtvarnej realizácie heraldika bol považovaný za spracovanie existujúceho diela. Predpokladom spracovania diela je v zmysle § 18 ods. 2 písm. d) Autorského zákona súhlas autora pôvodného diela. Predpokladajme, že heraldik sám požiadal výtvarníka o spracovanie svojho výstupu, čiže súhlas v predmetnom prípade existuje. Treba však odlišiť spracovanie v technickom slova zmysle a spracovanie v právnom slova zmysle. Pokiaľ by išlo napríklad o erb, výtvarník bude viazaný pôvodným návrhom do tej miery, že osobitne tvorivé spracovanie tu prakticky neprípadá do úvahy a teda nedôjde k spracovaniu v právnom zmysle slova. Z toho dôvodu tu nemôže vzniknúť nové autorské dielo a tým pádom nevznikne ani autorské právo výtvarníka k finálnej realizácii erbu. Táto doktrína nedostatku tvorivého vkladu sa dá uplatniť aj na všetky iné formy spracovania, ktoré neprekročia obsahový rámec pôvodného výstupu heraldika.

Môže však byť otázne, či vôbec sám heraldik na základe zhotovenia návrhu erbu, znaku alebo vlajky²⁰ získal status autora. Dôvody, prečo heraldikovi nemusí vzniknúť autorské právo k výtvarnému artefaktu, ktorý vytvoril (napr. erbu), môžu byť nasledovné:

- a) Nie všetky erby či znaky sú vytvorené a často zo strany heraldika ide len o úpravy či variácie výtvarných riešení používaných v minulosti. Otázka teda je, či zmeny, ktoré heraldik vykonal (ak vôbec nejaké vykonal) nie sú len kozmetické a z toho dôvodu nedošlo k vzniku pôvodného diela. Samotné prekreslenie erbu alebo vlajky pre účely evidencie v Heraldickom registri SR, nie je tvorivým aktom ale len vyhotovením rozmnoženiny, prípadne, ak došlo k malým zmenám, ide o spracovanie diela, ktoré ale nie je dostatočne tvorivé na to, aby vzniklo nové dielo. Tu je vhodné pripomenúť, že aj keď pôvodné erby možno považovať za voľné diela, táto voľnosť spočíva len v absencii dispozično-majetkových práv. Súčasťou osobnostných práv²¹ je aj právo byť označený za autora, čo pri uplatnení logického výkladu znamená, že ten, kto sa označil za autora diela, ktoré nevytvoril (a zhotovenie rozmnoženiny nie je vytvorením diela), koná protizákonne. Ani zánikom originálu diela nezanikajú autorské práva k dielu, pokiaľ je dielo možné vnímať vo forme vnímateľnej zmyslami, napríklad na základe rozmnoženín (napr. fotografie, reprodukcie, označenej kópie alebo falzifikátu originálu). Autorské práva zostávajú zachované, aj keď je autor diela neznámy.
- b) Je otázne, či v prípade tvorby vlajok možno uvažovať o vzniku autorského diela. Mám na mysli najmä tie prípady, keď kompozícia vlajky spočíva v usporiadaní dvoch alebo viacerých farebných pruhov Na

²⁰ V súvislosti s vlajkami by sa malo skôr hovoriť o vexilológii, teda znalec by mal byť označovaný ako vexilológ.

²¹ Sú to práva, ktoré v zmysle súčasnej právnej úpravy v Autorskom zákone nepodliehajú expirácii.

jednej strane môže vexilológ (ten kto vlajku navrhol) namietat', že i keď je návrh z výtvarného hľadiska simplexný, musel sa zaoberat' historickými konotáciami a symbolikou a teda za zdanlivo málo tvorivým riešením je vynaložená práca. Navyše miera umeleckej kvality nie je v právnom zmysle kritériom pri rozhodovaní, či dielo vzniklo alebo nie. V tomto zmysle by kompozícia vlajky tvorená dvoma pruhmi rôznej farby mohla byť považovaná za dvojrozmerné abstraktné výtvarné dielo s veľmi nízkou umeleckou hodnotou a to aj v tom prípade, ak by predmetná kompozícia bola výlučne výsledkom rozhodnutia jej tvorcu, bez vexilologického backgroundu (teda bez predchádzajúceho skúmania tradície a významu použitých farieb ako znakov so sémantickou funkciou). Na druhej strane však možno namietat', že ak by išlo o „vytvorenie“ vlajky, ktorá by pozostávala z jednofarebnej plochy, tu by už vyššie uvedená argumentácia bola zrejme nepoužiteľná. Nazdávam sa, že v takýchto prípadoch nielenže nemožno hovoriť o dostatočnej miere tvorivého vkladu ale výsledok navyše nie je dostatočne individualizovaný a preto v prípade jednofarebných vlajok nemožno uvažovať nad vznikom autorského diela. Aj v prípade vlajky, ktorá by bola vytvorená na základe dvoch polí rôznych farieb²² možno pochybovať o dostatočnej miere tvorivého vkladu. Ide o to, že vyššie uvedený argument týkajúci sa výsledkov historicko-kritického skúmania vexilológa a následného premietnutia dosiahnutých výsledkov do tvorby vlajky neobstojí ak sa na problém tvorivosti pozrieme cez kategorizáciu výsledkov. Tvorivý vklad vexilológa je v takomto prípade viac odborný (prípadne vedecký) ako umelecký. I keď Autorský zákon nebazíruje výlučne na umeleckej tvorivosti ale postuluje požiadavku tvorivého vkladu v širokom zmysle slova, som toho názoru, že tvorivý vklad by mal korešpondovať s jeho vyjadrením. Inými slovami to znamená, že vlajku treba z hľadiska tvorivého vkladu posudzovať kritériami výtvarného diela a prípadnú dôvodovú správu, v ktorej vexilológ zdôvodní svoje riešenie kritériami tvorivosti uplatňovanými na odborné alebo vedecké texty.

Problematika zaradenie insignií pod príslušnú kategóriu autorských diel

Pokiaľ ide o subsumovanie insignií do príslušnej kategórie autorských diel podľa § 7 autorského zákona, vzniká tu otázka, či insignie treba pova-

²² Za predpokladu, že takéto riešenie už nepoužil niekto iný skôr (a nemuselo ísť len o vlajku ale povedzme aj o abstraktnú maľbu alebo farebnú grafiku, či fotografickú kompozíciu).

žovať za diela výtvarného umenia²³ alebo ide o kategóriu diel úžitkového umenia.²⁴ V zmysle § 5 ods. 3 Autorského zákona *Dielo úžitkového umenia je dielo, ktoré je umeleckým výtvorom s úžitkovými funkciami alebo ktoré je začlenené do úžitkového predmetu bez ohľadu na to, či bolo vyrobené ručne, priemyselne alebo iným technologickým postupom.* Som toho názoru, že za predpokladu, že insígnie sú autorským dielom alebo jeho rozmnoženinou možno ich subsumovať aj pod kategóriu diel úžitkového umenia. Okrem iného aj z toho dôvodu, že insígnie môžu substituovať tak v origináli autorského diela (napríklad reťaz primátora alebo žezlo rektora univerzity) ako aj v rozmnoženinách (napr. policajné odznaky).

Vo vyššie uvedenej definícii diel úžitkového umenia (podľa § 5 ods. 3 Autorského zákona) je podľa môjho názoru najdôležitejším determinantom slovná väzba „úžitková funkcia.“ V prvom rade treba zaujať stanovisko k tomu, či je rozdiel medzi úžitkovosťou a užitočnosťou. Mám za to, že úžitkovosť je podmienená užitočnosťou. Podľa Eliáša „užitočné je to, čo je prospešné pre život človeka, a teda má aj hodnotu“ pričom hospodársky úžitok nevyučuje úžitok estetický.²⁵ V tomto zmysle aj výtvarné diela sú užitočné, avšak slovo „úžitkové“ má význam, ktorý viac naznačuje hospodárske využitie.

Mám za to, že tak ako znaky predstavujú širší pojem (pričom niektoré znaky možno označiť za insígnie), tak aj diela výtvarného umenia sú širším pojmom a o dielach úžitkového umenia by bolo správnejšie hovoriť ako o **výtvarných dielach s úžitkovou funkciou**, pre čo v práve duševného vlastníctva existuje aj označenie **dizajn**. Hoci zmysel získania práv k dizajnu spočíva v tom, že výsledok tvorivej duševnej činnosti bude masovo reprodukovateľný v priemyselnej výrobe, nemožno vylúčiť, že dizajn, ktorému bolo priznané právo ochrany, nebude v konečnom dôsledku priemyselne využitý a teda bude existovať len v jednom vyhotovení. Autorský zákon narába s výtvarnými dielami a dielami úžitkového umenia ako so svojbytnými kategóriami, ktoré ako keby spolu nesúviseli.

Na jednej strane možno povedať, že otázka subsumovania insígnií pod jednu z vyššie uvedených kategórií výtvarných diel alebo diel úžitkového umenia, nemá zásadný význam z hľadiska právnej ochrany insígnií ako autorských diel. Na druhej strane subsumovanie insígnií pod diela úžitkového umenia môže mať právne konzekvencie v nižšej úrovni ochrany, pretože Autorský zákon vylučuje uplatnenie niektorých práv, ak ide o diela úžitkového umenia. Konkrétne podľa § 18 ods. 8 Autorského zákona právo autora udeľovať súhlas na verejné rozširovanie originálu diela alebo jeho rozmnoženiny nájmom alebo vypožičaním, sa na dielo úžitkového umenia

²³ Vid' § 7 ods. 1 písm. f) Autorského zákona.

²⁴ Vid' § 7 ods. 1 písm. i) Autorského zákona.

²⁵ ELIÁŠ, K.: Věc jako pojem soukromého práva. In *Právní rozhledy*, 4/2007, s. 120.

nevzťahuje. Pre úplnosť treba spomenúť aj obmedzenie podľa § 19 ods. 8 Autorského zákona, podľa ktorého sa právo na odmenu autora pri ďalšom predaji originálu výtvarného diela nevzťahuje na dielo úžitkového umenia, ak nie je originálom diela alebo rozmnoženinou, ktorá sa považuje za originál diela.

Z hľadiska systematiky zákona nie je jasné, prečo sa v § 19, ktorý sa má týkať výtvarných diel v ods. 8 spomína okrem už zmieneného diela úžitkového umenia aj architektonické dielo a dokonca aj rukopis skladateľa a rukopis²⁶ spisovateľa. Ak by sme aj akceptovali tézu, že insígnie treba považovať za diela úžitkového umenia, z hľadiska praxe je veľmi málo pravdepodobné že by nastali situácie v ktorých by sa uplatnili vyššie uvedené obmedzenia vo vzťahu k insígniám ako autorským dielam.

Vlastnícke právo k veci, prostredníctvom ktorej je dielo vyjadrené

Bez ohľadu na to, či by konkrétne insígnie boli subsumované pod dielo výtvarného umenia alebo dielo úžitkového umenia, v každom prípade (ak by išlo o autorské dielo) je treba v zmysle § 20 Autorského zákona odlišiť autorské práva k dielu a právo k hmotnému predmetu, ktorým je toto dielo vyjadrené. Tu však treba poznamenať, že na základe dohody medzi nadobúdateľom vlastníckeho práva k hmotnému predmetu a autorom môžu byť ustanovenia § 20 Autorského zákona obmedzené v prospech nositeľa autorských práv na základe formulácie „ak nie je dohodnuté inak“. Inými slovami, dohodou možno vylúčiť, že *vlastník alebo iný užívateľ veci, ktorej prostredníctvom je dielo vyjadrené, nie je povinný udržiavať a chrániť vec pred zničením*.²⁷ Vlastník alebo iný užívateľ veci, ktorej prostredníctvom je dielo vyjadrené, sa musí zdržať takého užívania veci, ktorým by použil dielo. Pod použitím diela sa tu rozumie také použitie, ktorým by bolo dotknuté niektoré z dispozičných práv autora, vymedzených v § 18 ods. 2 Autorského zákona. Kým v prvom prípade platí že nositeľ práv k majetkovému substrátu môže nakladať s týmto predmetom tak ako uzná za vhodné, hoci by takéto nakladanie viedlo k poškodeniu alebo zničeniu veci, za predpokladu, že:

- a) nejde o niektoré z použití vymedzených v § 18 ods. 2 Autorského zákona alebo
- b) na základe osobitnej dohody sa nositeľ práva k hmotnému substrátu zaviazal k istému konaniu alebo nekonaniu vo vzťahu k predmetu na základe požiadaviek autora.

²⁶ Tiež nie je jasné, čo to má byť rukopis skladateľa. Ide o napr. korešpondenciu skladateľa, originálny notový záznam alebo originál grafickej notácie?

²⁷ Vid' § 20 ods. 3 Autorského zákona.

V druhom prípade platí opačná konštrukcia, na základe ktorej môže nositeľ práva k hmotnému substrátu použiť dielo niektorým zo spôsobov vymedzených v zákone len na základe licenčnej zmluvy s autorom za predpokladu, že nejde o niektorú z výnimiek v rámci tzv. zákonných licencií.

Na jednej strane treba odlišiť používanie insígnií na určený účel – napríklad ak sa insígnie (ktoré za dohodnutú odmenu vytvoril autor pre ich používateľa, pričom takýto spôsob použitia bol dohovorený v licenčnej zmluve). Na druhej strane je treba odlišiť iné spôsoby použitia, ktoré by mohli byť aj opakujúce sa, avšak licenčná zmluva takýto spôsob nepokrýva,²⁸ alebo mimoriadne spôsoby použitia, ktoré by dokonca mohli smerovať k ochrane originálu autorského diela pred prílišným opotrebovaním.

Ako príklad možno uviesť žezlo rektora istej univerzity, na ktorom sa začali prejavovať nezanedbateľné známky opotrebenia v dôsledku dlhoročného používania. Univerzita sa preto rozhodla, že pre bežné využitie dá zhotoviť kópiu a originál vystaví vo vitríne. Pretože autor diela už nežil, univerzita o povolenie zhotoviť kópiu požiadala jeho dcéru, ktorá súhlas udelila s podmienkou, že predmetnú kópiu zhotoví sama, pričom cena za zhotovenie tejto kópie bola značná a preto univerzita začala hľadať iné riešenie.

V prvom rade univerzita vychádzala z toho, že disponuje technickými prostriedkami a má odborne zdatných zamestnancov, ktorí kópiu predmetného žezla dokážu zhotoviť za zlomok ceny, ktorú požadovala dcéra autora originálu. Pretože zhotovenie kópie je v terminológii Autorského zákona zhotovením rozmnoženiny²⁹ podľa § 18 ods. 2 písm. a), je zjavné, že je tu potrebný súhlas autora. Pretože autor už nežije, podľa § 18 ods. 6 prechádza toto právo na dedičov.³⁰ Len ak by autor dedičov nemal dielo by sa stalo

²⁸ Nemusi sa jednať o protiprávne konanie, ak ide o použitie diela v rámci niektorej zo zákonných licencií, v prípade insígnií to bude najčastejšie využitie diela v rámci občianskych alebo náboženských obradov.

²⁹ Rozmnoženina však nemusí nevyhnutne byť synonymom slova kópia. Rozmnoženina je podľa môjho názoru širší pojem, ktorý pokrýva nasledujúce pojmy: „Reprodukcia“ predstavuje pomerne komplexnú informáciu o diele ku ktorému sa vzťahuje. Bežne ide o fotografie známych obrazov. Hoci je na prvý pohľad zrejmé, že nejde o maľbu na plátne, estetický účinok originálu môže byť do značnej miery zachovaný. Ďalej je tu pojem „kópia“ (ktorý vyjadruje vernú podobnosť s originálom aj pokiaľ ide o textúru materiálu, avšak takýto artefakt nie je vydávaný za originál a nezriedka sú tu použité imitujúce materiály – napr. ak ide o kópie korunovačných klenotov, tak ani nie je možné použiť pravé drahé kamene, ktoré sú samy o sebe unikátom. Nakoniec je tu pojem „falzifikát“, ktorý môže mať rôznu úroveň. Účelom falzifikátu je vzbudiť presvedčenie, že ide o originál, z toho dôvodu nie je označený ako kópia a falzifikáty najvyššej úrovne sú zhotovené tak aby sa aj vlastnosti materiálu čo najviac priblížili originálu. Z uvedeného je zjavné, že udelenie súhlasu na zhotovenie rozmnoženiny treba v licenčnej zmluve bližšie špecifikovať. Zároveň tu však vzniká aj otázka či v súhlas na zhotovenie kópie pokrýva aj tie prípady, kde výsledkom procesu rozmnoženia je de facto falzifikát. Ide o to, že status istého artefaktu ako falzifikátu sa neodvíja len od toho ako s týmto artefaktom jeho držiteľ nakladá alebo za čo ho vyhlasuje, ale aj od toho, či tento artefakt je ako kópia (na nejakom mieste, kde to nepôsobí rušivo) aj označený.

³⁰ Dedičia sú majiteľmi dispozično-majetkových práv až dovtedy, kým tieto práva nie sú preexpirované z dôvodu uplynutia doby ochrany vymedzenej v § 21 Autorského zákona.

voľným, pretože nie je možné aby tieto dispozično-majetkové práva prešli ako odúmrt' na štát.

Pretože v tomto prípade došlo k prechodu dispozično-majetkových práv na právnu nástupkyňu autora kompetentní zamestnanci univerzity zvažovali aj možnosť, či by sa v tomto prípade nedali využiť zákonné licencie, konkrétne nad tým, že by mohlo ísť o použitie školského diela, čo je samozrejme nezmysel. Škola je síce vlastníkom samotného artefaktu, ide však len o vlastnícky vzťah k veci ako hmotnému predmetu. Autorské právo nie je právom k veci ale je inou majetkovou hodnotou, pretože nie je viazané na hmotu. Je síce pravda, že autorskoprávna ochrana vznikne až vtedy, keď je dielo vyjadrené vo forme vnímateľnej zmyslami,³¹ avšak autorské právo k veci nezaničí zničením veci, ktorej prostredníctvom je dielo vyjadrené.³²

Druhá úvaha smerovala k využitiu zákonnej licencie na vyhotovenie rozmnoženiny diela podľa § 24 Autorského zákona. Ani táto eventualita sa však nedala využiť pretože na jednej strane tu síce boli naplnené predpoklady využitia pre neobchodný účel a osobnú potrebu (teda potrebu univerzity ako právnickej osoby, prípadne potrebu rektora) avšak táto licencia sa vzťahuje len na fyzické osoby, čo univerzita samozrejme nie je, pretože je osobou právnickou a preto ani táto zákonná licencia nemohla byť využitá. Súhlas nositeľky práv k originálu bolo v tomto prípade potrebné získať, pokiaľ univerzita nechcela aj naďalej používať rozpadajúci sa originál alebo objednať zhotovenie nového žezla ako autorského diela iného autora. Druhá vec však je, či podmienky, ktoré si nositeľka práv za udelenie súhlasu stanovila, boli v súlade s právom.

Na jednej strane možno konštatovať, že občianske právo bazíruje na zmluvnej slobode a na zásade, že všetko čo nie je zakázané je dovolené. Na druhej strane Autorský zákon v súvislosti s udelením súhlasu predpokladá len nárok na odmenu, ktorá ale v zmysle § 45 ods. 1 Autorského zákona musí zodpovedať spôsobu, rozsahu, účelu a času použitia diela. Stanovenie si nejakých ďalších podmienok (napríklad podmienky, že rozmnoženinu ako majiteľ dispozičného práva autora k originálu, zhotovím sám) Autorský zákon *expressis verbis* nepredpokladá ale ani nezakazuje. Je zjavné, že zákonodarca tu zamýšľal isté obmedzenie poskytovateľa súhlasu. Je otáznne, či v prípade, ak by boli finančné nároky majiteľa dispozičných práv zjavne neprímerané, je zmysluplné aby sa záujemca o poskytnutie licencie obrátil na súd. V prípade, ak by sme pripustili, že súd by mohol určiť primeranú výšku odmeny, museli by sme predpokladať, že majiteľ dispozičných práv

³¹ V prípade výtvarných diel alebo diel úžitkového umenia to spravidla znamená zhmotnenie Vid' § 15 Autorského zákona, i keď je možné namietať, že výtvarné dielo, ktoré bolo vytvorené s pomocou počítačového programu a existuje v elektronickej forme, nie je zhmotnením v pravom zmysle slova hoci napĺňa požiadavku vyjadrenia vo forme vnímateľnej zmyslami.

³² Vid' § 20 ods. 4 Autorského zákona.

chce licenciu poskytnúť. Ak by však za podmienok určených súdom predmetnú licenciu poskytnúť odmietol, nie je možné predpokladať, že súd by mu mohol túto povinnosť určiť. Z tohto dôvodu sa bude treba prikloniť skôr k výkladu, že na základe komparácie práva nositeľa práv právo udeliť alebo neudeliť a práva žiadateľa o udelenie licencie na to aby poskytnutá odmena bola primeraná bude v tomto prípade prevažovať právo majiteľ práv licenciu neudeliť, a to aj z toho dôvodu, že spôsob určenia primeranej výšky odplaty za udelenie licencie (podľa rozsahu, účelu a času použitia diela) je príliš vágne.

Záver

Pojem „insígnie“ nie je v slovenskom právnom poriadku vymedzený ako pojem ale len ako katalóg vecí ad hoc, ktoré sa v danej oblasti úpravy určitého právneho predpisu považujú za insígnie. Nie je zrejmé, prečo zákonodarca na jednej strane používa slovo „symboly“ (symboly samosprávy, štátne symboly) a na druhej strane slovo „insígnie“ (insígnie samosprávy, akademické insígnie), keď v oboch prípadoch ide o znaky, ktorými zo semiotického hľadiska nemusia byť len symboly ale aj ikony a indexy. To, že zákonodarca požíva slovo „znak“ a „symbol“ ako synonymá nemožno považovať za správne a riešením by bolo používať v právnych predpisoch výlučne širší pojem „znak“.

Pokiaľ by sme za insígnie považovali len tie artefakty, ktoré sú právom uznané tak tu treba upozorniť na to, že okrem katalógov insígnií niektoré všeobecne záväzné právne predpisy obsahujú len právo používať insígnie, bez uvedenia ich taxatívneho výpočtu. V takýchto prípadoch je na rozhodnutí používateľa insígnií aké konkrétne artefakty bude ako insígnie používať a teda je otázne, či aj takéto artefakty je možné považovať za právom uznané v užšom zmysle slova.

Či už všeobecne záväzné právne predpisy alebo interné právne predpisy obsahujú aj spôsob použitia insígnií. Ak však majú používané insígnie status chráneného autorského diela, oprávnenie používať insígnie na základe predpisov správneho práva nie je pre používanie insígnií dostatočné, pretože v takýchto prípadoch je na konkrétne použitie (či už jednorazové alebo opakované) získať aj súhlas autora prostredníctvom uzatvorenia licenčnej zmluvy. Samotný prevod vlastníckeho práva k hmotnému substrátu prostredníctvom ktorého je dielo vyjadrené neoprávňuje vlastníka k takému použitiu diela, na ktoré autor nedal súhlas.

Recenzenti: *JUDr. Zuzana Adamová, PhD.*
JUDr. Ján Elek

POJEM DOHODA V SÚŤAŽNOM PRÁVE

Ing. Mgr. Ondrej Blažo, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Ústav medzinárodných vzťahov a právnej komparatistiky

Pojem dohoda v súťažnom práve

Predkladaný príspevok sa venuje definovaniu pojmu „dohoda“ na účely súťažného práva. Keďže tento pojem je v európskom aj v slovenskom práve vecne totožný, príspevok sa zameriava na analýzu európskeho práva. V rámci analýzy sú porovnávané znaky „dohody“ podľa súťažného práva a zmluvy podľa súkromného práva

Begriff der Vereinbarung im Wettbewerbsrecht

Der Artikel befasst sich mit der Definition des Begriffs „Vereinbarung“ im Sinne des Wettbewerbsrechts. Da dieser Begriff den gleichen Inhalt im europäischen als auch im slowakischen Recht hat, konzentriert sich der Autor auf die Analyse des europäischen Rechts. Innerhalb der Analyse werden Merkmale der Vereinbarung im Wettbewerbsrecht und des Vertrags im Zivilrecht verglichen.

Concept “Agreement“ in Competition Law

The article focuses on the definition of the concept “agreement“ for the purposes of competition law. Since the pertinent concept has the same meaning in both the European and the Slovak law, the article presents an analysis of the European law. Characteristics of “agreement” in competition law and “contract” in private-law regulation are compared within the analysis.

Kľúčové slová: hospodárska súťaž, súťažné právo, kartely, dohoda, zmluva, obmedzenie súťaže, európske právo

Schlüsselbegriffe: Wirtschaftswettbewerb, Wettbewerbsrecht, Kartelle, Vereinbarung, Vertrag, Einschränkung des Wettbewerbs, Europäisches Recht

Key words: economic competition, competition law, cartels, agreement, contract, restriction of competition, European law

Úvod

Jednu z praktík zakázaných európskym úniovým súťažným právom, ako aj slovenským súťažným právom, tvoria dohody a zosúladené postupy medzi podnikateľmi a rozhodnutia združení podnikateľov.

Pojem dohoda, používaný v súťažnom práve by mohol evokovať, že by malo ísť o konanie podobné zmluve uzatváranej na základe občianskeho respektíve obchodného práva. Cieľom tohto článku je analyzovať, do akej miery sa prekrýva pojem dohoda na účely súťažného práva s pojmom zmluva podľa občianskeho alebo obchodného práva. Na úvod treba poznamenať, že pojem dohoda na účely súťažného práva a na účely súkromného práva sa nebudú kryť minimálne z pohľadu ich zákonnosti, keďže dohoda obmedzujúca súťaž je nezákonné konanie.

V tomto článku nebudú analyzované iné zakázané správania, ktoré sa zvyknú označovať aj ako dohoda v „širšom zmysle“, teda zosúladené postupy medzi podnikateľmi a rozhodnutia združenia podnikateľov.

V slovenskom súťažnom práve je pojem „dohoda“ na účely súťažného práva definovaný v § 4 ods. 2 písm. a) zákona č. 136/2001 Z. z. o ochrane hospodárskej súťaže a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 347/1990 Zb. o organizácii ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZOHS“) ako „každý ústny alebo písomný súhlasný prejav vôle jej účastníkov, ako aj iný súhlasný prejav vôle vyvođený z ich konania.“¹

Problematika dohôd obmedzujúcich hospodársku súťaž² je v úniovom práve upravená najmä čl. 101 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „Zmluva“³). Úniová súťažná legislatívu dopĺňa množstvo nariadení o blokových výnimkách a zároveň značný význam má v súťažnom práve *soft law* v podobe oznámení Európskej komisie (ďalej len „Komisia“). Význam *soft law* Komisie, ako aj judikatúry Európskeho súdneho dvora, Súdu

¹ K výkladu problematiky dohôd obmedzujúcich súťaž pozri napríklad KALESNÁ, K., BLAŽO, O.: *Zákon o ochrane hospodárskej súťaže. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2012.

² Všeobecne k vybraným otázkam problematiky kartelových dohôd pozri aj KRÁLIČKOVÁ, B.: *Súkromnoprávne aspekty protimonopolného práva*. Bratislava : Veda, 2012, s. 44 *et seq.*, s. 113 *et seq.*

³ Pôvodne išlo o čl. 85 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, respektíve po prečíslovaní Amsterdamskou zmluvou čl. 81 Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva. Pre zjednotenie bude v ďalšom texte na uvedené staršie znenia odkazované iba ako na ustanovenie čl. 101 Zmluvy, keďže znenie tohto ustanovenia sa za celé obdobie nezmenilo.

prvého stupňa a Súdneho dvora Európskej únie⁴ a zovšeobecnených záverov rozhodovacej praxe spočíva v tom, že žiadny z pojmov obsiahnutých v skutkovej podstate čl. 101 Zmluvy nie je definovaný a zároveň celé znenie uvedeného ustanovenia ponecháva značný priestor pre právnu úvahu.

Ustanovenie čl. 101 ods. 1 Zmluvy pojem dohoda na účely úniového súťažného práva nedefinuje. Pre definovanie podmienok vzniku dohody možno sotva použiť národné súkromnoprávne normy. Prvým problémom by bola samotná existencia rôznych súkromnoprávných poriadkov platných v jednotlivých štátoch, a teda vznik dohody by mohol byť v rôznych členských štátoch ovplyvnený rozdielnymi podmienkami, pričom je zrejmé, že na účely čl. 101 Zmluvy je potrebná unifikácia pojmu dohody, aby bol tento pojem aplikovaný vo všetkých členských štátoch jednotne. Druhý problém pramení zo samotného charakteru súkromnoprávneho kontraktu, ktorý predstavuje dvojstranný právny úkon, ktorým vznikajú na základe práva vzájomné práva a povinnosti strán kontraktu, ktoré sú podľa práva aj vynútiteľné. Zakázaná dohoda podľa čl. 101 Zmluvy však takéto vlastnosti nemá, pretože je podľa čl. 101 ods. 2 Zmluvy neplatná, a teda nie je v súlade s právom vynútiteľná.

Z uvedeného vyplýva, že pojem „dohoda“ je nevyhnutné definovať nezávisle od pojmov národného súkromného práva. Podľa ustálenej judikatúry na vznik dohody v zmysle čl. 101 ods. 1 Zmluvy postačuje, aby dotknuté podniky vyjadrili ich spoločný úmysel správať sa určitým spôsobom na trhu.⁵ Z uvedeného vyplýva, že pre vznik dohody podľa čl. 101 Zmluvy je potrebné kumulatívne naplnenie týchto znakov:

- c) účasť najmenej dvoch podnikov,
- d) vyjadrenie spoločnej vôle,
- e) dohoda sa týka spoločného správania sa na trhu.

Uvedené vymedzenie pojmu „dohoda“ na účely čl. 101 Zmluvy nepovažuje za relevantnú otázku:

- a) záväznosti zmluvy,
- b) formy zmluvy,
- c) právnych následkov zmluvy,
- d) platnosti zmluvy podľa národného práva, respektíve samotných ustanovení zmluvy.

Z uvedeného je zrejmé, že pojem „dohoda“ má skôr ekonomický obsah ako právny, pretože práve právne otázky spojené so vznikom dohody nie sú relevantné a sú posudzované najmä faktické okolnosti skúmaného nástroja.

Vzhľadom na potrebu eurokonformného výkladu slovenského súťažného práva, ako aj na skutočnosť, že pojem „dohoda“ na účely európskeho súťažného práva a pojem „dohoda“ na účely slovenského súťažného práva sú

⁴ Súdne inštitúcie Európskej únie budú v tejto práci označované aj pod spoločným označením „súd“.

⁵ Napríklad *Chemiefarma*, ods. 112.

v zásade vecne totožné, v článku bude pojem dohoda analyzovaný najmä z pohľadu európskeho práva s tým, že tieto zásady sú aplikovateľné i na slovenské právo. Zákaz podľa § 4 ods. 1 ZOHS je s výnimkou medzištátnej klauzuly vecne totožný so zákazom podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy. Legálna definícia obsiahnutá v § 4 ods. 2 písm. a) ZOHS navyše neposkytuje vysvetlenie celého komplexu vzťahov a skutočností spojených s pojmom „dohoda“ na účely súťažného práva a je v podstate len nešpecifickým opisom dohody vo všeobecnosti bez toho, aby bol tento pojem rozvíjaný alebo spresnený.

Účasť najmenej dvoch podnikov

Pri posudzovaní plurality zúčastnených podnikov⁶ je v prvom rade potrebné vymedziť jednotlivé zúčastnené podniky. Ak sa na skúmanom opatrení síce zúčastňujú z právneho hľadiska odlišné právnické, respektíve fyzické, osoby, ktoré však tvoria jednu ekonomickú jednotku, a teda na účely úniového práva hospodárskej súťaže jeden podnik, považujú sa v tomto prípade za jednu stranu dohody, prípadne nemožno na účely čl. 101 Zmluvy hovoriť o dohode vôbec, pokiaľ všetky zúčastnené osoby tvoria jeden podnik. V takomto prípade ide o vnútroorganizačné opatrenie, ktoré nespadá pod zákaz podľa čl. 101 Zmluvy.⁷

Na druhej strane dohodu môžu tvoriť aj zdanlivo jednostranné úkony adresované jedným podnikom inému podniku, ktoré by inak mohli byť posudzované nanajvýš podľa čl. 102 Zmluvy. Takáto situácia môže vzniknúť vtedy, ak sú „jednostranné“ úkony súčasťou širšieho zmluvného rámca⁸ a „jednostranné“ úkony jedného podniku sú výslovne alebo mlčky akceptované druhým podnikom. Takéto vzťahy možno pozorovať najmä pri vertikálnych vzťahoch,⁹ keď výrobca adresuje distribútorom pokyny alebo výzvy na prijatie určitej politiky. Takéto opatrenie môže byť jednorazové, alebo môže byť konštituované opakovaným konaním dodávateľa, ako v prípade *Sandoz*, kedy dodávateľ systematicky zasielal zákazníkom faktúry so slovami „export zakázaný“.

Avšak aj v tomto prípade je potrebné identifikovať súhlasnú vôľu najmenej dvoch subjektov, a preto je na vznik dohody nevyhnutné, aby bol okrem „jednostranného“ opatrenia identifikovaný súhlas adresáta tohto opatrenia, či už výslovný, alebo konkludentný. Súhlas môže byť daný vopred, napri-

⁶ Európske súčasné právo používa pojem „podnik“, slovenské právo používa pojem „podnikateľ“. Pre zjednodušenie bude ďalej používaný najmä pojem „podnik“.

⁷ Napríklad *Viho*, ods. 17.

⁸ *AEG*, ods. 38.

⁹ Napríklad *AEG*, *Volkswagen*, *BAI a Komisia/Bayer*.

klad v rámcovej zmluve, v ktorej sa jedna strana zaviazne akceptovať určitý druh príkazov alebo výziev, alebo následne, a to napríklad výslovnou akceptáciou opatrenia, alebo jeho samotné vykonávanie. K akceptácii príkazu, ako v prípade *Sandoz*, môže prísť aj nekonaním, respektíve tým, že adresát neprotestoval voči takýmto podmienkam a opakovane prijímal za takýchto podmienok objednávky.¹⁰

Tento súhlas je podstatný, pretože v prípade existencie dohody, ktorá je neutrálna vo vzťahu súťaži, a jednostranného opatrenia, nevzniká ešte zakázaná dohoda. Nepostačuje ani fakt, že toto jednostranné opatrenie, ktoré má za cieľ alebo za následok obmedzenie súťaže, spadá do dlhodobého obchodného rámca medzi výrobcou a predajcom.¹¹ Pokiaľ by skúmané jednostranné opatrenie bolo vykonateľné bez súčinnosti adresáta, mohlo by ísť o opatrenie, ktoré by mohlo byť skúmané v intenciách čl. 102 Zmluvy. Na to, aby mohlo byť možné považovať dohodu za uzatvorenú tichou akceptáciou, je nevyhnutné, že vyjadrenie vôle jednej strany dosiahnuť protisúťažný cieľ predstavuje výzvu druhej strane, nech už je vyjadrená akokoľvek, na splnenie tohto cieľa spoločne.¹² Podľa súdu treba uvedeným skúmať jednostranné opatrenie o to viac v takých prípadoch, keď by takto vzniknutá dohoda nebola na prvý pohľad v záujme strany, ktorej je jednostranné opatrenie adresované.¹³ Takáto dohoda, ktorá vznikla na základe zdanlivo jednostranného úkonu, trvá dovtedy, pokiaľ adresát výslovne neodmietne implementovať príkaz, respektíve nepodá sťažnosť voči príkazcovi, a podľa súdu na tom nemôže zmeniť nič ani to, že by adresát príkazu sporadicky porušoval príkaz.¹⁴

Prejav vôle

Hoci sa pri definovaní pojmu „dohoda“ na účely čl. 101 Zmluvy abstrahuje od právnych podmienok súvisiacich s uzatváraním zmlúv podľa národných súkromnoprávných predpisov, javí sa byť nevyhnutné, aby vôľa, rovnako ako v prípade uzatvárania zmlúv, bola slobodná a vážna a bola vyjadrená zrozumiteľne. A contrario, je zřejmé, že kartelová dohoda nemôže vzniknúť zo žartu, či pri simulácii, ktorá by bola súčasťou vyučovania alebo kurzu. Takisto nemožno hovoriť o vyjadrenej vôli podniku, pokiaľ by na člena jeho štatutárneho orgánu bol vyvíjaný fyzický alebo psychický nátlak. V mnohých prípadoch síce ustanovenia kartelových dohôd, alebo podklady,

¹⁰ *Sandoz*, abstr. ods. 1.

¹¹ *BAI a Komisia/Bayer*, ods. 141.

¹² *BAI a Komisia/Bayer*, ods. 102.

¹³ *BAI a Komisia/Bayer*, ods. 102.

¹⁴ *Dunlop*, ods.61.

ktoré tvoria indicie takejto dohody, nemusia jednoznačne samé obsahovať opatrenie, ktoré tvorí zakázanú praktiku, avšak vo vzájomnej súvislosti musí byť vôľa podniku určiteľná do takej miery, aby jej mohol byť prisúdený vzťah k správaniu sa na trhu.

Na druhej strane je na základe konštantnej judikatúry skúmanie skutočnej vôle podniku obmedzené, a teda v niektorých situáciách nie je skutočná vôľa podniku natoľko relevantná, ako v prípade skúmania súkromnoprávných kontraktov.

Po prvé, podľa ustálenej judikatúry však za nedostatok slobodnej vôle nemožno v žiadnom prípade považovať „ekonomické donútenie“. Za „ekonomické donútenie“ možno považovať:

- a) pri horizontálnych karteloch tlak silnejších konkurentov,
- b) pri vertikálnych karteloch tlak iných účastníkov obchodného reťazca,
- c) situáciu na trhu.

Podnik sa podľa judikatúry nemôže brániť tým, že sa na dohode, respektíve na stretnutí, ktorého výsledkom je dohoda, zúčastnil proti svojej vôli. Súd má celkom zjavne na mysli ekonomické donútenie hospodársky silnejšieho podniku, keď uvádza, že mal daný podnik podať sťažnosť podľa príslušných únieových predpisov hospodárskej súťaže a nie zúčastniť sa na dohode,¹⁵ a teda nie fyzické alebo psychické násilie na členovi štatutárneho orgánu, proti ktorému nie je zamerané právo hospodárskej súťaže. Tlaky iných podnikov na iný podnik môžu vzniknúť v horizontálnom aj vertikálnom vzťahu.

V oblasti vertikálnej dohody, judikatúra považuje za irelevantnú skutočnosť, že súhlas predajcov s opatrením výrobcu by nebol daný bez určitej miery tlaku zo strany výrobcu.¹⁶ V oblasti horizontálnej dohody podľa súdu tiež nemá vplyv na existenciu zodpovednosti menej vplyvných podnikov za účasť na protisúťažnom opatrení skutočnosť, že sa na karteli zúčastnili dominantné alebo osobitne vplyvné podniky, ktoré sú schopné prijať odvetné opatrenia proti ostatným menej vplyvným účastníkom, ak by sa verejne dištancovali od obsahu stretnutí s protisúťažným predmetom.¹⁷

Podnik sa teda nemôže opierať o prípadnú závislosť od svojich zákazníkov alebo konkurentov, a to aj keby bol na neho vyvíjaný tlak, aby sa zúčastnil kartelu.¹⁸ Okrem právneho posúdenia zodpovednosti v súvislosti s rozhodovaním podniku je vhodné podotknúť, že z ekonomického hľadiska sa môže podniku javiť dokonca výhodnejšie „podľahnúť“ tlaku silnejších partnerov, ako im vzdorovať a spolupracovať s orgánmi hospodárskej súťaže. To, či je „nedobrovoľné“ konanie pod tlakom silnejších podnikov

¹⁵ *Tréfileurope*, ods. 58.

¹⁶ *General Motors & Opel*, ods. 147.

¹⁷ *Dansk Rørindustri*, ods.150.

¹⁸ *Union Pigments*, ods. 63.

skutočným obmedzením vôle podniku, alebo výhodnejším spôsobom správania závisí napríklad od predpokladanej pravdepodobnosti vyšetrovania kartelu, predpokladanej pravdepodobnosti odhalenia účasti podniku v karteli a dokázania viny, predpokladanej výšky dodatočného koluzívneho výnosu, predpokladanej výšky a bezprostrednosti hrozby verejnoprávnych sankcií a možnosti jej zníženia v prípade spolupráce podniku s orgánmi hospodárskej súťaže pri odhaľovaní kartelu, predpokladanej výšky a bezprostrednosti hrozby ekonomických sankcií iných podnikov, prípadne iných ekonomických veličín,¹⁹ a zrejme aj miery spoločenskej difamácie v prípade zverejnenia kartelu.

Z uvedeného sa javí ako spravodlivé, že podniky sú postihované za účasť na karteli bez ohľadu na ich ekonomickú silu a ekonomické donútenie zo strany ekonomicky silnejších podnikov. Je síce zrejmé, že podniky s menšou ekonomickou silou mohli menšou mierou prispieť k narušeniu súťaže a obchodu medzi členskými štátmi, a teda je odôvodnená nižšia pokuta,²⁰ avšak možno s istou mierou pravdepodobnosti predpokladať, že v čase rozhodovania o účasti na karteli predmetný podnik svoje protiprávne konanie, i keď pod ekonomickým tlakom považoval za výhodnejšie, a preto tomuto tlaku nevzdoroval. Z uvedeného vyplýva, že požiadavkou pre právny poriadok a verejnoprávnu ochranu hospodárskej súťaže sú také inštitúty a inštitúcie, ktoré znižujú výhodnosť prípadnej voľby protiprávneho správania sa.

Za nedostatok vôle uzatvoriť dohodu nemožno považovať situáciu na trhu, respektíve v príslušnom odvetví, či v členskom štáte. Teda ani kríza odvetvia, ktorá sa dotýka účastníkov dohody nemôže viesť k záveru, že podmienky podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy nie sú splnené.²¹ Súd však priznáva, že kríza odvetvia môže byť dôvodom na zníženie pokuty.²² V tomto prípade sa javí ako potrebné skúmať akým smerom pôsobila dohoda, teda či sa snažila riešiť krízu, respektíve stabilizovať odvetvie, alebo spôsobovala prehĺbenie krízy. Uvedené tiež neznamená, že dohoda ako riešenie krízy odvetvia nebude posúdená podľa čl. 101 ods. 3 Zmluvy.

Po druhé, je relevantný prejav vôle, a nie iba samotná vôľa, teda vnútorný vzťah osoby k skutočnosti. Ak by sa aj podnik teda necítil byť viazaný, či už podľa práva, fakticky, alebo morálne, prijatou dohodou, táto skutočnosť je irelevantná, a postačuje, že podnik vyjadril spolu s iným podnikom spoločný úmysel správať sa na trhu určitým spôsobom.²³ Podľa súdu nie je podmienkou aplikácie čl. 101 ods. 1 Zmluvy, aby sa podniky

¹⁹ Podrobnejšie MOTTA, M.: *Competition Policy*. Theory and Practice. Cambridge : Cambridge University Press, 2004, s. 195 a nasl.

²⁰ *Dansk Rørindustri*, ods. 150 in fine.

²¹ *FNCBV*, ods. 90.

²² *FNCBV*, ods. 90.

²³ *Mayr-Melnhof*, ods. 65.

považovali za viazané kolúziou, ktorej sa zúčastnili.²⁴ K uzatvoreniu dohody by však neprišlo vtedy, ak by sa strany ani len nesprávali tak, ako keby prejavovali vôľu byť viazané dohodou.²⁵ Souto Soubrier uvádza nasledujúce kombinácie vôle strán dohody a jej prejavov v spojení so vznikom dohody podľa čl. 101 Zmluvy:

Vôľa A	Prejav A	Vôľa B	Prejav B	Opis	Dohoda
-	-	-	-	Úvodný scenár	-
-	-	-	+	Jednostranná simulácia B	-
-	-	+	-	Neprejavená jednostranná vôľa B	-
-	-	+	+	Prejavená jednostranná vôľa B	-
-	+	-	-	Jednostranná simulácia A	-
-	+	-	+	Obojstranná simulácia	+
-	+	+	-	Simulácia A neprejavená vôľa B	-
-	+	+	+	Simulácia A prejavená vôľa B	+
+	-	-	-	Jednostranná neprejavená vôľa A	-
+	-	-	+	Neprejavená vôľa A simulácia B	-
+	-	+	+	Neprejavená vôľa A prejavená vôľa B	-
+	+	-	-	Jednostranná prejavená vôľa A	-
+	+	-	+	Prejavená vôľa A simulácia B	+
+	+	+	-	Prejavená vôľa A neprejavená vôľa B	-
+	+	+	+	Dokonalá konvergencia	+

Po tretie, za súhlas s prijatou dohodou konštantná judikatúra považuje aj mlčanie, a to aj v prípade, keď tento podnik túto dohodu nevykonáva, a teda nemožno hovoriť o konkludentnom uzatvorení zmluvy. Často totiž kartelová dohoda vzniká na rokovaníach zástupcov strán, pričom z tohto rokovania nezvykne byť vyhotovovaný záznam. Podnik podľa súdu nemôže namietat', že sa síce zúčastnil stretnutí, avšak nepodpísal cenové dohody,²⁶ pretože ak sa zistí protisúťažný charakter schôdzok, podnik, ktorý sa ich zúčastnil bez toho, aby sa verejne dištancoval od toho, čo sa na nich udialo, vzbudil u ostatných účastníkov dojem, že prijíma závery schôdzky a bude sa podľa nich správať.²⁷ Ak sa teda podnik zúčastní na stretnutiach, ktorých cieľom je obmedziť súťaž, respektíve obchod medzi členskými štátmi, tak sa stáva stranou zakázanej dohody vyplývajúcej z týchto stretnutí.²⁸ Túto skutočnosť

²⁴ Gruber+Weber, ods. 96.

²⁵ Rozhodnutie *Polypropylene*, ods. 83.

²⁶ *Tréfileurope*, ods. 83.

²⁷ *Tréfileurope*, ods. 85, *Hercules*, ods. 232.

²⁸ *Tréfileurope*, ods. 83.

nemôže ovplyvniť ani to, že by sa na predmetnom stretnutí správal neaktívne.²⁹

Z uvedených záverov súdnych inštitúcií vyplýva, že podnik sa stáva stranou dohody vyplývajúcej so stretnutia podnikov, bez ohľadu na to, či sa priamo zapájal do rokovaní a či vyjadril výslovne svoju vôľu byť viazaný závermi schôdzky a tiež či realizoval tieto závery,³⁰ pokiaľ sa verejne neďistancuje od týchto záverov, pričom je však potrebné, aby mal vedomosť o protisúťažných cieľoch schôdzky.³¹ „Z tohto pohľadu tacitné schválenie nezákonnej iniciatívy, bez verejného dištancovania sa od jej obsahu alebo bez jej oznámenia úradom, vedie k podpore porušovania a sťažuje jeho odhalenie. Takáto podpora predstavuje pasívny spôsob účasti na porušení, a teda je spôsobilá založiť zodpovednosť podniku v rámci jedinej dohody.“³² Takýto výklad súdu má aj preventívny účinok v boji proti kartelom, keďže podnik nemôže byť ľahostajný k tomu, že sa zúčastnil stretnutia, na ktorom bola dohodnutá kartelová dohoda, hoci sa jej nemieni zúčastňovať, respektíve sa nepodieľal na jej dohodnutí, pretože v prípade neoznámenia takejto kartelovej dohody je orgánmi hospodárskej súťaže tiež považovaný za účastníka kartelu. Zároveň zjednodušuje dôkazné pozície, pretože v prípade dokázania účasti podniku na takejto schôdzke, je jedinou jeho možnou obranou preukázanie, že schôdzka nemala protisúťažný charakter, respektíve, že sa od jej záverov verejne dištancoval, respektíve, že oznámil svojim konkurentom, že sa zúčastnil na týchto stretnutiach z iných dôvodov, ako oni.³³

Judikatúra považuje podnik za stranu aj tých častí dohôd, ktoré vzišli z rokovaní, ktorých sa priamo nezúčastnil. Podnik môže byť zodpovedný za celú dohodu obmedzujúcu hospodársku súťaž, dokonca aj vtedy, ak je preukázané, že sa priamo zúčastnil iba jednej alebo viacerých častí tvoriacich dohodu, ak vedel alebo musel vedieť, že dohoda, na ktorej sa zúčastňuje, osobitne prostredníctvom pravidelných stretnutí organizovaných počas niekoľkých rokov, ho začlení do celkového plánu určeného na narušenie normálneho fungovania hospodárskej súťaže a tiež, že tento plán pokrýva súbor častí tvoriacich dohodu obmedzujúcu hospodársku súťaž.³⁴ Judikatúra tak zavádza pojem „celkový kartel“ (*overall cartel, cartel 'as a whole'*), ktorý predstavuje spolenie viacerých podnikov na dlhšie obdobie so spoločným nezákonným protisúťažným cieľom.³⁵ Takéto posudzovanie zodpovednosti za „celkový kartel“ neznamená, a ani nemôže predstavovať,

²⁹ *Brugg Rohrsysteme*, ods. 38.

³⁰ *Aalborg Portland*, ods. 85, *Dansk Rørindustri*, ods. 144.

³¹ *Limburgse Vinyl*, ods. 509.

³² *Aalborg Portland*, ods. 84, *Dansk Rørindustri*, ods. 143.

³³ *Aalborg Portland*, ods. 81, *Dansk Rørindustri*, ods. 142.

³⁴ *PVC II*, ods. 773.

³⁵ *PVC II*.

žiadny druh kolektívnej zodpovednosti, pretože každý podnik zodpovedá za opatrenia, na ktorých sa zúčastňoval.³⁶ Neúčast'ou všetkých strán „celkového kartelu“ (pokračujúcej dohody) môže vzniknúť síce zdanie, že zmenou účastníkov dohôd ide o rôzne dohody, avšak súd a Komisia zaujali opačný názor, keď konštatovali, že „záver, že ide o jednu pokračujúcu dohodu nemôže zmeniť ani fakt, že nie všetci producenti boli na všetkých stretnutiach.“³⁷ Komisia to odôvodňuje napríklad tým, že každú iniciatívu je potrebné niekoľko mesiacov plánovať a potom implementovať, a teda veľa by nezmenilo, ak by boli niektorí producenti pri niektorých príležitostiach neprítomní. Napokon, bežnou praxou býva, že neprítomní členovia kartelu bývajú informovaní o tom, čo bolo na stretnutí dohodnuté.

Vo vzťahu k prejavu vôle je tiež dôležité preskúmať, kto musí vôľu prejavíť, aby toto konanie bolo pripísané určitému podniku. V prípade zmlúv a kontraktov uzatváraných podľa občianskeho práva zákony jednoznačne riešia, ktorá osoba je oprávnená konať v mene podnikateľov, či vo všeobecnosti v mene fyzických a právnických osôb. Podľa ustálenej judikatúry predpokladom aplikácie článku 101 ZFEÚ nie je konanie ani vedomosť spoločníkov alebo hlavných vedúcich pracovníkov dotknutého podniku, ale konanie osoby, ktorá je oprávnená konať v mene podniku.³⁸ V praxi slovenských súdov však vznikli pochybnosti o tom, či môžu kartel „vytvoriť“ aj iní zamestnanci podnikateľov ako štatutárne orgány. Najvyšší súd dokonca označil e-mailové správy vymieňané medzi zamestnancami bánk vo veciach spoločného postupu na trhu za „súkromné“.³⁹ Definitívny výklad v tejto otázke podal Súdny dvor, podľa ktorého „Článok 101 ods. 1 ZFEÚ sa má vykladať v tom zmysle, že na konštatovanie dohody obmedzujúcej súťaž nie je nevyhnutné preukázať osobné konanie štatutárneho zástupcu podniku alebo osobitný súhlas tohto zástupcu v podobe splnomocnenia s konaním svojho zamestnanca, ktorý sa zúčastnil na protisúťažnom stretnutí.“⁴⁰ Z uvedeného vyplýva, že postačuje ak v danom prípade koná osoba, ktorá bežne koná v obdobných prípadoch v určitej oblasti a že druhá strana dohody môže dôvodne predpokladať, že ide o konanie v mene daného podniku.

Sloboda vôle vo vzťahu k národnej zákonnej úprave

Právna istota ako jeden z pilierov právneho štátu kladie na právny poriadok okrem iného požiadavku jeho vnútornej nerozpornosti. To znamená, že

³⁶ *PVC II*, ods. 778.

³⁷ Rozhodnutie *Polypropylene*, ods. 83.

³⁸ *Musique Diffusion française*, ods. 97.

³⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. mája 2011, sp. zn. 5 Sžh/4/2010, s. 23.

⁴⁰ *Slovenská sporiteľňa*, bod 2 výroku.

právny poriadok nemôže na jednej strane od subjektu práva niečo požadovať, respektíve mu niečo prikazovať, a na druhej strane túto činnosť subjektu zakazovať a prípadne ho za ňu aj sankcionovať. Pokiaľ subjekt práva nechce konať v rozpore s právom, musí neustále analyzovať svoje správanie, či neprekračuje právne normy. Toto „sebahodnotenie“ je v podmienkach Európskej únie o to zložitejšie, že správanie subjektov práva musí vyhovovať nielen právnym normám obsiahnutým v právnych predpisoch vydaných národnými orgánmi, ale aj únióvemu právu, ktoré tvorí súčasť právneho poriadku členského štátu. V tejto súvislosti je potrebné zhodnotiť situáciu, kedy právna norma obsiahnutá v predpise vydanom národným orgánom prikazuje, alebo požaduje také správanie, ktoré odporuje čl. 101 Zmluvy.

Vzhľadom na to, že ustanovenie čl. 101 Zmluvy je adresované podnikom, je nevyhnutné, aby bolo hodnotené výlučne správanie podnikov a nie iných subjektov. Orgány ochrany hospodárskej súťaže sa teda zaoberajú iba správaním podnikov a nie národnou legislatívou,⁴¹ či inými opatreniami členských štátov, na ktoré sa aplikuje čl. 106 Zmluvy.⁴² Podľa súdu môže byť článkom 101 Zmluvy postihnuté iba také správanie podniku, ktoré vychádza z jeho vlastnej iniciatívy.⁴³ Súd považuje za zakázané štátne opatrenia podľa čl. 106 Zmluvy aj prípady, keď štát:

1. požaduje alebo podporuje uzatváranie dohôd, prijímanie rozhodnutí združení podnikov alebo zosúladené postupy v rozpore s čl. 101 Zmluvy, alebo podporuje ich následky, alebo
2. zbavuje národnú legislatívu jej oficiálneho charakteru delegovaním zodpovednosti za prijímanie rozhodnutí ovplyvňujúcich ekonomickú sféru na súkromných obchodníkov.⁴⁴

Z uvedených dôvodov, súd požaduje, aby bolo v prvom rade vyhodnotené, či má národná legislatíva vplyv na správanie, ktoré má byť posudzované podľa čl. 101 Zmluvy.⁴⁵ Aby bolo ustanovenie čl. 101 Zmluvy aplikovateľné, je pri hodnotení národnej legislatívy a opatrení národných orgánov potrebné prísť k takému záveru, že národná právna úprava necháva možnosť vylúčenia, obmedzenia alebo skreslenia hospodárskej súťaže autonómnemu správaniu podnikov⁴⁶ a je vylúčené, že k uzatvoreniu dohody prišlo v dôsledku národnej právnej úpravy.⁴⁷

⁴¹ *an Eycke*, ods. 16.

⁴² *GB-Inno-BM*, ods. 20.

⁴³ *Landbroke Racing*, ods.33, *Francúzsko/Komisija*, ods. 55.

⁴⁴ *Landbroke Racing*, ods. 33.

⁴⁵ *Landbroke Racing*, ods. 35.

⁴⁶ *GlaxoSmithKline*, ods. 67.

⁴⁷ *GlaxoSmithKline*, ods. 68.

Napokon, ako zdôrazňuje súd v prípade *CIF*,⁴⁸ členské štáty nesú zodpovednosť za to, aby vlastným konaním nenarušili hospodársku súťaž, keďže vykonávanie hospodárskej politiky členských štátov sa uskutočňuje v súlade s princípmi otvoreného trhového hospodárstva s voľnou hospodárskou súťažou.⁴⁹

Z citovanej judikatúry⁵⁰ vyplýva, že v prípade, ak podnik koná na príkaz národného orgánu, respektíve národného práva, nejde o prejav jeho vôle správať sa určitým spôsobom na trhu, a teda nemožno výsledok takéhoto správania podniku považovať za dohodu.

Súd sa však v prípade *CIF* zaoberal aj druhou stranou mince, či a v akom rozsahu je možné aplikovať národné právo, ktoré núti podniky uzatvárať dohody podľa čl. 101 Zmluvy.

Ako vyplýva z piliera priameho účinku Zmluvy, ktorým je judikatúra vo veci *Van Gend en Loos*, je povinnosťou orgánov členských štátov zdržať sa akejkoľvek aplikácie právnych noriem, ktoré aby boli v rozpore s úniovým právom, a to bez ohľadu na to, či bola takáto norma predpísaným ústavným spôsobom v danom členskom štáte zrušená. Táto povinnosť neaplikovať národné právo sa vzťahuje nielen na súdy, ale na všetky orgány štátu, vrátane správnych orgánov,⁵¹ pričom v súlade s princípom lojality nepostačuje len neaplikovanie národnej legislatívy, ktorá je v rozpore s úniovým právom, ale národné orgány sú povinné, pokiaľ si to okolnosti vyžadujú, prijať všetky potrebné opatrenia na to, aby bolo únie právo v plnom rozsahu aplikované.⁵²

Vo vzťahu medzi úniovou úpravou zákazu dohôd podľa čl. 101 Zmluvy a národnou legislatívou, ktorá je v rozpore s touto úniovou úpravou, môže ísť pred orgánom aplikujúcim právo k dvom možným situáciám:

1. orgán nepríde k záveru, že by národné právo bolo v rozpore s čl. 101 Zmluvy, a preto ho aplikuje,
2. orgán príde k záveru, že národné právo je v rozpore s čl. 101 Zmluvy, a preto ho neaplikuje.

V prípade, že národný orgán nepríde k záveru, že by národné právo bolo v rozpore s čl. 101 Zmluvy, a teda neaplikuje čl. 101 Zmluvy. Pokiaľ podnik konal v súlade s národnou legislatívou, nemôže byť postihnutý zo strany národného orgánu ani za porušenie národnej legislatívy, ani za porušenie čl. 101 Zmluvy. V takomto prípade však národný orgán porušuje prípadné práva tretích osôb, ktoré sú dohodou dotknuté, keďže im vzhľadom na neaplikáciu čl. 101 Zmluvy neposkytne ochranu pred zakázanou dohodou

⁴⁸ *CIF*, ods. 47.

⁴⁹ Článok 119 a čl. 120 Zmluvy.

⁵⁰ *Van Eycke, Landbroke Racing, GB-Inno-BM, Francúzsko/Komisia*, GlaxoSmithKline.

⁵¹ *Fratelli Costanzo*, ods. 31.

⁵² *Komisia/Taliansko*, ods. 7, GlaxoSmithKline ods. 49.

a prípadne neprisúdi náhradu škody. Voči tretím osobám by však v súvislosti s nárokmi tretích strán nezodpovedali podniky zúčastnené na dohode, keďže v súlade s vyššie uvedenou judikatúrou nemožno hovoriť o dohode v zmysle čl. 101 Zmluvy.

Bez ohľadu na to, že podniky nemožno považovať za zodpovedné za porušenie čl. 101 Zmluvy, členské štáty zodpovedajú za porušenie svojich povinností vyplývajúcich zo Zmluvy, pričom táto zodpovednosť je oddelená od zodpovednosti podnikov podľa čl. 101 Zmluvy.

Vzhľadom na to, že je nevyhnutné, a z právneho hľadiska správne, aby národné orgány neaplikovali národnú legislatívu priečiacu sa čl. 101 Zmluvy, je potrebné pre posúdenie správania sa podniku, vrátane sankcií vyriešiť dve otázky:

1. či národná legislatíva necháva možnosť vylúčenia, obmedzenia alebo skreslenia hospodárskej súťaže autonómnemu správaniu podnikov,
2. a ak áno, či sa prerokovaný skutok stal pred tým, čo národný orgán hospodárskej súťaže vydal rozhodnutie neaplikovať príslušnú národnú legislatívu.⁵³

Po prvé, v prípade, ak národná legislatíva nenecháva možnosť vylúčenia, obmedzenia alebo skreslenia hospodárskej súťaže autonómnemu správaniu podnikov, súd vyslovuje záver, že vzhľadom na jeden z všeobecných princípov Spoločenstva, ktorým je právna istota, a ktorý nemôže byť porušený, povinnosť národných orgánov neaplikovať národné právo nemôže vystaviť predmetné podniky žiadnej sankcii, či už trestnej alebo administratívnej, vo vzťahu k správaniu, ktoré bolo vyžadované spornou národnou legislatívou, keďže ani rozhodnutie národného orgánu neaplikovať národné právo nemôže zmeniť nič na skutočnosti, že sa podnik v minulosti správal v súlade s právom.⁵⁴

Národné právo teda pre obdobie, kým nebolo rozhodnuté o jeho neaplikácii, predstavuje „ospravedlnenie, ktoré chráni dotknuté podniky proti všetkým dôsledkom porušenia čl. [101 a 102 ZFEÚ], a to *vis-à-vis* verejným orgánom i iným hospodárskym subjektom.“⁵⁵

Ak však národný orgán definitívne oznámi podniku, že neaplikuje národné právo, ktoré je v rozpore s čl. 101 Zmluvy, tento záver je pre podnik záväzný a musí opustiť svoje správanie podľa národnej legislatívy a musí sa začať správať v súlade s čl. 101 Zmluvy. Táto skutočnosť vyplýva z priameho účinku a bezprostrednej použiteľnosti čl. 101 Zmluvy v súlade s doktrínou *Van Gend en Loos*, pričom je odstránená právna neistota. Odstránenie právnej neistoty má podľa súdu za následok, že súťažné

⁵³ CIF, ods. 52.

⁵⁴ CIF, ods. 53 a 54.

⁵⁵ CIF, ods. 54.

pravidlá sa vzťahujú na podnik bez výnimiek, a to vrátane sankcií a podnik nemôže použiť ako obranu to, že je viazaný národným právom.⁵⁶

V súvislosti s obmedzením súťaže v dôsledku národnej legislatívy je dôležité pripomenúť, že národná legislatíva musí v celom rozsahu pokrývať všetky opatrenia prijaté podnikmi. Pokiaľ by podniky uzatvorili v prostredí, v ktorom štát obmedzuje súťaž, dohodu nad rámec imperatívov národnej legislatívy, nemohli by sa brániť poukazom na národnú legislatívu a sami by zodpovedali za porušenie čl. 101 Zmluvy. Takisto v prípade, ak by národná legislatíva dávala podnikom možnosť obmedziť v súlade s národným predpisom hospodársku súťaž, respektíve by dávala podnikom možnosť voľby, nemôžu sa s odkazom na národnú legislatívu brániť v prípade, ak zvolia pre súťaž škodlivejšiu alternatívu.⁵⁷

Pri čiastočnom obmedzení súťaže, vzniká paradoxne situácia, kedy je na podniky vo zvýšenej miere kladená zodpovednosť za zachovanie zvyškovej súťaže. Členský štát síce zodpovedá za porušenie Zmluvy v rozsahu, v akom obmedzil súťaž, avšak podniky zodpovedajú za tie oblasti súťaže, ktoré neboli konaním členského štátu narušené. Čiastočné obmedzenie súťaže znamená, že štát obmedzí napríklad iba niektorú formu súťaže alebo iba v nejakej oblasti, či určitý druh tovaru alebo služby, zatiaľ čo podnikom, síce v zmenšenej miere, zostáva možnosť určiť svoje správanie pri zvyšnej forme súťaže, či súťaže v inej oblasti.

Po druhé, ak národné právo iba posilňuje alebo uľahčuje autonómne správanie podnikov vedúce k vylúčeniu, obmedzeniu alebo skresleniu hospodárskej súťaže, podniky plne zodpovedajú za porušenie čl. 101 Zmluvy,⁵⁸ pretože im zostáva možnosť voľby medzi protisúťažným a súťažným správaním.

V demokratickom právnom štáte sa javí ako prirodzené, keď príslušník štátu dôveruje národnému zákonodarcovi a jeho akty považuje za správne a účelné (aspoň by to mal byť cieľ legislatívy), a preto mu nemožno za zlievať, že využije výzvu zákonodarcu a správa sa podľa nej. Na druhej strane sa potom tiež nejaví ako spravodlivé, aby štát sankcionoval subjekt za plnenie, ktoré mu síce neprikázal, ale ho v ňom podporoval, alebo ho naň vyzýval.

Aj keď nemožno konanie podniku ospravedlniť národnou legislatívou, súd považuje národnú legislatívu, ktorá je v rozpore s úniovým právom a ktorá umožnila alebo podporila vznik protiprávneho stavu, za faktor, ktorý má pri určovaní výšky pokuty charakter poľahčujúcej okolnosti.⁵⁹

⁵⁶ *CIF*, ods. 55.

⁵⁷ Obdobné úvahy v rozsudku *CIF*, ods. 67 a nasl.

⁵⁸ *CIF*, ods. 56.

⁵⁹ *CIF*, ods. 57.

Súd v prípade *CIF* vypracoval komplexné stanovisko, z ktorého vyplýva, že „v prípadoch, kedy správanie podnikov, ktoré bolo v rozpore s čl. [101] ods. 1 Zmluvy, bolo požadované alebo uľahčované národnou legislatívou, ktorá legitimizuje alebo posilňuje následky takéhoto správania, osobitne vo vzťahu k stanovovaniu cien alebo rozdeleniu trhov, národný orgán hospodárskej súťaže, jednou z povinností ktorého je zabezpečiť, aby bol dodržiavaný čl. [101 Zmluvy]:

- je povinný neaplikovať národnú legislatívu;
- nesmie uložiť sankciu za predchádzajúce konanie dotknutých podnikov, pokiaľ bolo správanie vyžadované národnou legislatívou;
- smie uložiť podnikom sankciu za správanie nasledujúce po rozhodnutí neaplikovať národné právo, pokiaľ sa vo vzťahu k nim stalo toto rozhodnutie definitívnym;
- smie uložiť podnikom sankciu za minulé správanie, pokiaľ bolo iba uľahčované alebo podnecované národnou legislatívou, pričom má brať do úvahy špecifické znaky legislatívneho rámca, v ktorom podniky konali.“⁶⁰

Uvedené stanovisko síce poskytuje akýsi ochranný štít podniku, avšak jeho zavedenia ako všeobecného pravidla spôsobuje viacero problémov.

Po prvé, nie je zrejmé, akú sankciu má súd na mysli. Celkom zjavne je možno za prijateľné považovať neuloženie administratívnoprávnej, či trestnoprávnej sankcie. Problematickým sa však javí, či sa za „sankciu“ v zmysle rozsudku považuje aj sankcia neplatnosti dohody podľa čl. 101 ods. 2 Zmluvy, či náhrada škody.

Po druhé, ak má byť porušovateľ únievého práva krytý štítom štátneho opatrenia, je otázne, kto zodpovedá za vzniknutú škodu. Poškodenému totiž nemusí byť známe, že podnik, ktorý porušil únievé súťažné právo, konal na príkaz národnej legislatívy. Ak by teda poškodený podnik žaloval o náhradu škody príslušný podnik, ktorý mal porušiť únievé právo, a národný súd by považoval náhradu škody za rovnakú „sankciu“ ako administratívnu alebo trestnoprávnu sankciu, žalobu by zamietol. V takomto prípade by vznikla poškodenému podniku dvojaká škoda – škoda z porušenia súťažného práva a zmarené náklady na súdne konanie. Obe vzniknuté škody by si určite mohol uplatňovať voči členskému štátu pre porušenie únievého práva. Ak by národný súd nepovažoval náhradu škody za „sankciu“ a prikázal by zodpovednému podniku splniť svoje zodpovednostné záväzky, potom by mal mať zodpovedný podnik nárok na náhradu škody zodpovedajúcej škode, ktorú musel nahradiť, a súvisiacim výdavkom. Je teda síce pravdou, že v konečnom dôsledku by mal škodu znášať štát, avšak nejednoznačnosť judikatúry komplikuje uplatnenie náhrady škody. Najvhodnejšie by bolo, aby si po-

⁶⁰ *CIF*, ods. 58.

škodené podniky mohli uplatniť náhradu škody priamo voči členskému štátu, čo však zasa kladie na nich podmienku znalosti nezákonnosti národnej legislatívy.

Po tretie, je otázna platnosť dohody krytej štítom zákonného opatrenia. Ak neplatnosť dohody nie je „sankciou“, je tu možné naďalej vychádzať z rozsudku *CIF*, pretože ten len bráni aplikácii národného práva, avšak nie únieového práva. Neplatnosť dohody vyplýva priamo z únieového práva (čl. 101 ods. 2 Zmluvy), ktorého aplikácia nie je priamo vylúčená.

Po štvrté, ak by uloženie sankcie podľa národného práva narúšalo právnu istotu, potom by malo podobný následok aj uloženie únieovej sankcie podľa Nariadenia Rady (ES) č. 1/2003. Na druhej strane však národná legislatíva nemôže byť prekážkou uplatňovania únieového práva. Z nariadenia č. 1/2003 a ani z judikatúry nevyplýva, že by niečo bránilo uloženiu únieovej sankcie. Tu však znovu vyvstáva problém náhrady škody, keďže potrestaný podnik sa stáva „obeťou“ národných opatrení.

Z uvedených úvah vyplýva, že rozsudok *CIF* síce ponúka isté riešenia, avšak ešte stále nerieši problematiku komplexne.

Určité správanie sa na trhu

Požiadavka, aby sa spoločná vôľa podnikov týkala ich správania na trhu odlišuje dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy od „bežných“ civilnoprávných, respektíve obchodnoprávných kontraktov, ktorých účelom je výmena majetkovej podstaty, poskytnutie služby a podobne. Dohody vo všeobecnosti (hoci sa môžu týkať aj jednotlivého prípadu) upravujú správanie sa podnikov, obchodné podmienky, výber kontrahentov, a iné okolnosti súvisiace s uzatváraním jednotlivých zmlúv. Zatiaľ čo civilný či obchodný kontrakt pôsobí iba *inter partes* a jediným jeho vplyvom na nezúčastnené podniky je to, že nie sú účastníkmi tohto kontraktu, a teda nemôžu prípadne z neho profitovať, dohoda podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy pôsobí do budúcnosti na uzatváranie (alebo neuzatváranie) budúcich civilných alebo obchodných kontraktov. Zakázaná dohoda teda neupravuje samotnú výmenu tovaru alebo poskytovanie služieb, ale podmienky, za ktorých budú zúčastnené podniky s tovarmi alebo službami obchodovať.

Zároveň musí byť správanie sa na trhu, na ktorom podniky vyjadrili spoločnú vôľu zúčastniť sa, dostatočne určité alebo určiteľné. Napríklad teda nepostačuje, že sa podarí preukázať, že podniky vyjadrili vôľu spolupracovať, ale je potrebné zistiť v akom smere a v akom rozsahu mala byť táto spolupráca, a teda či sa týka ekonomických činností podnikov a či má ovplyvniť správanie týchto podnikov na trhu. Ako bolo uvedené vyššie, dohoda nemusí mať náležitosti právneho úkonu podľa národného práva, a teda

nemúsi ani dosahovať prah urãitosti právnych úkonov daný pre právne záväzné kontrakty. Na druhej strane spoločná vôľa podnikov musí smerovať k správaniu sa na trhu aspoň natoľko urãitému, aby bolo možné rozlíšiť, či ide o zakázané správanie sa na trhu.

Samozrejme, vzhľadom na to, že väčšina zakázaných je uzatváraných ústne, respektíve písomné doklady sú zničené alebo zatajené, či len odkazujú na iné skutočnosti, nie je možné vždy priamymi dôkazmi zistiť presný obsah dohody medzi podnikmi. To, že sa podniky dohodli na urãitom a dostatočne konkrétnom správaní na trhu, možno zistiť nielen z priamych, ale aj nepriamych dôkazov a indícií, vyplývajúcich najmä z nasledujúceho správania sa podnikov,⁶¹ z ktorého možno urobiť záver, že keby sa podniky dostatočne urãito nedohodli, nesprávajú by sa daným spôsobom na trhu.⁶²

Záväznosť dohody a vynútiteľnosť

Súd potvrdzuje vyššie uvedený názor o obmedzení právneho obsahu pojmu „dohoda“ v prospech ekonomického, keď napríklad vo veci *Binon*⁶³ uvádza, že systém súťažných pravidiel stanovený čl. 101 a nasl. Zmluvy sa zameriava skôr na ekonomické následky dohôd alebo iných porovnateľných foriem zosúladeného správania alebo koordinácie, ako na ich právnu formu.

Ako bolo uvedené vyššie, je irelevantné, že strana dohody nemala v úmysle uzatvoriť právne záväznú zmluvu. Avšak judikatúra nielenže nepovažuje za relevantnú neexistenciu vôle uzatvoriť záväznú zmluvu, ale na to, aby bola dohoda medzi podnikmi posudzovaná ako zakázaná dohoda podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy nepovažuje za nevyhnutné, aby mala dohoda záväzný charakter.⁶⁴ V tejto súvislosti súd odmieta názor, že tým, že Zmluva v čl. 101 ods. 2 označuje zakázané dohody za neplatné, má Zmluva v čl. 101 ods. 1 na mysli len právne záväzné dohody.⁶⁵ Podľa súdu je ustanovenie čl. 101 ods. 2 Zmluvy síce zamerané na situácie, ak dohoda mala mať podľa vôle strán právne účinky, ale nevylučuje to aplikáciu čl. 101 ods. 1 na nezáväznú zmluvu.

Abstrahujúc od skutočnosti, že zakázaná dohoda je neplatná podľa čl. 101 ods. 2 Zmluvy možno z hľadiska záväznosti pod pojem dohoda zahrnúť najmä nasledujúce konania:

1. zmluva formálne spĺňajúca náležitosti národného práva;
2. zmluva, ktorá nespĺňa náležitosti národného práva, avšak strany vyjadrili vôľu byť ňou viazané;

⁶¹ Napríklad *BAI a Komisia/Bayer*, ods. 100.

⁶² Napríklad *John Deere*, ods. 66.

⁶³ *Binon*, ods. 17.

⁶⁴ *Ventouris*, ods. 52.

⁶⁵ *HFB*, ods. 201.

3. zmluva, ktorá stratila platnosť, napríklad v dôsledku plynutia času, alebo vôle strán;
4. súhlasné vyjadrenie vôle, pričom niektorá zo strán sa nepovažovala za viazanú dohodou, avšak to nevyjadřila;
5. dohoda strán, ktorú síce strany nepovažujú za právne záväznú, ale jej dodržiavanie považujú za otázku morálky, cti, alebo dôvery;
6. akékoľvek iné správanie podnikov, z ktorého vyplýva vzájomná dôvera strán, že sa tieto podniky budú správať na trhu určitým dohodnutým spôsobom.

Ako vidno, formalizmus a právne hodnotenie nástrojov vo vyššie uvedenom zozname (ktorý samozrejme nie je vyčerpávajúci, ale skôr predstavuje najčastejšie skupiny nástrojov vyskytujúcich sa v súvislosti s kartelmi) postupne klesajú od prípadu, kedy je dohoda súčasne zmluvou podľa národného práva, až po hranicu s obsahom pojmu „zosúladený postup“, ktorý sa s obsahom pojmu „dohoda“ v niektorých prípadoch prekrýva, prípadne vytvára osobitnú nepomenovanú komplexnú skutkovú podstatu, ktorá je sčasti dohodou a sčasti zosúladeným postupom.

Forma dohody

Ako vyplýva z vyššie uvedených analýz, nie je potrebné na vznik dohody podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy dodržať akúkoľvek formu. Dohoda teda môže byť písomná, ústna, môže byť uzatvorená mlčky, konaním adresátov návrhu dohody, alebo nekonaním, či nedištancovaním sa od dohody, pričom nie je potrebné aby boli dodržané akékoľvek osobitné pravidlá.⁶⁶

Napokon požadovať určitú formu dohody, aby spadala pod ustanovenie čl. 101 Zmluvy nemožno považovať ani za racionálne, pretože strany by sa mohli vyhnúť zodpovednosti nedodržaním predpísanej písomnej formy, respektíve by mohli utajiť dohodu zničením jej vyhotovenia. Ani požadovanie obojstranného výslovného súhlasu by nevedlo k postihnutiu všetkých dohôd, pretože by sa strany mohli snažiť vyhnúť zodpovednosti tým, že by dohody uzatvárali tak, že oferta by nebola akceptovaná výslovne.

Forma dohody je síce irelevantná, ale prejav vôle podniku musí byť v takej forme, aby bol dostatočne postihnuteľný adresátmi úkonu, ktorí majú identifikovať obsah dohody.⁶⁷

Vzhľadom na to, že forma dohody je irelevantná, v zásade teda nie je potrebné ani skúmať, v akej forme bola uzatvorená. Skúmanie formy dohody treba odlišovať od formy dôkazných prostriedkov, ktoré môžu preukazovať na existenciu dohody. Tými síce môžu byť aj samotný text dohody, či

⁶⁶ *Marlines*, ods. 21.

⁶⁷ *Bayer/Komisija*, ods. 69, *Brasserie nationale*, ods. 119.

svedectvo zúčastnených osôb, ale aj nepriame dôkazy, hoci aj písomné, faxy, elektronická komunikácia, ktoré odkazujú na uzatvorenie dohody. Tieto dokumenty teda netvoria samotnú dohodu, ani nie sú formou uzatvorenia dohody, ale sú iba dôkazom o nej. Písomnosti teda môžu byť dôkazom aj o ústnej dohode a naopak.

Platnosť súkromnoprávneho kontraktu a platnosť dohody

Podľa vyššie uvedenej úvahy sa existencia dohody posudzuje samostatne od posudzovania príslušného vzťahu ako súkromnoprávneho kontraktu podľa národných predpisov. Túto skutočnosť jednoznačne vyjadril súd v rozsudku *BNIC/Clair*, podľa ktorého „... právny rámec, v ktorom sú prijaté takéto dohody a rozhodnutia, a klasifikácia daná tomuto rámcu rôznymi národnými právnymi systémami sú irelevantné vo vzťahu k uplatniteľnosti únieových súťažných pravidiel ...“⁶⁸

V uvedenom právnom názore možno pozorovať na jednej strane demonštráciu samostatnosti a prednosti únieového práva ako takého, a na druhej strane samostatnosť pojmu dohoda a rozhodnutia podnikov.

Platnosť súkromnoprávneho kontraktu nemôže byť posudzovaná len z toho pohľadu, či národné právo priznáva tomuto kontraktu platnosť. Relevantná je aj vôľa strán vo vzťahu k ich vzájomnému kontraktu, teda či neprejavili vôľu tento vzťah ukončiť, a tiež plynutie času v spojení s vôľou strán, teda či kontrakt nebol uzatvorený na dobu určitú, a či táto doba neuplynula.

V súvislosti s ukončením platnosti kontraktu, či už v dôsledku plynutia času, alebo prejavom vôle strán môžu nastať dve situácie:

1. dohoda podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy zaniká spolu s kontraktom,
2. dohoda podľa čl. 101 ods. 1 Zmluvy nezaniká spolu s kontraktom.

Ak má dohoda zaniknúť spolu so zánikom súkromnoprávneho kontraktu je nevyhnutné, aby strany žiadnym spôsobom neprejavili vôľu naďalej správať určitým vzájomne dohodnutým spôsobom na trhu. Ak by strany síce prejavili vôľu formálne ukončiť kontrakt, alebo by tento zanikol plynutím času, ale by akýmkoľvek spôsobom prejavili vôľu správať sa určitým spôsobom na trhu tak, ako to bolo súčasťou kontraktu, dohoda by naďalej trvala.

Súd v prípade *Binon* vysvetlil, že Zmluva sa zaoberá skôr ekonomickými účinkami dohody, zosúladených postupov a koordinácie, ako ich právnou formou, a preto vo vzťahu k dohodám, ktoré stratili účinnosť postačuje na aplikáciu čl. 101 ods. 1 Zmluvy, aby naďalej tieto dohody spôsobovali

⁶⁸ *BNIC/Clair*, ods. 17.

protisúťažné následky, bez ohľadu na to, že kontrakt strany formálne zrušili.⁶⁹

Z uvedeného potom vyplýva, že kartel trvá nielen počas platnosti dohody, ale do tejto doby je potrebné započítať obdobie, v ktorom trvajú účinky dohody po jej formálnom zrušení.⁷⁰

V tejto súvislosti však je potrebné poznamenať, že súd je značne neurčitý vo vyjadrení, či ide naďalej o dohodu, alebo ide o zosúladený postup, keďže hovorí všeobecne o aplikácii čl. 101 Zmluvy. V tejto situácii, a tiež ako bolo uvedené vyššie sa prekrývajú pojmy zosúladený postup a dohoda a ich rozlíšenie závisí od toho, ako široko je definovaná dohoda.

Záver

Napriek tomu, že slovné a aj niektorými znakmi, sa pojem „dohoda“ na účely súťažného práva prekrýva so znakmi zmluvy podľa súkromného práva, ide o pojem z právneho hľadiska úplne odlišný a jeho znaky sú definované úplne odlišne. Preto je potrebné každú stránku dohody, jej vznik a trvanie analyzovať a chápať odlišne, ako v prípade súkromnoprávných kontraktov. Podnikatelia, ako aj orgány aplikujúce súťažné právo, vrátane súdov, by sa nemali nechať zviazať pojmami a náležitosťami súkromného práva. Základnými znakmi dohody sú teda prinajmenšom konkludentný prejav vôle a porozumenie o určitom správaní na trhu. Na rozdiel od uzatvárania zmlúv však môže byť dohoda uzatvorená aj bez toho, aby museli strany prejavíť výslovne vôľu uzatvoriť dohodu a za prejav vôle uzatvoriť dohodu sa považuje aj neprejavenie vôle neuzatvoriť dohodu. Otázky osoby, ktorá prejavuje vôľu, jej oprávnenie na uzatvorenie zakázanej dohody, forma dohody sú vzásadne irelevantné. Z hľadiska slobody vôle je relevantné najvyššie donútenie zo strany štátu.

Recenzenti: *Mgr. Zuzana Kochanová*
Mgr. Barbora Králičková, PhD.

Použitá literatúra:

- ALBORS-LLORENS, A.: Horizontal agreements and concerted practices in EC competition law: Unlawful and legitimate contacts between competitors. In *The Antitrust Bulletin*, roč. 51/2006, č. 4, s. 837-914.
- CASTILLO DE LA TORRE, F.: State Action Defence in EC Competition Law. In *World Competition*, roč. 2005, č. 28(4), s. 407-431.

⁶⁹ Binon, ods. 17.

⁷⁰ Ventouris, ods. 181 a 182.

- KALESNÁ, K., BLAŽO, O.: Zákon o ochrane hospodárskej súťaže. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2012, 424 s.
- KRÁLIČKOVÁ, B.: Súkromnoprávne aspekty protimonopolného práva. Bratislava : Veda, 2012, 188 s.
- MOTTA, M.: *Competition Policy. Theory and Practice*. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 616 s. ISBN 0 521 01691 6.
- RITTER, L., RAWLINSON, F., BRAUN, W. D.: *EEC competition law*. Deventer : Kluwer Law and Taxation Publishers, 1991. 1169 s. ISBN 90-6544-465-3
- SOUTO SOUBRIER, L. F.: The Concept of an Agreement and Beyond: How to Black Parallel Imports of Pharmaceuticals to Protect the Heart of Competition. In AMATTO, G., EHLERMANN, C.-D. (eds.): *EC Competition Law Critical Assessment*. Oxford : Hart Publishing, 2007, s. 81-142.
- SURFIN, B.: The evolution of Article 81(3) of the EC treaty. In *The Antitrust Bulletin*, roč. 51/2006, č. 4, s. 915-981.
- SZOBOSZLAI, J.: Delegation of State Regulatory Powers to Private Parties – Towards an Active Supervision Test. In *World Competition*, roč. 2006, č. 29 (1), s. 73-87.
- WHISH, R.: *Competition Law*. Fifth Edition London : LexisNexis, 2003. 989 s. ISBN 0-406-95950-1

Zoznam rozsudkov Európskeho súdneho dvora, Súdu prvého stupňa a Súdneho dvora Európskej únie:

- Aalborg Portland*; Spojené veci C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P a C-219/00 P.; Rozsudok Súdneho dvora (piata komora) zo 7. januára 2004. *Aalborg Portland A/S (C-204/00 P)*, *Irish Cement Ltd (C-205/00 P)*, *Ciments français SA (C-211/00 P)*, *Italcementi - Fabbriche Riunite Cemento SpA (C-213/00 P)*, *Buzzi Unicem SpA (C-217/00 P)* a *Cementir - Cementerie del Tirreno SpA (C-219/00 P)* proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 2004 strana I-00123
- AEG*; 107/82; Rozsudok Súdneho dvora z 25. októbra 1983. *Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft AEG-Telefunken AG* proti Komisii Európskych spoločenstiev. Správy Európskeho súdu 1983 Strana 03151
- BAI a Komisia/Bayer*; Spojené veci C-2/01 P a C-3/01 P.; Rozsudok Súdneho dvora (plénium) zo 6. januára 2004. *Bundesverband der Arzneimittel-Importeure eV* a *Komisia Európskych spoločenstiev* proti *Bayer AG*. Správy Európskeho súdu 2004 Strana I-00023
- Bayer/Komisia*; T-41/96; Rozsudok Súdu prvého stupňa (piata rozšírená komora) z 26. októbra 2000.
- Binon*; 243/83; Rozsudok Súdneho dvora z 3. júla 1985. *SA Binon & Cie* proti *SA Agence et messageries de la presse*. Správy Európskeho súdu 1985 Strana 02015
- BNIC/Clair*; 123/83; Rozsudok Súdneho dvora z 30. januára 1985. *Bureau national interprofessionnel du cognac* proti *Guy Clair*. Správy Európskeho súdu 1985 Strana 00391

- Brasserie nationale*; Spojené veci T-49/02 až T-51/02.; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 27. júla 2005. Brasserie nationale SA (anc. Brasseries Funck-Bricher a Bofferding), Brasserie Jules Simon a Cie SCS a Brasserie Battin SNC proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2005 Strana II-03033
- Brugg Rohrsysteme*; T-15/99; Rozsudok Súdu prvého stupňa (štvrtá komora) z 20. marca 2002. Brugg Rohrsysteme GmbH proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2002 strana II-01613
- CIF*; C-198/01; Rozsudok Súdneho dvora z 9. septembra 2003. Consorzio Industrie Fiammiferi (CIF) proti Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato. Správy Európskeho súdu 2003 strana I-08055
- Dansk Rørindustri*; Spojené veci C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P až C-208/02 P a C-213/02 P; Rozsudok Súdneho dvora (veľká komora) z 28. júna 2005. Dansk Rørindustri A/S (C-189/02 P), Isoplus Fernwärmetechnik Vertriebsgesellschaft mbH a iní (C-202/02 P), KE KELIT Kunststoffwerk GmbH (C-205/02 P), LR af 1998 A/S (C-206/02 P), Brugg Rohrsysteme GmbH (C-207/02 P), LR af 1998 (Deutschland) GmbH (C-208/02 P) a ABB Asea Brown Boveri Ltd (C-213/02 P) proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2005 strana I-05425
- John Deere*; T-35/92; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 27. októbra 1994. John Deere Ltd proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1994 Strana II-00957
- Dunlop*; T-43/92; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) zo 7. júla 1994. Dunlop Slazenger International Ltd proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1994 Strana II-00441
- FNCBV*; Spojené veci T-217/03 a T-245/03; Rozsudok Súdu prvého stupňa (prvá komora) z 13. decembra 2006. Fédération nationale de la coopération bétail et viande (FNCBV) (T-217/03) a Fédération nationale des syndicats d'exploitants agricoles (FNSEA) a iní (T-245/03) proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2006 strana II-04987
- Francúzsko/Komisija*; C-202/88; Rozsudok Súdneho dvora z 19. marca 1991. Francúzska republika proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1991 strana I-01223
- Fratelli Costanzo*; 103/88; Rozsudok Súdneho dvora z 22. júna 1989. Fratelli Costanzo SpA proti Comune di Milano. Správy Európskeho súdu 1989 strana 01839
- GB-Inno-BM*; C-18/88; Rozsudok Súdneho dvora (piata komora) z 13. decembra 1991. Régie des télégraphes et des téléphones proti GB-Inno-BM SA. Správy Európskeho súdu 1991 strana I-05941
- General Motors & Opel*; T-368/00; Rozsudok Súdu prvého stupňa (druhá komora) z 21. októbra 2003. General Motors Nederland BV a Opel Nederland BV proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2003 strana II-04491
- GlaxoSmithKline*; T-168/01; Rozsudok Súdu prvého stupňa (štvrtá rozšírená komora) z 27. septembra 2006. GlaxoSmithKline Services Unlimited proti

- Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2006 strana II-02969
- Gruber+Weber*; T-310/94; Gruber+Weber Rozsudok Súdu prvého stupňa (tretia rozšírená komora) zo 14. mája 1998. Gruber + Weber GmbH & Co. KG proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1998 strana II-01043
- HFB*; T-9/99; Rozsudok Súdu prvého stupňa (štvrtá komora) z 20. marca 2002. HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co. KG a iní proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2002 Strana II-01487
- Chemiefarma*; 41-69; Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1970. ACF Chemiefarma NV proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1970 strana 00661
- Landbroke Racing*; Spojené veci C-359/95 P a C-379/95 P; Rozsudok Súdneho dvora z 11. novembra 1997. Komisia Európskych spoločností a Francúzska republika proti Landbroke Racing Ltd. Správy Európskeho súdu 1997 strana I-06265
- Komisia/Taliansko*; 48-71; Rozsudok Súdneho dvora z 13. júla 1972. Komisia Európskych spoločností proti Talianskej republike. Vec. Správy Európskeho súdu 1972 strana 00529
- Limburgse Vinyl*; Spojené veci C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P až C-252/99 P a C-254/99 P.; Rozsudok Súdneho dvora z 15. októbra 2002. Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM) (C-238/99 P), DSM NV a DSM Kunststoffen BV (C-244/99 P), Montedison SpA (C-245/99 P), Elf Atochem SA (C-247/99 P), Degussa AG (C-250/99 P), Enichem SpA (C-251/99 P), Wacker-Chemie GmbH a Hoechst AG (C-252/99 P) a Imperial Chemical Industries plc (ICI) (C-254/99 P) proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2002 strana I-08375
- Marlines*; T-56/99; Rozsudok Súdu prvého stupňa (piata komora) z 11. decembra 2003. Marlines SA proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2003 strana II-05225
- Mayr-Melnhof*; T-347/94; Rozsudok Súdu prvého stupňa (tretia rozšírená komora) zo 14. mája 1998. Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1998 strana II-01751
- Musique Diffusion française*; Spojené veci 100 až 103/80.; Rozsudok Súdneho dvora zo 7. júna 1983. SA Musique Diffusion française a iní proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1983 Strana 01825
- PVC II*; Spojené veci T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 až T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 a T-335/94.; Rozsudok Súdu prvého stupňa (tretia rozšírená komora) z 20. apríla 1999. Limburgse Vinyl Maatschappij NV, Elf Atochem SA, BASF AG, Shell International Chemical Company Ltd, DSM NV, DSM Kunststoffen BV, Wacker-Chemie GmbH, Hoechst AG, Société artésienne de vinyle, Montedison SpA, Imperial Chemical Industries plc, Hüls AG a Enichem SpA proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1999 strana II-00931

Sandoz; Vec C-277/87; Rozsudok Súdneho dvora (šiesta komora) z 11. januára 1990. Sandoz prodotti farmaceutici SpA proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1990 Strana I-00045

Slovenská sporiteľňa; Vec C-68/12; Rozsudok Súdneho dvora (desiata komora) zo 7. februára 2013. Protimonopolný úrad Slovenskej republiky proti Slovenská sporiteľňa a.s.

Tréfileurope; T-141/89; Rozsudok Súdu prvého stupňa (prvá komora) zo 6. apríla 1995. Tréfileurope Sales SARL proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1995 strana II-00791

Union Pigments; T-62/02; Rozsudok Súdu prvého stupňa (piata komora) z 29. novembra 2005. Union Pigments AS proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2005 strana II-05057

Van Eycke; 267/86; Rozsudok Súdneho dvora z 21. septembra 1988. Pascal Van Eycke proti Sociétés anonymes ASPA. Vec 267/86. Správy Európskeho súdu 1988 strana 04769

Ventouris; T-59/99; Rozsudok Súdu prvého stupňa (piata komora) z 11. decembra 2003. Ventouris Group Enterprises SA proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 2003 strana II-05257

Viho; C-73/95 P; Rozsudok Súdu z 24. októbra 1996 Viho Europe BV v Komisia Európskych spoločností, Zb. roz. ESD 1996 s. I-5457

Volkswagen; C-74/04 P; Rozsudok Súdneho dvora (tretia komora) z 13. júla 2006. Komisia Európskych spoločností proti Volkswagen AG. Správy Európskeho súdu 2006 Strana I-06585

Van Gend en Loos; 26/62; Rozsudok Súdneho dvora z 5. februára 1963. NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Nederlandse administratie der belastingen. Správy Európskeho súdu 1963 strana 3

Hercules; T-7/89 ; Rozsudok Súdu prvého stupňa (prvá komora) zo 17. decembra 1991. SA Hercules Chemicals NV proti Komisii Európskych spoločností. Správy Európskeho súdu 1991 Strana II-01711

Zoznam rozhodnutí Európskej komisie:

Polypropylene; 86/398/EHS; Rozhodnutie Komisie z 23. apríla 1986 vo vzťahu ku konaniu podľa článku 85 Zmluvy o EHS (IV/31.149-Polypropylene), Ú. v. ES L 230, 18.8.1986, s. 1.

Zoznam rozsudkov slovenských súdov:

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 19. mája 2011, sp. zn. 5 Sžh/4/2010

CIRKEVNÉ, KÁNONICKÉ A KONFESNÉ PRÁVO – SYNONYMÁ ALEBO OBSAHOVO ODLIŠNÉ POJMY?

Mgr. Veronika Čerbová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra právnych dejín

Cirkevné, kánonické a konfesné právo – synonymá alebo obsahovo odlišné pojmy?

Príspevok sa zaoberá analýzou obsahu pojmov cirkevné, kánonické a konfesné právo. Cieľom je odpovedať na otázku, či sú uvedené pojmy synonymá alebo má každý z nich svoj špecifický obsah, zmysel a význam. Na základe tejto analýzy sa navrhuje spôsob použitia a aplikácie týchto pojmov.

Ecclesiastical Law, Canon Law and State Ecclesiastical Law. Synonyms or contently different concepts?

Scientific article deals with content of concepts of ecclesiastical law, canon law and state ecclesiastical law. The aim of the article is to find the answer to the following question: Shall we consider these concepts as synonyms or does each of them have different content, sense and significance? Based on this analysis, we try to propose a method of use and application of these concepts.

Kirchenrecht, Kanonisches Recht und Staatskirchenrecht – Synonyme oder inhaltlich unterschiedliche Begriffe?

Der Artikel befasst sich mit der Analyse von Begriffen wie Kirchenrecht, Kanonisches Recht und Staatskirchenrecht. Sein Ziel ist die Suche nach der Frage, ob man diese Begriffe für Synonyme halten muss, oder hat jeder von denen einen spezifischen Inhalt, Bedeutung und Funktion. Aufgrund dieser Analyse wird die Methode von der Verwendung und der Anwendung dieser Begriffe vorgeschlagen.

Kľúčové slová: cirkevné právo, kánonické právo, konfesné právo, aplikácia, význam pojmov

Schlüsselbegriffe: Kirchenrecht, Kanonisches Recht, Staatskirchenrecht, Bedeutung und Anwendung von Begriffen

Key words: Ecclesiastical Law, Canon Law, State Ecclesiastical Law, Application, Significance of Concepts

Úvod

Pojmy cirkevné právo, kánonické právo a konfesné právo sú v právnickej, vedeckej či akademickej sfére bežne používané. Všeobecným význačným spojením medzi nimi je „náboženský“ charakter ich obsahu, ktorý indikuje situácie, kedy, pri akých tematických okruhoch či odvetviach práva sa tieto výrazy používajú. Nakoľko uvedené pojmy majú spoločného menovateľa – určitý náboženský prvok,¹ mohlo by sa všeobecne predpokladať, že ide o synonymá a nie je dôležité, ktorý pojem sa použije, nakoľko každý z nich vyjadruje to isté. S poukazom na názory vybraných autorov, analýzou, vyhodnotením a porovnaním ich názorov na obsah určených pojmov možno dospieť k zaujímavým zisteniam, ktoré nepotvrdzujú v empirickom právnom vedomí rozšírený názor, všeobecný predpoklad. Odborný článok nie je historickou štúdiou vývoja pojmov cirkevné právo, kánonické právo a konfesné právo. Selektívnym spôsobom poukazujeme na názory vybraných autorov z cirkevného i svetského právneho prostredia, na základe ktorých sa pokúsime vyvodiť závery o vhodnosti používania týchto pojmov v súčasnej praxi a právnej vede.

1. Cirkevné právo

Vymedziť obsah pojmu cirkevné právo niekoľkými vetami je úloha značne komplikovaná, nakoľko jeho obsah závisí aj od konkrétneho historického obdobia, historickej situácie, v ktorej ho pozorujeme alebo nachádzame. Náš prístup k obsahu pojmu cirkevné právo je selektívny, fragmentálny. Vyberáme názory uznávaných vedeckých autorít, zároveň predstaviteľov cirkvi a na ich pozadí sa budeme snažiť sformulovať odporúčanie pre používanie tohto pojmu v súčasnej praxi.

V roku 1887 Emanuel Zítek² preložil prácu Edwarda Rittnera,³ „Církevní právo katolické“ (pôvodné dielo z roku 1878 – 1879). V tejto práci Rittner

¹ Náboženským prvkom myslíme mystický, metafyzický, teologický prvok.

² Advokát v Prahe, spisovateľ. Písal poéziu, prózu, pracovné materiály, výpisky, citáty.

³ Bol to rakúsko-uhorský, resp. predlitavský štátny úradník, právnik, politik, koncom 19. st. minister kultu a vyučovania. V roku 1873 sa stal docentom cirkevného práva a Lvovskej univerzite, kde neskôr pôsobil aj ako rektor a profiloval sa ako popredný expert na cirkevné právo.

používal pojem „právo vyznania“ ako súbor pravidiel určujúcich spoločné pomery náboženského zväzku. Upozorňoval, že toto právo vyznania nie je úplne ešte právom cirkevným, pretože nie každá náboženská spoločnosť sa nazýva cirkev. Historicky a etymologicky súvisí tento názov so vznikom kresťanstva, a preto cirkev znamená vlastne súhrn ľudí spojených navzájom kresťanskou vierou. Táto definícia neobstojí v ďalšom dejinnom vývoji, pretože pôvodná jednota kresťanského vyznania mizne a na mieste jednotnej kresťanskej cirkvi sa objavujú nové náboženské tovarištvá, ktoré sa medzi sebou rôznia, ale opierajú sa o tú istú Kristovu náuku. Z uvedeného vyplýva, že definícia cirkvi ako zväzku, ktorý sa opiera o to isté kresťanské vyznanie je užšia a podľa toho nazývame právom cirkevným (*ius ecclesiasticum*, *ius sacrum*, *ius pontificium*) ono právo vyznania, ktoré sa týka vyznania kresťanských cirkví. Tak ako rozoznávame cirkev katolícku, cirkev východnú, evanjelickú atď., tak rozoznávame napríklad právo cirkevné katolícke, východné, evanjelické. Tak ako nemáme len jednu cirkev kresťanskú, tak ani nemáme len jedno kresťanské právo cirkevné.⁴ Mohli by sme teda vyvodit' záver, že Rittner chápal pojem cirkevné právo v širšom kontexte, a teda ako súbor noriem viacerých cirkví, nie len jednej.

Josef Pejška⁵ v roku 1932 vo svojom diele „Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému“ napísal, že cirkevné právo možno označiť aj inými výrazmi (názvami), pričom všetky považuje za synonymá. Právo cirkevné nazýval aj ako „*ius ecclesiasticum*“, pretože normy cirkevného práva slúžia na usporiadanie cirkevných pomerov. Toto právo nazýval aj „*ius canonicum*“, pričom tento názov odvodzuje od slova „kánon“⁶ Ďalším označením bolo „*ius sacrum*“ z dôvodu predmetu kánonického práva, ktorý tvoria takmer výlučne posvätné a duchovné záležitosti.⁷ „*Ius divinum*“ bolo pomenovaním cirkevného práva z hľadiska jeho zakladateľa a napokon „*ius pontificium*“ bol názov, ktorý vyjadruje najvyššieho zákonodarcu, rímskeho biskupa.⁸ Na základe uvedených rôznych označení cirkevného práva u Pejška možno vyvodit' záver, že cirkevným právom rozumel právo Katolíckej cirkvi, teda pozorujeme odlišný názor ako bol vyššie vymedzený.

⁴ Bližšie pozri RITTNER, E., ZÍTEK, E.: *Církevní právo katolické*. Praha : Právnická jednota, 1887, s. 1-3.

⁵ Dr. iuris canonici, redemptorista, profesor kánonického práva, autor viacerých prác v odbore náboženského práva a dejín. Medzi najvýznamnejšie práce patria: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému* svazek 1,2,3.

⁶ Slovo „kánon“ v preklade znamená rovnú meráciu tyč alebo tiež niečo rovné, primerané, pravidlo. Slovo „Canon“ sa používalo pre stručné vety, ktorými najvyššia autorita zavrhuvala dogmatické bludy, v ustálenej a slávnostnej forme. Oba Kódexy kánonického práva (CIC aj CCEO) používajú označenie „kánon“ pri vymedzovaní právnych noriem cirkvi.

⁷ Na rozdiel od *ius profanum* alebo *ius saecurale*, čo označuje hmotné blaho ľudu.

⁸ Bližšie pozri PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Semily : Glosův grafický závod, 1932, s. 13.

Z čoho prameňa rozličné vymedzenia tohto istého pojmu u dvoch rôznych autorov, v rôznych časových úsekoch? Odpoveďou na túto otázku môže byť prístup spomínaných autorov k riešeniu obsahu pojmu cirkevné právo. Prístupom rozumieme orientáciu vybraných autorov, teda či k pojmu pristupujú sekulárne alebo sú ovplyvnení náboženským či filozofickým smerom. Na základe uvedeného sme vybrali vzorku autorov, u ktorých možno sledovať ovplyvnenie ich náboženským presvedčením, či filozofiou a autorov, ktorí patria do tzv. historickoprávnej školy a k pojmu pristupujú cez prizmu histórie, a teda bez vplyvu náboženstva či filozofie.

1.1. Nábožensko – filozofický prístup

Jedným z možných prístupov je hľadisko nábožensko – filozofické, podľa ktorého „možno sledovať autorov, ktorí stotožnili pojem cirkevného práva výlučne s pojmom katolíckeho cirkevného práva, pretože ich konfesná predstava im nedovolila uznať, že by pod pojem cirkevné právo mohli spadať aj právne normy vytvorené inou náboženskou spoločnosťou alebo dokonca štátom.“⁹ Hlavným predstaviteľom tejto skupiny bol Georg Phillips,¹⁰ ktorý pod pojmom cirkevné právo rozumel „súhrn právnych noriem, ktoré sa týkajú poriadku cirkvi rímskokatolíckej a výchovy kresťanstva touto cirkvou, uskutočňované za účelom dosiahnutie večného spasenia.“¹¹ V rovnakom smere sa uberal aj Theodor Pachmann,¹² ktorý poukázal na fakt, že ak sa dostáva pomenovaniu cirkiev aj iným (iným ako katolíckym) kresťanským združeniam, je to dôsledok všeobecného používania reči, ktorý považuje za nesprávny. Cirkevným právom preto chápal súhrn práv príslušníkov cirkvi (jedinej cirkvi, t. j. katolíckej).¹³ Samozrejme k tejto skupine, teda k autorom, u ktorých možno sledovať ovplyvnenie ich náboženskou vierou či filozofiou, patrili aj iní predstavitelia, ktorých názory boli takmer totožné s vyššie uvedenými a spájala ich predstava, že cirkevným právom rozumeli len katolíckeho cirkevné právo, pretože skutočnou, pravou kresťanskou cirkvou v ich ponímaní bola len Katolícka cirkev.¹⁴

V rámci vyššie uvedenej skupiny teoretikov možno sledovať autorov, ktorí sú síce ovplyvnení nábožensko – filozofickým podkladom, ale významu pojmu cirkevné právo dodávajú novú esenciu, a to skutočnosť, že títo

⁹ SMEJKAL, M.: *Právo cirkevní a právo kanonické*. Brno : Právník, 1947, s. 12.

¹⁰ Nemecký cirkevný právnik, práce venované kánonickému právu sú v prísnom súlade s katolíckou vieroukou, nakoľko bol označovaný ako „katolícky aktivista“.

¹¹ PHILLIPS, G.: *Kirchenrecht I*. Regensburg : G. J. Manz, 1845, s. 23.

¹² Profesor cirkevného práva v Olomouci a vo Viedni. V roku 1837 bol menovaný za člena olomouckej arcibiskupskej titulárnej konfistornej rady. Po roku 1850 výrazne ovplyvnil utváranie nových vzťahov medzi Katolíckou cirkvou a štátom.

¹³ Bližšie pozri PACHMANN, T.: *Lehrbuch des Kirchenrechtes*. Wien : Wilhelm Braumüller, 1851, § 31 a nasl.

¹⁴ K predstaviteľom prúdu prezentujúceho, že pod pojmom cirkevné právo sa rozumie len právo Katolíckej cirkvi patrili: L. Bendix, J. Ginzel, M. Permaneder, J. Helfert, C. Rosshirt, R. Schrerer a ďalší.

autori zhodne pripúšťajú, že pod pojem cirkevné právo možno subsumovať aj práva iných kresťanských cirkví avšak za pravé právo považujú len právo Katolíckej cirkvi. Podľa Ferdinanda Waltera¹⁵ „cirkevné právo aj keď trebárs povahou nie je jednotné a rovnako hodnotné, je súhrnom predpisov upravujúcich pomery všetkých kresťanských náboženských spoločností. Pokiaľ sa berie na zreteľ jeho obsah, je vedou o organizme cirkvi a o cirkevnom živote.“¹⁶ Zhodne s Walterom uvádzal aj Vering,¹⁷ u ktorého sa však po prvýkrát stretávame s názorom, že pod pojem cirkevné právo (ius ecclesiasticum) možno podradit' aj normy vydané štátom, teda tzv. štátne cirkevné právo či konfesné právo.¹⁸ Ide však o jediného autora s týmto názorom v rámci tejto skupiny autorov.¹⁹

Aj o niekoľko desiatok rokov neskôr sa rétorika katolíckych autorov nemení a ostáva v názore, že cirkevným právom sa rozumie len právo Katolíckej cirkvi. Znalec cirkevného práva A. M. Koeniger²⁰ ponúkol svoju charakteristiku cirkevného práva ako „súhrn tých božských a cirkevno – autoritatívnych noriem, vydaných s ohľadom na prirodzený a nadprirodzený účel cirkvi, ktoré riadia život podrobujúci sa ku kresťanskej pospolitosti. Autoritatívnu vrchnosťou je Boh, presnejšie syn Boží Kristus, apoštoli, v ich čele Peter, pápež a biskupi. Nimi sa ďalej prenáša božsko – cirkevná autorita až do konca všetkých čias. Ďalej uvádzal, že tam, kde štát jednostranne upravuje cirkevné pomery, nevzniká právo cirkevné, ale štátne právo cirkevné, so súhlasom či proti vôli cirkvi.“²¹ Rovnaké názory možno nájsť aj u iných autorov.²² Na základe uvedeného možno konštatovať, že Vering ostal sám v názore, ktorý sformuloval v roku 1893, že pod pojem cirkevné právo možno podradit' aj normy vydané štátom.

1.2. Historicko-právny prístup

Ďalšou veľkou skupinou autorov pojednávajúcich o cirkevnom práve sú predstavitelia tzv. historicko-právnej školy v oblasti cirkevného práva, pre ktorých sú charakteristické tieto črty v prístupe k pojmu cirkevné právo:

¹⁵ Nemecký právnik, profesor na Univerzite v Bonne. Snažil sa obraňovať práva Katolíckej cirkvi a zamedziť prenikanie civilných, svetských vplyvov do cirkevného práva.

¹⁶ WALTER, F.: *Lehrbuch des Kirchenrechts aller christlichen Confessionen*. Bonn : A. Marcus, 1871, s. 1.

¹⁷ Profesor kánonického práva, obranca Katolíckej cirkvi proti štátu. Pôsobil na Univerzite v Bonne, Černovicach v Bukovine a na Nemeckej univerzite v Prahe.

¹⁸ Bližšie pozri VERING, F.: *Lehrbuch des katholischen, orientalischen und protestantischen Kirchenrechts mit besonderer Rücksicht auf Deutschland, Österreich und die Schweiz*. Freiburg : Herber'sche Verlagshandlung, 1893, s. 1-10.

¹⁹ K predstaviteľom tejto sekcie teoretikov s nábožensko-filozofickým základom, ktorý pojem cirkevné právo chápali širšie patria aj I. Silbernagel a F. X. Wernz.

²⁰ Nemecký kňaz, kanonista, profesor cirkevných dejín a kánonického práva na Univerzite v Bonne. Medzi jeho významné dielo patrí napr. *Katholisches Kirchenrecht*, 1926.

²¹ SMEJKAL, M.: *Právo cirkevné a právo kánonické*. Brno : Právnik, 1947, s. 25-26.

²² Napríklad E. Eichmann, J. Haring, A. Pöschl a vyššie citovaný J. Pejška.

„starostlivé zhromažďovanie historického materiálu, prísna vedecká kritika prameňov, presné vymedzenie právnych inštitútov a sledovanie ich spojitostí v celkovom systéme práva.“²³ Ústredným problémom tejto skupiny nie je obsah noriem cirkevného práva (teda či ide len o právo Katolíckej cirkvi alebo možno pod tento pojem zaradiť aj normy iných kresťanských či nekresťanských cirkví), ale upriamujú svoju pozornosť na povahu cirkevného práva, či vôbec ide o právo a ak áno, či je toto právo samostatné. Jednotliví autori sa zamýšľajú či je cirkevné právo umiestnené alebo vyčlenené z práva štátneho, teda či cirkevné právo je súčasť štátneho cirkevného práva alebo nie.²⁴ Zakladateľom tohto prúdu na poli cirkevného práva bol K. Eichhorn,²⁵ ale za skutočného zakladateľa treba považovať A. L. Richtera.²⁶ Pojem cirkví títo autori chápali jednotne, vychádzali z pojmu jedinej kresťanskej cirkvi.

Richterov žiak Hinschius²⁷ definoval cirkevné právo ako právo korporácie, ktoré je časťou štátneho či štátom uznaného verejného alebo súkromného práva, avšak samo o sebe ako právo duchovné je voči právu svetskému samostatné. Ďalší Richterov žiak P. Schulte²⁸ písal, že cirkevné právo je súhrn všetkých noriem, podľa ktorých žije cirkvi ako celok k pomeru k svojim členom a nečlenom a podľa ktorých žijú jednotliví členovia cirkvi vo svojich vnútorných cirkevných vzťahoch. Postavenie cirkevného práva v celom systéme práva určuje ako samostatné, na štáte alebo súkromnej moci nezávislé. Nie je ho možné pokladať za časť štátneho či súkromného práva. W. Kahl²⁹ určil pojem cirkevného práva ako časť širšieho pojmu práva náboženského pokiaľ sa dotýka kresťanských náboženských spoločností. Vychádzal z predpokladu, že právo cirkvi ako právo okruhu ľudí spojených v ideálnu jednotu, je právom vo vlastnom slova zmysle. Je platné na území toho ktorého štátu bez ohľadu na štátne uznanie. Štát len upravuje medze jeho platnosti. Rovnako ako Kahl písal i U. Stutz,³⁰ že cirkevné právo je samostatným, teda na štáte nezávislým právom, pretože toto právo nie je len

²³ SMEJKAL, M.: *Právo cirkevné a právo kanonické*. Brno : Právnik, 1947, s. 29.

²⁴ Ich záujem a sústredenie sa na pojem cirkevné právo z inej perspektívy podľa nášho názoru vyplýva aj zo skutočnosti, že ide o vedcov prevažne zo svetského prostredia, ktorí sa neidentifikujú bezvýhradne len s učením jednej cirkvi.

²⁵ Nemecký právny vedec a vysokoškolský pedagóg. Spolu so Savignym položil základy nemeckej historickej školy. Pôsobil ako profesor práva na Univerzite vo Frankfurte, na Humboltovej univerzite v Berlíne, na Univerzite v Göttingene učil cirkevné právo.

²⁶ Profesor cirkevného práva, napísal významné učebnice z katolíckeho a evanjelického cirkevného práva.

²⁷ Profesor na Univerzite v Kieli, odborník na katolícke a evanjelické právo.

²⁸ Profesor občianskeho, cirkevného práva a právnej histórie na Univerzite v Bonne a v Prahe. Je považovaný za najdôležitejšieho učenca cirkevného práva v 19. storočí v Nemecku.

²⁹ Profesor na dnešnej Humboltovej univerzite v Berlíne, venoval sa trestnému a cirkevnému právu, vierovyznaním protestant.

³⁰ Profesor kánonického práva na Univerzite v Bonne. Bol pokladaný za najdôležitejšieho cirkevného právneho historika 20. storočia, pochádza od neho charakteristika pojmu štátne cirkevné právo Weimarskej ríšskej ústavy.

výtvorom štátu, je pozitívnym právom bez ohľadu ako sa k nemu stavia štát. Moderný štát a cirkvi sú nezlučiteľné veličiny.³¹

1.3. Vyvodenie záverov

Na základe vyššie uvedeného možno skonštatovať, že pri pokuse o vymedzenie pojmu cirkevné právo sa nemožno obmedzovať len na určité kritérium, pretože tento vedecký prístup nezohľadňuje problém v celej jeho šírke. Pojem je potrebné vnímať komplexne, a teda v spojitosti s náboženským, historickým, ale i právnym kritériom. Čiastočne možno súhlasiť s tvrdením,³² ktoré sformuloval A. Hobza,³³ že „právo cirkevné je pestované na vlastných historických základoch úplne nezávisle na práve svetskú, čo do základných právnych pojmov, tak do metódy, rozsahu látky a terminológie, pričom náuka o práve svetskú šla úplne inou cestou. Zatiaľ čo v stredoveku vychádzali obe náuky z rovnakého filozofického a dogmatického (právo rímske) názoru a navzájom sa dopĺňovali, dnes ich možno spojiť len pomyselnými vnútornými páskami.“³⁴ Podľa citovaného autora sa cirkevným právom v najširšom slova zmysle rozumie súhrn právnych predpisov akejkoľvek proveniencie, ktoré upravujú záležitosti jednotlivých cirkví popri prípade týkajúce sa konfesie jednotlivcov. Cirkevné právo Hobza navrhoval rozlišovať ako celok čo do pôvodu na právo konfesné (či štátne cirkevné právo), t. j. právo vydané štátom, a na právo vydané cirkvou (teda právo cirkvi).³⁵ Josef Tureček³⁶ otvorene navrhoval, aby sa štátne cirkevné právo nazývalo „konfesným právom“.³⁷ Zásadné stanovisko zaujal Vratislav Bušek,³⁸ ktorý cirkevným právom rozumel „súhrn právnych noriem, dotýkajúcich sa kresťanských cirkví a ostatných náboženských inštitúcií. Mnohí upierajú cirkevným normám povahu právnych noriem, avšak z formálnych hľadísk vykazuje cirkevné právo tie isté znaky pôvodného právneho poriad-

³¹ Bližšie pozri SMEJKAL, M.: *Právo cirkevní a právo kanonické*. Brno : Právník, 1947, s. 31-40.

³² Podľa nášho názoru nemožno jednoznačne tvrdiť, že právo cirkevné bolo pestované úplne nezávisle od práva svetského.

³³ Profesor cirkevného a medzinárodného práva Karlovej univerzity v Prahe, ktorý z časového hľadiska mohol komunikovať s niektorými vyššie prezentovanými nemeckými profesormi cirkevného práva.

³⁴ HOBZA, A.: *Autonomie náboženských svazů v moderním štáte*. Praha : A. Hobza, 1910, s. 3.

³⁵ Bližšie pozri HOBZA, A. za spolupráce Josefa Turečka: *Úvod do cirkevního práva*. Praha : Vyšehrad, 1929, s.20.

³⁶ Profesor cirkevného a správneho práva, autor mnohých monografií, ktoré pojednávajú o vzťahu štátneho, svetského a cirkevného práva, jeho povahe. Napríklad Rozluka štátu a cirkve, Úvaha o učebnici dejín cirkevního práva, Kapitoly z konfesního práva.

³⁷ TUREČEK, J.: *Kapitoly z konfesního práva čsl.* Praha : Vlastním nákladem, 1936, s. 65.

³⁸ Profesor cirkevného práva, popredný kanonista a zakladateľ seminára cirkevného práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského. Vo svojej vedeckej a publikačnej činnosti sa zaoberal predovšetkým problematikou cirkevného práva a vzťahu medzi štátom a cirkvami v minulosti, najmä v období staroveku. Neobmedzil sa však len na históriu, ale pozornosť zamerával aj na aktuálne problémy vtedajšej ČSR, akým bol vzťah štátu a cirkvi. Ako expert Ministerstva zahraničných vecí sa venoval aj analýze problémov súvisiacich a uzavretím dohody Modus vivendi s Vatikánom.

ku ako právo štátne“.³⁹ Uvedený autor poskytol príspevok s rozsiahlymi poznámkami o cirkevnom práve aj vo veľkolepom diele „Slovník veřejného práva Československého“, kde uviedol, že na našom území možno rozpoznať cirkevné právo v najširšom slova zmysle ako právo štátne, ďalej vedľa neho platia normy vydané cirkvou (teda právo cirkevné), ktoré svoju platnosť odvodzujú z pripustenia štátneho práva. Súčasťou práva je i právo vytvorené konkordátom, ktoré má len medzinárodnoprávnú platnosť pokiaľ nie je do vnútroštátneho právneho poriadku v predpísanej forme uvedené vydaním príslušnej štátnej normy, k čomu sa štát zaväzuje.⁴⁰

V súčasnosti pojem cirkevné právo Antonín Hrdina⁴¹ označuje ako pojem „málo ostrý“. Niekedy sa používa pre právo, ktorého pôvodcom je cirkev (potom v prípade katolíckej cirkvi – splyva s právom kánonickým), inokedy sa ním rozumejú právne predpisy vydané štátom k úprave pomerov cirkví a náboženských spoločností (teda verejného a kolektívneho vyznania náboženskej viery), konečne inokedy sa týmto výrazom mienia oba druhy „cirkevnej“ normotvorby.⁴²

Autori J. Tretera⁴³ a Z. Horák⁴⁴ v publikácii „Slovník církevního práva“ definujú cirkevné právo (lat. *ius ecclesiasticum*, ang. *Ecclesiastical Law*, nem. *Kirchenrecht*) „vo vlastnom slova zmysle ako právny systém cirkví, odvetvia práva jednotlivých cirkví, odbor právnej vedy, ktorý sa zaoberá vnútornými predpismi rôznych cirkví, prípadne ich komparácií. V širšom slova zmysle rozumejú pod pojmom cirkevné právo všetky odbory právnej vedy obsahujúce náboženský prvok.“⁴⁵

Pojem cirkevné právo je skutočne pojem, ktorého obsah môže byť v predstavách viacerých ľudí rôzny. Podľa nášho názoru, posledné uvedené, a to obsah pojmu cirkevné právo podľa autorov Tretera a Horáka je najvýstižnejší pre dnešnú dobu. Dovolíme si nesúhlasiť s názorom, že cirkevné právo je obsahovo totožné len s právom Katolíckej cirkvi. V súčasnosti, v spoločnosti plnej rôznorodých nielen náboženských vplyvov a prúdov,

³⁹ BUŠEK, V.: Studium práva cirkevního a jeho metody. In *Sborník právnické fakulty university Komenského v Bratislavě*. Zväzok 2. Bratislava : UK, 1927, s. 5.

⁴⁰ Bližšie pozri BUŠEK, V.: heslo Právo cirkevní. In *Slovník veřejného práva Československého*. Svazek III. Brno : Nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohner, 1934, s. 505-515.

⁴¹ Profesor cirkevního práva, český katolícky kňaz, právnik, člen premonštráckeho rádu, promotór spravodlivosti českého interdiecézneho cirkevního súdu, popredný špecialista na cirkevné právo. Medzi najvýznamnejšie publikácie patria napr. *Náboženská svoboda v právu České republiky, Vzťahy státu a církve v České republice v letech 1990 – 1999, Kanonické právo, Texty ke studiu konfesního práva I. – III.*

⁴² HRDINA, A.: *Kanonické právo. Dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 59.

⁴³ Profesor Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Prahe, katolícky kňaz, právnik, člen dominikánskoho rádu, odborník na konfesné právo. Z jeho diela napr. *Stát a církve v České republice*.

⁴⁴ Odborný asistent na Katedre právnych dejín Právnickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe. Publikuje v oblasti právnych dejín, cirkevního práva, konfesného práva.

⁴⁵ TRETERA, J. R., HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, 2011, s. 35.

nemožno hovoriť len o jednej cirkvi. Zároveň atribút „pravosti“ cirkvi, či viery závisí od presvedčenia toho ktorého autora.

2. Kánonické právo⁴⁶

Kánonické právo možno stručne charakterizovať ako právo Katolíckej cirkvi, ktorá je jeho pôvodcom alebo „materiálnym prameňom, v užšom slova zmysle možno za materiálny prameň kánonického práva označiť normotvorné orgány cirkvi.“⁴⁷

2.1. Katolícka cirkev

Na tomto mieste je potrebné charakterizovať Katolícku cirkev, aby bol jasný charakter autora právnych noriem kánonického práva. „Možno skonštatovať, že neexistuje vyčerpávajúca legálna či teologická definícia Katolíckej cirkvi.“⁴⁸

Pojem Katolícka cirkev možno ozrejmiť z pohľadu troch jej dokumentov. Dokument II. vatikánskeho koncilu „*Lumen gentium – dogmatická konštitúcia o cirkvi*“ používa teologický rozmer a pojmoslovie Svätého písma pri charakteristike pojmu cirkev (samozrejme pod pojmom cirkev sa myslí Katolícka cirkev). „Cirkev je v Kristovi akoby sviatosťou, čiže znakom a nástrojom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudstva. (...) Cirkev, čiže Kristovo kráľovstvo. (...) Cirkev sa celá javí ako „ľud zhromaždený jednotou Otca a Syna a Ducha Svätého“. (...) Cirkev je vskutku ovčinec, ktorého jedinou a nevyhnutnou bránou je Kristus. (...) Cirkev je pole, Božia roľa. (...) Cirkev sa častejšie nazýva aj Božou stavbou. (...) Cirkev sa volá aj „Jeruzalem, ktorý je hore“ a „našou matkou“. (...) Táto Cirkev ustanovená a usporiadaná na tomto svete ako spoločnosť jestvuje (subsistit in) v Katolíckej cirkvi, ktorú spravuje Petrov nástupca a biskupi, ktorí sú v spoločenstve s ním, hoci aj mimo jej organizmu jestvujú mnohé prvky posväcovania a pravdy, ktoré – ako dary vlastné Kristovej Cirkvi – pobádajú do katolíckej jednoty.“⁴⁹ Katechizmus Katolíckej cirkvi v čl. 752 určuje, že „v kresťanskej terminológii výraz „Cirkev“ označuje liturgické zhromaždenie, ale aj miestne spoločenstvo alebo celé všeobecné spoločne-

⁴⁶ „Slovo „kánon“ je gréckeho pôvodu a v gréčtine sa týmto slovom označovala šnúra („canna“), ktorou sa merala správnosť, t. j. priamosť, resp. rovnosť uhla pri stavbe domu. Predstavovala teda normu, ktorej musel sa musel výsledok – stavba prispôbiť. Keďže tento pojem vyjadroval niečo, čo je rovné a priame, v prenesenom zmysle správne, na rozdiel od krivého, čo sa odkláňa od normy, Katolícka cirkev začala tento pojem používať, a to už od 4. storočia po Kristovi, na označenie ustanovení vo vlastných predpisoch, ktoré považovala za správne a rozumné vyjadrenie vôle autority.“ NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2006, s. 3.

⁴⁷ HRDINA, A.: *Kánonické právo. Dejiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 57.

⁴⁸ Tamtiež, s. 57.

⁴⁹ *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 1993, s. 62-72.

stvo veriacich. Tieto tri významy v skutočnosti nemožno od seba oddeľovať. „Cirkev“ je ľud, ktorý Boh zhromažďuje po celom svete. Jestvuje v miestnych spoločenstvách a uskutočňuje sa ako liturgické, najmä eucharistické zhromaždenie. Žije z Kristovho slova a tela, a tak sa aj sama stáva Kristovým telom.⁵⁰ Čl. 779 ďalej stanovuje, že „Cirkev je zároveň viditeľná i duchovná, hierarchická spoločnosť i Kristovo tajomné telo. Je jedna, vytvorená z dvoch prvkov: božského a ľudského. V tom spočíva jej tajomstvo, ktoré možno prijať len vierou.“⁵¹ Tretím dokumentom je Kódex kánonického práva, ktorý vymedzuje Katolícku cirkev prostredníctvom jej členov, veriacich. Kán. 204 § 1 a 2 v spojení s kán. 205 stanovuje, že „veriaci sú tí, ktorí ako krstom včlenení do Kristovho tela sú ustanovení za Boží ľud, a tým, že sa svojím spôsobom stali účastní na Kristovej kňazskej, prorockej a kráľovskej úlohe, sú podľa svojho vlastného postavenia povolani uskutočňovať poslanie, ktoré Boh zveril Cirkvi, aby ho plnila vo svete. Táto Cirkev, ustanovená a usporiadaná na tomto svete ako spoločnosť, jestvuje v katolíckej cirkvi, spravovanej nástupcom Petra a biskupmi v spoločenstve s ním. V plnom spoločenstve katolíckej cirkvi tu na zemi sú tí pokrstení, ktorí sa v jej viditeľnom organizme spájajú s Kristom, a to zväzkami vyznania viery, sviatostí a cirkevného riadenia.“⁵² Podľa Hrdinu pre účely štúdia kánonického práva možno kódexové zhrnutie pojmu Katolícka cirkev považovať za dostačujúce.⁵³ Dovolíme si dodať, že ani teologické poňatie pojmu Katolícka cirkev nemožno pri štúdiu a skúmaní kánonického práva opomínať alebo vylučovať. Tvorí totiž podľa nášho názoru dominantnú esenciu, ktorú nemožno hlavne pri uplatnení teleologického výkladu vylúčiť, pretože určuje význam kánonickoprávnej normy.

Katolícku cirkev možno charakterizovať aj sekulárne ako originálny subjekt medzinárodného verejného práva, zaradený do kategórie zvláštnych subjektov s čiastočnou suverenitou. Navonok smerom k iným subjektom medzinárodného práva je zastupovaná Svätou stolicou, ktorou rozumieme označenie pápežstva ako inštitúcie medzinárodného práva, ktorá je hierarchicky zložená z pápeža a orgánov Rímskej kúrie. Svätá stolica je praktickým vykonávateľom medzinárodnoprávnej subjektivity Katolíckej cirkvi. Pod Katolíckou cirkvou sa teda rozumie celosvetové spoločenstvo veriacich kresťanov na čele s pápežom ako hlavou cirkvi. V tejto úlohe vystupuje pápež smerom dovnútra ako súkromná osoba. Pápež je aj najvyšším predstaviteľom Svätej stolice, v tomto prípade ide o vystupovanie smerom navonok k svetovému spoločenstvu a ide o postavenie právnickej osoby. Z hľadiska

⁵⁰ *Katechismus katolícké cirkve*. Praha : České katolícké nakladatelství Zvon, 1995, s. 201.

⁵¹ Tamtiež, s. 209.

⁵² *Kódex kánonického práva*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996, s. 73.

⁵³ Bližšie pozri HRDINA, A.: *Kánonické právo. Dejiny prameň, teorie, platné právo*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 57.

kánonického práva sú Svätá stolica a katolícka cirkev „personae moreales“, t. j. právnické osoby, ktoré nemôžu zaniknúť.“⁵⁴

2.2. Definície kánonického práva⁵⁵

Pri vymedzení pojmu kánonické právo sa stretávame s problémom nájst' presne vymedzenú a zároveň podrobne vystihujúcu definíciu tohto pojmu. Rôzni autori ponúkajú rozličné definície, ktoré závisia nielen od uhla pohľadu, ale aj od stanoveného kritéria, na základe ktorého sa rozhodli definovať tento pojem. Problematickosť definovania pojmu kánonické právo konštatuje aj Duda,⁵⁶ ktorý poukazuje na skutočnosť, že pri definícii tohto pojmu sa nemožno zaobísť bez teológie.⁵⁷ Viacerí autori sa opierajú o dve definície Ghirlanda, a to jeho normatívnu a podstatnú definíciu kánonického práva. Na základe normatívnej definície je kánonické právo súhrnom pozitívnych noriem, ktoré vydala legitímna autorita cirkvi a ktoré regulujú medziosobné vzťahy v živote cirkevnej komunity. Podstatná definícia hovorí o kánonickom práve ako o súhrne povinných vzťahov medzi veriacimi, ktoré vznikli na základe chariziem, sviatostí, služieb a úloh, ktoré vlastne podstatne determinujú vznik a obsah pozitívnych noriem Cirkvi.⁵⁸ Iný autor definuje kánonické právo ako „právne usporiadanie Katolíckej cirkvi, čiže celok faktorov, ktoré dávajú Katolíckej cirkvi štruktúru právne organizovanej spoločnosti. Výraz kánonické právo sa vzťahuje aj na vedu, ktorá študuje kánonické usporiadanie a na disciplínu, prostredníctvom ktorej sa vyučuje na školách v univerzitných aulách.“⁵⁹

Definíciu kánonického práva podáva aj kardinál Zenon Grocholewski:⁶⁰ „Kánonické právo svojou normatívnou povahou, regulujúcou život a činnosť Cirkvi ako spoločnosti, je skutočným právom, ale jeho skutočným existenčným a inšpirujúcim základom je Božie zjavenie, a teda konzekventne aj teológia. Kánonickému právu nemožno porozumieť a tým menej užitočne ho študovať bez primeraného teologického poznania. Taktiež ne-

⁵⁴ KUBINA, P.: Úprava vzťahu štátu a katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej východiská. In *Justičná revue*, 2003, roč. 55, č. 2, s. 149.

⁵⁵ Pri definíciách kánonického práva sme sa zamerali na charakteristiky výlučne od autorov z prostredia Katolíckej cirkvi, ktorí sa zaoberajú kánonickým právom.

⁵⁶ Profesor kánonického práva Katolíckej univerzity v Ružomberku, súdny vikár spišskej diecézy. Medzi najvýznamnejšie práce patria napr.: Boží ľud. výklad druhej knihy Kódexu kánonického práva z roku 1983, Úvod do štúdia kánonického práva, Katolícke manželské právo a iné.

⁵⁷ Bližšie pozri DUDA, J.: *Úvod do štúdia kánonického práva*. Spišská kapitula : Teologický inštitút, 1995, s. 27-28.

⁵⁸ Bližšie pozri DUDA, J.: *Úvod do štúdia kánonického práva*. Spišská kapitula : Teologický inštitút, 1995, s. 28. Porovnaj s NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2006, s. 6-7.

⁵⁹ IVAN, J.: *Vlastné právo v systéme práva katolíckej cirkvi a jeho uplatňovanie v cirkvi sui iuris byzantského obradu na Slovensku*. Michalovce : Misionár, 2006, s. 78.

⁶⁰ Poľský rímskokatolícky kňaz, kardinál, prefekt Kongregácie pre katolícku východu a veľký kancelár Pápežskej univerzity Gregoriana. V súčasnosti jeden z najväčších odborníkov na kánonické právo.

možno ním správne narábať bez toho, aby človek nemal dar katolíckej viery.⁶¹

„Pietro Agostino d'Avack,⁶² o kánonickom práve napísal: „Je to najšpecifickejší právny systém, ktorý stojí na vlastnej originalite (...) je jedným z typických, ale i najvýznamnejších prejavov európskej právnej kultúry (...) je to právo, ktoré použijúc slová básnika Dante Alighieriho, vzniklo „z rúk neba i zeme“.⁶³

2.3. Špecifické rysy kánonického práva

Pri pojme kánonické právo si treba uvedomiť jeho špecifické rysy, ktoré ho odlišujú od akéhokoľvek iného právneho odvetvia. Účelom kánonického práva nie je len regulácia horizontálnych vzťahov vnútri cirkvi, ale aj formácia kresťana v jeho existencionálnom (transcendentnom) nasmerovaní k Bohu v zmysle hlavného kánonickoprávneho princípu „suprema lex salus animarum“ – „najvyšším zákonom je spása duší“. Kánonické právo zaväzuje na základe princípu personality, je osobným právom členov Katolíckej cirkvi.⁶⁴ Obsahuje aj právne normy božského pôvodu. Normy kánonického práva úzko koexistujú s morálkou. Kánonické právo je ovládané špecifickým princípom tzv. kánonickej umiernenosti, ktorá dáva možnosť poskytovania výnimiek z čisto cirkevných zákonov. Kánonické právo je vykonávané nielen vonkajším spôsobom, ale i vnútorným, vo svedomí. Nepozná inštitút priameho donútenia. Kánonické právo je výrazom vôle individuálneho zákonodarcu.⁶⁵ V kánonickom práve je najvyššia zákonodarná moc udelená monokratickým spôsobom alebo udelená len veľmi malej skupine osôb, ktorých ustanovenie do príslušného úradu samotní veriaci nemajú možnosť ovplyvniť. Najvyššia zákonodarná vrchnosť, Rímsky veľkňaz a kolégium biskupov, nie sú viazaní spôsobom predpísaným v práve. Zákonodarca nižší, diecézny biskup, partikulárne koncily, biskupské konferencie, generálne kapituly klerických inštitútov pápežského práva, je prísne viazaný a zákonodarnú moc nemôže platne delegovať, ak právo výslovne neurčuje niečo iné. Zákonodarnú moc možno delegovať iba v prípadoch, keď to právo výslovne určuje. Kódex však neuvádza takéto prípady novej delegácie.⁶⁶

⁶¹ GROCHOLEWSKI, Z.: Špecifiká práva Katolíckej Cirkvi. In *Tribunál* [online]. č. 1, 2005 [cit. 24. 2. 2013]. Dostupné na internete: <http://tribunal.kapitula.sk/2005-1/specifika.htm>

⁶² Taliansky právnik a advokát, rektor Univerzity v Ríme v období rokov 1967 a 1973. V tridsiatich rokoch bol predstaviteľom tzv. „kánonického rozkvetu“.

⁶³ DUDA, J.: Porovnanie trestného práva Slovenskej republiky a trestného práva Katolíckej cirkvi. In *Justičná revue*, 2006, roč. 58, č. 10, s. 1478.

⁶⁴ Veriaci sa stáva členom Katolíckej cirkvi krstom v zmysle kán. 96 CIC 1983.

⁶⁵ HRDINA, A.: *Kánonické právo. Dejiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 60-61.

⁶⁶ Bližšie pozri FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava : Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 1997, s. 111.

Kanonickoprávna veda vychádza z rôznych delení kánonického práva, medzi inými napríklad z delenia podľa kritéria prameňa poznania práva, na základe ktorého možno v kánonickom práve hovoriť o práve prirodzenom (*ius naturale*), pričom podľa názorov morálnych teológov by sme mali v kánonickom práve hovoriť o prirodzenom zákone.⁶⁷ Normy prirodzeného zákona existujú vo vedomí každého človeka prostredníctvom stvoriteľskej Božej aktivity; človek je schopný tieto normy poznávať vo svojom vedomí. Na druhej strane na základe vymedzeného kritéria možno hovoriť o pozitívnom zákone, ktorý sa rozlišuje na ustanovený Bohom alebo človekom, teda kompetentnou autoritou podľa kánonického práva a je formulovaný v uznaných prameňoch kánonického práva.⁶⁸ Duda upozorňuje v súvislosti s týmto delením aj na skutočnosť, že „človek nosí v sebe vpísaný prirodzený boží zákon, ktorý je základom každého pozitívneho právneho poriadku. Pozitívny právny poriadok Cirkvi nielenže je historickým vyjadrením prirodzeného zákona, ale aj napomáha človeku ku spásu.“⁶⁹

Zároveň si pri pojme kánonické právo treba uvedomiť ďalšie dôležité skutočnosti týkajúce sa jeho právneho charakteru. „Kánonické právo má na rozdiel od normatív iných cirkví a náboženských spoločností dvojaké postavenie, resp. povahu. Buď ho chápeme ako „cudzí“ právny poriadok Svätej stolice alebo štátu Vatikán (obe so samostatnou medzinárodnoprávnou subjektivitou) alebo ako formu „vnútorných predpisov“ Katolíckej cirkvi, registrovanej a pôsobiacej v Slovenskej republike. Kým prvý aspekt sa prejavuje pri podpisovaní medzinárodných zmlúv medzi Svätou stolicou a Slovenskou republikou, tak ako druhá povaha vystupuje do popredia pri registrácii a následnej činnosti Katolíckej cirkvi na Slovensku. Rozdielnosť v ich chápaní sa však prejaví o. i. aj v požiadavke súladnosti kánonického práva s právnymi normami SR. Jedine v druhom prípade sa vyžaduje, aby boli normy kánonického práva v súlade s právnymi normami SR. Dôležitým faktom je to, že tieto samostatné povahy kánonického práva sú navzájom nezameniteľné a je potrebné ich striktne oddeľovať.“⁷⁰

⁶⁷ Dôvodom použitia výrazu „prirodzený zákon“ v kánonickom práve sa venuje poznámka č. 2 príspevku autorky prednesenom na Medzinárodnej konferencii „Trnavské právnické dni 2012“, ktorá sa konala v dňoch 20. – 21. septembra 2012, s názvom „Prirodzený zákon ako hodnota v práve Katolíckej cirkvi“, príspevok v tlači.

⁶⁸ Bližšie pozri NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2006, s. 9-10. Porovnaj s DUDA, J.: *Úvod do štúdia kánonického práva*. Spišská kapitula : Teologický inštitút, 1995, s. 29-31; PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Semily : Glosův grafický závod, 1932, s. 8-10.

⁶⁹ DUDA, J.: *Úvod do štúdia kánonického práva*. Spišská kapitula : Teologický inštitút, 1995, s. 38.

⁷⁰ GYURI, R.: Pojem a právna subjektivita cirkví a náboženských spoločností v Slovenskej republike. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkví 2008*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2009, s. 115.

3. Konfesné⁷¹ právo

Na základe vyššie uvedeného a zhrnutého v predchádzajúcich riadkoch je zrejmé, čo je obsahom pojmu konfesné právo. Pojem konfesné právo bol vytvorený v dobe osvietenstva a jeho predmetom sú právne predpisy upravujúce pomer štátu a cirkví. Niekedy sa nazýva aj štátne cirkevné právo.⁷² Konfesné právo teda obsahuje právne predpisy vydávané štátom a regulujúce právne postavenie cirkví a náboženských spoločností. „Konkrétnejšie ide o právne predpisy garantujúce realizáciu slobody vyznania a svedomia, zabezpečujúce právne podmienky existencie a činnosti cirkví a náboženských spoločností, regulujúce otázky zriaďovania cirkevných škôl, či vyučovania náboženstva na štátnych školách, týkajúce sa financovania cirkví a náboženských spoločností. Súčasťou noriem konfesného práva sú aj normy medzinárodného práva, ktoré upravujú otázky ľudských práv a slobôd v náboženskej oblasti, či zmluvy so Svätou stolicou (konkordáty). Neoddeliteľnú súčasť konfesného práva tvoria i vnútroštátne zmluvy s inými cirkvami a náboženskými spoločnosťami.“⁷³

Každý štát má teda vlastné konfesné právo. De facto ho majú aj štáty, ktorých model vzťahu štátu a cirkví je odlukový, pretože základom ich konfesného práva sú normy upravujúce spôsob uskutočnenia odluky. V prípade uzatvárania multilaterálnych medzinárodných zmlúv, ktoré sa zaoberajú právnym postavením cirkví a náboženských spoločností a zaistením výkonu slobody vyznania a náboženstva (zmluvnými stranami sú subjekty medzinárodného práva) hovoríme o medzinárodnom konfesnom práve. Pokiaľ ide o dvojstranné medzinárodné zmluvy medzi Svätou stolicou a jednotlivými štátmi, hovoríme o práve konkordátom, bez ohľadu na to, či sa zmluva volá konkordát alebo nie. Konfesné právo zmluvné predstavuje zmluvy medzi štátom a jednotlivými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, ktoré nemajú medzinárodnoprávnu subjektivitu. Konfesné právo sa teda delí na vnútroštátne⁷⁴ konfesné právo a medzinárodné konfesné právo.⁷⁵

Konfesné právo nie je samostatným odvetvím právneho poriadku Slovenskej republiky, ale má prierezový charakter.⁷⁶

⁷¹ Z lat. *confessio* – vyznanie, vyznanie viery.

⁷² Bližšie pozri TRETERA, J. R.: *Štát a cirkve v Českej republike*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 57.

⁷³ ČEPLÍKOVÁ, M.: *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosti*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 19.

⁷⁴ Súčasťou vnútroštátneho konfesného práva sú predpisy štátu, prijaté záväzky z medzinárodného konfesného práva, záväzky z medzinárodných zmlúv uzavretých so Svätou stolicou a záväzky zo zmlúv uzavretých na vnútroštátnej úrovni s cirkvami a náboženskými spoločnosťami.

⁷⁵ Bližšie pozri TRETERA, J. R.: *Štát a cirkve v Českej republike*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 58.

⁷⁶ Bližšie pozri ČEPLÍKOVÁ, M.: *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosti*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkví, 2011, s. 20- 21.

Záver

Možno zhrnúť, že pojem cirkevné právo je pojmom so širším obsahom ako právo kánonické či konfesné. Vo svojom obsahu skrýva podmnožiny právnych poriadkov jednotlivých cirkví či náboženských spoločností v prípade, ak tieto subjekty sú tvorcami vlastného práva. Zároveň nemožno zabúdať na fakt, že cirkevným právom sa rozumie i vedný odbor, ktorý disponuje vlastnými metódami skúmania. Právo konfesné podľa nášho názoru nemožno zahŕňať do množiny právnych poriadkov, ktorá by tvorila časť obsahu pojmu cirkevné právo, a to z dôvodu autora právnych noriem konfesného práva. Autormi noriem, ktoré možno subsumovať do jednotlivých podmnožín noriem cirkevného práva sú kompetentné autority jednotlivých cirkví a náboženských spoločností. Autorom noriem konfesného práva je štát. Z uvedeného dôvodu preto podľa nášho názoru konfesné právo nie je súčasťou práva cirkevného.

Zároveň je podľa nášho názoru potrebné odlišovať a nezamieňať pojmy cirkevné a kánonické právo. Domnievame sa, že pojem „cirkevné právo“ treba používať len v tom prípade, ak sa pojednáva o právnom systéme/ právnych systémoch, ktoré vytvárajú cirkvi alebo náboženské spoločnosti, teda v prípade, ak nemáme na mysli právny poriadok konkrétnej cirkvi alebo náboženskej spoločnosti. Naopak, ak hovoríme o právnej norme, ktorej autorom je kompetentná autorita Katolíckej cirkvi, je vhodné používať pojem „kánonické právo“.

Pojem konfesné právo nie je výrazom, ktorý by spôsoboval významové problémy, nakoľko je pojmom dostatočne „ostrým“. Pojem „štátne cirkevné právo“, ktoré vyjadruje akýsi jeho ekvivalent nie je podľa nášho názoru vhodné používať, a to z dôvodu použitého výrazu „cirkevné“, ktoré by na základe už vyššie uvedeného mohlo spôsobovať terminologické nejasnosti.

Na základe prezentovaného máme za to, že uvedené pojmy: cirkevné právo, kánonické právo a konfesné právo nemožno používať ako synonymá. Zároveň treba uvedené pojmy používať v prísnom slova zmysle s kontextom, o ktorom sa pojednáva.

Recenzenti: *Mgr. Jozef Poliak*
Mgr. Veronika Kalyniv, PhD.

Použitá literatúra:

- BUŠEK, V.: heslo Právo cirkevní. In *Slovník veřejného práva Československého*. Svazek III. Brno : Nakladatelství Polygrafia – Rudolf M. Rohner, 1934.
- BUŠEK, V.: Studium práva cirkevního a jeho metody. In *Sborník právnické fakulty university Komenského v Bratislavě*. Zväzok 2. Bratislava : UK, 1927.

- ČEPLÍKOVÁ, M.: *Konfesné právo v Slovenskej republike. Vybrané kapitoly z histórie a súčasnosť*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2011.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*. Trnava : Spolok Svätého Vojtecha, 1993.
- DUDA, J.: *Úvod do štúdia kánonického práva*. Spišská kapitula : Teologický inštitút, 1995.
- DUDA, J.: Porovnanie trestného práva Slovenskej republiky a trestného práva Katolíckej cirkvi. In *Justičná revue*, 2006, roč. 58, č. 10.
- FILO, V.: *Kánonické právo. Úvod a prvá kniha*. Bratislava : Univerzita Komenského, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 1997.
- GROCHOLEWSKI, Z.: Špecifiká práva Katolíckej Cirkvi. In *Tribunál*, č. 1, 2005.
- GYURI, R.: Pojem a právna subjektivita cirkvi a náboženských spoločností v Slovenskej republike. In *Ročenka Ústavu pre vzťahy štátu a cirkvi 2008*. Bratislava : Ústav pre vzťahy štátu a cirkvi, 2009.
- HRDINA, A.: *Kánonické právo. Dejiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.
- HOBZA, A.: *Autonomie náboženských svazů v moderním státě*. Praha : A. Hobza, 1910.
- HOBZA, A. za spolupráce Josefa Turečka: *Úvod do církevního práva*. Praha : Vyšehrad, 1929.
- IVAN, J.: *Vlastné právo v systéme práva katolíckej cirkvi a jeho uplatňovanie v cirkvi sui iuris byzantského obradu na Slovensku*. Michalovce : Misionár, 2006.
- Katechismus katolíckej cirkve*. Praha : České katolícké nakladatelství Zvon, 1995
- Kódex kánonického práva*. Latinsko-slovenské vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996.
- KUBINA, P.: Úprava vzťahu štátu a katolíckej cirkvi v Slovenskej republike a jej východiská. In *Justičná revue*, 2003, roč. 55, č. 2.
- NEMEC, M.: *Základy kánonického práva*. Bratislava – Trnava : Iura Edition, 2006.
- PACHMANN, T.: *Lehrbuch des Kirchenrechtes*. Wien : Wilhelm Braumüller, 1851.
- PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. Semily : Glosův grafický závod, 1932.
- PHILLIPS, G.: *Kirchenrecht I*. Regensburg : G. J. Manz, 1845.
- RITTNER, E., ZÍTEK, E.: *Církevní právo katolícké*. Praha : Právnická jednota, 1887.
- SMEJKAL, M.: *Právo církevní a právo kánonické*. Brno : Právník, 1947.
- TRETERA, J. R.: *Stát a cirkve v České republice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- TRETERA, J. R., HORÁK, Z.: *Slovník církevního práva*. Praha : Grada Publishing, 2011.
- TUREČEK, J.: *Kapitoly z konfesního práva čsl*. Praha : Vlastním nákladem, 1936.

VOĽNÝ POHYB SÚDNYCH ROZHODNUTÍ V EURÓPSKEJ ÚNII – EURÓPSKE KONANIE VO VECIACH S NÍZKOU HODNOTOU SPORU

JUDr. Michal Ďuriš, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Voľný pohyb súdnych rozhodnutí v Európskej únii – európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu

Článok je venovaný jednému z nástrojov, ktorý Európska únia využíva na dosiahnutie voľného pohybu súdnych rozhodnutí v občianskych a obchodných veciach ako aj k uľahčeniu prístupu k spravodlivosti – Nariadeniu, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu. Nariadenie je analyzované najmä z hľadiska jeho pôsobnosti, samotného konania vo veci s nízkou hodnotou sporu, ako aj právnych účinkov rozsudku vydaného v tomto konaní.

Freizügigkeit von Gerichtsentscheidungen in der Europäischen Union – europäisches Verfahren in Rechtssachen mit geringem Streitwert

Der Artikel widmet sich einem der Instrumente, welches die Europäische Union zur Sicherung der Freizügigkeit von Gerichtsentscheidungen in Zivil- und Handelssachen sowie zur Erleichterung des Zuganges zur Gerechtigkeit anwendet, und zwar der Verordnung, durch die das europäische Verfahren für geringfügige Forderungen geregelt wird. Die Verordnung wird vor allem aus der Sicht ihres Anwendungsbereiches, des eigentlichen Verfahrens in Rechtssachen mit geringem Streitwert, sowie der Rechtswirkungen des in einem solchen Verfahren erlassenen Urteiles analysiert.

Free movement of judicial decisions in EU – European proceedings in small claims cases

The article is devoted to one of the instruments used by the European Union to achieve the free movement of judicial decisions in civil and commercial matters as well as facilitating access to justice – Regulation (EC) No. 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007

establishing a European Small Claims Procedure. Regulation is analyzed mainly in terms of its scope, the actual small claims proceedings as well as the legal effect of a judgment given in this proceeding.

Kľúčové slová: voľný pohyb súdnych rozhodnutí, vec s nízkou hodnotou sporu, konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu

Schlüsselbegriffe: Freizügigkeit von Gerichtsentscheidungen, Gerichtsentscheidung in einer Rechtssache mit geringem Streitwert, Verfahren in Rechtssachen mit geringem Streitwert

Key words: free movement of judicial decisions, small claims case, proceedings in small claim cases

Pre účastníkov súkromnoprávnych vzťahov s cudzím, medzinárodným prvkom sú otázky priznávania právnych účinkov rozhodnutiam vydaným v iných štátoch z hľadiska uplatnenia a vykonania určitých práv priznaných súdom osobitne významné. Tieto osoby sú mnohokrát postavené do pozície, že musia svoje nároky priznané súdom jedného štátu uplatniť aj na území iného štátu, nakoľko v štáte, v ktorom boli súdom priznané ich nie je možné z rôznych dôvodov vykonať. Štáty sa snažia zabezpečiť možnosť uplatnenia zahraničných (cudzích) rozhodnutí najmä prostredníctvom stanovenia jasných podmienok uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí na svojom území.

Význam zabezpečenia vykonateľnosti súdnych rozhodnutí vydaných v jednom členskom štáte v inom členskom štáte a tým aj umožnenie „voľného pohybu súdnych rozhodnutí v rámci územia členských štátov“ si uvedomuje aj samotná Európska únia. Základný právny rámec úpravy justičnej spolupráce v civilných veciach v primárnom práve predstavujú príslušné ustanovenia Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Justičná spolupráca v občianskych veciach je upravená v kapitole 3 Hlavy V (Priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti) tretej časti (Vnútornej politiky a činnosti Únie) Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Únia v prvom rade rozvíja justičnú spoluprácu v občianskych veciach, ktoré majú cezhraničné dôsledky, a to na základe zásady vzájomného uznávania súdnych a mimosúdnych rozhodnutí. Táto justičná spolupráca môže zahŕňať prijatie opatrení na aproximáciu ustanovení zákonov a iných právnych predpisov členských štátov.¹ Na účely dosiahnutia cieľa vyššie uvedeného ustanovenia Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym procesom prijímú, najmä

¹ Článok 81 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

ak je to potrebné na fungovanie vnútorného trhu, opatrenia zamerané na zabezpečenie:

- a) vzájomného uznávania a výkonu súdnych a mimosúdnych rozhodnutí medzi členskými štátmi,
- b) cezhraničného doručovania súdnych a mimosúdnych písomností,
- c) zlučiteľnosti kolíznych noriem a noriem určujúcich právomoc uplatniteľných v členských štátoch,
- d) spolupráce pri obstarávaní dôkazov,
- e) účinného prístupu k spravodlivosti,
- f) odstraňovania prekážok riadneho priebehu občianskoprávneho konania, v prípade potreby podporovaním zlučiteľnosti pravidiel občianskeho súdneho konania uplatniteľných v členských štátoch,
- g) rozvíjania alternatívnych metód riešenia sporov,
- h) podpory vzdelávania sudcov a justičných pracovníkov.²

V oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach prijali príslušné inštitúcie Európskej únie (predtým ešte ako inštitúcie Európskych spoločností) niekoľko nariadení aj v oblasti zabezpečenia voľného pohybu súdnych rozhodnutí. Okrem nariadení o právomoci a uznávaní a výkone cudzích rozhodnutí³ a nariadenia, ktorým sa vydáva európsky exekučný titul pre nesporné nároky⁴ prispeli k zabezpečeniu voľného pohybu súdnych rozhodnutí najmä Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12. decembra 2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze a Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 861/2007 z 11. júla 2007, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu.

Nariadenie, ktorým sa ustanovuje európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu (ďalej len „Nariadenie“) bolo prijaté na základe spoločného programu Komisie a Rady z 30. novembra 2000 o opatreniach na vykonávanie zásady vzájomného uznávania rozhodnutí v občianskoprávných a obchodných veciach ako aj na základe Zelenej knihy o európskom konaní o platobnom rozkaze a o opatreniach na zjednodušenie a urýchlenie konaní s nízkou hodnotou sporu, ktorú prijala Komisia 20. decembra 2002. Prijatie Nariadenia, ako to vyplýva z jeho úvodných ustanovení, má naplňať cieľ, ktorý si stanovila Európska únia (resp. Európske spoločenstvá) a to udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je

² Článok 81 ods. 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

³ Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, Nariadenie rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností a Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti.

⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky.

zabezpečený voľný pohyb osôb. Pre postupné vytvorenie takéhoto priestoru majú byť, okrem iného prijaté opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach s cezhraničnými dôsledkami, ktoré sú potrebné pre dobré fungovanie vnútorného trhu.

Základným účelom Nariadenia je zjednodušiť a zrýchliť súdne konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu a zároveň znížiť náklady tým, že sa okrem možností uplatniť svoj nárok prostredníctvom právnych prostriedkov existujúcich na základe práva členských štátov, ktoré zostanú nedotknuté, poskytne veriteľovi ďalší nástroj vymáhania svojej pohľadávky. Zavedením takéhoto nového druhu konania ako nového nástroja vymáhania pohľadávky v cezhraničných sporoch sa má následne umožniť voľný pohyb rozsudkov vydaných v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu v členských štátoch. Účelom Nariadenia je tiež zjednodušiť uznanie a výkon takto vydaných rozsudkov v iných členských štátoch.⁵ Uvedené nariadenie tak sleduje dva základné ciele, zaviesť jednoduché, rýchle a lacné konanie pre vymáhanie pohľadávok s nízkou hodnotou a zabezpečiť jednoduchú a bezproblémovú vykonateľnosť rozsudkov v takýchto veciach vo všetkých členských štátoch s výnimkou Dánska.⁶ Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, ktoré zaviedlo Nariadenie, má slúžiť ako doplnkový a voliteľný prostriedok pre navrhovateľa, ktorý si naďalej môže zvoliť konanie podľa vnútroštátneho práva príslušného členského štátu. Toto nariadenie teda ani nenahrádza, ani nezosúladzuje existujúce mechanizmy vymáhania pohľadávok s nízkou hodnotou podľa vnútroštátneho práva jednotlivých členských štátov. Okrem postupu podľa príslušných predpisov členského štátu však bude môcť veriteľ dobrovoľne využiť aj európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, ktoré je z dôvodu jednotného formalizovaného postupu (postaveného na systéme vzorových tlačív) rýchlejšie, účinnejšie a aj finančne menej náročné. Európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu tak predstavuje pre strany alternatívu k existujúcim spôsobom vymáhania pohľadávky podľa práva členských štátov.⁷

Zabezpečenie čo najjednoduchšej procedúry pre strany je dosiahnuté zavedením systému formulárov (vzorových tlačív), ktoré sú prílohou nariadenia. Význam formulárov spočíva v unifikácii podaní strán a v prehľadnosti podaní.⁸

⁵ Porovnaj bod 8 úvodnej časti Nariadenia.

⁶ Podľa bodu 30 úvodnej časti Nariadenia by sa v záujme uľahčenia uznávania a vykonávania rozsudku mal rozsudok vydaný v jednom členskom štáte uznať a byť vykonateľný v inom členskom štáte bez potreby doložky vykonateľnosti a bez akejkoľvek možnosti namietat proti jeho uznaniu; mali by byť stanovené len minimálne požiadavky na preskúmanie rozsudku v prípadoch, keď odporca nebol schopný pohľadávku poprieť (bod 31 úvodnej časti Nariadenia).

⁷ Porovnaj článok 1 Nariadenia.

⁸ PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justičný priestor vo veciach civilných. Časť XII. *Právni fórum*, 2006, č. 1, s. 1-7.

Pôsobnosť Nariadenia

Nariadenie sa uplatňuje v občianskych a obchodných veciach pri cezhraničných sporoch bez ohľadu na povahu súdu alebo tribunálu (ďalej len „súd“), v ktorých hodnota pohľadávky (peňažnej alebo nepeňažnej) v čase doručenia návrhu na uplatnenie pohľadávky príslušnému súdu nepresahuje 2 000 eur⁹ bez akýchkoľvek úrokov, výdavkov a nákladov. Nevzťahuje sa najmä na daňové, colné alebo správne veci alebo na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone štátnej moci.

Nariadenie sa nevzťahuje ani na veci, ktoré sa týkajú:

- osobného stavu alebo právnej spôsobilosti osoby,
- majetkových práv vyplývajúcich z manželského zväzku, dedenia zo závetu a dedenia zo zákona a vyživovacej povinnosti,
- konkurzného konania, konania týkajúceho sa vyrovnania zadlžených obchodných spoločností alebo iných právnických osôb, súdnych zmierov, vyrovnávacích a podobných konaní,
- sociálneho zabezpečenia,
- rozhodcovského konania,
- pracovného práva,
- nájmu nehnuteľného majetku s výnimkou konaní o peňažných pohľadávkach alebo
- porušenia práva na súkromie a práva na ochranu osobnosti vrátane poškodenia dobrého mena.¹⁰

Nariadenie sa nevzťahuje na právne pomery týkajúce sa Dánska, nakoľko sa na účely nariadenia pod pojmom „členský štát“ označuje každý členský štát s výnimkou Dánska. Dánsko, obdobne ako v iných prípadoch, využilo svoje oprávnenie nebyť viazané týmto nariadením (na rozdiel od Veľkej Británie a Írska, ktoré sa rozhodli, že budú viazaní týmto nariadením).¹¹

Keďže sa Nariadenie uplatňuje pri cezhraničných sporoch, je pre určenie pôsobnosti Nariadenia dôležité, aké spory sa považujú za cezhraničné spory. Na účely nariadenia sa za cezhraničný spor považuje taký spor, v ktorom má aspoň jedna zo strán bydlisko alebo obvyklý pobyt v inom členskom štáte ako v členskom štáte súdu konajúceho vo veci. Na účely posúdenia

⁹ Za nízku hodnotu sporu sa pre účely nariadenia považuje istina vo výške 2 000 eur.

¹⁰ Bližšie článok 2 Nariadenia.

¹¹ V bodoch 37 a 38 úvodnej časti Nariadenia o európskom platobnom rozkaze je uvedené:

(37) V súlade s článkom 3 Protokolu o postavení Spojeného kráľovstva a Írska, ktoré je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, Spojené kráľovstvo a Írsko vyjadrili záujem zúčastniť sa na prijatí a uplatňovaní tohto nariadenia.

(38) V súlade s článkami 1 a 2 Protokolu o postavení Dánska, ktorý je prílohou Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, sa Dánsko na prijatí tohto nariadenia nezúčastňuje. V dôsledku toho Dánsko nie je viazané a nepodlieha uplatňovaniu tohto nariadenia.

otázky, či sa v danom prípade jedná o cezhraničný spor sa bydlisko osoby – účastníka konania určí v súlade s článkami 59 a 60 nariadenia Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Relevantným okamihom pre určenie toho, či ide o cezhraničný spor, je dátum, keď sa príslušnému súdu doručilo tlačivo návrhu na uplatnenie pohľadávky.¹² V prípade, že by takto stanovená „podmienka cezhraničnosti sporu“ nebola splnená (t. j. obaja účastníci konania by mali bydlisko v tom členskom štáte, ktorého súd má konať, ale napr. predmet sporu by sa nachádzal v cudzine) nemohol by navrhovateľ využiť nariadenie, ale musel by podať návrh podľa príslušných vnútroštátnych predpisov daného štátu.

Konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu, účinky rozhodnutia

Ako už bolo uvedené vyššie, európske konanie vo veciach s nízkou hodnotou sporu je pre subjekt, ktorý chce vymáhať od iného subjektu peňažné alebo nepeňažné plnenie voliteľným nástrojom, ktorý môže použiť namiesto podania klasického návrhu podľa právneho poriadku štátu, v ktorom podáva návrh.

Prvou otázkou, s ktorou sa bude musieť osoba podávajúca návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu vysporiadať, je otázka právomoci, t. j. určenia, na súd ktorého členského štátu je potrebné podať návrh. Otázkou právomoci sa ako prvou musí zaoberať aj súd, na ktorý bude návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu podaný. Právomoc súdu sa určuje v súlade s príslušnými pravidlami práva Európskej únie, najmä s nariadením Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci, uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach. Podľa uvedeného nariadenia je potrebné určiť súd, na ktorý sa návrh na vydanie európskeho platobného rozkazu podá.

Najväčšou výhodou európskeho konania vo veciach s nízkou hodnotou sporu je zjednodušenie celého konania, nakoľko väčšina podaní (napr. návrh na začatie konania, výzva na doplnenie návrhu, odpoveď odporcu, a pod.) sa podáva na vzorových tlačivách, ktoré tvoria prílohy k nariadeniu a mali by byť dostupné vo všetkých členských štátoch (na príslušných súdoch). Vyplnenie vzorového tlačiva je pre navrhovateľa podstatne jednoduchšie, ako keby musel v prípade podania návrhu podľa vnútroštátneho právneho poriadku príslušného štátu, skúmať náležitosti návrhu na začatie konania (v takomto prípade, by sa na rozdiel od vyplnenia vzorového tlačiva, v mno-

¹² Porovnaj článok 3 Nariadenia.

hých prípadoch pravdepodobne nevyhol potrebe právneho zastupovania, čo by však zvyšovalo náklady na uplatnenie práva pred súdom). Ďalšou nespornou výhodou, prispievajúcou k rýchlemu a efektívnemu uplatneniu pohľadávky je skutočnosť, že európske konanie s nízkou hodnotou sporu je písomné, pričom súd nariadi ústne pojednávanie ak to považuje za potrebné alebo ak o to požiada niektorá zo strán. Žiadosť strany o nariadenie ústneho pojednávania však môže odmietnuť, ak sa domnieva, že pre spravodlivé vedenie konania vzhľadom na okolnosti prípadu nie je ústne pojednávanie potrebné.¹³

Navrhovateľ začne konanie prostredníctvom vzorového tlačiva A (ktoré tvorí prílohu I. Nariadenia) a jeho podaním na príslušný súd poštou alebo iným spôsobom prijateľným pre členský štát, v ktorom sa konanie začína. V tlačive sa uvedie opis dôkazov, ktoré podporujú uplatňovanú pohľadávku a priložia sa k nemu príslušné podporné dokumenty. Ak pohľadávka nepatrí do pôsobnosti Nariadenia, súd o tom informuje navrhovateľa, ktorý má možnosť zobrať návrh späť. V prípade, že navrhovateľ návrh späť nezoberie, bude sa vo veci konať podľa práva toho členského štátu, ktorý vo veci koná. Súd, ktorý koná vo veci návrhu preskúma podľa podaného tlačiva, či návrh spĺňa požiadavky na začatie konania a či sa nejaví pohľadávka zjavne neopodstatnená a návrh neprípustný. V takomto prípade dá navrhovateľovi možnosť doplniť alebo upraviť návrh, prípadne predložiť doplňujúce informácie alebo dokumenty alebo vziať v stanovenej lehote návrh späť, pričom tak urobí podľa vzorového tlačiva B, ktoré tvorí prílohu II. Nariadenia. Pokiaľ sa konajúcemu súdu javí pohľadávka zjavne neopodstatnená alebo považuje návrh za neprípustný alebo ho navrhovateľ neopravil, prípadne nedoplnil v stanovenej lehote, súd návrh zamietne.¹⁴

V prípade, že je návrh na začatie konania kompletný, v lehote 14 dní od doručenia správne vyplneného tlačiva návrhu (vzorového tlačiva A) súd vyplní časť I vzorového tlačiva C na odpoveď (tlačivo C tvorí prílohu III Nariadenia) a zašle ju odporcovi spolu s kópiou tlačiva A a podporných dokumentov. Odporca podá odpoveď k návrhu tým, že vyplní časť II vzorového tlačiva C – tlačiva na odpoveď a zašle ho súdu spolu s príslušnými podpornými dokumentmi. Po doručení odpovede od odporcu súd v lehote 14 dní od jej doručenia zašle navrhovateľovi kópiu odpovede spolu s príslušnými dokumentmi predloženými odporcom. Ak odporca vo svojej odpovedi na návrh tvrdí, že hodnota nepeňažnej pohľadávky, ktorá sa uplatňuje v konaní presahuje limit stanovený na aplikáciu nariadenia (t. j. 2000 eur), konajúci súd do 30 dní rozhodne, či pohľadávky patrí, alebo nepatrí do pôsobnosti nariadenia, pričom toto samotné rozhodnutie nemožno samostatne napadnúť opravným prostriedkom. V prípade, že si odporca v konaní uplat-

¹³ Bližšie článok 5 Nariadenia.

¹⁴ Článok 4 Nariadenia.

ní proti navrhovateľovi protipohľadávku (urobí to na vzorovom tlačive A, ako keby podával samotný návrh), fotokópiu uplatnenej pohľadávky (t. j. vzorového tlačiva A podaného odporcom) spolu so všetkými súvisiacimi dokumentmi sa doručí konajúci súd navrhovateľovi v lehote do 14 dní od ich prijatia. Následne je navrhovateľ, povinný v lehote 30 dní odpovedať na takúto protipohľadávku uplatnenú odporcom. V prípade, že by odporcom uplatnená protipohľadávka presahovala sumu 2000 eur bez príslušenstva, vo veci protipohľadávky odporcu, ako aj vo veci pohľadávky navrhovateľa by sa nedalo konať v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu, ale postupovalo by sa v súlade s príslušným procesným právom členského štátu, na súde ktorého sa koná.¹⁵

Po obdržaní odpovede odporcu (prípadne odpovede navrhovateľa k protipohľadávke) konajúci súd, v lehote 30 dní od doručenia uvedených listín spravidla rozhodne vo veci samej a vydá vo veci rozsudok alebo:

- v rámci stanovenej lehoty, ktorá nesmie presiahnuť 30 dní, si vyžiada od strán ďalšie podrobnosti týkajúce sa pohľadávky,
- vykoná dôkazy potrebné na rozhodnutie, alebo
- predvolá strany na pojednávanie, ktoré sa uskutoční do 30 dní od doručenia predvolania.

V lehote 30 dní od konania pojednávania alebo od doručenia všetkých potrebných informácií na vydanie rozsudku konajúci súd vydá rozsudok a doručí ho stranám poštovou službou s potvrdením o prijatí s uvedením dátumu prijatia (prípadne, ak to nie je možné, doručenie sa môže vykonať akýmkoľvek spôsobom ustanoveným v článku 13 alebo 14 nariadenia (ES) č. 805/2004.¹⁶

Ako už bolo vyššie uvedené, súd v konaní nemusí nariaďovať a uskutočňovať ústne pojednávanie, pokiaľ to nepovažuje za nevyhnutné na vydanie rozsudku. V prípade jeho nariadenia ústne pojednávanie môže súd uskutočniť prostredníctvom videokonferencie alebo inými prostriedkami komunikačnej technológie, ak má k dispozícii potrebné technické vybavenie.¹⁷ Z hľadiska vykonávaného dokazovania by súd mal využiť najjednoduchšie a najmenej zaťažujúce spôsoby vykonávania dôkazov, pričom určí spôsob a rozsah vykonávania dôkazov potrebných na rozhodnutie. Môže pripustiť vykonávanie dôkazov prostredníctvom písomného vyhlásenia svedkov, znalcov alebo strán a rovnako môže pripustiť vykonávanie dôkazov prostredníctvom videokonferencie alebo inými prostriedkami komunikačnej technológie, ak má k dispozícii potrebné technické vybavenie. Konajúci súd si môže vyžiadať vykonanie znaleckého posudku alebo ústne svedecké

¹⁵ Článok 5 Nariadenia.

¹⁶ Bližšie článok 7 a článok 13 Nariadenia.

¹⁷ Článok 8 Nariadenia.

výpovede iba v prípade, ak je to na vydanie rozsudku nevyhnutné, pričom musí vždy brať ohľad na náklady takýchto procesných úkonov.¹⁸

Okrem vyššie uvedeného má k tomu, aby bolo konanie efektívne a pre účastníkov čo najmenej nákladné, slúžiť aj to, že účastníci nemusia byť povinne zastúpení advokátom alebo inou osobou s právnickým vzdelaním ale aj to, že sú členské štáty povinné zabezpečiť, aby dostali účastníci európskeho konania vo veciach s nízkou hodnotou sporu k dispozícii praktickú pomoc pri vyplňovaní tlačív. Rovnako nie je potrebné, aby strany vykonávali právnu kvalifikáciu uplatňovanej pohľadávky, postačí skutkový opis vzniku pohľadávky.¹⁹

Rozsudok vydaný v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu je vykonateľný bez ohľadu na možný opravný prostriedok, pričom sa nevyžaduje zloženie záruky. V rozsudku súd rozhodne aj o trovách konania, pričom trovy konania znáša strana, ktorá nemala v konaní úspech. Súd však nemôže prisúdiť úspešnej strane trovy konania, ktoré sú neúčelné alebo neprímerané voči pohľadávke.²⁰ Pokiaľ ide o opravné prostriedky, členské štáty sú povinné informovať Komisiu a Komisia zverejní informácie o tom, či je možné podľa procesných predpisov členských štátov podať opravný prostriedok a v akej lehote je možné takýto opravný prostriedok podať. Minimálne požiadavky na preskúmanie rozsudku sú ustanovené v článku 18 Nariadenia. Odporca je oprávnený požiadať o preskúmanie rozsudku vydaného v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu príslušný súd členského štátu, v ktorom bol rozsudok vydaný, ak:

- tlačivo na uplatnenie pohľadávky alebo predvolanie na ústne pojednávanie bolo doručené spôsobom bez potvrdenia o doručení do vlastných rúk, ako stanovuje článok 14 nariadenia (ES) č. 805/2004 a doručenie sa bez zavinenia na jeho strane neuskutočnilo v dostatočnom predstihu, aby si mohol pripraviť obhajobu, alebo
- odporcovi zabránila vo vznesení námietky voči pohľadávke vyššia moc alebo výnimočné okolnosti bez zavinenia na jeho strane za predpokladu, že koná bez zbytočného odkladu.

V rámci preskúmania rozsudku vydaného v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu môžu nastať dve situácie. Súd môže zistiť, že nie sú dané dôvody na zrušenie rozsudku uvedené vyššie a preskúmanie zamietne a tým zostane rozsudok v platnosti. V prípade, že súd rozhodne, že preskúmanie je odôvodnené niektorým z vyššie uvedených dôvodov, rozsudok vydaný v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa stane neplatným.²¹

¹⁸ Článok 9 Nariadenia.

¹⁹ Bližšie články 10, 11 a 12 Nariadenia.

²⁰ Bližšie články 15 a 16 Nariadenia.

²¹ Články 17 a 18 Nariadenia.

Vydaním rozsudku, prípadne zamietnutím jeho preskúmania zvyčajne proces uplatňovania práv z pohľadávky nekončí. Účastník európskeho konania vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa môže dostať do situácie, že bude musieť požiadať o výkon rozhodnutia (prípadne začať exekučné konanie).

Výkon rozhodnutia (prípadne exekúcia) sa v prípade rozsudku vydaného v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu spravuje právom členského štátu, v ktorom sa žiada o výkon (členského štátu výkonu). Rozsudok vydaný v členskom štáte v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu sa uznáva a vykonáva v inom členskom štáte bez potreby doložky vykonateľnosti a bez akejkoľvek možnosti namietat' jeho uznaniu. Na žiadosť strany vydá súd bez dodatočných nákladov osvedčenie o rozsudku vydanom v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu, pričom na vydanie potvrdenia použije vzorové tlačivo D, ktoré je uvedené v prílohe IV Nariadenia.²²

Navrhovateľ musí predložiť vyhotovenie rozsudku a nariadením stanovené doklady. Nariadenia zakazuje žiadať od navrhovateľa, ktorý žiada o výkon vyžadovať akúkoľvek záruku, kauciu alebo vklad akéhokoľvek druhu z dôvodu, že je cudzím štátnym príslušníkom alebo že nemá bydlisko alebo pobyt v členskom štáte výkonu. Výkon európskeho platobného rozkazu možno odmietnuť len z dôvodov výslovne stanovených nariadením a to na návrh odporcu.²³

Odmietnuť sa môže výkon vtedy, ak je rozsudok nezlučiteľný so predošlým rozsudkom vydaným v akomkoľvek členskom štáte alebo v tretej krajine za predpokladu, že sú súčasne splnené tri podmienky: predošlý rozsudok sa týkal toho istého predmetu sporu medzi tými istými stranami a predošlý rozsudok bol vydaný v členskom štáte výkonu alebo spĺňa podmienky pre uznanie v členskom štáte výkonu a nezlučiteľnosť nebola a nemohla byť vznesená ako námietka v súdnom konaní v členskom štáte pôvodu (t. j. v členskom štáte, ktorého súd rozhodoval o vydaní európskeho platobného rozkazu). V členskom štáte výkonu sa za žiadnych okolností nesmie skúmať vecná stránka rozsudku vydaného v európskom konaní vo veciach s nízkou hodnotou sporu, rozsudok sa nemôže preskúmať vo veci samej.²⁴

Záver

Záverom možno konštatovať, že zavedenie európskeho konania vo veciach s nízkou hodnotou sporu a vytvorenie nového typu rozhodnutia súd-

²² Článok 20 Nariadenia.

²³ Bližšie článok 21 Nariadenia.

²⁴ Článok 22 Nariadenia.

neho rozhodnutia (rozsudku vo veci s nízkou hodnotou sporu), uľahčuje subjektom uplatňovanie ich práv vyplývajúcich z pohľadávok s nízkou hodnotou. Subjekty tak môžu okrem podania návrhu na začatie konania podľa procesných predpisov príslušného štátu využiť ďalšiu formu vymáhania svojej pohľadávky, ktorá je z dôvodu formalizovaného postupu (a existencie formulárových tlačív) zvyčajne podstatne jednoduchšia a menej nákladná, ako klasické súdne konanie.

Recenzenti: *JUDr. Hana Kováčiková, PhD.*
JUDr. Peter Lysina, PhD.

Použitá literatúra:

- PAVLOVÁ, B., DOLEŽEL, V.: Evropský justičný prostor ve věcech civilních. Část XII. *Právní fórum*, 2006, č. 1, s. 1-7.
- Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach,
- Nariadenie rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností
- Nariadenie Rady (ES) č. 4/2009 z 18. decembra 2008 o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a o spolupráci vo veciach vyživovacej povinnosti.
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky.
- Zmluva o fungovaní Európskej únie.

MIMORIADNE DOVOLANIE VO SVETLE VYBRANÝCH EURÓPSKÝCH PRÁVNÝCH ÚPRAV

JUDr. Katarína Gešková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra občianskeho práva

Mimoriadne dovolanie vo svetle vybraných európskych právnych úprav

Predkladaný článok sa zaoberá analýzou mimoriadneho dovolania. Prvá časť je venovaná okolnostiam jeho začlenenia do systému opravných prostriedkov, najmä vo svetle judikatúry Ústavného súdu Slovenskej republiky. Ďalej autorka skúma, či obdobný opravný prostriedok existuje aj v iných štátoch Európy. Na záver sa zaoberá jeho vzťahom k dovolaniu, pričom konštatuje istú duplicitu právnej úpravy. *De lege ferenda* formuluje záver, že je nevyhnutné modifikovať systém opravných prostriedkov tak, aby boli spomínané negatíva odstránené.

Special appeal („mimoriadne dovolanie“) in the light of european legislation

The article deals with the analysis of special appeal. The first part is devoted to the circumstances of its inclusion in the system of remedies, especially in light of the case-law of the Constitutional Court of the Slovak Republic. Further, the author examines whether a similar remedy exists in other European countries. Finally, it deals with its relationship to the extraordinary appeal (“dovolanie”) noting some duplication of regulation. *De lege ferenda* formulates the conclusion that it is necessary to modify the system of remedies so that these negatives are removed.

Revision als außerordentliche Rechtsbehelfe im Lichte der europäischen Gesetzgebung

Der vorliegende Beitrag beschäftigt sich mit der Analyse einer außerordentlichen Revision. Der erste Teil beschreibt die Umstände ihrer Eingliederung ins System der Rechtsmittel, vor allem aus der Sicht der Rechtsprechung des Verfassungsgerichts der Slowakischen Republik. Die Autorin widmet ihre Aufmerksamkeit der Frage, ob ein ähnliches

Rechtsmittel in anderen europäischen Ländern existiert. Zum Schluss analysiert der Beitrag die Beziehung zwischen einer außerordentlichen Revision und einer ordentlichen Revision und stellt die Duplizität der Rechtsregelung fest. Aus der Analyse erfolgt *de lege ferenda* die Notwendigkeit, das System der Rechtsbehelfe zu modifizieren und die angeführten Negativen der Rechtsregelung zu entfernen.

Kľúčové slová: mimoriadne dovolanie, dovolanie, zákonnosť rozhodnutia, podmienky prípustnosti

Schlüsselbegriffe: außerordentliche Revision, ordentliche Revision, Gesetzlichkeit der Entscheidung, Bedingungen der Zulässigkeit

Key words: special appeal, extraordinary appeal, legitimacy of decision, conditions of admissibility

1. Vývoj právnej úpravy mimoriadneho dovolania

Mimoriadne dovolanie bolo do nášho právneho poriadku zavedené zákonom č. 169/1998 Z. z. Zavedenie mimoriadneho dovolania využilo nálezu Ústavného súdu SR v tejto veci,¹ ktorý reagoval na neústavnosť rozšírenia subjektov oprávnených podať dovolanie (predseda Najvyššieho súdu SR, minister spravodlivosti SR a generálny prokurátor SR), ktoré bolo prevedené zákonom č. 232/1995 Z. z. V spomínanom náleze uzavrel Ústavný súd túto otázku tak, že také oprávnenie by v kontexte posudzovanej úpravy mohlo prislúchať jedine generálnemu prokurátorovi. Priznanie takéhoto oprávnenia si však vyžaduje iné stanovenie predpokladov v hypotéze právnej normy, ktorá by priznala oprávnenie generálneho prokurátora na podanie dovolania.

Ako vyplýva z odôvodnenia citovaného Nálezu, podanie dovolania generálnym prokurátorom v zmysle týchto záverov by predpokladalo:

- podanie *podnetu zo strany účastníka pôvodného konania* (rešpektovanie autonómie vôle strán a práva na súkromie), s výnimkou podania dovolania v prípadoch, ktoré sa týkajú jeho účasti v konaní podľa § 35 ods. 1 a 2 OSP,
- precizovanie dôvodov na podanie dovolania v súlade s princípmi právneho štátu, najmä *právnej istoty*, t. j. dovolanie by predpokladalo nielen nezákonnosť rozhodnutia súdu, ale aj potrebu chrániť záujem spoločnosti alebo práva právnických alebo fyzických osôb, a túto ochranu by nebolo možné dosiahnuť inými právnymi prostriedkami,

¹ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 43/1995 z 10. decembra 1996. In *Zbierka zákonov SR*, čiastka 95, pod č. 281/1996.

- *obdobné vymedzenie predmetu dovolania zo strany generálneho prokurátora*, ako je to u účastníkov konania,
- *vylúčenie jeho voľnej úvahy* o tom, či podá alebo nepodá dovolanie v prípadoch, ak zistí, že podmienky na podanie dovolania sú splnené.

A práve na týchto princípoch vybudoval zákonodarca aj súčasnú koncepciu mimoriadneho dovolania. Napriek tomu sa uvedená novela stala okamžite predmetom kritiky predstaviteľov právnej teórie a súdnej moci, ktorí jej vytýkali najmä to, že **nerespektuje ústavným súdom judikovanú autonómiu vôle strán a právo na súkromie**. Ďalej boli kritizované príliš široké, ba priam neobmedzené možnosti generálneho prokurátora na to, aby atakoval právoplatné rozhodnutie súdu, zásadne aj proti vôli účastníka konania, ako aj príliš dlhú lehotu na podanie mimoriadneho dovolania.²

Na obdobných námietkach bol založený aj návrh na vyslovenie neústavnosti inštitútu mimoriadneho dovolania, ktorý podal Najvyšší súd SR, zastúpený predsedníčkou jedného z jeho senátov. Napriek tomu, že Ústavný súd SR 19.7.2000 svojím uznesením³ tomuto návrhu **nevyhovel a skonštatoval, že inštitút mimoriadneho dovolania je v súlade so všetkými ustanoveniami nášho právneho poriadku, kritické reakcie stále pretrvávajú**.

Značná časť kritiky sa pritom zameriava na skutočnosť, že účastník konania nie je legitimovaný na podanie tohto opravného prostriedku. V tejto súvislosti dávame do pozornosti konštatovanie ÚS SR⁴: „... *autonómia vôle strán a právo na súkromie nie sú zakotvením tohto mimoriadneho opravného prostriedku porušené do tej miery, že by to zakladalo neústavnosť. Je síce pravdou, že do istej miery podanie mimoriadneho dovolania vytvára stav, v ktorom sa zasahuje do právnych pomerov osôb patriacich do sféry autonómie vôle strán a práva na súkromie, ale tento zásah je opodstatnený. Účelom zásahu je ochrana pred nezákonným, nespravodlivým a vecne nesprávnym súdnym rozhodnutím, ktoré porušuje ústavné princípy práva na súdnu ochranu a práva na spravodlivý proces.*“

Možno povedať, že tento názor nie je dostatočne zdôvodnený a nie je v demokratickej spoločnosti obhájitelný, pretože tento cieľ sa dá dosiahnuť aj tak, že právom podať opravný prostriedok budú disponovať aj účastníci konania.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy prijaté r. 1984 pod názvom **Zásady civilného procesu na lepšie fungovanie justície**, ktoré odporúčajú, aby platné právne predpisy smerovali k jednoduchšiemu a rýchlejšiemu civilnému procesu. Zásady zároveň odporúčajú urobiť opatrenia k tomu, aby sa predišlo zneužívaniu opravných prostriedkov (*pozn. autorky: oficiálne bol princíp č. 7 preložený*

² MAZÁK, J.: Mimoriadne dovolanie. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 1998, č. 5.

³ Uznesenie vydané v konaní na Ústavnom súde pod sp. zn. PL. ÚS 57/99.

⁴ Uznesenie ÚS SR, sp. zn. PL ÚS 57/99.

ako „odporúčanie obmedziť opravné prostriedky dozorového charakteru“, oficiálny text znie: „Steps should be taken to deter the abuse of post-judgement legal remedies.“)

Sledujúc vývoj opravných prostriedkov a opätovné zavedenie dovolania do nášho právneho poriadku (zákonom č. 519/1991 Zb.), možno povedať, že mimoriadne dovolanie predstavuje v istom zmysle **rezíduum sťažnosti pre porušenie zákona** (pôvodne sa nazývala sťažnosť pre zachovanie zákona), ktorú mohol podať pôvodne len generálny prokurátor (zákon č. 142/1950 Zb.), neskôr bol tento okruh rozširovaný o ďalších „strážcov socialistickej zákonnosti“ (zákonom č. 99/1963 to bol okrem generálneho prokurátora aj predseda najvyššieho súdu, novelou z r. 1968 to boli generálni prokurátori ČSSR, ČSR a SSR a ministri republík). Sťažnosť pre porušenie zákona bola úplne cudzia dovtedajšiemu charakteru občianskeho súdneho konania a deformovala základné zásady civilného procesu, na ktorých stál vtedajší civilný proces. Tento bol vo svojej podobe (podobách) platnej do r. 1948 považovaný za vyspelý procesný kódex.

Podobnosť so sťažnosťou pre porušenie zákona možno vidieť práve v okruhu subjektov oprávnených na jej podanie, t. j. v jeho dozorovom charaktere, ktorý je typický pre obidva opravné prostriedky.

Napriek tomu, že po r. 1989 boli právne inštitúty, ktoré do nášho právneho poriadku zaktivil socialistický zákonodarca (sťažnosť pre porušenie zákona bola v obmedzenej miere prípustná do 31. 12. 1995) značne kritizované, **treba mať na pamäti, že možnosť verejných orgánov iniciovať nápravu súdneho rozhodnutia mala niekedy svoj význam**. Do úvahy prichádzajú situácie, kedy generálny prokurátor pre nevedomosť alebo nízke právne povedomie účastníkov práve prostredníctvom sťažnosti dopomohol k náprave (k odstráneniu) rozhodnutí, ktoré sa priečili právnomu poriadku alebo verejnému záujmu.

Názor, že potreba existencie orgánu, ktorý má oprávnenie dohliadať na nápravu, pokiaľ zmenu neiniciujú účastníci, sa objavila aj v akademických kruhoch: „*Copak k Vrchnímu soudu v Praze nikdy nedolehl povzdech: Zrušili sme si stížnost pro porušení zákona a teď není, kdo by se postaral o nápravu?*“⁵

Z uvedenou pripomienkou možno súhlasiť. V praxi môže dôjsť k vydaniu rozhodnutia, ktoré je **v príkrom rozpore s právnymi zásadami našej spoločnosti a s verejným záujmom**. (napr. dva protichodné súdne rozhodnutia o určení otcovstva, podľa jedného muž je otcom dieťaťa, podľa druhého nie je otcom dieťaťa) a mal by tu existovať spôsob ako tento stav napraviť, pretože účastník z určitých dôvodov túto nápravu nepodnieti (tu môžeme hovoriť aj o rôznych iracionálnych dôvodoch, o rôznych formách do-

⁵ WINTEROVÁ, A.: Dovolání podle občanského soudního řádu. In *Právní praxe*, 1995, č. 10, s. 623.

hody účastníka s treťou stranou, ktorej vyhovuje stav v príkrom rozpore s právom a pod.).

2. Oprávnenie podať opravný prostriedok inou osobou ako účastníkom konania v rámci vybraných štátov Európy

Aj v iných európskych krajinách sa môžeme stretnúť s takým systémom opravných prostriedkov, ktorý v sebe obsahuje opravný prostriedok, ktorý môže podať osoba iná ako účastník (najčastejšie generálny prokurátor, príp. štátny zástupca, ombudsman).

Je to tak napr. v Slovinsku, Maďarsku, Poľsku, Litve, Francúzsku, v obmedzenej podobe v Českej republike. Treba však uviesť, že šírka oprávnení týchto osôb sa v rámci jednotlivých právnych úprav dosť líši. Kým napr. v Litve sú oprávnenia generálneho prokurátora pomerne široké a dajú sa prirovnávať k tým, aké má generálny prokurátor právomoci na Slovensku pri podávaní mimoriadneho dovolania, napr. v Českej republike je oprávnenie štátneho zástupcu iniciovať opravné konania obmedzená len na prípady, kedy môže do konania vstúpiť, resp. ho začať.⁶

Tiež je potrebné uviesť, že sila súdnej judikatúry je aj v kontinentálnom práve pomerne podstatná a je možné, že niektoré ustanovenia zákona môžu byť práve súdnou judikatúrou rôzne vykladané a teda potom môže byť aj postavenie štátnych orgánov modifikované. Uvedené sa môže týkať hlavne Francúzska.

Na druhej strane sú štáty, v ktorých sa tento model vôbec nevyskytuje (napr. Dánsko, Fínsko).

Účasť generálneho prokurátora v občianskom súdnom konaní sa vo veľmi obmedzenej miere vyskytuje v Rakúsku, Nemecku a Taliansku a týka sa skôr nesporových konaní.

V **Slovinsku** systém opravných prostriedkov pozostáva z týchto opravných prostriedkov:

- odvolanie,
- revízia,

⁶ Paragraf 231 OSŘ: Podání žaloby vedlejším účastníkem, státním zastupitelstvím a Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových

(2) Státní zastupitelství může podat z důvodů uvedených v § 229 žalobu pro zmatečnost jen ve věcech uvedených v § 35 odst. 1. Nevstoupilo-li státní zastupitelství do řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, může žalobu podat, dokud běží lhůta některému z účastníků, jestliže současně vstoupí do řízení (§ 35).

(3) Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, pokud není přímo účastníkem řízení, může podat z důvodů uvedených v § 229 žalobu pro zmatečnost jen v případech a za podmínek uvedených v § 35a. Nevstoupil-li Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových do řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, může žalobu podat, dokud běží lhůta některému z účastníků, jestliže současně vstoupí do řízení (§ 35a).

- žiadosť na ochranu zákonnosti (*zahteva za varstvo zakonitosti*),
- obnovu konania (*obnova postopka*),
- žaloba na zrušenie súdneho zmiaru.

Žiadosť na ochranu zákonnosti je daná do rúk generálneho prokurátora. Tento opravný prostriedok vznikol reformou revízie v r. 2008 a je prípustný v prípadoch, kedy revízia prípustná nie je. Zákonnodarca to zdôvodňuje tým, aby aj v týchto prípadoch (keď nie je prípustná revízia) boli podchytené niektoré významné právne problémy a aby nedochádzalo k rozchádzaniu sa súdnej judikatúry. Dôvody na podanie Žiadosti sú tie isté ako pre podanie revízie. V prípade, ak strany nemôžu podať revíziu, môžu sa obrátiť na generálneho prokurátora so žiadosťou o podanie Žiadosti. Pokiaľ im nevyhoví, nie je proti jeho rozhodnutiu žiadny opravný prostriedok. V slovinkej právnej vede tiež existujú kritické názory na túto otázku a diskutovaný je hlavne súlad s čl. 6 Dohovoru o základných ľudských právach a slobodách⁷

Problematickou je práve otázka, či je v poriadku, ak prístup k súdu závisí od rozhodnutia mimosúdneho štátneho orgánu a túto možnosť pritom nemajú ani strany ani súd.

V **Maďarsku** zákon tiež pozná:

- odvolanie,
- obnovu konania,
- revíziu.

Návrh na obnovu konania môže podať aj generálny prokurátor, a to aj v prípade, ak nevstúpil do pôvodného konania. V tejto súvislosti upozorňujeme na § 9 maďarského občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého prokuratúra rešpektuje dispozičné oprávnenie strán, avšak v prípade, ak oprávnený nemôže z akéhokoľvek dôvodu hájiť svoje práva sám, je prokurátor oprávnený začať súdne konanie v mene tejto osoby.

Tiež dávame do pozornosti, že medzi dôvody obnovy patrí prekážka *res iudicata* (existencia dvoch rozhodnutí v tej istej veci), ako aj skutočnosť, že účastníkovi bolo rozhodnutie doručované verejnou vyhláškou, pritom na tento spôsob doručovania neboli splnené podmienky.

V **Poľsku** právny poriadok rozoznáva tieto opravné prostriedky (okrem nich existuje ešte niekoľko ďalších, ktoré však riešia len parciálne otázky (napr. námietka proti kontumačnému rozsudku a pod.):

- odvolanie (*apelacja*),
- odvolanie v procesných otázkach (*zażalenie*),
- kasačné dovolanie (*skarga kasacyjna*),

⁷ GALIČ, A.: Slovenia. In *International encyclopaedia of laws, Civil procedure*, suppl. 49. The Hague : Kluwer Law International, 2008.

- obnova konania (*skarga o wznowienie postępowania*),
- návrh na potvrdenie nezahody právoplatného rozsudku s právom (*Skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia*).

Podľa čl. 60 poľského občianskeho súdneho poriadku **môže generálny prokurátor** podať odvolanie voči každému súdnemu rozhodnutiu, ktoré je možné odvolaním napadnúť.

Obdobné oprávnenie má aj **inšpektorát práce** v pracovnoprávných sporoch a ombudsman spotrebiteľov v spotrebiteľských sporoch.

Kasačné dovolanie môže podať **účastník, generálny prokurátor alebo ombudsman**.

Podanie kasačného dovolania stranou vylučuje – v napadnutom rozsahu – podanie kasačného dovolania generálnym prokurátorom alebo ombudsmanom.

Kasačné dovolanie môže byť odôvodnené:

- 3) porušenie materiálneho práva nesprávnym výkladom alebo nesprávnou aplikáciou,
- 4) porušenie predpisov konania, ak to pochybenie mohlo mať podstatný vplyv na výsledok vo veci.

Generálny prokurátor môže podať kasačné dovolanie z dôvodov uvedených vyššie, ak:

- vydaním rozhodnutia došlo k porušeniu základných pravidiel právneho poriadku.

Ombudsman môže podať kasačné dovolanie z dôvodov uvedených vyššie, ak:

- vydaním rozhodnutia došlo k porušeniu ústavnej slobody alebo ľudských alebo občianskych práv.

Podstatou kasačného dovolania nemôžu byť námietky týkajúce sa skutkového stavu alebo hodnotenia dôkazov.

Podľa čl. 398 ods. 8 §1 poľského OSP v každej veci sa môže najvyšší súd obrátiť na generálneho prokurátora so žiadosťou o písomné vyjadrenie stanoviska ku kasačnému dovolaniu odanému stranou a odpovedi na dovolanie. Generálny prokurátor alebo ním stanovený prokurátor predloží stanovisko v termíne do tridsiatich dní, a ak uzná, že si to vyžaduje ochrana zákonnosti, občianskych práv a verejného záujmu, zúčastní na kasačnom konaní.

Ďalším opravným prostriedkom, ktoré môže podať aj generálny prokurátor je Návrh na potvrdenie nezahody právoplatného rozsudku s právom.

Tento možno podať v **prípade právoplatného rozsudku druhostupňového súdu, ktorým sa ukončuje konanie vo veci, ak bola jeho vydaním spôsobená škoda, a zmena alebo zrušenie tohto rozsudku prostredníctvom právnych prostriedkov, ktoré má strana, nebola a nie je možná.**

Vo výnimočných prípadoch, ak rozpor s právom vyplýva z porušenia základných pravidiel právneho poriadku alebo ústavných pravidiel o slobode alebo ľudských alebo občianskych právach, je možné podať návrh **aj proti právoplatnému rozsudku, ktorým sa ukončuje konanie vo veci, vydanému prvostupňovým alebo druhostupňovým súdom**, ak strany nevyužili prináležiace im právne prostriedky, okrem prípadu, že je prípustná zmena; alebo zrušenie rozsudku prostredníctvom iných strane prináležiacich právnych prostriedkov.

Proti rozsudkom druhostupňového súdu, proti ktorým bolo podané kasáčné dovolanie, a proti rozsudkom Najvyššieho súdu sa **nemožno odvolať**. V takýchto prípadoch sa rozsudok

Najvyššieho súdu vníma ako rozsudok vydaný v konaní začatom na základe podania návrhu.

Tento opravný prostriedok môže podať aj generálny prokurátor (čl. 4241 § 1 a 2 a čl. 4242), a to v prípade, ak nezhoda rozsudku so zákonom vyplýva z porušenia základných princípov právneho poriadku, alebo **ombudsman**, ak nezhoda rozsudku so zákonom vyplýva z porušenia ústavných slobôd alebo občianskych alebo ľudských práv.

Proti tomu istému rozsudku môže strana podať iba jeden návrh.

V **Taliansku** rozoznávame:

- odvolanie (appello),
- kasácia (ricorso in Cassazione) podobné dovolaniu,
- oprava kompetencie (týka sa kompetenčných sporov),
- revocazione (proti zásadným chybám procesu) podobné žalobe pre zmätočnosť (against very huge mistakes of the judgments),
- opposizione di terzo (opravný prostriedok slúžiaci **tretej osobe**, ktorá bola dotknutá rozhodnutím súdu vo veci, v ktorej nebola účastníkom; protection for a third party affected by a judgment in a case to which it was not a party).

Vo veľmi výnimočných prípadoch môže podať opravný prostriedok aj **generálny prokurátor**, zákon sa zmieňuje o prípadoch neplatnosti manželstva.

V **Litve** občianske procesné právo rozoznáva tri opravné prostriedky:

- odvolanie,
- kasácia,
- návrh na opätovné prejednanie veci.

Návrh na opätovné prejednanie veci prichádza do úvahy vo výnimočných prípadoch. V súlade s čl. 366 litovského občianskeho súdneho poriadku existuje 9 dôvodov na podanie návrhu na opätovné prejednanie. Účastníci môžu podať návrh z akéhokolvek z týchto deviatich dôvodov. Prokurá-

tor môže návrh podať len v prípade, ak odvolací súd v konaní vážne pochybil pri aplikácii práva (strany môžu podať návrh len ak sa takejto chyby dopustil súd prvého stupňa).

Návrh môžu podať okrem účastníkov aj tretie osoby alebo osoby, ktoré súd nezahrnul do prejednávania veci, ak sa právoplatné rozhodnutie dotýka ich práv alebo záujmov, ktoré sú chránené zákonom.

Generálny prokurátor, štát alebo orgán územnej samosprávy môže začať konanie, ak je na tom verejný záujem (čl. 49).

V **Rakúsku** rozoznávame tieto opravné prostriedky:

- odvolanie *Berufung* (proti rozsudkom – rozsudkom sa vždy rozhoduje vo veci samej),
- rekurz (odvolanie proti uzneseniam) *Rekurs*.

Ďalej právny poriadok rozoznáva tri ďalšie typy opravných prostriedkov, ktoré smerujú proti rozhodnutiam súdov druhého stupňa. Ich použiteľnosť sa obmedzuje spravidla na významné právne otázky:

- revízia *Revision* (proti rozsudkom súdov druhého stupňa),
- rekurz *Rekurs* (proti uzneseniam odvolacieho súdu, ktorý rozhodoval o odvolaní proti rozsudku *Berufung*),
- revízny rekurz *Revisionsrekurs* proti uzneseniam odvolacieho súdu, ktorý rozhodoval o rekorze (odvolaní proti uzneseniam *Rekurs*).

Právny poriadok ešte pozná žalobu pre zmätočnosť a žalobu pre obnovu konania. Tie však nie sú zaradené do 4. časti 2. dielu (Opravné prostriedky), ale do 5. časti 2. dielu (Žaloba pre zmätočnosť a obnovu).

V sporovom konaní môžu opravný prostriedok podať **len účastníci konania**. Teoreticky do úvahy prichádza oprávnenie prokurátora podať opravný prostriedok v konaní o zrušenie manželstva. V nesporovom konaní platí vo všeobecnosti to isté ako v sporovom, teda len účastníci sú oprávnení podať opravný prostriedok. Avšak v nesporových konaniach môže byť stranou každá osoba, ktorej práva môžu byť rozhodnutím dotknuté a teda aj štátne orgány alebo prokurátor môže podať opravný prostriedok (napr. čl. 15 zákona o výživnom, podľa ktorého môže podať „rekurz“ predseda odvolacieho súdu konajúc v mene spolkovej republiky).

V **Nemecku** právny poriadok rozoznáva tieto opravné prostriedky:

- odvolanie,
- revízia (tiež do úvahy prichádza odvolanie bez predchádzajúceho odvolania),
- sťažnosť a okamžitá sťažnosť.

Zákon pozná aj žalobu pre zmätočnosť a pre obnovu konania, avšak systematicky nie je zaradená medzi opravné prostriedky, ale v nasledujúcej časti (podobne ako v Rakúsku).

Nemecký ZPO sa nezmieňuje o možnosti prokuratúry zasahovať do civilných sporov v podobe podávania opravných prostriedkov.

Možno povedať, že vo **Francúzsku** je postavenie štátneho zástupiteľstva (public prosecutor) pomerne silné. Je upravené v čl. 422 a nasl. Štátny zástupca môže vystupovať ako účastník alebo ako vedľajší účastník.

Podľa čl. 422 štátny zástupca vystupuje ako účastník vo veciach upravených v zákone.

Podľa čl. 423 môže štátny zástupca vystupovať ako účastník okrem týchto vecí aj v konaniach chrániacich verejný poriadok.

Štátny zástupca môže byť vedľajším účastníkom v konaniach za účelom vyslovenia jeho právneho názoru na aplikáciu práva vo veciach, na ktoré je upozornený.

Štátny zástupca musí byť upozornený na:

- 1) veci týkajúce sa rodičovstva a opatrovníctva,
- 2) veci zbavenia spôsobilosti, osobného konkurzu, ak ide o právnické osoby vo veciach súdom nariadeného konkurzu alebo likvidácie, vo veciach otázky finančnej zodpovednosti riaditeľov spoločnosti.

Štátneho zástupcu musia tiež upozorniť na všetky veci, o ktorých tak hovorí zákon, že k nim musí vyjadriť svoj právny názor.

Aj sudca môže rozhodnúť, že o veci upozorní štátneho zástupcu (čl. 427).

Vzhľadom na vyššie uvedené sa dá povedať, že štátny zástupca môže ako strana alebo ako vedľajší účastník vo veľkej miere využívať svoje procesné práva.

Postavenie štátneho zástupcu v rámci opravných prostriedkov je výslovne spomínané len pri kasačnej sťažnosti.

Podľa čl. 618-1 štátny zástupca v obvode Kasačného súdu môže v záujme práva s cieľom predložiť rozhodnutie Kasačnému súdu vyzvať štátneho zástupcu v obvode súdu, ktorý vydal rozhodnutie, aby o tejto možnosti informoval účastníkov.

Tiež dávame do pozornosti čl. 618, ktorý reaguje na existenciu dvoch protichodných súdnych rozhodnutí.

V prípade protichodnosti dvoch súdnych rozhodnutí zákon pripúšťa kasačnú sťažnosť, ako výnimku z čl. 605, aj keď nejde o rozhodnutie v konečnej inštancii a ak žiadne z týchto rozhodnutí nemôže byť zmenené v riadnom opravnom konaní. Kasačná sťažnosť bude prípustná aj vtedy, ak jedno rozhodnutie už bolo napadnuté kasačnou sťažnosťou, ale táto bola odmietnutá. Kasačná sťažnosť je prípustná aj vtedy, ak uplynula lehota podľa čl. 612 (2 mesiace). Kasačná sťažnosť musí byť podaná voči obidvom rozhodnutiam a kasačný súd rozhodne buď o zrušení jedného z nich alebo aj o zrušení obidvoch, ak je to nevyhnutné.

Vo **Fínsku a Dánsku** sa zásah generálneho prokurátora do súdnych rozhodnutí prostredníctvom opravného prostriedku vôbec nevyskytuje.

3. Porovnanie mimoriadneho dovolania s dovolaním (Ide o duplicitnú úpravu?)

1) Prípustnosť

Prípustnosť nie je v prípade mimoriadneho dovolania osobitne vymedzená, na rozdiel od dovolania, kde je prípustnosť dovolania vymedzená pomerne striktné (§ 237, 238 a 239 OSP). Vo všeobecnosti možno povedať, že mimoriadne dovolanie je prípustné proti akémukoľvek právoplatnému rozhodnutiu súdu (§ 243f ods. 1 OSP). **Je teda jedno, či ide o rozhodnutie súdu prvého stupňa alebo súdu odvolacieho, pre posúdenie prípustnosti postačuje, že rozhodnutie je právoplatné.** Možnosť napadnúť aj právoplatné rozhodnutie súdu prvého stupňa (teda také, proti ktorému nebolo podané odvolanie) je podstatným rozdielom v porovnaní s prípustnosťou dovolania. **Prípustnosť opravného prostriedku aj voči právoplatným rozhodnutiam súdu prvého stupňa možno hodnotiť veľmi pozitívne.**

V praxi sa často stáva, že účastníkovi bola odňatá možnosť konať pred súdom tým, že mu bol ustanovený opatrovník v rozpore so zákonom a rozhodnutie súdu 1. stupňa nadobudlo právoplatnosť a účastník nemal možnosť sa voči nemu odvolať, pretože o ňom nevedel. V týchto prípadoch je jedinou možnosťou nápravy práve mimoriadne dovolanie (účastník ho však nemôže podávať sám).

Na podanie mimoriadneho dovolania nie je potrebné, aby účastník vyčerpal pred jeho podaním riadne opravné prostriedky. Z Nálezu Ústavného súdu SR vyplýva, že táto povinnosť nevyplýva zo žiadneho ustanovenia OSP. Generálny prokurátor je teda oprávnený napadnúť mimoriadnym dovolaním aj také právoplatné rozhodnutie okresného súdu, proti ktorému žiaden z účastníkov nepodal prípustný riadny opravný prostriedok.⁸

Zákon takisto nerozlišuje, či ide o rozsudok, uznesenie alebo platobný rozkaz. Prípustnosť nie je obmedzená ani podľa spôsobu ako rozhodol predchádzajúci súd, podľa hodnoty sporu a pod. Prípustnosť je obmedzená len vecne, a to v zmysle § 243f ods. 2 OSP.⁹ Pre prípustnosť mimoriadneho

⁸ Vybraté z odôvodnenia Nálezu Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 178/2008. In Zo súdnej praxe, 2009, č. 3, ktorého právna veta znie: „*Pokiaľ je právo na mimoriadne dovolanie zakotvené v Občianskom súdnom poriadku, požíva ústavnú ochranu vzhľadom na článok 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Ak za tejto situácie Najvyšší súd SR zastaví konanie o mimoriadnom dovolaní podanom generálnym prokurátorom Slovenskej republiky, poruší tým ústavne garantované právo dotknutého účastníka konať na riadny proces.*“

⁹ Mimoriadne dovolanie nie je prípustné proti rozhodnutiu súdu, ktorým sa rozhodlo:

dovolania musí byť zároveň splnená ďalšia podmienka, a to podnet na podanie tohto opravného prostriedku, ktorý musí byť adresovaný generálnemu prokurátorovi.

V porovnaní s dovolaním ide o výrazne voľnejšie formulovanie prípustnosti.

Rozdiel je v tom, že pre prípustnosť mimoriadneho dovolania musí byť splnená ďalšia podmienka, **a to podnet na podanie** tohto opravného prostriedku, ktorý musí byť adresovaný generálnemu prokurátorovi; splnenie tejto podmienky zo strany účastníka, ktorý žiada nápravu však nie je vôbec náročné, skôr naopak. OSP nevymedzuje, aké náležitosti by mal mať tento podnet, čo znamená, že môže ísť o akékoľvek podanie, z ktorého sa dá vyvodiť to, čo žiadateľ podnetom žiada. V porovnaní s dovolaním ide o podstatne jednoduchšie postavenie podávateľa podnetu oproti účastníkovi konania, ktorý podáva dovolanie. **Výhodnejšie postavenie sa zvyrazňuje aj tým, že osoba podávajúca podnet nemusí byť zastúpená advokátom, ďalej tento podnet nie je spolplatnený a v neposlednom rade aj to, že na podanie podnetu má oprávnená osoba oveľa dlhší čas.**

Na to, aby mohol generálny prokurátor mimoriadne dovolanie podať je potrebné, aby boli splnené ďalšie podmienky, a to

- *aby bol napadnutým právoplatným rozhodnutím porušený zákon a zároveň (pri dikcii zákona „ak bol porušený zákon“ zákonodarca odkazuje na § 243f OSP, čím naznačuje, že porušením zákona má na mysli práve tie nedostatky konania alebo rozhodnutia, ktoré sú uvedené ako dovolacie dôvody v § 243f),*
- *ak to vyžaduje ochrana práv a zákonom chránených záujmov fyzických osôb, právnických osôb alebo štátu, pričom túto ochranu nie je možné dosiahnuť inak.*

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, uvedené dva kritériá sú osobitným obmedzením prípustnosti mimoriadneho dovolania. Dá sa povedať, že **ide o veľmi všeobecné kritériá, v podstate univerzálne pre odstránenie akéhokoľvek rozhodnutia.**

a) vo veciach upravených Zákonom o rodine okrem rozsudku o obmedzení alebo pozbavení rodičovských práv a povinností, alebo o pozastavení ich výkonu, priznaní rodičovských práv a povinností maloletému rodičovi dieťaťa, o určení rodičovstva, o zapretí rodičovstva alebo o osvojení;

tu zákonodarca obmedzuje mimoriadne dovolanie obdobne ako pri dovolaní, teda na výklad o neprípustnosti dovolania v týchto veciach vzťahujeme výklad uvedený pri dovolaní

b) o podmienkach konania, o zastavení alebo prerušení konania alebo ktorými sa upravuje vedenie konaní;

c) o dovolaní alebo o mimoriadnom dovolaní;

v zmysle tohto obmedzenia bude mimoriadne dovolanie prípustné len voči právoplatnému rozhodnutiu súdu prvého stupňa, súdu, ktorý rozhodoval o odvolaní. Čo sa týka obnovy konania, mimoriadne dovolanie nie je v tejto veci vylúčené, takže mimoriadne dovolanie je prípustné proti rozhodnutiu súdu o povolení obnovy. Voči novému rozhodnutiu vo veci je už prípustné odvolanie.

Okrem toho táto veľmi nejasná a široko definovaná konštrukcia nedáva žiadnu konkrétnu predstavu, ako majú byť tieto kritériá interpretované. Ved' len čo bolo zistené porušenie zákona (osoba oprávnená podať podnet a prokurátor ho môžu len predpokladať), je vždy v záujme spoločnosti a ochrany práv jej občanov, právnických osôb ako aj samotného štátu, aby bolo nezákonné rozhodnutie odstránené. Právna istota už raz nastolená súdnym rozhodnutím je tak výrazne naštbrbená, a to až po dobe 1 rok, resp. viac (až po rozhodnutí o mimoriadnom dovolaní).

Takouto konštrukciou prípustnosti sa otvára priestor na preskúmanie v podstate akýchkoľvek právoplatných rozhodnutí (okrem § 243f ods. 2 OSP), ak tu existuje jeden z dôvodov mimoriadneho dovolania, tzn. že *uvedené dve osobitné kritériá prípustnosti sú aplikovateľné svojím spôsobom na obrovskú skupinu prípadov. A práve v tomto možno vidieť zbytočnú duplicitu týchto opravných prostriedkov, ako aj priestor pre ich zneužitie.*

Na základe takto vymedzeného opravného prostriedku dochádza k tomu, že je možné preskúmať širokú skupinu právoplatných rozhodnutí, v nepriemernane dlhej lehote, paušálne bez povinnosti zaplatiť súdny poplatok, bez toho, aby bol účastník zastúpený advokátom, nakoľko ho pri podaní „zastúpi“ generálny prokurátor. Takto nastavený opravný prostriedok vyvoláva prinajmenšom polemiku.

2) Osoby oprávnené podať mimoriadne dovolanie

Jedinou osobou oprávnenou podať mimoriadne dovolanie je generálny prokurátor. Pokiaľ tu nie sú predpoklady v zmysle § 35 OSP, generálny prokurátor tak môže urobiť len na podnet.

Podnet môže podať:

- a) **účastník konania,**
- b) **osoba dotknutá rozhodnutím súdu,**
- c) **osoba poškodená rozhodnutím súdu.**

Otázkou ostáva, prečo nie je táto možnosť daná súčasne aj účastníkovi konania bez toho, aby museli podávať podnet. Pokiaľ by tu existovala obava, že by bol Najvyšší súd zahltený množstvom aj neprípustných podaní, do úvahy prichádza „procesný filter“ v podobe povinného zastúpenia advokátom.

Kriticky sa možno postaviť aj k terminologickému vymedzeniu ďalších osôb, ktoré môžu podať podnet na podanie mimoriadneho dovolania (okrem účastníka konania). Sú nimi osoba dotknutá rozhodnutím súdu a osoba poškodená rozhodnutím súdu. **Opäť ide o vymedzenia, ktoré sú veľmi nejasné a nie je daná ich definícia ani v dôvodovej správe, ani v súdnej judikatúre, ani v právnej teórii.** Využitie týchto nejasných pojmov je podľa nášho názoru nesprávne, obzvlášť preto, že procesné právo dlhodobo dispo-

nuje pojmom „právny záujem“. Preto by bolo skôr vhodnejšie vymedziť okruh osôb, ktoré môžu podať podnet jednoznačnejšie.

V tejto súvislosti poukazujeme tiež na judikáтуру NS SR¹⁰, ktorý vo svojom rozhodnutí konštatuje, že *fyzická alebo právnická osoba ako ten, kto robí a generálnemu prokurátorovi Slovenskej republiky adresuje podnet na mimoriadne dovolanie (§ 243e ods. 1 Občianskeho súdneho poriadku), musí byť reálne (negatívne) dotknutá napadnutým rozhodnutím. Uvedený stav musí byť daný aj v čase podania mimoriadneho dovolania; nepostačuje iba predpoklad, že za určitých (objektívne nie istých) okolností môžu byť práva a oprávnené záujmy tejto osoby v budúcnosti (prípadne) dotknuté.*

3) Včasnosť podania

V zmysle ust. § 243g OSP sa mimoriadne dovolanie podáva **do jedného roka od právoplatnosti**. Z tejto zákonnej dikcie vyplýva, že v rámci tejto jednoročnej lehoty musí dôjsť k vybaveniu veci prokurátorom.

4) Odklad vykonateľnosti rozhodnutia

Do právnej úpravy mimoriadneho dovolania zasiahla zmena vykonaná zákonom č. 477/2008 Z. z., ktorá je nekoncepčná a bez výčitiek ju možno nazvať účelovou; je všeobecne známe, aké okolnosti viedli zákonodarcu k prijatiu uvedenej zmeny, koniec koncov tento zámer je vyjadrený aj v dôvodovej správe. Dikcia nového ust. § 243h ods. 3 OSP vytvára možnosť, aby bolo mimoriadne dovolanie v prípade, ak *hrozí značná hospodárska škoda alebo iný vážny nenapraviteľný následok* dočasne podané aj bez dôvodov (tzv. bianko podanie), ktoré sa musia v 60-dňovej lehote doplniť. Zároveň dochádza k automatickému naviazaniu odkladu vykonateľnosti rozhodnutia na moment doručenia mimoriadneho dovolania, pokiaľ generálny prokurátor podá súčasne s mimoriadnym dovolaním aj návrh na odklad vykonateľnosti (§ 243 h ods. 1 OSP). *Súd teda o odklade vykonateľnosti v týchto prípadoch nebude rozhodovať, pretože nastupuje ex lege*. Otázkou ostáva ako by mal postupovať súd, ak generálny prokurátor nepodá návrh na odklad vykonateľnosti súčasne s mimoriadnym dovolaním, ale neskôr. Zrejme by sa v týchto prípadoch mali v zmysle § 243i ods. 2 OSP aplikovať ustanovenia o dovolaní.

Na záver možno konštatovať, že mimoriadne dovolanie poskytuje v niektorých črtách duplicitnú ochranu. **Jeho modifikácia je preto namieste**. Pritom pre účastníka priaznivejšie prvky (napr. lehota na jeho podanie v niektorých prípadoch, preskúmanie niektorých právoplatných rozhod-

¹⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 M Cdo 22/2007. In *Zo súdnej praxe*, 2009, č. 1.

nutí súdu prvého stupňa, neskúmanie podmienok prípustnosti v osobitných prípadoch) sa dá zabezpečiť aj inak, napr. legislatívnou úpravou dovolania, resp. reformou systému opravných prostriedkov tak, aby boli spomínané negatíva odstránené.

Recenzenti: *JUDr. Alexandra Kotrecová, PhD.*
JUDr. Katarína Ševcová, PhD.

Použitá literatúra:

- GALIČ, A.: Slovenia. In *International encyclopaedia of laws, Civil procedure*, suppl. 49. The Hague : Kluwer Law International, 2008.
- MAZÁK, J.: Mimoriadne dovolanie. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 1998, č. 5.
- WINTEROVÁ, A.: Dovolání podle občanského soudního řádu. In *Právní praxe*, 1995, č. 10.
- Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 43/1995 z 10. decembra 1996. In *Zbierka zákonov SR*, čiastka 95, pod č. 281/1996.
- Uznesenie vydané v konaní na Ústavnom súde pod sp. zn. PL. ÚS 57/99.
- Uznesenie ÚS SR, sp. zn. PL ÚS 57/99.
- Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 3 M Cdo.
- Občanský soudní řád
- Vybraté z odôvodnenia Nálezu Ústavného súdu SR, sp. zn. I. ÚS 178/2008. In *Zo súdnej praxe*, 2009, č. 3.

POHĽAD NA CHÁPANIE PRÁVA V 20. STOROČÍ

Doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra teórie práva a sociálnych vied

Pohľad na chápanie práva v 20. storočí

Štúdia je zameraná na analýzu prirodzeného a pozitívneho práva, najmä v 20. storočí, a je venovaná predovšetkým H. L. A. Hartovi a L. L. Fullerovi.

Einblick in die Rechtsauffassungen im 20. Jahrhundert

Der Beitrag befasst sich mit der Analyse des natürlichen und positiven Rechts des 20. Jahrhunderts und erläutert insbesondere die Philosophie von H.L.A.Hart und L.L. Fuller.

Understanding of law in the 20th century

The aim of article analyzing connection between iusnaturalism and iuspositivism, especially in 20th century between philosophy of H. L. A. Hart and philosophy L. L. Fuller.

Kľúčové slová: prirodzené právo, pozitívne právo, norma, zákon, spravodlivosť, morálka, primárne a sekundárne pravidlá, morálka práva

Schlüsselbegriffe: natürliches Recht, positives Recht, Norm, Gesetz, Gerechtigkeit, Moral, primäre und sekundäre Regeln, Rechtsmoral

Key words: natural law, positive law, rule act, justice, ethics, primary and secondary rules

Spor medzi prirodzeným a pozitívnym právom trvá celé tisícročia, a ne-
utícha ani dnes.

V minulosti väčšina právnych teoretikov akceptovala a uvedomovala si dôležitosť tak prirodzeného, ako i pozitívneho práva.

Ak sa pozrieme do minulosti, máme možnosť vidieť, že konfrontácia iusnaturalizmu s iuspozitivismom mala sinusoidnú tendenciu, avšak od 19. storočia, ale najmä v 20. storočí vidíme tendenciu, ktorá speje k pozitívnemu právu.

Dvadsiate storočie je možné nazvať aj obdobím, kedy v iusnaturalizme dochádza k pozitívizácii prirodzeného práva. Právny pozitivismus chápeme ako doktrínu vychádzajúcu z dedičstva Benthamovej utilitaristickej teórie neuznávajúcej ingerenciu ostatných normatívnych systémov do pojmu práva. Poprední predstavitelia tejto teórie úplne vylučujú morálny obsah a náboj právnych noriem, považujú ich za irelevantné pre platnosť práva. Podľa nich je hodnotenie noriem morálnymi kritériami nevhodné, pretože prináša chaos do právneho myslenia.

V dôsledku známych okolností po druhej svetovej vojne zažívame remiscenciu prirodzeného práva Gustavom Radbruchom, a to stavu tzv. „bezprávného práva“ (unrichtiges Recht). Nakoľko v devätnástom storočí celkom prevládal právny pozitivismus, prinieslo toto obdobie síce formálne platné právo, avšak obsahovo nedostatočné. Nacistické zákonodarstvo dezinterpretovalo prirodzené právo na svoje účely. Z tohto dôvodu sa oživila otázka o nutnom minimálnom mravnom obsahu práva.¹ Podobne i nemeckí ústavní sudcovia prijali doktrínu tzv. „vyžarovania“ nadpozitívnych princípov demokratickej ústavnosti a základných práv do systému pozitívneho práva. Určite nie je bez zaujímavostí, že po zjednotení Nemecka sudcovia znova oživilí Radbruchovu formulu v procese streľby na východonemeckej štátnej hranici.²

Na konci druhej svetovej vojny sa najkompromitovanejší nemeckí právní filozofie museli v západných okupačných zónach dočasne odmlčať, kým iným trvalo dlhší čas, kým sa vyrovnali s minulosťou. Takto prakticky došlo ku kádrovému vyhroteniu oficiálnej garnitúry nemeckej právnej filozofie po druhej svetovej vojne. Jediný **Gustav Radbruch** reprezentoval a zachovával kontinuitu s predhitlerovským obdobím v západnom Nemecku. Neľudskosť pozitívneho práva a zákonodarstvo Nemecka počas druhej svetovej vojny ovplyvnilo Radbrucha k prikloneniu sa ku koncepcii iusnaturalizmu aj napriek tomu, že predtým dával prednosť právnemu pozitivismu. Radbruch dospel k názoru, ktorým potvrdzuje existenciu zásad práva stojacimi nad pozitívnym právom. Nazýva ich prirodzeným, prípadne rozumným právom, a ak tomuto právu odporuje zákon, stáva sa neplatným. Kon-

¹ HRDINA, I. A., MASOPOUST, Z.: *Chrestomatie ke studiu filozofie práva*. 2. vyd. Praha : Leges, 2001, s. 331.

² PŘIBÁŇ, J.: Lesk a bída právního pozitivismu. *Jiné právo*, (online), 24. 8. 2010, dostupné na <http://jinepravo.blogspot.com/2010/08/iiri-priban-lesk-bida-pravniho.html>

flikt medzi pozitívnym právom a spravodlivosťou rieši „Radbruchova formula“, odvodená z článku Zákonné bezprávie a nadzákonné právo, ktorá hovorí: „*Ak nespravodlivosť pozitívneho práva dosiahne takú mieru, že pozitívnym právom zaručená právna istota už voči tejto nespravodlivosti nemá nijakú váhu, v takom prípade musí nespravodlivé právo spravodlivosti ustúpiť.*“³ Táto situácia nastáva len v prípade, ak miera rozporu medzi pozitívnym právom a spravodlivosťou je neznesiteľná. Radbruch akceptuje platnosť, aj keď je toto pozitívne právo „obsahovo nespravodlivé a neúčelné.“⁴ Podľa neho má pozitívne právo prednosť, avšak pokiaľ „*zákony vedome popierajú vŕti ke spravodnosti, napríklad lidem libovolně přiznávají a upírají lidská práva, pak tyto zákony postrádají platnost, pak jim lid není povinen žádnou poslušností, pak i právníci musí najít odvahu upřít jim právní charakter.*“⁵ Vyjadruje tým, že v prípade maximálne nespravodlivého práva o ňom nemôžeme hovoriť ako o práve.

Radbruchova povojnová právna filozofia, formulovaná narýchlo a iba fragmentárne, ovplyvnila nasledujúce veľké systémy prirodzeného práva pomerne málo. Učenie o „*povahe veci*“, ktoré sa snažil Radbruch obnoviť, dostalo väčší dopad až neskôr, keď povojnová prirodzenoprávna vlna opadla a pozornosť právnych teoretikov sa zasa presunula z vysokej filozofie k otázkam realizácie práva v praxi. Nemožno však poprieť, že to bol práve on, kto za povojnového rozvratu obnovil v Nemecku opäť právne myslenie veľkého slohu a pomáhal ho usmerniť na dráhu iusnaturalium.⁶

Významným stúpencom pozitivizmu bol oxfordský profesor teórie práva **Herbert Lionel Adolphus Hart**, podľa ktorého systém platného práva vznikol na základe tvrdení exaktných vied. Nedával teda prednosť prirodzenému právu ani pri tvorbe pozitívneho práva a navyše ho považoval za nezlučiteľné s pozitívnym právom. Hart bol stúpencom teórie o minimálnom prirodzenoprávnom obsahu práva. Príčinu vytvorenia tejto teórie vysvetľuje v diele Pojem práva tak, že: „*Obecným argumentem bude jednoduše to, že bez takového obsahu by právo a morálka nemohli podporovat minimální cíl přežití, který lidé při sdružování s jinými lidmi mají. Kdyby takový obsah chyběl, lidé-takoví, jad jsou-by neměli žádný důvod dobrovolně dodržovat jakákoli pravidla.*“⁷ O dôvodoch minimálneho spoločného obsahu morálky a práva hovoril napríklad v prípade ľudskej zraniteľnosti. Z nej vychádzajú právne normy obmedzujúce použitie násillia alebo obmedzenosť zdrojov, z ktorých zasa vychádza právna regulácia

³ VALENT, T., CHOVANCOVÁ, J. a kol.: *Texty z dějin právné filozofie*. Bratislava : VO PraF UK, 2006, s. 235.

⁴ HÖLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006, s. 19.

⁵ RADBRUCH, G.: *Zákonné bezprávi a nezákonné právo*, cit. podľa HRDINA, I. A., MASOPOUST, Z.: *Chrestomatie ke studiu filosofie práva*. 2. vyd. Praha : Leges, 2011, s. 332.

⁶ KLABOUCH, J.: *Západoevropská právní filozofie ve 2. polovine 20. století*. Praha : Academia, 1989.

⁷ HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha : Prostor nakladatelství, 2004, s. 192.

rôznych foriem vlastníctva. Podľa Harta však neexistuje žiadne prirodzenoprávne pravidlo, podľa ktorého by bolo možné napríklad rozhodnúť, či máme v dôsledku ľudskej zraniteľnosti zakázať predaj nožov mladistvým, alebo či určité zdroje mali byť výlučne v štátnom vlastníctve. Tiaž takého rozhodnutia spočíva výlučne na zákonodarcovi alebo na súdoch.⁸ Vo svojich dielach sa Hart snažil analyzovať právo a právny systém. Pre Harta bol vzťah medzi morálkou a právom založený na výklade významu existencie práva.⁹

V druhej polovici dvadsiateho storočia významnou mierou rozvíjal iusnaturalizmus anglosaský filozof **Lon Luvois Fuller**. Na rozdiel od Harta právo nedefinuje nezávisle len na dôvodoch, pre ktoré ľudia akceptujú a dodržia právo. Každý spoločenský systém musí obsahovať podľa Fullera osem základných morálnych princípov predstavujúcich požiadavky na legalitu. V diele *Morálka práva* Fuller uvádza, že funkciou práva je podriaďiť ľudské správanie pravidlám, a že právo musí rešpektovať určité všeobecné kritériá a princípy. Morálka práva nie je metafyzickým základom práva, ale jeho vnútornou záležitosťou umožňujúcou fungovanie práva v spoločnosti. Za takéto náležitosti považuje napríklad všeobecnosť a stálosť práv, jasnosť a nerozpornosť zákonov, ich vyhlasovanie, zákaz ich spätnej časovej pôsobnosti. Avšak tvorba a aplikovanie práva je praktickou zručnosťou, a preto i tieto náležitosti nie sú absolútne dogmy, ale viac otázkou kompromisu a voľby najmenej škodlivého riešenia. Z tohto dôvodu je niekedy lepšie zlý zákon zmeniť a nie presadzovať jeho stálosť. Nie každý zákon môže byť úplne všeobecný a niekedy je dokonca nutné prijať retroaktívny zákon, aby sa odstránili krikl'avé nespravodlivosti, ako napríklad rasové konfiškácie majetku.¹⁰

Fuller v *Morálke práva* opisuje príbeh o imaginárnom vladárovi Rexovi, ktorý zruší všetky zákony s cieľom dať svojmu ľudu dobré právo. Postupne však robí osem chýb, ktorých je nutné sa vyvarovať Fullerovými požiadavkami. Týchto osem chýb sa dotýka:

1. neschopnosti dospieť k pravidlám, takže každý prípad sa rieši ad hoc,
2. neprístupnenia pravidiel dotknutej strane,
3. zneužitia retroaktívneho zákonodarstva,
4. nezrozumiteľných pravidiel,
5. odporujúcich si pravidiel,
6. nemožnosti plnenia pravidiel,

⁸ PRIBÁŇ, J.: Lesk a bída právneho pozitivizmu. *Jiné právo*, (online), 24. 8. 2010, dostupné na <http://jinepravo.blogspot.com/2010/08/iiri-riban-lesk-bida-pravniho.html>

⁹ CHOVANCOVÁ, J.: Vizia filozofie v treťom tisícročí a základné zásady právneho myslenia u H. L. A. Harta a L. L. Fullera. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, tomus XXIII. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2005, s. 49.

¹⁰ PRIBÁŇ, J.: Lesk a bída právneho pozitivizmu. *Jiné právo*, (online), 24. 8. 2010, dostupné na <http://jinepravo.blogspot.com/2010/08/iiri-riban-lesk-bida-pravniho.html>

7. častých zmien pravidiel,
8. neschopnosti dosiahnuť zhodu medzi vyhlásenými pravidlami a ich uplatňovaním v praxi.¹¹

Fuller vnútornou morálkou chápe uvedených osem princípov pochádzajúcich z prirodzeného práva, podrobujúcich ľudské správanie pravidlám. Nazýva ich procesným prirodzeným právom v širšom zmysle, a na tomto princípe chce vytvoriť systém pravidiel regulujúcich ľudské správanie.

Riešením spomínaných chýb je osem požiadaviek, podľa ktorých má byť vystavený právny poriadok. Ide o: všeobecnosť, vyhlasovanie zákonov, minimum retroaktívnych zákonov, jasnosť zákonov, odstránenie rozporov v zákonoch, zákony nemôžu požadovať nemožné, stálosť, zhoda medzi úradným postupom a deklarovávaným pravidlom. Pokiaľ budú tieto kritériá splnené, možno hovoriť o aspirácii na dokonalosť v legalite.¹²

Vo svojom diele Fuller ospravedlňuje iusnaturalizmus v súvislosti s tvorbou zákonov a s legalitou. Právo je podľa neho „*cieľavedomá činnosť podriaďujúca ľudské správanie pravidlám.*“ Fuller zaviedol pojmy ako morálka povinnosti, morálka aspirácie alebo vnútorná a vonkajšia morálka. Morálka povinnosti je tam, kde sa subjekt práva nejakým spôsobom správať musí, nakoľko sa podriaďuje pravidlám a morálka aspirácie je tam, kde končí „tlak k povinnosti a nastáva výzva k vznešenosti.“ Morálka aspirácie v sebe teda zahŕňa aj morálku povinnosti.¹³

Morálka vnútorná je morálkou aspirácie a je to osem desiderat, ktoré sa týkajú dobrého zákonodarstva. Je predpokladom pre vznik pravidiel, či už spravodlivých alebo nespravodlivých. Rozdiel medzi spravodlivým a nespravodlivým poznáme podľa toho, čo je etické v situácii, v ktorej sa nachádzame. Morálka vnútorná sa nachádza tam, kde nevyčerpáva celý morálny život človeka. Je tu ešte tzv. spoločná zóna pre obe morálky, v ktorej človek uplatňuje princíp medzného úžitku, čo predstavuje ekonomická kalkulácia, či mu za to stojí pokúsiť sa o vznešenosť, alebo sa uspokojí so splnením povinnosti.¹⁴

Podľa Fullera právo možno chápať ako činnosť podriaďujúcu ľudské správanie pravidlám. Domnieval sa, že tam, kde nie je zákon, nie je ani spravodlivosť, napriek tomu, že vedel, že samotná vnútorná morálka zákonodarcu spravodlivosť nezaručí. Hart mu to vyvracal tvrdením, že samotný zákon nikoho neuchráni pred ťažkou nespravodlivosťou.

Ronald Myles Dworkin je v súčasnosti považovaný za najväčšieho žijúceho právneho filozofa. Je autorom niekoľkých diel, ktoré ovplyvnili právnú

¹¹ FULLER, L. L.: *Morálka práva*. Praha : Oikoymenh, s. 41-42.

¹² FULLER, L. L.: *Morálka práva*. Praha : Oikoymenh, s. 44.

¹³ ŠMÍD, J.: Lon L. Fuller: *Morálka práva. Distance – revue pro kritické myšlení*. Praha : Distance, 2007.

¹⁴ FULLER, L. L.: *Morálka práva*. Praha : Oikoymenh, 1998, s. 46.

filozofiu, ako napríklad *Taking Rights Seriously, A Matter of Principle and Law's Empire*.

Vo svojom diele *Když se práva berou vážne* sa zaoberá teóriou právnych princípov, ktorá uvádza nový argument diskusie o právnom pozitivizme a iusnaturalizme. Dworkin ústavné štandardy stojace za autoritou delí na pravidlá, princípy a politiky, pričom princíp je všeobecnejší než pravidlo, a slúži spravodlivosti. Ďalší rozdiel vidíme v ich odlišnej úlohe pri právnej argumentácii. Politika sleduje cieľ, ku ktorému sa má dospieť, a nie je nikdy právny, ale spravidla ekonomický, sociálny alebo politický. Podľa Harta sa právo pozná vďaka *rule of recognition*, čím obchádza ostatné štandardy. Podľa Harta je právom všetko, čo prejde všetkými testami a splní všetky kritériá *rule of recognition*, ktoré je nutné prijať ako postulát. Dworkin to označuje ako „právo za zákonom“ a odmieta to s tým, že týmto spôsobom sa na právo hľadí ako na súbor pravidiel. Hart ako príklad uvádza jednoduchý test: „Právo je to, čo vydá kráľovná v parlamente“. Test však môže byť aj zložitejší a kritériá sú potom zoradené hierarchicky. Príkladom takéhoto zložitejšieho testu môže byť potom Ústava USA. Dworkin sa však proti takejto pozitivistickej metóde ohradzuje, nakoľko tento test ospravedlňuje oddelenie práva od morálky. Spochybňuje to, nakoľko pri takomto teste je vždy možné dospieť k tomu, aby bola morálka od práva oddelená. Tiež spochybňuje aj obyčajné pripustenie princípov, ako to robí Joseph Raz. Tvrdí, že pri riešení ťažkých prípadov je nutné uplatňovať váženie princípov ako súčasť práva.

Vo svojom diele rozlišuje Dworkin princípy od pravidiel aj pomocou súdnych prípadov. Nakoniec svojho tvrdenia uvádza ich odlišnosť:

„Oba soubory standardu se vztahují ke konkrétním rozhodnutím o právní povinnosti za určitých konkrétních okolností, liší se však co do charakteru direktivy, kterou dávají. Pravidla je třeba aplikovat metodou všechno nebo nic. Jsou-li dány skutečnosti, o nichž pravidlo hovorí, pak pravidlo buď platí, a v takovém případě je nutno akceptovat odpověď: kterou dává, nebo neplatí a pak pro rozhodnutí nic nepřináší. ... Takto však nefungují princípy, ... Ani ty, které se nejvíc podobají pravidlům, nestanoví právní důsledky, jež nastanou automaticky, vyhoví-li se stanoveným podmínkám.“¹⁵

Rozdiel vychádza z aplikácie pravidiel, kedy norma v danej situácii platí alebo nie, toto však nie je možné uplatniť na princípy. Princípy sú určité vodidlá, na ktoré treba prihliadnuť, ak sú podstatné pre uskutočnenie právneho záveru. Dworkin preto uvádza ešte druhý rozdiel vychádzajúci z dôležitosti princípov. Pri rozpore medzi princípmi ten dôležitejší prekoná menej dôležitý, ktorý napriek tomu svoju dôležitosť nestratí. To neplatí pri

¹⁵ DWORKIN, R.: *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001, s. 46-47.

konflikte pravidiel, ktoré by nemali byť založené na dimenzii dôležitosti, pretože iba jedna norma môže byť platná.

U Dworkina vidíme, že jeho teórie práv sa sústreďuje na práva individuálne. Účelom diela *Když se práva berou vážne* je aj vysvetliť pôvod týchto práv a ich miesto v právnom systéme. Jeho „poňatie individuálnych práv“ nie je čisto abstraktné a v tomto smere sa výrazne odlišuje od starších, tradičných teórií prirodzených práv.

Podľa Dworkina v tzv. ťažkých prípadoch (hard cases) používajú právnici štandardy, ktoré neslúžia ako pravidlá, ale fungujú inak. Vhodným prípadom sú princípy, politiky a ďalšie druhy štandardov. Princípom je štandard, ktorý sa má dodržiavať nie preto, že to pomôže dosiahnuť alebo zaistiť nejakú ekonomickú, politickú alebo sociálnu situáciu, ktorá sa považuje za žiaducu, ale preto, že to požaduje spravodlivosť, slušnosť, alebo nejaká iná dimenzia morálky.¹⁶

Dworkin zastáva názor, že dokonca aj u „hard cases“ existuje iba jedna správna odpoveď na sporný bod postavený prípadom, a že sudca má povinnosť ho objaviť uchýlením sa k právnym štandardom. Jeho rozhodnutie môže byť považované za legálne spravodlivé podľa toho, či sudca odhalí práva existujúce pod princípmi právneho systému, pričom tieto princípy v sebe zahrňujú požiadavky spravodlivosti a slušnosti. Podstatné pritom je Dworkinovo zdôraznenie, že inherentnú časť judiciálneho uvažovania u zložitých káz predstávajú morálne princípy. Neexistuje totiž žiadne pravidlo, s ktorého pomocou by bolo možné oddeliť právne princípy od princípov morálnych a Dworkin preto odmieta separáciu práva od morálky.

U ťažkých prípadov musí ideálny sudca určiť, či tvrdené právo v právnom systéme existuje alebo nie. Vzhľadom k tomu, že sudca je povinný zistiť práva strán i v prípadoch, keď neexistuje jasné právne pravidlo pre príslušnú kauzu, musí sa v tomto prípade sudca odvolať na argumentáciu princípov nemajúcich formu právnych pravidiel, ktoré nie sú vyjadrením subjektívnych preferencií sudcu. Odhalenie týchto princípov je práve záležitosťou toho, čo vyžaduje zázemie morálky.

Dworkin tvrdí, že sudy by mali rozhodovať na základe princípov, a nie na základe vlastného postupu. To platí pre normotvorné tézy o tom, čo by mal súd robiť, ako aj pre popisné tézy o tom, čo sudy v skutočnosti robia. Princípy sa od vlastných postupov súdov v mnohom odlišujú. Princíp definuje a ochraňuje právo jednotlivca, zatiaľ čo vlastný postup súdu určuje kolektívny cieľ. Ciele sú preferované oblasti, o ktoré sa spoločnosť snaží starať, napr. čisté životné prostredie, aktívna obchodná bilancia, účinný dopravný systém a pod.

¹⁶ OSINA, P.: Teorie právních principů Ronalda Dworkina. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Iuridica*, 5/6 2003. Olomouc : OUP, 2004.

Keď napríklad hovoríme, že každý má právo slobodného prejavu, potom tým podľa Dworkina myslíme, že sloboda prejavu nesmie byť porušená, i keby takéto porušenie bolo v prospech uplatňovania kolektívnych cieľov, alebo v prospech celkového blahobytu spoločnosti.

To však neznamená, že ide o práva absolútne. Práva, rovnako ako princípy, ktoré ich definujú, majú rozmer váhy, a táto váha určuje, do akej miery prevážia tromfy nad vlastnými úvahami sudcu.¹⁷

V rámci súčasných iusnaturalistov spomenieme aj Roberta Alexyho.

Robert Alexy bol inšpirovaný najmä Radbruchom. Jeho najznámejšie dielo vychádza z roku 1992 pod názvom *Begriff und Geltung des Rechts* (Pojem a platnosť práva), v ktorom sa stavia na stranu non-positivizmu. Alexy je síce právnym filozofom, avšak dbá na to, aby právo nezostalo len v úvahách filozofov, ale aby sa právo aj praktizovalo, a teda sa okrem právnej filozofie sa orientuje aj na právo verejné, najmä ústavné.¹⁸

Alexy vo svojom diele potvrdzuje Radbruchovu teóriu a ďalej ju rozpracováva, kedy z nej robí stredobod svojej teórie práva, podľa ktorej právo, ktoré je extrémne nespravodlivé, nie je právom, a sudca by ho nemal aplikovať. Toto možno rozpoznať vážením správnosti, ktorá závisí na vzťahu morálky a práva, nakoľko požiadavka správnosti „prelamuje pozitivistický pojem práva a otvára ho morálke“. Od Alexyho je to potvrdenie prevahy práva prirodzeného nad právom pozitívnym. Súhlasí s Dworkinom, ktorý zastáva názor, že sudca by mal prirodzené právo uplatniť vždy, tzv. *one right answer*. Alexy však tvrdil, že táto teória je aplikovateľná len na malé množstvo prípadov.

Alexy sa zaoberá dôkladnejšou logickou povahou právnych princípov a upravenú Dworkinovú teóriu používa na výklad právneho systému súčasného kontinentálneho konštitucionalizmu. Podľa Alexyho je medzi normami a princípmi buď len obsahový rozdiel alebo rozdiel kvalitatívny, ktorý spočíva v odlišnej logickej štruktúre. Alexy uvádza niekoľko príkladov slabého odlišenia podľa:

1. ich pôvodu,
2. explicitnosti hodnotového obsahu,
3. morálneho obsahu alebo vzťahu k ideii práva,
4. vzťahu k najvyššiemu zákonu,
5. významu pre právny poriadok,
6. istoty ich poznania,
7. všeobecnej platnosti alebo prítomnosti v rôznych právnych poriadkoch.

¹⁷ OSINA, P.: Teorie právních principů Ronalda Dworkina. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Iuridica*, 5/6 2003. Olomouc : OUP, 2004.

¹⁸ WINTR, J.: *Říše principů*. Praha : Karlova univerzita, 2006.

Ako príklady silného odlišenia uvádza tieto rozdiely:

- či sú dôvody pre normy alebo sú normy normami samými,
- podľa predmetu úpravy, či sú pravidlami argumentácie alebo pravidlami správania.¹⁹

Alexy sa venuje aj teórii právnych princípov, ktorú následne využíva k obhajobe konštitucionalizmu ako právneho systému založeného na hodnotovom poriadku danom ústavne zaručenými ľudskými právami a slobodami a ich ochranou ústavným súdnictvom. Aj pre Alexyho rovnako ako u Dworkina je terčom kritiky striktný legalizmus. Alexy konštruuje model právneho systému zloženého ako z právnych noriem, tak z právnych princípov. Tento systém spočíva na troch štruktúrnych prvkoch. Prvý z nich vyjadruje tzv. kolízny zákon (*Podmienky, za ktorých má princíp prednosť pred iným, vytvárajú skutkovú podstatu normy, ktorá vyslovuje právne následky prevládajúceho princípu*). Druhý princíp je princíp proporcionality, ktorým sa riešia kolízie medzi princípmi (*Čím vyšší je stupeň nesplnenia či obmedzenia princípu, tým väčší musí byť význam splnenia iného princípu*). *Doplňujúcim* prvkom sú prednosti prima-facie medzi jednotlivými princípmi. Systém musí byť doplnený procedúrou zaisťujúcou racionalitu.

Alexyho teória čerpá najmä z rozhodovacej praxe Spolkového ústavného súdu, a tak za základný problém považuje vyváženie princípu rozhodovacej právomoci demokraticky legitimovaného zákonodarcu a materiálnych ústavných princípov. Alexy dospieva k záveru, že konštitucionalizmus ako právny systém umožňuje najvyšší stupeň realizácie praktického rozumu. Alexyho zásluha tkvie v tom, že Dworkinovu teóriu previedol do systému kontinentálneho práva, že širšie preskúmal problematiku právnych princípov a využil túto matériu pre teoretické uchopenie súčasných problémov ochrany ľudských práv a rozhodovania ústavných súdov.

Prirodzené právo možno hodnotiť z dvoch hľadísk, a to v objektívnom slova zmysle ako právo nezávislé od štátu. V tomto zmysle predstavuje súhrn princípov práva, prípadne všeobecných právnych noriem s dôležitým hodnotovým významom. Z pohľadu subjektívneho zmyslu je prirodzené právo chápané predovšetkým ako požiadavka možného správania sa, ktorá je odôvodňovaná na hodnotovom základe. Pod pojmom prirodzené právo rozumieme aj jedno univerzálne, nemenné a večné právo, ktoré je spoločné pre všetkých ľudí. Jeho obsah a podoba sa v rozličných obdobiach menili, avšak základné myšlienky ako spravodlivosť, slušnosť a morálka zostali ich významnou súčasťou.

Diskusia medzi Hartom a Fullerom trvala celé desaťročie a zmienku o nej možno nájsť v každej anglicky písanej učebnici právnej teórie. Hart neskôr vyslovil názor, že epocha klasického pozitivizmu končí a namiesto

¹⁹ WINTR, J.: *Charakteristické princípy práva a právnych odvetví*. Praha : Karlova univerzita, 2002.

nej sa v právnej teórii presadzuje stále viac hodnotový výklad práva vychádzajúci z revolučného odkazu občianskych a ľudských práv. Na jeho polemike s Fullerom je však najdôležitejšie všeobecné poznanie, že v dnešnej dobe neplatí ani pozitivistický legalizmus s predstavou práva ako politického príkazu či vôle, ani metafyzické prirodzenoprávne teórie, podľa ktorých každý zákon musí byť podriadený večným pravdám prirodzeného práva. Spor medzi prirodzeným a pozitívnym právom sa môže viesť iba prostredníctvom sociálnych vied, nie špekulatívnou filozofiou, či morálnymi dogmatikami.

V súčasnej dobe sme si vedomí, že právo nie je ani politická vôľa ani súbor morálnych príkazaní, ale systém všeobecných pravidiel regulujúcich sociálne správanie.²⁰ Pozitívne právo ústavných demokracií síce vychádza z neporušiteľnosti a nescudziteľnosti základných práv, ale na strane druhej tieto nadpozitívne práva a právne princípy možno vynútiť len prostredníctvom platného práva a náležitého právneho procesu.

Recenzenti: *prof. PhDr. Viera Gažová, CSc.*
doc. JUDr. Vierošlav Júda, PhD.

Použitá literatúra:

- DWORKIN, R.: *Když se práva berou vážně*. Praha : Oikoymenh, 2001.
FULLER, L.L.: *Morálka práva*. Praha : Oikoymenh, 1998.
HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha : Prostor nakladatelství, 2004.
HOLLÄNDER, P.: *Filosofie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006.
HRDINA, I. A., MASOPOUST, Z. *Chrestomatie ke studiu filosofie práva*. 2. vyd. Praha : Leges, 2011.
CHOVANCOVÁ, J.: *Vízia filozofie v treťom tisícročí a základné zásady právneho myslenia u H. L. A. Harta a L. L. Fullera*. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*, roč. 23/2005. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2005.
JÚDA, V.: *Teória práva*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011.
KLABOUCH, J.: *Západoevropská právní filozofie ve 2. polovině 20. století*, Praha : Academia, 1989.
OSINA, P.: *Teorie právních principů Ronalda Dworkina*. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Iuridica*, 5/6 2003. Olomouc : OUP, 2004.
PRIBÁŇ, J.: *Lesk a bída právního pozitivismu*. *Jiné právo, (online)*, 24. 8. 2010, dostupné na <http://jinepravo.blogspot.com/2010/08/iiri-priban-lesk-bida-pravniho.html>

²⁰ Bližšie JÚDA, V.: *Teória práva*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011, s. 43.

- RADBRUCH, G.: *Zákonné bezprávi a nezákonné právo*. Citované podľa HRDINA, I. A., MASOPOUST, Z.: *Chrestomatie ke studiu filozofie práva*. 2. vyd. Praha : Leges, 2011.
- ŠMÍD, J.: Lon L. Fuller: Morálka práva. *Distance – revue pro kritické myšlení*. Praha : Distance, 2007.
- VALENT, T., CHOVANCOVÁ, J. a kol.: *Texty z dejin právnej filozofie*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2006.
- WINTR, J.: *Charakteristické princípy práva a právnych odvetví*. Praha : Karlova univerzita, 2002.
- WINTR, J.: *Ríše principů*. Praha : Karlova univerzita, 2006.

VOĽNÝ POHYB OSÔB OPTIKOU RECENTNEJ JUDIKATÚRY SÚDNEHO DVORA EÚ

Doc. JUDr. Katarína Kalesná, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Voľný pohyb osôb optikou recentnej judikatúry Súdneho dvora EÚ

Príspevok sa zameriava na aktuálne problémy voľného pohybu osôb. Skúma voľný pohyb osôb ako jednu zo základných slobôd vnútorného trhu i ako súčasť euroobčianstva. Na základe analýzy judikátu SD EÚ vo veci C – 364/10 Maďarsko proti Slovenskej republike informuje o prínose recentnej judikatúry SD EÚ k výkladu ustanovení o voľnom pohybe osôb a ich aplikácii v praxi.

Der freie Personenverkehr im Licht der rezenten Rechtsprechung vom EuGH

Der Beitrag befasst sich mit den aktuellen Problemen des freien Personenverkehrs. Der Personenverkehr wird als die Maktfreiheit und auch als der Bestandteil der Unionsbürgerschaft analysiert. Auf der Basis der Gerichtsentscheidungsanalyse (364/10 Ungarn v. Slowakei) wird über den Beitrag der rezenten EuGH Rechtsprechung zur Interpretation und praktischen Applikation der Personenverkehrsregelung berichtet.

Free Movement of Persons in Light of the Recent Case Law of the ECJ

The article deals with the topical problems of the free movement of persons. It analyses the free movement as one of the fundamental freedoms of the EU internal market and as a part of rights related to the EU citizenship. Based on analysis of ECJ judgement in case C – 364/10 Hungary v. Slovak Republic it informs about contribution of the recent case law to the interpretation of provisions on the free movement of persons and their practical application.

Kľúčové slová: voľný pohyb osôb, trhová sloboda, euroobčianstvo, právo diplomatických vzťahov, oficiálne a súkromné návštevy v iných členských štátoch EÚ

Schlüsselbegriffe: der freie Personenverkehr, Marktsfreiheit, Unionsbürgerschaft, Recht der diplomatischen Beziehungen, offizielle und private Besuche in den anderen EU Mitgliedstaaten

Key words: free movement of persons, freedom of the internal market, EU citizenship, law of diplomatic relations, official and private visits in other EU member states

1. Voľný pohyb osôb ako sloboda vnútorného trhu EÚ

Voľný pohyb osôb patrí k základným slobodám vnútorného trhu EÚ. Jeho základom je oprávnenie na výkon určitej (ekonomickej) činnosti v inom členskom štáte EÚ. Práve charakter tejto činnosti vedie k vnútornému rozčleneniu tejto základnej slobody na voľný pohyb pracovníkov, samostatne zárobkovo činných osôb, prípadne poskytovateľov/príjemcov služieb. Kým pracovníci vykonávajú tzv. závislú prácu, t. j. prácu podľa pokynov zamestnávateľa, za čo poberajú mzdu alebo plat, samostatne zárobkovo činné osoby vykonávajú určitú činnosť na vlastnú zodpovednosť a riziko, t. j. majú právo podnikateľ. K týmto základným slobodám voľného pohybu osôb sa spravidla priraduje aj voľný pohyb služieb, hoci ide o samostatnú slobodu vnútorného trhu umožňujúcu liberalizáciu terciárneho sektora. Má však mnoho spoločných charakteristík aj s voľným pohybom osôb, pretože základom tejto slobody je mobilita poskytovateľov/príjemcov služieb. Vzhľadom na to, že Súdny dvor EÚ (ďalej „SD EÚ“) považuje aj vzdelávanie za súčasť voľného pohybu osôb,¹ rozširuje sa okruh originárnych beneficentov týchto slobôd okrem pracovníkov, podnikateľov, poskytovateľov služieb aj na študentov. Originárni beneficenti však musia byť štátnymi príslušníkmi členských štátov. Tieto subjekty majú popri primárnom oprávnení (oprávnenie na určitú činnosť v inom členskom štáte EÚ) aj komplex sekundárnych práv (najmä právo vstupu a pobytu v inom členskom štáte) a komplementárnych práv (bývanie, vzdelanie, sociálne zabezpečenie a pod.). Postavenie originárnych beneficentov patrí napokon aj bývalým pracovníkom či podnikateľom. Práva vyplývajúce zo slobody pohybu osôb (sekundárne a komplementárne práva) patria aj tzv. odvodeným beneficentom, ktorí odvodzujú svoje postavenie od rodinnoprávneho zväzku s originárnym beneficentom (napr. manžel/ka, deti). Sloboda pohybu osôb nie je absolútna. Je prelomená systémom prípustných všeobecných výnimiek z dôvodu ochrany verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a ochrany zdravia (čl. 45 ods. 3 Zmluvy o fungovaní EÚ, čl. 52 ods. 1 Zmluvy o fungovaní

¹ 152/82 Forcheri či 297/83 Gravuer, citované podľa TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: *Evropské právo*. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 423

EÚ), ku ktorým sa pričleňuje aj výnimka z dôvodu výkonu verejnej moci. (čl. 45 ods. 4 Zmluvy o fungovaní EÚ, čl. 51 Zmluvy o fungovaní EÚ).²

Základ právnej úpravy voľného pohybu osôb podáva primárne právo (čl. 45 a nasl. Zmluvy o fungovaní EÚ (ďalej „ZFEÚ“), ktorú dopĺňa rad smerníc upravujúcich konkrétne otázky voľného pohybu osôb. Táto právna úprava je pôvodnou súčasťou úpravy spoločného/vnútrotrhu a má primárne ekonomický význam. Na druhej strane judikatúra SD EÚ od počiatku zohľadňovala, že ekonomickými aktérmi tejto slobody sú ľudia, ktorí potrebujú na výkon ekonomickej aktivity aj sociálne a doplnkové práva,³ čo viedlo k širokému výkladu tejto slobody. Tým sa vytvárajú základy pojmu „občana spoločného trhu,“⁴ ktorý disponuje nielen hospodárskymi, ale aj sociálnymi právami.

2. Voľný pohyb osôb ako súčasť občianstva EÚ

Právo slobodného pohybu a pobytu na území členských štátov je aj súčasťou práv vyplývajúcich z čl. 20 a 21 ZFEÚ, ktoré sú základom úpravy občianstva EÚ. Podľa čl. 20 ods. 1 ZFEÚ občanom EÚ je každá osoba, ktorá má štátnu príslušnosť členského štátu, pričom občianstvo EÚ nenahrádza štátne občianstvo, len ho dopĺňa. Článok 20 ods. 2 priznáva občanom EÚ aj niektoré politické a iné práva (právo voliť a byť volený do Európskeho parlamentu a do orgánov samosprávy, petičné právo a právo konzulárnej ochrany).

Právne zakotvenie euroobčianstva priniesla až Maastrichtská zmluva (1992) a možno povedať, že tým zavŕšila vývoj voľného pohybu osôb. Ambíciou tejto právnej úpravy bolo „zjednotiť niektoré aspekty právneho postavenia osôb v EÚ a dať mu tak spoločný základ.“⁵

Článok 20 ods. 2 a článok 21 ods. 1 ZFEÚ možno považovať za univerzálnu právnu úpravu pohybu osôb v tom zmysle, že garantujú toto právo všetkým osobám so statusom občianstva EÚ bez zreteľa na to, či sú alebo nie sú zárobkovo činné.⁶

Pokiaľ ide o vzájomný vzťah medzi všeobecnou úpravou voľného pohybu osôb ako vyplýva z konceptu euroobčianstva a konkrétnou úpravou, ktorú ZFEÚ viaže na ekonomicky aktívne subjekty, možno za základ považovať všeobecnú úpravu, ktorá zahŕňa všetkých občanov, ekonomicky

² K tomu podrobnejšie napr. SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H. a kol.: *Lisabonská smlouva. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2010, s. 306, s. 321-322.

³ STEINER, J., WOODS, L.: *EU Law* . 10. vyd. Oxford; New York : Oxford University Press, 2009, s. 455.

⁴ TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: *Evropské právo*. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 107.

⁵ Tamže.

⁶ Tamže, s. 109.

aktívnych i neaktívnych. Podľa judikatúry SD EÚ sú slobody špecifickým právom, ktoré patrí občanom EÚ; osobitná právna úprava v čl. 45 a nasl. ZFEÚ sa teda uplatní prioritne. Všeobecná právna úprava má v tejto súvislosti subsidiárny charakter a slúži jednak na vyplnenie prípadných medzier a jednak ako interpretačná pomôcka pri výklade trhových slobôd.⁷ J. Steiner a L. Woods však konštatujú, že ani judikatúra SD EÚ nie je v tomto smere vždy celkom dôsledná.⁸ Podľa ich názoru je dôležité vrstvenie jednotlivých ustanovení: kým ustanovenia o občianstve so svojim širokým záberom podopierajú celý systém, pôvodné práva voľného pohybu vyplývajúce z trhových slobôd udeľujú niektorým subjektom ďalšie práva;⁹ žiadne z týchto ustanovení však nenahrádza iné. Z toho potom vyvodzujú záver, že „aj keď občianstvo zabezpečuje široký rámec práv a vedie k odstráneniu potreby ekonomického nexu, ktorý je vlastný pôvodným slobodám podľa zmluvy, stále je dôležité pochopiť rozdielny záber kategórií beneficentov... na rozlíšenie rôznych úrovní a rozsahu poskytnutej ochrany.“¹⁰

Napokon treba zdôrazniť, že niektoré základné princípy, ktoré ovládajú slobodu pohybu osôb (zákaz diskriminácie, princíp rovnosti, rovné zaobchádzanie s mužmi a ženami v pracovných vzťahoch) boli prevzaté z doktríny základných ľudských práv.¹¹

3. Recentná judikatúra SD EÚ

K výkladu ustanovení o voľnom pohybe osôb v ostatnom čase prispel aj rozsudok SD EÚ zo 16. októbra 2012 vo veci C – 364/10 Maďarsko proti Slovenskej republike (ďalej „SR“).

Z hľadiska skutkových okolností prípadu rozhodujúci význam má skutočnosť, že SR odoprela prezidentovi Maďarska L. Sólyomovi vstup na slovenské územie. Slovenská strana bola informovaná o tom, že sa prezident Sólyom mal 21. augusta 2009 zúčastniť odhalenia sochy sv. Štefana v Komárne na pozvanie občianskeho združenia so sídlom na území Slovenska. Slovenské ministerstvo zahraničných vecí 21. augusta 2009 zaslalo Maďarskému veľvyslancovi v SR verbálnu nótu, v ktorej s odvolaním sa na smernicu 2004/38 nepovolilo prezidentovi Maďarska vstúpiť na slovenské územie. Prezident Sólyom na hranici potvrdil prijatie nóty a upustil od svojho úmyslu vstúpiť na územie SR. Dňa 12. októbra 2009 maďarský minister zahraničných vecí v mene maďarskej vlády požiadal predsedu

⁷ STEINER, J., WOODS, L.: *EU Law*. 10. vyd. Oxford; New York : Oxford University Press, 2009, s. 473.

⁸ Tamže.

⁹ Tamže, s. 455.

¹⁰ Tamže, s. 455.

¹¹ TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: *Evropské právo*. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011, s. 423.

Komisie EÚ, aby preskúmal možnosť začatia konania o nesplnení povinnosti na základe čl. 258 ZFEÚ proti SR z dôvodu porušenia čl. 21 ZFEÚ a smernice 2004/38. Komisia vydala 24. júna 2010 vo veci odôvodnené stanovisko, v ktorom skonštatovala, že ustanovenia čl. 21 ods. 1 ZFEÚ a smernice 2004/38 sa neuplatňujú na návštevy uskutočnené hlavou štátu na území iného členského štátu. Z týchto dôvodov nepovažovala namietané nesplnenie povinností za dôvodné. Maďarsko napriek tomu dňa 8. júla 2010 podalo proti SR žalobu podľa čl. 259 ZFEÚ.¹²

Prvou otázkou, ktorou sa SD EÚ musel zaoberať, bola otázka právomoci SD EÚ na rozhodovanie v tomto spore, v ktorom sa neuplatňuje právo EÚ. Túto otázku namietala SR. Naopak, podľa názoru Maďarska, ktoré v tomto bode podporovala Komisia, právnym základom na kladné zodpovedanie tejto otázky je čl. 344 ZFEÚ, podľa ktorého sa členské štáty zaviazali, že spory ktoré sa týkajú výkladu alebo uplatňovania zmlúv, je príslušný rozhodovať len SD EÚ.¹³ Podľa posúdenia SD EÚ „otázka, či právo Únie sa na prejednávany prípad uplatňuje, pritom v plnom rozsahu spadá do právomoci Súdneho dvora rozhodovať o existencii prípadného nesplnenia povinností vyplývajúcich z uvedeného práva, a to konkrétne v súlade s článkom 259 ZFEÚ.“¹⁴

Jadrom prípadu však každopádne je posúdenie otázky, či SR odopretím vstupu na svoje územie prezidentovi Maďarska Sólyomovi porušila čl. 21 ods. 1 ZFEÚ a smernicu 2004/38. Podľa čl. 21 ods. 1 ZFEÚ „každý občan Únie má právo slobodne sa pohybovať a zdržiavať na území členských štátov, pričom podlieha obmedzeniam a podmienkam stanoveným v zmluvách a v opatreniach prijatých na ich vykonanie.“ Z hľadiska právneho rámca posúdenia tohto prípadu sú relevantné aj príslušné ustanovenia smernice č. 2004/38, a to konkrétne čl. 5 zakladajúci právo vstupu občanov Únie a ich rodinných príslušníkov na územie iných členských štátov bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť a čl. 27 cit. smernice ustanovujúci výnimky obmedzujúce slobodu pohybu a pobytu občanov EÚ a ich rodinných príslušníkov z dôvodu verejného poriadku, verejnej bezpečnosti alebo verejného zdravia. Opatrenia z dôvodu verejného poriadku musia pritom zodpovedať zásade proporcionality a vychádzať výlučne zo správania daného jednotlivca. Napokon podľa čl. 30 cit. smernice musia byť tieto osoby informované o dôvodoch opatrení, ktoré sa proti nim prijali. Takéto oznámenie uvádza zároveň aj súd alebo správny orgán, na ktorom môže daná osoba podať odvolanie.¹⁵

SD EÚ pri posúdení prípadu vychádzal v súlade s predchádzajúcou judikatúrou zo statusu občana Únie, ktorý „má byť základným statusom štátnych

¹² Rozsudok SD EÚ zo 16. októbra 2012 vo veci C – 364/10 Maďarsko proti SR.

¹³ Tamže.

¹⁴ Tamže.

¹⁵ Tamže.

príslušníkov členských štátov“.¹⁶ L. Sólyom má však ako štátny príslušník Maďarska navyše statusu úniijného občana aj postavenie hlavy štátu. „Na základe obyčajových pravidiel všeobecného medzinárodného práva, ako aj pravidiel mnohostranných dohôd má hlava štátu v medzinárodných vzťahoch osobitné postavenie, ktoré zahŕňa najmä výsady a imunity.“¹⁷ Status hlavy štátu podľa SD EÚ v tomto zmysle podlieha medzinárodnému právu a jej konanie predovšetkým právu diplomatických vzťahov, čo ju odlišuje od ostatných občanov EÚ,¹⁸ „takže na vstup tejto osoby na územie iného členského štátu sa nevzťahujú tie isté podmienky ako podmienky uplatniteľné na ostatných občanov.“¹⁹ SD EÚ skonštatoval, že „skutočnosť, že občan Únie zastáva funkciu hlavy štátu, môže na základe medzinárodného práva odôvodňovať obmedzenie výkonu práva na pohyb, ktoré mu priznáva článok 21 ZFEÚ.“²⁰ Z toho SD EÚ vyvodil jednoznačný záver, že ani článok 21 ZFEÚ, ani smernica 2004/38 „neukladajú SR povinnosť zabezpečiť prezidentovi Maďarska vstup na svoje územie...“²¹ SD EÚ však pripustil, že SR sa nesprávne odvolávala na smernicu č. 2004/38, čo aj sama uznala.

Možno uzavrieť, že na posudzovaný prípad sa vzťahujú normy medzinárodného práva, a nie právo Únie. Tento záver, ku ktorému SD EÚ dospel, je v súlade aj s názorom generálneho advokáta Yvesa Bota, ktorý v posúdení prípadu uviedol, že „keďže v Zmluve nie je v otázke vstupu hláv štátov na územie členských štátov nič ustanovené, ...tu ide o právomoc, ktorá bola ponechaná členskými štátmi.“²² Generálny advokát sa teda nestotožnil s názorom Maďarska, že štatút občana Únie by mal mať väčší význam ako štatút priznaný hlavám štátov.²³ Naopak, Y. Bot v posúdení prípadu jednoznačne uviedol, „že ak hlava štátu cestuje v rámci verejnej návštevy, nikdy to nemôže robiť len čisto súkromne, pretože hosťiteľský štát, ktorý ho prijíma, prijíma v prvom rade spoločnosť, ktoré zastupuje.“²⁴

4. Záver

Voľný pohyb osôb, ako z načrtnutého výkladu vyplýva, predstavuje dynamickú kategóriu európskeho práva. Voľný pohyb osôb sa z pôvodnej slobody vnútorného trhu, ktorá sa obmedzovala iba na mobilitu v súvislosti

¹⁶ Tamže.

¹⁷ Tamže.

¹⁸ Tamže.

¹⁹ Tamže.

²⁰ Tamže.

²¹ Tamže.

²² Návrhy Generálneho advokáta Yvesa Bota prednesené 6. marca 2012 (vec C – 364/10 Maďarsko proti Slovenskej republike, bod č. 51).

²³ Tamže, bod č. 53.

²⁴ Tamže, bod č. 54.

s ekonomickou integráciou, t. j. predovšetkým na pracovníkov a samostatne zárobkovo činné osoby, postupne rozvinul aj na ďalšie kategórie oprávnených osôb. Zovšeobecnenie práva na slobodný pohyb prináša pojem občianstva EÚ, ktorý vníma slobodný pohyb a pobyt na území členských štátov ako integrálnu súčasť práv tvoriacich jeho obsah.

K výkladu ustanovení o voľnom pohybe osôb prispieval po celý čas SD EÚ, ktorého zásluhou došlo k precíznejšiemu formulovaniu základných slobôd. V tomto kontexte možno hodnotiť aj recentnú judikatúru SD EÚ. V analyzovanom judikáte SD EÚ jednoznačne potvrdil, že európske právo treba vykladať so zreteľom na relevantné právne normy medzinárodného práva. To v tomto prípade znamená obmedzenie výkonu práva na pohyb priznaného čl. 21 ZFEÚ všeobecne občanom EÚ v prípade hlavy štátu, ktorej konanie podlieha medzinárodnému právu, najmä právu diplomatických stykov.

Recenzenti: *JUDr. Hana Kováčiková, PhD.*
JUDr. Zuzana Magurová

Použitá literatúra:

TICHÝ, L., ARNOLD, R., ZEMÁNEK, J., KRÁL, R., DUMBROVSKÝ, T.: *Evropské právo*. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2011. ISBN 978-80-7400-333-2.
STEINER, J., WOODS, L.: *EU Law*. 10. vyd. Oxford; New York : Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-921907-0.
SYLLOVÁ, J., PÍTROVÁ, L., PALDUSOVÁ, H. a kol.: *Lisabonská smlouva. Komentář*. Praha : C. H. Beck., 2010. ISBN 978-80-7400-339-4.

Judikatúra:

Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 16. októbra 2012 vo veci C – 364/10 Maďarsko proti Slovenskej republike.
Návrhy generálneho advokáta Yvesa Bota prednesené 6. marca 2012 vo veci C – 364/10 Maďarsko proti Slovenskej republike.

NOTÁRSKA ZÁPISNICA AKO VNÚTROŠTÁTNY A EURÓPSKY EXEKUČNÝ TITUL

JUDr. Peter Kriško

notár so sídlom Notárskeho úradu v Bratislave
externý doktorand na Katedre ústavného práva PraF UK

JUDr. PhDr. Zuzana Korvínová

notárska kandidátka

Notárska zápisnica ako vnútroštátny a európsky exekučný titul

Cieľom príspevku je stručná a prehľadná analýza inštitútu notárskej zápisnice so zameraním sa na osvedčenie notárskej zápisnice ako európskeho exekučného titulu za účelom jej výkonu v inom členskom štáte Európskej únie, ako aj načrtnúť problémy právnej úpravy a aplikačnej praxe a súčasne zdôrazniť, že notár svojou činnosťou plní nezastupiteľnú úlohu pri naplňovaní princípov právneho štátu. Jedným z primárnych cieľov Spoločenstva je udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb osôb a na tento účel má Spoločenstvo, okrem iného, prijímať opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré sú nevyhnutné pre dobré fungovanie vnútorného trhu. Nariadenie o vytvorení európskeho exekučného titulu je jedným z takýchto opatrení a jeho účelom je vytvorenie európskeho exekučného titulu pre nesporné nároky, aby bol na základe stanovenia minimálnych pravidiel umožnený voľný pohyb rozhodnutí, súdnych zmierov a verejných listín vo všetkých členských štátoch bez toho, aby sa v členskom štáte výkonu pred uznaním a výkonom muselo konať akékoľvek ďalšie konanie. Nariadenie vychádza zo vzájomnej dôvery vo výkon spravodlivosti v jednotlivých členských štátoch Európskej únie.

Die notarielle Niederschrift als ein innerstaatlicher und europäischer Exekutionstitel

Ziel dieses Beitrages ist eine bündige und übersichtliche Darstellung des Instituts der notariellen Niederschrift mit dem Schwerpunkt auf die Bewahrung der notariellen Niederschrift als Exekutionstitel zu Zwecken ihres

Zwangsvollzuges in einem anderen Mitgliedstaat der Europäischen Union als auch die Darstellung von Problemen der rechtlichen Regelung und der Applikationspraxis, sowie die Betonung der Tatsache, dass der Notar durch seine Tätigkeit eine unvertretbare Aufgabe bei der Erfüllung der Prinzipien des Rechtsstaates leistet. Eines der primären Ziele der Gemeinschaft ist es, einen Raum der Freiheit, Sicherheit und Gerechtigkeit aufrechtzuerhalten und zu entfalten, in dem freier Personenverkehr gewährleistet ist, und zu diesem Zweck hat die Gemeinschaft außer anderem, Maßnahmen im Bereich der justiziellen Zusammenarbeit in Zivilsachen zu treffen, die zur optimalen Funktion des inneren Marktes unerlässlich sind. Die Verordnung über die Schaffung des europäischen Exekutionstitels ist eine von diesen Maßnahmen, und deren Zweck ist die Schaffung eines europäischen Exekutionstitels für unstrittige Ansprüche, damit auf Grundlage der Festsetzung von Minimalanforderungen ein freier Verkehr von Entscheidungen, gerichtlichen Vergleichen und öffentlichen Urkunden in allen Mitgliedsstaaten ermöglicht wird, ohne im vollziehenden Mitgliedsstaat vor der Anerkennung und dem Vollzug ein weiteres Verfahren erforderlich zu machen. Die Verordnung geht von einem gegenseitigen Vertrauen in den Vollzug der Gerechtigkeit in den einzelnen Ländern der Europäischen Union aus.

Notarial Record as a National and European Enforcement Order

The aim of this article is to provide a brief and concise analysis of the concept of notarial record, focusing on the certification of a notarial record as a European Enforcement Order for its use in another EU Member State. Furthermore, certain issues of the EU legal regulation and its practical application will be outlined, while stressing that a notary, by performing his activities, plays a vital role in complying with the principles of the rule of law. One of the primary objectives of the Community is to maintain and to develop an area of freedom, security and justice, in which the free movement of persons is ensured and to this end, the Community is to adopt, *inter alia*, measures in the field of judicial cooperation in civil matters that are necessary for a proper functioning of the internal market. The Regulation creating a European Enforcement Order is one of these measures and its purpose is to create a European Enforcement Order for uncontested claims to permit, by laying down minimum standards, the free circulation of judgements, court settlements and authentic instruments throughout all Member States without any intermediate proceedings needing to be brought in the Member State of enforcement prior to its recognition and enforcement. This Regulation is based on the mutual trust in the administration of justice in different EU Member States.

Kľúčové slová: Kľúčové slová: notár, notárska činnosť, právny štát, notárska zápisnica, exekučný titul, Nariadenie o EET, osvedčenie o európskom exekučnom titule

Schlüsselbegriffe: Notar, notarielle Tätigkeit, Rechtsstaat. Notarielle Niederschrift, Exekutionstitel, Verordnung über den EET, Bescheinigung über den europäischen Exekutionstitel

Key words: notary, notarial activities, rule of law, notarial deed, enforcement order, Regulation on the European Enforcement Order, certification as European Enforcement Order

Úvod

Cieľom príspevku je stručná a prehľadná analýza inštitútu notárskej zápisnice so zameraním sa na osvedčenie notárskej zápisnice ako európskeho exekučného titulu za účelom jej výkonu v inom členskom štáte Európskej únie, ako aj načrtnúť problémy právnej úpravy a aplikačnej praxe a súčasne zdôrazniť, že notár svojou činnosťou plní nezastupiteľnú úlohu pri naplňaní princípov právneho štátu.

Jedným z primárnych cieľov Spoločenstva je udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb osôb a na tento účel má Spoločenstvo, okrem iného, prijímať opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré sú nevyhnutné pre dobré fungovanie vnútorného trhu. Nariadenie o vytvorení európskeho exekučného titulu je jedným z takýchto opatrení a jeho účelom je vytvorenie európskeho exekučného titulu pre nesporné nároky, aby bol na základe stanovenia minimálnych pravidiel umožnený voľný pohyb rozhodnutí, súdnych zmierov a verejných listín vo všetkých členských štátoch bez toho, aby sa v členskom štáte výkonu pred uznaním a výkonom muselo konať akékoľvek ďalšie konanie. Nariadenie vychádza zo vzájomnej dôvery vo výkon spravodlivosti v jednotlivých členských štátoch Európskej únie.

1. Postavenie a činnosť notára v Slovenskej republike a jeho úloha pri naplňaní princípu právneho štátu

1.1. Úvod

Notárstvo svojou úradnou činnosťou prispieva nepochybne k naplňaniu atribútov právneho štátu v Slovenskej republike, čo sa príkladne prejavuje aj pri výkone činnosti notára spisovaním notárskych zápisníc o súhlase s vykonateľnosťou v nej obsiahnutého právneho záväzku, i keď sa jedná z hľadiska výkonu verejnej moci o pomerne špecifickú činnosť.

Uvedené má rovnako praktický význam aj z hľadiska obmedzeného rozsahu preskúmania notárskej zápisnice ako exekučného titulu, nakoľko má povahu verejnej listiny a ingerencia exekučného súdu je v tomto smere obmedzená. Notár svojou činnosťou pomáha účastníkom právnych vzťahov realizovať ich subjektívne práva súkromnoprávnej povahy, nakoľko však ich naplňanie požíva právnu ochranu aj s ohľadom na realizáciu princípov

právneho štátu, notár sa svojou činnosťou zreteľne podieľa aj na praktickej realizácii princípov právneho štátu v konkrétnych prípadoch účastníkov právnych vzťahov.

Názory na autoritatívne vymedzenie princípov právneho štátu v slovenskom právnom prostredí sa síce rôznia, možno však nepochybne uviesť, že „*k základným princípom zvrchovaného, demokratického a právneho štátu neodmysliteľne patria určité obsahové prvky, ktoré vo svojom súhrne vytvárajú a naplňajú princíp právneho štátu.*“¹

Katalóg princípov a záruk právneho štátu možno prienikom vybraných autorov vymedziť nasledovne, pričom uvádzame tie, na realizácii ktorých sa podieľa aj notár prostredníctvom výkonu notárskej činnosti pri osvedčovaní súhlasov povinných osôb s vykonateľnosťou právneho záväzku v exekučnom konaní: 1. Princíp univerzality a prirodzenosti ľudských práv, 2. Princíp zvrchovanosti ústavy a zákona, 3. Princíp spravodlivosti, 4. Princíp právnej istoty, 5. Deľba výkonu verejnej moci, 6. Legalita a legitimita, 7. Ochrana ústavnosti a sudcovskej nezávislosti.²

Princíp obmedzenej vlády znamená obmedzenie štátnej moci v oblasti zásahov do života občanov a občianskej spoločnosti. Štát si v rámci realizácie monopolu na štátno-mocenské donútenie vyhradil možnosť toto donútenie vykonávať. I keď v exekučnom konaní dochádza k realizácii donútenia zo strany súdneho exekútora (odhliadnuc od obmedzeného okruhu pôsobnosti, kedy výkon rozhodnutia realizujú priamo iné štátne orgány), tento ako orgán verejnej moci opiera svoje oprávnenie od legitimity zverenej mu štátom. V tomto smere poukazujeme na ustanovenie § 2 ods. 1 a § 5 č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) v znení neskorších predpisov: „*Exekútor je štátom určenou a splnomocnenou osobou na vykonávanie núteného výkonu súdnych a iných rozhodnutí. V súvislosti s výkonom exekučnej činnosti má exekútor postavenie verejného činiteľa. Vykonávanie exekučnej činnosti je výkonom verejnej moci.*“

Podkladom pre výkon rozhodnutia býva spravidla akt orgánu verejnej moci, exekučný titul, od vôle povinnej osoby nezávislý. Štát však umožnil viesť výkon rozhodnutia aj na základe súhlasného prejavu vôle zo strany povinnej osoby [§ 41 ods. 2 písm. c) Exekučného poriadku]. Tým štát čiastočne ponecháva ingerenciu do výkonu štátno-mocenského donútenia priamo na regulovaných subjektoch, čiže fyzických osobách a právnických osobách, ktoré sú nositeľmi práv a zároveň môže štát vynucovať plnenie ich povinností. Podmienkou však ostáva, že sa tak môže vykonať iba kvalifikovanou a pre štát akceptovateľnou formou – notárskou zápisnicou. Notár ko-

¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 25. júna 2003 spis. zn. PL. ÚS 17/2002.

² SVÁK, Ján, CIBULKA, Lubor a KLÍMA, Karel: *Ústavné právo Slovenskej republiky (Všeobecná časť)*. 3. vyd. Bratislava : BVŠP; Žilina : Eurokódex, 2009, s. 405 a nasl.; BRÖSTL, Alexander: *Právny štát. Pojmy, teórie, princípy*. Košice : Medes, 1995.

najúci pri výkone verejnej moci tak participuje na výkone oprávnenia povinnej osoby samostatne rozhodovať o prípadnom budúcom verejnomo- censkom donútení realizovanom priamo voči nej, čím sa nepochybne obmedzuje rozsah monopolizácie štátu v oblasti výkonu rozhodnutí; štát rozsah prerastania svojich oprávnení sám obmedzuje. Štát prenecháva časť svojej funkcie – realizáciu štátno-mocenského donútenia v majetkovej sfére – na slobodnej a prejavenej vôli regulovaného subjektu, pričom notár v tomto procese zohráva nezastupiteľnú úlohu, a teda participuje na realizácii práv občanov, do ktorej štát priamo nezasahuje, čím napĺňa princíp obmedzenej vlády.

Notár okrem iného pri výkone svojej činnosti jednoznačne napomáha napĺňaniu širšieho zmyslu princípu právnej istoty. I keď princíp právnej istoty všeobecne súvisí s charakterom a požiadavkami kladenými na právny poriadok štátu a výkon štátnej moci, a to najmä v podobe predvídateľnosti, stability a spoľahlivosti, zákazu retroaktivity, kvalitu a proces tvorby právnych noriem a i., možno realizáciu tohto princípu vidieť aj vo sfére súkromných, subjektívnych práv účastníkov právnych vzťahov.

Notár osvedčovaním právne významných skutočností vo forme notárskej zápisnice poskytuje možnosť účastníkom právneho úkonu právne relevantným spôsobom zachytiť určité objektívne deje, na ktoré sa môžu účastníci úkonu dovolávať za účelom neskoršej realizácie svojich práv a zabezpečenia ich vymožiteľnosti. Forma notárskej zápisnice poskytuje v nej obsiahnutým právnym úkonom prezumpciu preukaznosti, a teda tieto v prípade spornosti, resp. potreby unesenia dôkazného bremena požívajú vyššiu dôkaznú silu, nakoľko sú obsiahnuté vo verejnej listine.

Notár zároveň napomáha komplexnej realizácii úloh na úseku spravodlivosti a právnej pomoci, a to najmä pri spisovaní vybraných listín o právnych úkonoch aj poskytovaní iných služieb a výkonom činností, ktoré vykonáva v mene štátu, napríklad v úlohe notára ako súdneho komisára. Notár napokon napomáha výkonu subjektívnych práv, napríklad vlastníckeho práva osvedčovaním jeho vydržania, a realizuje právnu pomoc pre klientov aj voči štátu, svojou činnosťou môže napomáhať zvyšovaniu subjektívnych medzí právnej istoty medzi účastníkmi právnych vzťahov. Notári svojím postavením a svojou činnosťou dbajú o usporiadanie a istotu v právnych vzťahoch a o predchádzanie sporom.³

1.2. Notár

Ústavný základ pre činnosť notárstva v Slovenskej republike možno nájsť v čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky v spojitosti s čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky. Notárstvo sa podieľa na sústavnom zabezpe-

³ Ustanovenie § 2 ods. 2 Notárskeho poriadku.

čovaní úloh štátu na úseku spravodlivosti a právnej pomoci, ako aj na praktickej realizácii princípov právneho štátu. Notári patria k orgánom ochrany práva ako súčasť orgánov právnych služieb a právnej pomoci.⁴

Základným kódexom upravujúcim postavenie a činnosť notára je zákon Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov, ktorý zároveň obsahuje legálnu definíciu pojmu notár a notárska činnosť. „*Notár je štátom určenou osobou vykonávať notársku činnosť a ďalšiu činnosť podľa tohto zákona,*“⁵ ktorá svojím postavením a svojou činnosťou dbá o usporiadanie a istotu v právnych vzťahoch a o predchádzanie sporom. Pri výkone notárskej činnosti má notár postavenie verejného činiteľa a vykonávanie notárskej činnosti je výkonom verejnej moci.⁶

Notársky úrad predstavuje „*súbor právomocí udelených na dobu neurčitú štátom notárovi ako fyzickej osobe na výkon notárskej činnosti a na ďalšiu činnosť podľa Notárskeho poriadku, trvalo spojených so sídlom, do ktorého bol notár vymenovaný*“⁷ a ako taký nemá vlastnú právnu subjektivitu, pretože ide o zákonom vytvorenú umelú právnu konštrukciu, ktorá súvisí s oprávnením štátu zriaďovať notárske úrady. Notár vykonáva svoje povolanie a svoju činnosť slobodne, osobne, sústavne, vo vlastnom mene a na vlastnú zodpovednosť, bez účelu dosiahnutia zisku, pretože výkon notárskej činnosti nie je podnikaním, ale výkonom verejnej moci a účelom tak nie je dosiahnutie finančného zisku, ale sústavné zabezpečovanie úloh štátu na úseku spravodlivosti a právnej pomoci, čo je príkladom napĺňania princípov právneho štátu. Obligatórne predpoklady vymenovania fyzickej osoby do funkcie notára sú taxatívne vymedzené v ust. § 11 ods. 1 Notárskeho poriadku.⁸ Notár vystupuje a koná vo vzťahu ku svojim klientom a účastníkom nestranne a nezávisle. Je v pozícii objektívneho nezainteresovaného právneho konzultanta, ktorý v každom smere chráni právne záujmy svojich klientov a dbá o usporiadanie a istotu v právnych vzťahoch. Podľa Etického kódexu notára je notár „... *nestranným arbitrom dohôd, ktoré sa pred ním*

⁴ SVÁK, Ján, CIBULKA, Ľubor: *Ústavné právo Slovenskej republiky. (Osobitná časť)*. 4. vyd. Bratislava : BVŠP; Žilina : Eurokódex, 2009, s. 789 a nasl.

⁵ Ustanovenie § 2 ods. 1 Notárskeho poriadku.

⁶ Ustanovenie § 4 ods. 3 a 4 Notárskeho poriadku

⁷ Ustanovenie § 2 ods. 3 Notárskeho poriadku.

⁸ Za notára môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky, ktorý:

a) je plne spôsobilý na právne úkony, b) získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore právo na právnickej fakulte vysokej školy v Slovenskej republike alebo má uznaný doklad o vysokoškolskom právnickom vzdelaní druhého stupňa vydaný zahraničnou vysokou školou, c) je bezúhonný, d) vykonal právnu prax v dĺžke päť rokov, z toho najmenej dva roky notársku prax, e) zložil notársku skúšku, f) nemá uložené disciplinárne opatrenie zbavenia notárskeho úradu podľa § 91 ods. 2 písm. d), g) nemá uložené disciplinárne opatrenie vyčiarknutia zo zoznamu advokátov, disciplinárne opatrenie vyčiarknutia zo zoznamu komerčných právnikov, disciplinárne opatrenie zbavenia výkonu exekútorského úradu, disciplinárne opatrenie zbavenia výkonu funkcie prokurátora alebo disciplinárne opatrenie odvolania z funkcie sudcu podľa osobitných predpisov.

uzavierajú, právnym poradcom strán, garantom slušnosti a istoty zmluvných vzťahov“⁹, notár má konať ako „...nezainteresovaný, otvorený a čestný poradca svojich klientov..., žiadneho z nich nesmie zvýhodňovať ani diskriminovať vzhľadom na jeho rasu, pohlavie, vek, majetkové pomery, náboženské či politické presvedčenie..., notár má ignorovať každú intervenciu zo strany tretích osôb, ktorá by ho mohla ovplyvniť v neprospech klienta..., notár rešpektuje princíp rovnosti účastníkov aj pri realizácii poučovacej povinnosti..., počas osvedčovania právne významnej skutočnosti notár nesmie zasahovať do deja, ani poskytovať právne rady..., notár nesmie spisovať a vydávať verejné listiny vo veciach, v ktorých je účastníkom on, alebo jemu blízka osoba,¹⁰ pričom to isté platí v prípadoch, ak by úkon priniesol prospech notárovi alebo jemu blízkej osobe.“¹¹ Nezávislosť notára osobitne deklaruje ustanovenie § 4 ods. 2 Notárskeho poriadku a článok 6 Etického kódexu notára, v zmysle ktorého si notár musí po celú dobu svojho mandátu zachovať profesionálnu nezávislosť a nezainteresovanosť a za tým účelom vylúčiť každú situáciu, v ktorej by mohlo dôjsť ku konfliktu záujmov. Inkompatibilita notárskej funkcie je zakotvená priamo v ust. § 6 Notárskeho poriadku. Integrálnou súčasťou výkonu notárskeho úradu je priamo zákonom uložená povinnosť zachovávať mlčanlivosť o všetkých skutočnostiach, o ktorých sa notár dozvedel pri výkone notárskej činnosti, a ktorá v zmysle Notárskeho poriadku trvá aj po zániku výkonu notárskeho úradu. Podľa Notárskeho poriadku, „ak osobitný zákon neustanovuje inak, notár zodpovedá za škodu tomu, komu ju spôsobil on alebo jeho zamestnanec v súvislosti s činnosťou podľa tohto zákona.“¹² Notár má však možnosť liberácie a to v prípade, „ak preukáže, že škode nemohol zabrániť ani pri vynaložení všetkého úsilia, ktoré od neho objektívne možno požadovať“¹³ a taktiež ak preukáže, že „poškodená osoba vedela o skutočnosti, ktorá bola príčinou vzniku škody.“¹⁴ Zodpovednosť notára vymedzená ust. § 40 Notárskeho poriadku je daná len za podmienky, že osobitný právny predpis neustanovuje inak. Osobitným zákonom je zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci, ktorý je koncipovaný na princípe absolútnej objektívnej zodpovednosti, bez možnosti akejkoľvek liberácie. „Tento princíp je v súlade s požiadavkou, aby sa vo vzťahu k poškodenému napravili všetky porušenia zákona a ich prípadné

⁹ Etický kódex notára schválený Konferenciou notárov Notárskej komory SR dňa 5. októbra 2000.

¹⁰ Pod pojmom blízka osoba sa rozumie podľa ust. § 116 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník príbuzný v priamom rade, súrodenec a manžel; iné osoby v pomere rodinnom alebo obdobnom sa pokladajú za osoby sebe navzájom blízke, ak by ujmu, ktorú utrpela jedna z nich, druhá dôvodne pociťovala ako vlastnú ujmu.

¹¹ Ustanovenie článku 5 Etického kódexu notára.

¹² Ustanovenie § 40 ods. 1 Notárskeho poriadku.

¹³ Ustanovenie § 40 ods. 3 Notárskeho poriadku.

¹⁴ Ustanovenie § 40 ods. 4 Notárskeho poriadku.

dôsledky. Takto konštruovaná zodpovednosť ma dve funkcie: reparačnú a preventívnu. Reparačná funkcia zodpovednosti má predovšetkým význam vo vzťahu k poškodenému, ale nemožno prehliadnúť jej preventívnu funkciu, ktorú nový zákon zdôrazňuje zakotvením povinnosti jednotlivých subjektov konajúcich v mene štátu požadovať regresom náhradu vynaložených prostriedkov od tých, ktorí svojim konaním škodu spôsobili.¹⁵ Subjektom zodpovednosti je štát, bez ohľadu na zavinenie a zákon priamo udeľuje jednotlivým orgánom právomoc konať za štát v zodpovednostných vzťahoch. To znamená Ministerstvo spravodlivosti SR koná v mene štátu vo veci náhrady škody, spôsobenej notárom pri výkone verejnej moci. Z charakteru notárskej činnosti je zrejmé, že v prípade notárov sa jedná o zodpovednosť za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci nesprávnym úradným postupom, napr. nesprávne vykonanie úkonu, resp. jeho vykonanie bez splnenia zákonných podmienok.

1.3. Notárska činnosť

Notársku činnosť rozlišujeme v dvoch rovinách, zatiaľ čo notárskou činnosťou v užšom zmysle slova sa výlučne rozumie „*spisovanie a vydávanie listín o právnych úkonoch, osvedčovanie právne významných skutočností, konanie vo veciach notárskych úschov, úkony vo veciach notárskych centrálnych registrov,*“¹⁶ notárskou činnosťou v širšom zmysle slova je činnosť notára vykonávaná s ohľadom na § 3 ods. 2 Notárskeho poriadku, tzn. notár je oprávnený vykonávať aj ďalšie činnosti, ak tak ustanoví Notársky poriadok alebo osobitný zákon,¹⁷ resp. podľa § 3 ods. 3, ak Notársky poriadok alebo osobitný zákon neustanovuje inak, notár môže ako svoju osobitnú činnosť vykonávať funkciu mediátora a funkciu rozhodcu. V súvislosti s výkonom notárskej činnosti môže notár podľa § 5 Notárskeho poriadku fyzickým a právnickým osobám poskytovať právne rady, spisovať iné listiny, vykonávať správu majetku a zastupovať ich v súvislosti so správou ich majetku, príp. poskytnúť zastupovanie v katastrálnom konaní. Novelou Notárskeho poriadku účinnou od 1. septembra 2009 došlo k posilneniu funkcie a postavenia notára, keďže výslovne zakotvila, že „*pri výkone notárskej činnosti má notár postavenie verejného činiteľa,*“¹⁸ a „*vykonávanie notárskej činnosti je výkonom verejnej moci.*“¹⁹ Podľa Nálezu Ústavného súdu SR „*je právne postavenie notára postavením orgánu verejnej moci,*

¹⁵ HREŇOVÁ, Jana a OKENICA, Dominik: *Zodpovednosť notára za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci. Ars Notaria*, 2004, č. 4, s. 21-30.

¹⁶ Ustanovenie § 3 ods. 1 písm. a) až d) Notárskeho poriadku.

¹⁷ Funkcia súdneho komisára v dedičských veciach podľa príslušných ustanovení zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁸ Ustanovenie § 4 ods. 3 Notárskeho poriadku. Termín verejný činiteľ je definovaný v ust. § 128 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹⁹ Ustanovenie § 4 ods. 4 Notárskeho poriadku.

na ktoré sa vzťahujú iné kritériá, než na právne postavenie subjektov, ktoré nevykonávajú štátnu moc (súdnu moc).²⁰ V sústave orgánov verejnej moci je notár považovaný za štátny orgán, pričom zákon mu postavenie verejného činiteľa priznáva len v spojitosti s výkonom notárskej činnosti v užšom zmysle slova. „Pri výkone svojej činnosti postupuje notár nestranne a nezávisle, je viazaný len Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi a zákonmi.“²¹ Spisovanie a vydávanie listín o právnych úkonoch predstavuje pomerne rozsiahlu sféru činnosti notára. „Pri spisovaní a vydávaní listín o právnych úkonoch ide o solemnizačné notárske zápisnice, kde notár vystupuje ako autor týchto listín s plnou právomocou tvoriť a formulovať právne vety a niesť aj zodpovednosť za ich právnu bezchybnosť.“²² Notárske zápisnice sú verejnými listinami,²³ ktorým sa priznáva prezumpcia zákonnosti, správnosti a nemožno ich spochybníť inak ako súdnou cestou.

Notár výkonom svojej činnosti participuje na kvalifikovanom poskytovaní služieb právnej pomoci účastníkom právnych úkonov. Účastníci právnych vzťahov a úkonov vykonaných za ingerencie notára nadobúdajú stabilnejšie právne postavenie, rozsah práv a povinností z týchto právnych vzťahov je spravidla jasný a súladný s hmotným právom. Uvedený stav je jednoznačne želateľný a napĺňanie princípov právneho štátu ho predpokladá. V rozsahu osvedčovania právnych skutočností zakladajúcich subjektívne práva a povinnosti účastníkov právnych vzťahov je úloha notára nezastupiteľná, pričom práve toto osvedčenie je častokrát nevyhnutným predpokladom pre zabezpečenie právnej pozície účastníkov právnych vzťahov.

Notár pri spisovaní notárskej zápisnice o právnom úkone okrem zachytenia prejavu vôle účastníkov, sa aj aktívne podieľa na vzniku samotného právneho úkonu a to náležitou právnou formuláciou vyjadrení účastníkov, poskytovaním právneho poradenstva, poučením o právach a povinnostiach účastníkov úkonu, o následkoch právneho úkonu. Ako kvalifikovaný odborník a štátom určená osoba zodpovedá za správnosť a zákonnosť právneho úkonu účastníkov ním spísaného vo forme notárskej zápisnice. „Fakt, že listina obsahuje vyhlásenia účastníkov právneho úkonu, nevlýva na skutočnosť, že autorom listiny je notár, lebo notár ako účastník v listine síce

²⁰ Nález Ústavného súdu SR z 24. februára 2005 spis. zn. PL. ÚS 1/2004.

²¹ Ustanovenie § 4 ods. 2 Notárskeho poriadku.

²² FARKAŠOVSKÝ, Jozef a kol.: *Notársky poriadok. Komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 139.

²³ Definícia pojmu verejná listina je obsiahnutá v ust. § 134 Občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého listiny vydané súdmi Slovenskej republiky alebo inými štátnymi orgánmi v medziach ich právomoci, ako aj listiny, ktoré sú osobitnými predpismi vyhlásené za verejné, potvrdzujú, že ide o nariadenie alebo vyhlásenie orgánu, ktorý listinu vydal, a ak nie je dokázaný opak, i pravdivosť toho, čo sa v nich osvedčuje alebo potvrdzuje.

nefiguruje, ale jeho činnosť preniká do jej obsahu, čo je charakteristickým znakom latinského notárstva.“²⁴

Významnou oblasťou činnosti notára je aj osvedčovanie právne významných skutočností. „Na žiadosť účastníka notár osvedčuje skutočnosti, ktoré by mohli byť podkladom pre uplatnenie práv, alebo ktorými by mohli byť spôsobené právne následky.“²⁵ Osvedčením, ktoré je individuálnym právnym aktom, notár deklaruje existenciu, či neexistenciu právnych skutočností významných z dôvodu vzniku, trvania, zmeny alebo zániku právnych vzťahov. Na rozdiel od spisovania a vydávania listín o právnych úkonoch, pri osvedčovaní právne významných skutočností notár pôsobí v postavení nezainteresovaného pozorovateľa deja, ktorý sa odohráva v jeho prítomnosti a o priebehu ktorého vyhotovuje notársku listinu. Notár nezisťuje ani neoveruje pravdivosť tvrdení a vyhlásení účastníkov a rovnako nie je povinnosťou notára dohliadať na to, či osvedčovaná skutočnosť alebo vyhlásenie zúčastnenej osoby je v súlade s právnym poriadkom. „Do osvedčovaného deja notár nesmie aktívne vstupovať, pri tejto činnosti nemá postavenie právneho radcu, resp. hodnotiteľa osvedčovaného deja, zároveň nenesie zodpovednosť za to, že osvedčovaný skutkový stav skutočne prebehol v súlade so zákonom. Jeho úlohou je vo forme verejnej listiny zabezpečiť dôkaz o osvedčovanej skutočnosti.“²⁶ Notár sa obmedzí len na podrobné osvedčenie a zaznamenanie všetkého, čo bolo v jeho prítomnosti vyhlásené, alebo čo sa udialo, bez ďalšej intervencie zo strany notára. Notársky poriadok uvádza v ustanovení § 56 ods. 1 demonštratívny výpočet jednotlivých druhov osvedčení a zaraďuje medzi ne najmä osvedčenie: o správnosti odpisu alebo fotokópie listiny, tzv. vidimácia; o pravosti podpisu na listine, tzv. legalizácia; o tom, že bola predložená listina a kedy sa tak stalo; o protestácii zmienek; o priebehu valných zhromaždení a zasadaní právnických osôb; o tom, že je niekto nažive; o vyhlásení o vydržaní; o splnení podmienok ustanovených osobitným predpisom; o iných skutočnostiach a to za podmienky, že by mohli byť podkladom pre uplatnenie práv alebo by mohli spôsobiť právne následky.

2. Notárska zápisnica ako exekučný titul

Notárska zápisnica obsahujúca súhlas povinného ako dlžníka s vykonateľnosťou právneho záväzku v exekučnom konaní bola do slovenského právneho poriadku zavedená už pred prijatím Exekučného poriadku. Záko-

²⁴ CARAMÉS, Eduardo Martínéz-Pineiro: Postavenie notárov v Európe, ich funkcie a úlohy. 1. časť. *Ars Notaria*, 2000, č. 3, s. 8-15.

²⁵ Ustanovenie § 56 ods. Notárskeho poriadku.

²⁶ FARKAŠOVSKÝ, Jozef a kol.: *Notársky poriadok. Komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 20-21.

nom č. 519/1991 Zb., ktorým sa novelizoval Občiansky súdny poriadok, bol s účinnosťou od 1. januára 1992 rozšírený okruh titulov pre výkon rozhodnutia práve o notársku zápisnicu. Širšie uplatnenie v právnej praxi však bolo spojené s prijatím nového Exekučného poriadku a dualizmom výkonu rozhodnutí. Po prijatí Exekučného poriadku, spojeného s hmotnoprávnou úpravou uznania dlhu v predpisoch súkromného práva sa notárska zápisnica stala pomerne frekventovaným exekučným titulom, spočiatku však bolo možné súhlasiť s vykonateľnosťou iba občianskoprávneho záväzku.

2.1. Všeobecné náležitosti notárskej zápisnice

Notárskou činnosťou sa okrem iného rozumie aj spisovanie a vydávanie listín o právnych úkonoch. Listiny vyhotovené notárom pri výkone notárskej činnosti sú notárskymi listinami a majú povahu verejných listín. Notársku listinu a teda aj notársku zápisnicu vyhotovuje notár v súlade s § 41 Notárskeho poriadku výlučne v štátnom jazyku. Význam notárskej zápisnice ako verejnej listiny je zdôraznený nie len po obsahovej stránke ale aj formálnej. Všeobecné obsahové a formálne náležitosti notárskej zápisnice upravuje Notársky poriadok a Kancelársky poriadok pre notárov,²⁷ ktorý stanovuje, že *„prvopisy notárskych listín, ktoré sú verejnými listinami, musia byť vyhotovené na pevnom, čistom, nepoškodenom bielom papieri obvyklého formátu..., musia byť písané čiernym alebo modrým písmom, perom, písacím strojom alebo iným mechanickým prostriedkom..., na pečiatkovanie môže byť použitá len fialová alebo tmavomodrá farba.“*²⁸ Z notárskej zápisnice musí byť zrejme číselné označenie jednotlivých strán a musí byť tiež označená príslušnou spisovou značkou vygenerovanou systémom Notár. Dátum spisovania notárskej zápisnice a iné časové a číselné údaje sa v listine vypisujú slovami, s výnimkou spisovej značky, čísla konania a číselných údajov katastra nehnuteľností. Notárske listiny musia mať náležitú úpravu, musia byť čitateľné, bez chýb a skratiek, ktoré nie sú všeobecne známe, nemožno v nich zatierať alebo prepisovať, medzery v texte musia byť vyčiarknuté.²⁹ Ak sa notárska listina skladá z niekoľkých listov alebo listín, treba všetky strany pevne spojiť tak, že sa zošijú trikolórou obsahujúcou farby štátnej zástavy a voľné konce sa prekryjú nálepkou opatrenou štátnym znakom, prípadne odtlačkom úradnej pečiatky notára. Trikolóra vo farbách štátnej zástavy môže byť nahradená inou, dostatočne pevnou šnúrkou a ná-

²⁷ Výnos Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo 17. decembra 2004 č. 16975/2004-53, v znení výnosu č. 8650/2007-110 a výnosu č. 19607/2011-110, ktorým sa vydáva Kancelársky poriadok pre notárov.

²⁸ Ustanovenie § 11 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo 17. decembra 2004 č. 16975/2004-53, v znení výnosu č. 8650/2007-110 a výnosu č. 19607/2011-110, ktorým sa vydáva Kancelársky poriadok pre notárov.

²⁹ Vypĺňanie medzier v notárskych listinách čiarami bolo zavedené Nariadením Ministerstva spravodlivosti ČSR č. 117/1951 Sb. ktorým sa vykonáva zákon o štátnom notárstve.

lepka môže byť bez štátneho znaku. V takom prípade však musí byť na nálepke vždy odtlačok úradnej pečiatky notára umiestnený z časti na nálepke a z časti na samotnej notárskej listine. Rovnako sa pevne spoja s notárskou zápisnicou aj všetky jej prílohy. Podľa § 44 Notárskeho poriadku sa prvopis³⁰ notárskej zápisnice s originálnymi podpismi účastníkov uchováva u notára³¹ a účastníkom sa vydajú len osvedčené odpisy notárskej zápisnice, ktoré majú platnosť originálu.

Obligatórne obsahové náležitosti notárskej zápisnice vymedzuje § 47 Notárskeho poriadku, podľa ktorého každá notárska zápisnica musí obsahovať:

- a) miesto, deň, mesiac a rok spísania notárskej zápisnice,
- b) meno, priezvisko a sídlo notára,
- c) meno, priezvisko, rodné číslo, dátum narodenia a trvalé bydlisko účastníkov, ich zástupcov, svedkov, dôverníkov a tlmočníkov,
- d) vyhlásenie účastníkov, že sú spôsobilí na právne úkony,
- e) údaj o tom, ako bola preukázaná totožnosť účastníkov a svedkov, najmä druh a číslo platného preukazu totožnosti účastníka,
- f) ak je účastníkom právnická osoba, údaj o tom, ako bola preukázaná jej existencia, a oprávnenie v jej mene konať,
- g) obsah právneho úkonu,
- h) údaj o tom, že zápisnica bola po prečítaní účastníkmi schválená,
- i) podpisy účastníkov alebo ich zástupcov, a ak boli prizvaní, tiež svedkov, dôverníkov a tlmočníkov; ak podpisuje notársku zápisnicu za právnickú osobu ako účastníka fyzická osoba oprávnená v jej mene konať, pripojí iba svoj podpis,
- j) odtlačok úradnej pečiatky notára a jeho podpis.

Na základe rozlíšenia charakteru notárskej zápisnice o právnom úkone a notárskej zápisnice osvedčujúcej právne významnú skutočnosť je nepochybne zrejmé, že notárska zápisnica ako exekučný titul má charakter notárskej zápisnice o právnom úkone podľa druhého oddielu štvrtej časti Notárskeho poriadku. V záujme formálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice ako exekučného titulu táto musí obsahovať vyššie uvedené všeobecné formálne a obsahové obligatórne náležitosti.

2.2. Osobitné náležitosti notárskej zápisnice ako exekučného titulu

Podľa ustanovenia § 41 ods. 2 písm. c) zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) v znení neskorších predpisov je notárska zápisnica plnohodnotným exekučným titu-

³⁰ Podľa § 13 Kancelárskeho poriadku pre notárov je prvopisom i listina vyhotovená formou tlače, prípadne elektrografický snímok, ak sú podpisy a odtlačky pečiatok na týchto listinách v origináloch.

³¹ Notár je oprávnený vydať prvopis notárskej zápisnice len za podmienok upravených v § 45 Notárskeho poriadku.

lom za predpokladu splnenia zákonom ustanovených náležitostí. „*Súdna exekúcia môže byť nariadená len na základe titulu, ktorý je vykonateľný po stránke formálnej a materiálnej. Ak bude exekúcia podľa titulu, ktorý tieto požiadavky nespĺňa, aj napriek tomu nesprávne nariadená, musí byť v každom štádiu konania i bez návrhu zastavená.*“³² „*Všeobecný súd je povinný v priebehu celého exekučného konania ex officio skúmať, či sú splnené všetky predpoklady na vedenie takéhoto konania.*“³³ S ohľadom na vykonateľnosť notárskej zápisnice vyvstáva otázka, či je exekučný súd oprávnený posudzovať hmotnoprávnu platnosť tohto právneho úkonu ako predbežnú otázku. Ako už bolo zmienené, notárska zápisnica je verejnou listinou a teda potvrdzuje pravdivosť údajov v nej obsiahnutých za predpokladu, že sa nepreukáže opak. Preto exekučný súd nie je oprávnený skúmať správnosť skutočností uvedených v notárskej zápisnici. Uvedené tvrdenie má oporu aj v judikatúre Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, podľa ktorého „*je pravdou, že exekučný súd pri posudzovaní vykonateľnosti zápisnice posudzuje iba to, či sú dané formálne a materiálne predpoklady vykonateľnosti, a to bez zreteľa na hmotnoprávny základ. Aj pri posudzovaní notárskej zápisnice sa preto uplatňuje tzv. prezumpcia správnosti. Notárska zápisnica je spôsobilým exekučným titulom vtedy, ak mimo formálnych podmienok vykonateľnosti spĺňa podmienky materiálnej vykonateľnosti.*“³⁴ Rovnaké stanovisko zastáva aj Ústavný súd Slovenskej republiky, podľa ktorého „*súčasne platí, že exekučný súd nie je oprávnený preskúmať vecnú správnosť exekučného titulu, teda zaoberať sa správnosťou skutkových a právnych záverov orgánu, ktorý exekučný titul vydal.*“³⁵ „*Pokiaľ však z obsahu právneho úkonu uvedeného v notárskej zápisnici je zrejmé, že tento právny úkon je podľa hmotného práva úkonom absolútne neplatným, na túto jeho vadu musí súd prihliadnuť a exekučné konanie zastaviť (napr. úkon urobila právnická osoba, ktorá nemala právnu subjektivitu).*“³⁶

Podľa § 41 ods. 2 Exekučného poriadku³⁷ možno exekúciu vykonať aj na podklade notárskych zápisníc, ktoré obsahujú právny záväzok a v ktorých je

³² Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. januára 1997 spis. zn. 3Cdo/164/1996.

³³ Uznesenie Ústavného súdu SR z 12. mája 2011 spis. zn. IV. ÚS 181/2011.

³⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 25. novembra 2010 spis. zn. 3Cdo/63/2009.

³⁵ Uznesenie Ústavného súdu SR z 3. mája 2011 spis. zn. III. ÚS 41/2011.

³⁶ KRAJČO, Jaroslav, BAJCURA, Andrej: *O súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti. Exekučný poriadok. Komentár, dôvodová správa, judikatúra, súvisiace predpisy.* Bratislava: Elita, 1995, s. 83.

³⁷ Podľa Exekučného poriadku je exekučným titulom, okrem notárskej zápisnice, aj vykonateľné súdne rozhodnutie, ak priznáva právo, zaväzuje k povinnosti alebo postihuje majetok; pričom exekúciu možno vykonať aj na podklade rozhodnutí orgánov Európskej únie; rozhodnutí osvedčených ako európsky exekučný titul; vykonateľných rozhodnutí rozhodcovských súdov a rozhodcovských komisií a zmierov nimi schválených; osvedčení o dedičstve, vykonateľných rozhodnutí bývalých štátnych notárstiev a dohôd nimi schválených; vykonateľných rozhodnutí orgánov verejnej správy a územnej samosprávy vrátane blokov na pokutu nezaplatenú na mieste; platobných výmerov, výkazov nedoplatkov vo veciach daní a poplatkov, ako aj zmierov schválených týmito orgánmi; vykonateľných rozhodnutí a výkazov nedoplatkov vo veciach sociálneho zabezpečenia, sociálneho poistenia, starob-

vyznačená oprávnená osoba a povinná osoba, právny dôvod, predmet a čas plnenia, ak povinná osoba v notárskej zápisnici s jej vykonateľnosťou súhlasila.

Teória občianskeho práva hmotného rozlišuje pojem záväzok v dvoch rovinách, v širšom zmysle chápe záväzok ako záväzkovoprávny vzťah teda druh občianskoprávneho vzťahu a v užšom zmysle poníma záväzok ako povinnosť z tohto záväzkovoprávneho vzťahu. „*Pojmy záväzok v užšom zmysle a povinnosť však nie sú synonymá. Hoci medzi nimi existuje logický vzťah, pojem záväzok je širší a je v ňom obsiahnutý pojem povinnosť.*“³⁸ Právny dôvod vzniku záväzku musí byť výslovne v notárskej zápisnici vymedzený a môže ním byť akákoľvek právna skutočnosť spôsobujúca vznik záväzkovoprávneho vzťahu. Záväzok môže vzniknúť z právneho úkonu, najčastejšie zo zmluvy, napr. zmluvy o pôžičke, úverovej zmluvy a pod., ale aj z protiprávneho úkonu, v dôsledku ktorého bola napríklad spôsobená škoda alebo došlo k bezdôvodnému obohateniu. Zákon nevyklučuje možnosť spísania právneho záväzku a následného súhlasu povinnej osoby s vykonateľnosťou a exekúciou v rámci jednej notárskej zápisnice. Z praktického hľadiska to považujeme skôr za výhodu. U notárov je bežnou praxou spisovanie notárskych zápisníc, ktoré v prvej časti obsahujú zmluvu o pôžičke a v ďalšej samotný súhlas povinnej osoby s jej vykonateľnosťou spolu s ďalšími náležitostiami ustanovenými Exekučným poriadkom. Pokiaľ právny dôvod nie je výslovne obsiahnutý v notárskej zápisnici, právny poriadok požaduje jeho označenie v notárskej zápisnici. Spravidla bude postačujúce jeho označenie napríklad názvom a dňom jeho uzatvorenia. V záujme právnej istoty a predchádzania sporom s ohľadom na praktické skúsenosti autorov článku možno len odporučiť, aby právny dôvod, ktorým je napríklad úverová zmluva spolu so všeobecnými obchodnými podmienkami, bola pripojená k notárskej zápisnici spôsobom upraveným v § 44 ods. 3 Notárskeho poriadku.

Ďalšou obligatórnou obsahovou náležitosťou notárskej zápisnice ako exekučného titulu je správne označenie oprávnenej a povinnej osoby a to spôsobom vylučujúcim akúkoľvek pochybnosť o tom, kto sú tieto subjekty.³⁹ „*Materiálnym predpokladom vykonateľnosti exekučného titulu je okrem iného aj to, či účastníci označení v rozhodnutí skutočne existujú (respektíve, či skutočne existovali v čase vydania rozhodnutia), a teda či nejde o rozhodnutie voči „non subjektu“.* Ďalej je materiálnym predpokladom

ného dôchodkového sporenia, a vo veciach verejného zdravotného poistenia; iných vykonateľných rozhodnutí a schválených zmierov, ktorých výkon pripúšťa zákon; dokladov vydaných podľa právneho predpisu platného v inom členskom štáte Európskej únie, ak ide o vymáhanie pohľadávky podľa osobitného predpisu.

³⁸ LAZAR, Ján a kol.: *Občianske právo hmotné. Záväzkové právo, právo duševného vlastníctva*. 3. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2006. s. 7.

³⁹ Ustanovenie § 47 písm. c) a f) Notárskeho poriadku.

vykonateľnosti exekučného titulu aj to, či sú účastníci konania dostatočne individualizovaní, teda či nemožno mať neodstrániteľnú pochybnosť, o koho ide.“⁴⁰ Pri označení fyzických osôb tieto musia byť identifikované menom a priezviskom, dátumom narodenia, rodným číslom za predpokladu, že im bolo pridelené a miestom trvalého pobytu. V prípade právnických osôb, či už obchodných spoločností, fyzických osôb – podnikateľov alebo rôznych združení, tieto musia byť určené obchodným menom, sídlom, prideleným identifikačným číslom a taktiež musí byť označený príslušný register, v ktorom sú dané právnické osoby zapísané, resp. pokiaľ ide o právnickú osobu zriadenú zákonom, je vhodné uviesť aj odkaz na príslušnú právnu normu. Diskutovaným problémom je spísanie notárskej zápisnice so splnomocnencom povinnej osoby. Zastávame názor, že notársku zápisnicu je možné spísať so splnomocnencom povinného a pre tento účel je potrebné udeliť osobitné plnomocnenstvo, v ktorom povinná osoba ako splnomocniteľ výslovne udelí oprávnenie splnomocnencovi na spísanie notárskej zápisnice ako exekučného titulu a na udelenie súhlasu s vykonateľnosťou takejto notárskej zápisnice. Podpis splnomocniteľa by mal byť úradne osvedčený.

Relevantnou náležitosťou notárskej zápisnice ako exekučného titulu je tiež vymedzenie predmetu plnenia a určenie času plnenie. „Predmetom plnenia môže byť všetko, čo môže byť nepriamym predmetom záväzkovo-právneho vzťahu, t.j. hmotná vec, právo, majetkovo vyjadriteľná činnosť; spravidla pôjde o peňažné záväzky, zastupiteľné veci, výkon záložných práv a podobne.“⁴¹ Predmet a čas plnenia musia byť určité, resp. aspoň určiteľné. Príkladom môže byť splatnosť vyjadrená konkrétnym dátumom alebo určitou lehotou, povinná osoba tak môže byť zaviazaná vrátiť veriteľovi poskytnutú pôžičku v konkrétny deň alebo do niekoľkých mesiacov odo dňa jej poskytnutia. Na tomto mieste taktiež vyvstáva otázka, či možno v notárskej zápisnici vyjadriť súhlas s jej vykonateľnosťou v prípade, ak v deň jej spisovania záväzok povinnej osoby nie je ešte splatný. Exekučný poriadok nevyžaduje ako predpoklad materiálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice to, aby záväzok už bol splatný v čase jej spísania a preto povinná osoba môže v notárskej zápisnici udeliť súhlas s jej vykonateľnosťou aj v prípade existencie záväzku splatného v budúcnosti. Podstatná v čase udelenia tohto súhlasu je samotná existencia záväzku povinnej osoby voči oprávnenému.

Najdôležitejšou náležitosťou notárskej zápisnice je samotný súhlas povinného s jej vykonateľnosťou, nakoľko až tento prejav vôle povinného robí v zmysle ustanovenia § 41 ods. 2 písm. c) Exekučného poriadku z notárskej zápisnice verejnú listinu, spôsobilú na výkon povinnosti v nej obsiahnutej. Povinný musí vyjadriť súhlas s vykonateľnosťou notárskej zápisnice ako

⁴⁰ Uznesenie Ústavného súdu SR z 3. mája 2011 spis. zn. III. ÚS 41/2011.

⁴¹ MAZÁK, Ján: Notárska zápisnica v exekučnom konaní (niektoré vybrané problémy). *Ad Notam*, 1999, č. 3, s. 57.

celku, s celým jej obsahom a nie len čiastočne. Výslovný súhlas povinnej osoby s vykonateľnosťou a exekúciou je jednostranný a neodvolateľný právny úkon povinného. „*Je povinnosťou a zodpovednosťou notára spisujúceho notársku zápisnicu, aby tento súhlas sformuloval tak, aby v budúcnosti nevzbudzoval žiadne pochybnosti, že bol nepochybne daný.*“⁴² Súhlas povinného však nemožno posudzovať ako hmotnoprávny úkon, vylučuje to totiž jeho účel a cieľ. Súhlas s vykonateľnosťou nemá za následok vznik, zmenu alebo zánik práv alebo povinností účastníkov konania, je len jednou z obligatórnych náležitostí ustanovených Exekučným poriadkom k tomu, aby notárska zápisnica mohla byť exekučným titulom. Prejav vôle povinného s vykonateľnosťou notárskej zápisnice dovŕšuje vznik exekučného titulu a jedine v dôsledku tohto právneho úkonu sa stáva notárska zápisnica platným exekučným titulom. „*Preto je problematické a zjavne nemožné podrad'ovať tento procesnoprávny úkon povinného (dlžníka) pod ustanovenia § 37, 39 OZ, prípadne pod iné ustanovenie občianskeho zákonníka..., pretože prípadné subsumovanie tohto prejavu vôle pod hmotnoprávne ustanovenia občianskeho zákonníka by znamenalo súčasne aj možnosť domáhať sa vadnosti takého právneho úkonu, predovšetkým jeho absolútnej alebo relatívnej neplatnosti. A to by nezodpovedalo povahe notárskej zápisnice ako exekučného titulu, ktorý má oporu len v exekučnom (procesnom) práve.*“⁴³ Vyhlásenie povinnej osoby o súhlase s vykonateľnosťou notárskej zápisnice sa vo svojej podstate rovná doložke vykonateľnosti, vyznačovanej na súdnych rozhodnutiach a preto zákon nevyžaduje žiadne ďalšie potvrdenie o vykonateľnosti notárskej zápisnice, ktoré by bol notár povinný na notárskej zápisnici vyznačiť. Vykonateľnosť notárskej zápisnice je daná uplynutím času na dobrovoľné plnenie záväzku v nej obsiahnutého, resp. dňom, po ktorom povinný súhlasil s vykonaním exekúcie.

2.3. Problémy spojené s aplikačnou praxou

Notárska zápisnica predstavuje etablovaný exekučný titul, v porovnaní s rozhodcovskými rozsudkami napríklad v spotrebiteľských veciach ich aplikačná prax vyvoláva citeľne menej problémov. Rozlišovacím znakom notárskych zápisníc ako exekučných titulov je vo svojej podstate ich formálnosť, aj keď náležitosťou notárskej zápisnice je vyjadrenie právneho dôvodu vzniku záväzku a jeho bližšie označenie, právny záväzok však spravidla nie je predmetom hmotnoprávneho ani kauzálneho preskúmania.

Domnievame sa, že z hľadiska formálneho poňatia notárskej zápisnice a jej obsahových náležitostí je tento exekučný titul bezrozporný a neprináša

⁴² KOVÁCS, Karol: Notárska zápisnica ako exekučný titul. *Ars Notaria*, 1999, č. 1, s. 18-23.

⁴³ MAZÁK, Ján: Notárska zápisnica v exekučnom konaní (niektoré vybrané problémy). *Ad Notam*, 1999, č. 3, s. 57.

výraznejšie problémy v aplikačnej praxi, nakoľko formálne náležitosti notárskej zápisnice sú jasne precizované v exekučnom poriadku a notárskom poriadku. V tomto smere sa súčasná právna úprava osvedčila ako dostatočná a vyvážená.

Pozornosť si však zaslúžia aplikačné problémy spojené s materiálnym preskúmaním právneho záväzku, právneho postavenia účastníkov, resp. vybraných okolností vzniku notárskej zápisnice, ktorým sa venovali exekučné sudy pri svojej rozhodovacej činnosti, a ktoré dotvárali inak pomerne stručnú právnu úpravu uznania dlhu, resp. iných právnych inštitútov súvisiacich s tzv. materiálnou vykonateľnosťou notárskej zápisnice.

Z hľadiska potrieb praktického života a kauzy tohto úkonu sa jedná fakticky o ďalší prostriedok zabezpečenia pohľadávky, ktoré môže dlžník poskytnúť veriteľovi. Samotná notárska zápisnica však nie je zabezpečovacím inštitútom v súkromnom práve, tým je uznanie dlhu, ktoré býva v notárskej zápisnici obsiahnuté, ale jedná sa o samostatný a oddeliteľný inštitút. Je nepochybné, že možnosť vynechať celé nachádzacie konanie, teda sporové konanie výsledkom ktorého je judikovanie pohľadávky súdom a priamo pri uspokojení splatnej pohľadávky pristúpiť k jej nútenému výkonu na všetok majetok dlžníka v exekúcii, poskytuje veriteľovi mimoriadne efektívny nástroj na zabezpečenie uspokojenia pohľadávky aj vo vzťahu k prípadným ostatným veriteľom. Pokiaľ je vyhlásenie dlžníka o súhlase s vykonateľnosťou v notárskej zápisnici obsiahnutého právneho záväzku spojené s jednou z prípustných foriem uznania dlhu (záväzku), poskytuje sa tým oprávnenej osobe, veriteľovi, aj dôkazná výhoda straty dôkazného bremena preukázania existencie nároku v prípadnom nachádzacom konaní (resp. jeho špecifických formách, napr. v konkurznom konaní).

Osobitosťou notárskej zápisnice ako exekučného titulu je najmä skutočnosť, že súhlas s jej vykonateľnosťou je založený na autonómnom rozhodnutí povinnej osoby, nezávislom od orgánom aplikácie práva, pričom rozsah a dôvody vymáhanej povinnosti sú založené rovnako na označení záväzku vykonanom povinnou osobou v notárskej zápisnici.

Vymáhanú povinnosť tak normuje sám povinný a konkrétna individuálna povinnosť nie je výsledkom autoritatívneho rozhodnutia oprávneného orgánu, ale závisí iba od vôle povinného. Dovoľenosť plnenia, jej rozsah a všeobecne súladnosť s hmotným právom tak nie je skúmaná orgánom aplikácie práva, ktorý vždy pri ustálení konkrétneho okruhu práv a povinností skúma ich súladnosť s hmotným právom. Exekučným súdom všeobecne neprináleží preskúmať tie exekučné tituly, ktoré nevychádzajú z aplikačnej činnosti orgánov verejnej moci. Exekučné tituly so súkromnoprávnou povahou (napríklad rozhodcovský rozsudok, notárska zápisnica, konečný zoznam pohľadávok), ktorým je atribút vykonateľnosti štátnou mocou iba prepožičaný, resp. uznaný, však môžu byť podrobené preskúmvacej

činnosti z nevyhnutnom rozsahu, najmä so zameraním sa na posudzovanie materiálnej vykonateľnosti týchto exekučných titulov. Analogicky poukazujeme na rozhodnutie Krajského súdu v Prešove, v rámci ktorého tento ohľadom skúmania materiálnej vykonateľnosti rozhodcovského rozsudku, teda exekučného titulu, ktorý nevznikol ako výsledok autoritatívneho rozhodovania orgánu verejnej moci, obdobne ako notárska zápisnica, judikoval, že „skúmanie účinkov materiálnej vykonateľnosti je exekučný súd oprávnený vykonávať tak, ako keby tu žiadny rozhodcovský rozsudok nebol, teda ako by to mohol urobiť súd, keby sám rozhodoval o týchto otázkach. Môže preto samostatne posúdiť, ..., obsah povinnosti uloženej rozhodcovským rozsudkom z hľadiska jej objektívnej možnosti, či nejde o plnenie právom nedovolené alebo priečiace sa dobrým mravom.“⁴⁴ Uvedené znamená, že aj notárska zápisnica môže byť podrobená vecnému skúmaniu materiálnej vykonateľnosti zo strany exekučného súdu.

Exekučné súdy sú tak povinné a oprávnené vyššie uvedené predpoklady materiálnej vykonateľnosti exekučnej zápisnice skúmať. Judikatúrnou činnosťou súdov⁴⁵ sa tak precizuje a upravuje právna prax pri aplikácii notárskej zápisnice, najmä s cieľom odstrániť najzjavnejšie rozpory zabezpečovaných plnení s hmotným právom, ako aj osobitne zabezpečiť ochranu spotrebiteľa.

Exekučné súdy sa spravidla pri vydaní poverenia na vykonanie exekúcie, či na námietku povinného vznesenú v jednotlivých inštitútoch jeho obrany v exekučnom konaní, zaoberajú posúdením materiálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice ako exekučného titulu (§ 44 ods. 2 Exekučného poriadku). Vykonateľnosť exekučného titulu skúma aj orgán, ktorý daný exekučný titul vydal a spravidla ho opatrí aj doložkou vykonateľnosti. Exekučný súd vždy skúma doložku vykonateľnosti u exekučných titulov, ktorá je dôsledkom materiálnej vykonateľnosti exekučného titulu, avšak exekučný súd vychádza pri tejto činnosti zo zásady prezumpcie správnosti právno-aplikačného aktu, ktorá sa vzťahuje aj na úkon vyznačenia doložky vykonateľnosti ako autoritatívne osvedčenie právnej vlastnosti exekučného titulu. Neznamená to však, že exekučný súd je bezvýhradne viazaný osvedčením o vykonateľnosti obsiahnutým v doložke vykonateľnosti, naopak, je povinný vždy skúmať správnosť jej vyznačenia a v prípade pochybností tieto vlastným šetrením odstrániť.

⁴⁴ Uznesenie Krajského súdu v Prešove spis. zn. 3CoE/29/2010.

⁴⁵ Napríklad nálež Ústavného súdu SR z 13. júla 2000 spis. zn. I. ÚS 5/2000, uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 29. septembra 2005 spis. zn. 4Cdo/51/2004, uznesenie Krajského súdu v Prešove, spis. zn. 3CoE/29/2010, rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. januára 1997 spis. zn. 3Cdo/164/1996, uznesenie Najvyššieho súdu SR z 25. novembra 2010 spis. zn. 3Cdo/63/2009, uznesenie Ústavného súdu SR z 3. mája 2011 spis. zn. III. ÚS 41/2011, uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici z 31. augusta 2010 spis. zn. 15CoE/147/2010, uznesenie Okresného súdu Čadca zo dňa 27. júla 2011 spis. zn. 13Er/825/2006, uznesenie Krajského súdu v Prešove zo dňa 15. marca 2011 spis. zn. 6CoE/9/2010.

Notárska zápisnica nie je a ani nemôže opatrená doložkou vykonateľnosti, nakoľko nie je aktom autoritatívneho rozhodovania orgánov aplikácie práva. Vykonateľnosť ako právna vlastnosť aktu, ktorý je podkladom pre výkon rozhodnutia, sa vzťahuje na väčšiu množinu aktov ako iba na rozhodnutia vychádzajúce zo štátno-mocenského donútenia.⁴⁶ Vykonateľnosť ako vlastnosť exekučného titulu je zároveň aj procesným predpokladom pre nariadenie a vedenie výkonu rozhodnutia, či už formou súdneho výkonu rozhodnutia, resp. v exekúcii. Spolu s konečným zoznamom pohľadávok v zmysle ustanovenia § 105 zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov je notárska zápisnica právnym aktom s povahou exekučného titulu, ktorý vzniká bez právno-aplikačnej ingerencie tretieho orgánu odlišného od účastníkov. Konkrétne pri notárskej zápisnici so súhlasom povinného s jej vykonateľnosťou je to práve vôľa povinnej osoby vyjadrená v súhlase, ktorá vecne zakladá oprávnenie oprávneného domáhať sa uspokojenia svojho záväzku v exekučnom konaní. Pôsobnosť orgánov výkonu práva je tak založená výlučne na súhlase povinnej osoby, pričom konanie ostáva v dispozícii osoby oprávnenej.

Vykonateľnosť vo vyššie uvedenom zmysle tak osvedčuje priamo notár v notárskej zápisnici.

Materiálna vykonateľnosť notárskej zápisnice je tak viazaná výlučne na splnenie predpokladov jej bezvadnosti, pričom táto nastáva priamo jej spísaním, pokiaľ je do nej pojaté vyhlásenie povinnej osoby o súhlase s vykonateľnosťou a splatnosť právneho záväzku už nastala. Materiálna vykonateľnosť je ďalej samozrejme viazaná na existenciu právneho záväzku, a to v rozsahu, v akom je opísaný v notárskej zápisnici.

Skúmanie materiálnych predpokladov vykonateľnosti exekučného titulu je pri notárskej zápisnici špecifické oproti ostatným exekučným titulom. Kým pri rozhodnutiach iných orgánov (orgánov verejného práva) exekučný súd vychádza zo zásady prezumpcie ich správnosti, notársku zápisnicu skúma celkovo z hľadiska označenia oprávneného a povinného, jasnosti a zrozumiteľnosti obsahu práv a povinností, lehoty na plnenie a dovolenosti plnenia. Exekučný súd spravidla na námietku povinného v odôvodnených prípadoch preskúma aj spôsobilosť povinného na udelenie súhlasu s vykonateľnosťou notárskej zápisnice. I keď sa jedná o svojou povahou o procesný úkon, exekučný súd vyhodnocuje spôsobilosť povinného právne konať.

Vyhlásenie povinnej osoby o súhlase s vymáhateľnosťou jej záväzku v exekučnom konaní obsiahnuté spolu s popisom predmetného záväzku v notárskej zápisnici nie je z právno-teoretického hmotnoprávny úkon, avšak predstavuje vo svojej podstate procesný predpoklad pre spôsobilosť notárskej zápisnice byť exekučným titulom.

⁴⁶ DVOŘÁK, Bohumil: *Právní moc civilních soudních rozhodnutí. Procesní studie*. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 75.

Z aplikačnej praxe exekučných súdov možno poukázať na viaceré rozhodnutia, ktorými súdy reagovali na pomerne stručnú právnu úpravu notárskej zápisnice ako exekučného titulu a s ňou súvisiacimi právnymi inštitútmi.

Krajský súd v Banskej Bystrici ohľadom materiálnych predpokladov vykonateľnosti rozhodnutia, konkrétne možnosti udelenia súhlasu s vykonateľnosťou po dojednaní kontraktu, avšak pred jeho reálnym plnením, judikoval, že: „*notárska zápisnica o uznaní dlhu a súhlase povinnej osoby s vykonateľnosťou notárskej zápisnice, ktorá bola spísaná v rovnaký deň ako bola uzavretá zmluva o pôžičke alebo zmluva o úvere, nie je materiálne vykonateľným exekučným titulom z dôvodu, že v čase uznania dlhu a vyhlásenia povinnej osoby o súhlase s vykonateľnosťou notárskej zápisnice ešte žiadny dlh neexistoval a uznať možno len dlh, ktorý už vznikol a nie ktorý snád' v budúcnosti vznikne. Ak súdny exekútor žiada o udelenie poverenia na vykonanie exekúcie na základe notárskej zápisnice vyhotovenej v deň uzavretia zmluvy o pôžičke alebo zmluvy o úvere, musí byť žiadosť súdneho exekútora zamietnutá. Ak na základe takéhoto exekučného titulu bola exekúcia nesprávne nariadená, musí byť v ktoromkoľvek štádiu exekučného konania aj bez návrhu účastníkov zastavená.*“⁴⁷

Domnievame sa, že je potrebné bližšie analyzovať dôvody a dôsledky tohto právneho názoru. V predmetnom rozhodnutí exekučný súd v zásade vychádzal z právnej dogmatiky ohľadom zásady akcesority a subsidiarity uznania dlhu ako zabezpečovacieho inštitútu. Súd určil, že uznanie dlhu pred tým, ako samotný dlh (záväzok) vznikol, nemá právny základ, a teda notárska zápisnica, ktorá okrem udelenia súhlasu s vykonateľnosťou v nej obsiahnutého záväzku zahŕňa aj jeho uznanie, nie je materiálne vykonateľná. Na podklade takto ustálených záverov exekučný súd exekúciu zastavil.

S prezentovaným právnym názorom súdu možno polemizovať, avšak nemožno súhlasiť s jeho relevantnosťou pre zastavenie exekúcie. Súd neodlíšil pri posúdení predpokladov materiálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice rozdiel medzi uznaním dlhu a udelením súhlasu s vykonateľnosťou. Uznanie dlhu nie je predpokladom pre vykonateľnosť záväzku v exekučnom konaní, tým je najmä udelenie súhlasu s vykonateľnosťou. Súd nijako neodôvodnil svoj názor, že uznanie dlhu pred jeho vznikom zakladá materiálne nevykonateľnosť notárskej zápisnice. Uznanie dlhu a udelenie súhlasu s vykonateľnosťou sú dva samostatné a odlišné, navzájom nezávislé právne inštitúty, i keby boli inkorporované v jednej notárskej zápisnici. Predpokladom vykonateľnosti je udelenie súhlasu s vykonateľnosťou a splatnosť (existencia) záväzku pri započatí a kedykoľvek v priebehu exekučného konania.

⁴⁷ Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici z 31. augusta 2010 spis. zn. 15CoE/147/2010.

Vyslovujeme opozitný právny názor, že súhlas s vykonateľnosťou záväzku môže byť daný i pred jeho vznikom, pokiaľ je záväzok dostatočne určiteľný a definovaný. Nespochybnujeme právnu teóriu⁴⁸ a ustálenú aplikačnú prax zásad subsidiarity a akcesority zabezpečovacích prostriedkov, a teda aj uznania dlhu, s hlavným, zabezpečovaným záväzkom, domnievame sa však, že tieto priamo s materiálnou vykonateľnosťou notárskej zápisnice nesúvisia. V prípade udelenia súhlasu s vykonateľnosťou pred vznikom samotného záväzku je potom potrebné z hľadiska materiálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice skúmať aj vznik záväzku, spravidla preukázaním poskytnutia plnenia. Napokon, skúmanie rozsahu uspokojenia, resp. vzniku vymáhanej povinnosti, nie je v aplikačnej praxi exekučných súdov ničím ojedinelým.⁴⁹

Uvedený názor opierame o analogický výklad možnosti zriadenia záložného práva ako zabezpečenia k budúcemu záväzku (§ 151c ods. 2 Občianskeho zákonníka).⁵⁰ I keď je nesporné, že udelenie súhlasu s vykonateľnosťou notárskej zápisnice nie je hmotnoprávny úkon, vo svojej podstate sa z hľadiska praktický potrieb účastníkov súkromno-právnych vzťahov jedná o frekventovaný a účinný prostriedok zabezpečenia uspokojenia pohľadávky. Spravidla sa jedná o vykonateľnosť záväzkov zo zmlúv o pôžičke, resp. úveru a pod., kedy právna dogmatika i právna prax zotráva na bezvýhradnej aplikácii zásady akcesority a subsidiarity zabezpečenia. Dôsledkom takéhoto postupu tak môže byť spravidla prekvapivé rozhodnutie zásadne negatívne zasahujúce do právneho postavenia veriteľa. Súd tým, že vyhlási exekúciu za neprípustnú z dôvodu, že uznanie dlhu obsiahnuté v notárskej zápisnici bolo vykonané pred poskytnutím sumy pôžičky, a teda táto je materiálne nevykonateľná, zasiahne do legitímneho očakávania veriteľa na uspokojenie svojej pohľadávky výkonom notárskej zápisnice. Pritom však suma peňažných prostriedkov poskytnutá bola, čo je pri reálnom kontrakte titulom pre jeho vznik, avšak až následne alebo vzápätí po spísaní notárskej zápisnice. Súd tak vstupuje do právnych vzťahov ich účastníkov, ktorí súhlasne uzavreli kontrakt, napr. zmluvu o pôžičke, vymenili si plnenia a za účelom jej zabezpečenia dlžník súhlasil s jej vykonateľnosťou a veriteľ toto vyhlásenie prijal. Súd však v zásade v rozpore s vtedajším úmyslom účastníkov takýto postup vyhlási za rozporný s prá-

⁴⁸ LAZAR, Ján a kol.: *Občianske právo hmotné. 2 diel.* Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 67 a nasl.; SVOBODA, Jaromír a kol.: *Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy.* 5. vyd. Bratislava: Eurounion, 2004, s. 496; JAKUBOVIČ, Daniel: *Zmluvná disciplína a zabezpečovacie právne inštitúty v obchodnom práve s relevantnou judikatúrou.* Bratislava: Ing. Miroslav Mračko Epos, 2005, s 281 a nasl.

⁴⁹ Napríklad uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 30. júla 2002 spis. zn. 4Cdo/83/2002: „*Dôkaz o zániku dlhu podľa príslušných hmotno-právnych ustanovení (§ 559 ž § 587 Občianskeho zákonníka) zaťažuje v konaní o výkon rozhodnutia povinného.*“

⁵⁰ Záložným právom možno zabezpečiť aj pohľadávku, ktorá vznikne v budúcnosti alebo ktorej vznik závisí od splnenia podmienky.

vom. Je nanajvyš očkávateľné, že veriteľ by v s ohľadom na vzniknutú situáciu inak vyhodnotil možnosti svojho postupu, resp. by požadoval iné formy zabezpečenia. Poukazujeme ďalej na to, že súd opiera svoj názor o postoje právnej teórie,⁵¹ ktoré sú síce akceptované, ale nemali by byť prijímané bezvýhradne, resp. bez zohľadnenia okolností konkrétneho prípadu. Dôsledky daného rozhodnutia jednoznačne svedčia na prospech povinného a oprávnený sa tak dostáva do situácie, kedy síce jeho pohľadávka existuje a povinný má povinnosť ju zaplatiť, nesvedčí mu však žiaden zabezpečovací prostriedok, i keď sa účastníci na praktickom zabezpečení v čase formácie kontraktu zhodli.

S právnym názorom, že udelením súhlasu s vykonateľnosťou sa povinná osoba vzdáva svojho práva, ktoré ešte len vznikne, nesúhlasíme. Analogicky by potom nebolo možné zriadiť záložné právo na zabezpečenie budúceho záväzku, čo však právom prípustné je (ustanovenie § 151c ods. 2 Občianskeho zákonníka). Oprávnený môže kedykoľvek v priebehu exekučného konania namietat skutočnosť, že záväzok nevznikol, resp. že už bol uspokojený, tak ako sa to obvykle deje aj pri iných exekučných tituloch. Navyiac, súhlas s vykonateľnosťou notárskej zápisnice nie je taký úkon, ktorým by sa povinný vzdával svojho práva, ktoré vznikne v budúcnosti. Pokiaľ by záväzok nevznikol, prípadná exekúcia neoprávnene vedená na podklade takejto zápisnice by bola zastavená so všetkými zodpovednostným dôsledkami na strane oprávneného, najmä s povinnosťou nahradiť úspešnému oprávnenému trovy konania ako aj nahradiť prípadne vzniknutú škodu spôsobenú neoprávnene vedenou exekúciou.

Domnievame sa ďalej, že analyzované rozhodnutie súdu nezohľadňuje obvyklú prax účastníkov súkromnoprávných vzťahov, kedy nie je takýto postup neobvyklý. Exekučný súd sa dostáva do pozície starostlivostného orgánu, ktorý chráni účastníkov právneho úkonu pred ich vlastným konaním, pričom dôsledky postupu súdu negatívne a disproporcionálne znáša iba veriteľ, teda iba jedna strana právneho vzťahu. Právno-aplikačná prax a vôbec celý systém práva by mal čo najviac zodpovedať potrebám praktického života regulovaných subjektov, nemal by mať ambíciu túto prax dotvárať bez odôvodniteľného zámeru a legitímneho účelu, pokiaľ sa samozrejme nejedná o nedovolenú, či inak protiprávnu činnosť.

Uvedomujeme si, že rozoberané rozhodnutie exekučného súdu bolo vykonané v exekučnom konaní, kde na strane povinného vystupoval spotrebiteľ, avšak koncepcia presadzovaná súdom sa prejavuje v celej oblasti súkromnoprávných záväzkov. Napokon, aj spotrebiteľ môže kedykoľvek namietat rozsah vzniku vymáhanej povinnosti, pričom ak mu bola neoprávnene vedená exekučného konania spôsobená škoda, môže sa jej náhrady

⁵¹ Poznámka č. 48.

domáhať od oprávneného. Pokiaľ bolo v prejednávacom prípade predmetom exekúcie aj príslušenstvo, ktoré nemožno považovať za súladné s dobrými mravmi, resp. dojednané na základe neprípustných podmienok v spotrebiteľských zmluvách, v spornom rozsahu mala a mohla byť exekúcia zastavená, nie však v celom rozsahu, teda aj v rozsahu skutočne poskytnutej pôžičky bez príslušenstva.

Nie je možné ignorovať skutočnosť, že dôsledná aplikácia prezentovaného právneho názoru exekučných súdov vedie v konečnom dôsledku len k simulácii a disimulácii právnych úkonov, kedy veriteľ tak či onak neposkytne plnenie z prípadnej pôžičky, resp. úveru ako konsenzuálneho kontraktu skôr, ako mu nie je poskytnuté primerané protiplnenie. Snaha sklbiť tento podľa nás oprávnený záujem veriteľa s požiadavkami aplikačnej praxe súdov vedie k rôznym spôsobom obchádzania práva, či už cez rôzne vyhlásenia o poskytnutí finančných prostriedkov, resp. iných simulovaných úkonov.

Pritom však v aplikačnej praxi,⁵² v rámci ktorej súd neprizná vykonateľnosť notárskej zápisnici, v ktorej bolo vykonané vyhlásenie o súhlase s vykonateľnosťou skôr ako došlo k reálnemu plneniu, nemožno vidieť žiaden legitímny o odôvodnený cieľ. Súd predsa vždy môže v rámci skúmania materiálnych predpokladov na vykonateľnosť notárskej zápisnice požadovať preukázanie vzniku záväzku, a to už pri vydaní poverenia. Súd však v danom prípade v situácii, kedy mal vznik záväzku za preukázaný, výlučne z dôvodov právno-teoretických rozhodol o neprípustnosti exekúcie. Pritom však vymáhané plnenie skutočne poskytnuté bolo a je dôvodné sa domnievať, že oprávnený ako veriteľ by plnenie s vedomím, že notárska zápisnica vykonateľná nie je, neposkytol a nesprávne vyhlásenie v notárske zápisnici o uznaní dlhu vykonal povinný.

Domnievame sa, že analyzované rozhodnutie súdu z hľadiska vyváženej zásahu do oprávnených záujmov účastníkov konania neobstojí a neprispieva k právnej istote účastníkov právnych vzťahov. Ani dôslednou aplikáciou prístupu exekučného súdu na obdobné prípady nedôjde k prelomeniu praxe udeľovania súhlasu s vykonateľnosťou záväzku v exekučnom konaní pred reálnym poskytnutím plnenia, nakoľko neistota veriteľa spojená s poskytnutím plnenia bez primeraného zabezpečenia je citeľná. Uvedenou praxou sa môže inštitút notárskej zápisnice prakticky paralyzovať, pričom preferovanými sa stanú iné formy zabezpečenia záväzkov, ktoré však nemusia byť dostupné pre širší okruh dlžníckych subjektov.

Pokiaľ sa jednalo v predmetnom prípade najmä o zohľadnenie potreby ochrany spotrebiteľa v exekučnom konaní, domnievame sa, že súd mal a mohol rozhodnúť o zastavení exekúcie z dôvodu rozporu časti plnenia

⁵² Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici z 31. augusta 2010 spis. zn. 15CoE/147/2010.

s dobrými mravmi, napr. vo forme neprimerane vysokého príslušenstva, a v nespornej časti exekúciu nezastavíť.

Pri preskúmaní materiálnej vykonateľnosti notárskych zápisníc sa exekučné sudy osobitne zameriavajú na právnu ochranu spotrebiteľa. Spotrebiteľ, najmä vo vzťahu k prípadným veriteľom povahy nebankových subjektov a pod. môže vyjadriť svoj súhlas s vykonateľnosťou aj takých právnych záväzkov, ktorých vznik alebo plnenie je spojené s neprijateľnými podmienkami v spotrebiteľských vzťahoch a teda odporuje hmotnému právu.

Tento problém dosahoval vypuklé pomery najmä v nedávnom období. Spotrebiteľia ako povinní súhlasili s vykonateľnosťou právnych záväzkov, spravidla pôžičiek a úverov, a to spolu s rôznym príslušenstvom častokrát mnohonásobne prevyšujúcim poskytnutú istinu. Aplikačná prax exekučných súdov postupne dovodila na základe vyvažovania zásady autonómie zmluvnej voľnosti účastníkov súkromnoprávných vzťahov a doktríny dobrých mravov nemožnosť poskytnúť ochranu právnym vzťahom v exekučnom konaní, ktoré citeľne odporujú hmotnému právu, napríklad plnením na základe neprijateľných podmienok v spotrebiteľských zmluvách.

Neželané dôsledky zneužitia postavenia informačne zdatnejšej strany v právnom vzťahu nebankovými subjektmi na úkor spotrebiteľa v exekučnom konaní viedli k zmene právnej úpravy notárskych zápisníc ako exekučných titulov, pokiaľ ich obsahom je právny záväzok zo spotrebiteľskej zmluvy.

Zákomom č. 384/2008 Z. z. sa novelizoval Exekučný poriadok s cieľom do budúcnosti predísť najvypuklejším prípadom zneužitia notárskej zápisnice s vyhlásením o súhlase s vykonateľnosťou v nej obsiahnutom záväzku. V zmysle § 41 ods. 3 Exekučného poriadku, ktorý bol zavedený uvedenou novelou, pri právnom záväzku, a to nielen zo spotrebiteľskej zmluvy, ktorého predmetom je poskytnutie peňažných prostriedkov, obsahom takejto zápisnice môže byť súhlas iba s vymáhateľnosťou istiny a úroku z omeškania. V exekučnom konaní je teda vylúčené vymáhanie iného príslušenstva, vrátane zmluvných pokút, samozrejme, pokiaľ nebolo judikované inak. Je potrebné uviesť, že predmetné ustanovenie sa vzťahuje výlučne na záväzky, ktorých predmetom je plnenie v podobe poskytnutia peňažných prostriedkov.

Domnievame sa, že predmetnou novelou sa odstránil zásadný nedostatok právnej úpravy notárskych zápisníc ako exekučných titulov, a to najmä ich relatívne časté zneužívanie na úkor informačne oslabených spotrebiteľov. I keď exekučné sudy tendovali k ochrane spotrebiteľa v načrtnutom smere aj pred zmenou právnej úpravy, na prospech oprávnených je vhodné zachytiť prípustný rozsah vykonávania exekúcie aj v podobe normatívneho textu, nie iba ustálenej právnej praxe.

Uvedenou zmenou právnej úpravy sa inštitút notárskej zápisnice podstatne priblížil k celkovej svojej súladnosti s úijnou právnou úpravou ochrany spotrebiteľa, vyjadrenou najmä v smernici Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách a na ňu nadväzujúcej rozhodovacej činnosti Súdneho dvora Európskej únie.⁵³

Súdny dvor EÚ doktrinálne dovodil ochranu spotrebiteľa do takej miery, že je povinnosťou súdnych orgánov členských štátov prihliadať na prípadné neprijateľné podmienky v spotrebiteľských zmluvách priamo z úradnej povinnosti, a to vrátane exekučného konania. Prakticky sa môže jednať o situáciu, kedy by síce v notárskej zápisnici ako exekučnom titule nebol právny záväzok tvorený popri istine napr. zmluvnou pokutou, ale prípustnými úrokmi z omeškania, avšak vo výške, ktorá je nezlučiteľná s dobrými mravmi a predstavovala by neprijateľnú podmienku v spotrebiteľskej zmluve. Vtedy je aj exekučný súd povinný z hľadiska skúmania materiálnej vykonateľnosti notárskej zápisnice zohľadniť neprijateľnosť dojednania o neprimeraných úrokoch z omeškania, dôsledkom čoho bude rozhodnutie o neudelení poverenia na vykonanie exekúcie, resp. o jej zastavení. Súhlasíme s názorom vyjadreným Marekom Števcikom,⁵⁴ že neprípustnosť vymáhateľnosti spornej pohľadávky v exekučnom konaní by mala byť napriek aktivistickému prístupu k ochrane spotrebiteľa zo strany súdov vykladaná reštriktívne, a teda k zastaveniu exekúcie pre neprípustnosť, resp. nevydaniu poverenia na vykonanie exekúcie by malo prísť iba v nevyhnutnom rozsahu, teda v takej časti vymáhaného nároku, ktorý sa prieči právnej úprave ochrany spotrebiteľa. Príkladom možno uviesť, že ak je predmetom exekúcie vymoženie povinnosť zaplatiť istinu a zmluvné úroky, resp. úroky z omeškania, ktorých výška je v rozpore s hmotným právom, súd nemôže priznať ochranu vymáhaného nároku v exekučnom konaní iba v rozsahu sporných úrokov z omeškania. V rozsahu nesporne poskytnutej istiny a zákonných úrokov z omeškania by exekučné konanie pokračovať malo. Iba uvedeným postupom možno zabezpečiť vyváženú a ústavne-konformnú aplikačnú činnosť súdov v exekučnom konaní pri poskytnutí právnej ochrany vymáhaným právnym záväzkom.

Z aplikačnej praxe exekučných súdov možno súhlasne poukázať na ďalší, relatívne častý príklad zneužívania oslabeného postavenia spotrebiteľa v súvislosti s notárskou zápisnicou ako exekučným titulom. Veritelia spotrebiteľov pri poskytnutí úveru, resp. inej formy finančných prostriedkov zakomponovali do predtlačeneného textu zmluvy o úvere a pod. označenie splnomocnenca, ktorý bol podľa zmluvy o úvere oprávnený zastupovať dlžníka, spotrebiteľa, ako povinného pri uznaní dlhu a vykonaní vyhlásenia

⁵³ Napríklad rozsudok C-40/08 Asturcom, rozsudok C-168/05 Mostaza Claro, rozsudok C-473/00 Cofidis.

⁵⁴ ŠTEVČEK, Marek: Notárska zápisnica ako exekučný titul – všeobecne a na podklade spotrebiteľských zmlúv v súlade s právom EÚ. *Ars Notaria*, 2012, č. 1, s. 4 a nasl.

o súhlase s vykonateľnosťou peňažného záväzku v exekučnom konaní zachytenom v notárskej zápisnici. Osobu splnomocnenca predurčil veriteľ, nakoľko tento koncipoval návrh zmluvy, i keď je pravdou, že dlžník s obsahom zmluvy vyslovil svoj súhlas. V oboch nižšie uvedených prípadoch bol za splnomocnenca dlžníka určený zástupca z radov advokátov, ktorý však súčasne zastupoval veriteľa vo viacerých exekučných konaniach ako oprávneného. Uvedený postup nemožno hodnotiť ako súladný s ochranou spotrebiteľa a notár je pri spisovaní notárske zápisnice so súhlasom s vykonateľnosťou záväzku prostredníctvom splnomocnenca povinného skúmať nielen plnomocenstvo všeobecne, ale aj prípadný uvedený konflikt záujmov a účastníkov právneho úkonu na možné dôsledky ich konania upozorniť. Udelené plnomocenstvo je totiž pre rozpor so zákonom neplatné, a teda notárska zápisnica nemôže vyvolať zamýšľané právne účinky a byť spôsobilým a materiálne vykonateľným exekučným titulom.

„Právne významnou okolnosťou spôsobujúcou neplatnosť právneho úkonu je nedostatok slobody vôle. V danom prípade bolo splnomocnenie pre advokáta udelené povinným ako dlžníkom súčasťou predtlaču zmluvy o úvere a už v tomto splnomocnení bolo priamo meno advokáta ako splnomocnenca dlžníka (povinného) zakomponované. Zmluvná voľnosť pri výbere zástupcu bola týmto postupom podstatným spôsobom obmedzená. Povinná ani nemala možnosť voľby iného splnomocnenca než označeného advokáta. Pri takomto postupe potom možno len veľmi ťažko hovoriť o slobodnej vôli povinnej pri výbere svojho splnomocneného zástupcu. Skutočnosť, že meno advokáta ako zástupcu bolo priamo zakomponované do predtlaču, a teda menovaný advokát bol priamo vybraný veriteľom – oprávneným, nenasvedčuje záveru, že advokát bude hájiť záujmy osoby, ktorá mu plnú moc na svoje zastupovanie udelila, ale naopak, nasvedčuje tomu, že bude hájiť predovšetkým záujmy subjektu, ktorý ho vybral a do predtlaču zmluvy o úvere v časti splnomocnenie i uviedol, teda, že bude hájiť predovšetkým záujmy oprávneného, ktorého okrem iného zastupuje v mnohých iných súdnych konaniach. Týmto postupom sa plnomocenstvo udelené advokátovi opätovne dostáva do rozporu so zákonom, keďže splnomocnencom nemôže byť ten, koho záujmy sú v rozpore so záujmami zastúpeného (§ 22 ods. 2 Občianskeho zákonníka). Z tohto dôvodu je notárska zápisnica, ktorá je podkladom pre vymáhanie právneho záväzku, neplatná.“⁵⁵

„Pri zastupovaní povinnej pri spisovaní notárskej zápisnice došlo k zjavnému porušeniu zákona, pretože za povinnú osobu uznala záväzok osoba, ktorej záujmy sú v rozpore so záujmami zastupovaného, v danom prípade záujmami povinnej. Aspekt zjavnosti vyplýva už len zo samotnej skutočnosti,

⁵⁵ Uznesenie Okresného súdu Čadca zo dňa 27. júla 2011 spis. zn. 13Er/825/2006.

že oprávnený predformuloval meno advokáta vo formulárovej zmluve, a teda nešlo o výber zástupcu zo strany povinnej. Zástupca konal zákonom nedovoleným spôsobom, ak podpísal zápisnicu za povinnú.“⁵⁶

Domnievame sa, že z hľadiska právnej úpravy a aplikačnej praxe notárskej zápisnice v podmienkach Slovenskej republiky je vhodné normovať možnosť udeliť súhlas s vykonateľnosťou záväzku už pred poskytnutím finančných prostriedkov, avšak za súčasne jasného a striktného vymedzenia budúceho záväzku. V tomto zmysle by bolo vhodné zvážiť úpravu § 41 ods. 2 písm. c) Exekučného poriadku tak, že súhlas s vykonateľnosťou by mohol byť výslovne udelený aj pre budúci právny záväzok. V ostatnom vnímame aplikačnú prax exekučných súdov ako bezrozpornú.

3. Európsky exekučný titul

S cieľom vytvoriť podmienky pre bezchybné fungovanie vnútorného trhu sa javila ako nevyhnutná požiadavka na zosúladenie a harmonizovanie nielen oblasti hmotného práva ale taktiež zabezpečiť, zjednodušiť a zefektívniť uplatnenie a vymožitelnosť subjektívnych práv súdnou cestou. Súdny sú štátnymi orgánmi a na ich pôsobnosť sa vzťahuje zásada teritoriality. Podmienky uznávania a výkonu cudzích rozhodnutí sa v jednotlivých členských štátoch Európskej únie líšia s ohľadom na ich obsah a formu. „Teritoriálne omezený účinok súdnych rozhodnutí bylo třeba překonat vytvořením „volného pohybu soudních rozhodnutí“, tedy jakési další „základní svobody“.“⁵⁷ Už v roku 1968 bola zakladajúcimi členmi Európskeho hospodárskeho spoločenstva prijatá Bruselská zmluva o právomoci súdov a o výkone rozhodnutí vo veciach občianskych a obchodných, považovaná za počiatok európskeho justičného systému, ktorá bola neskôr nahradená nariadením známym ako Brusel I. Oba dokumenty vychádzali zo „...zásady presumpce nezávadnosti cizích rozhodnutí, která umožnila stanovit minimum podmínek pro jejich uznání a vykonatelnost. Tím vzniká „volný pohyb soudních rozhodnutí,“ který překonává teritoriální jurisdikci soudů, která je překážkou vnitřního trhu.“⁵⁸

3.1. Nariadenie o EET

Právna úprava inštitútu európskeho exekučného titulu, v skratke EET, je obsiahnutá v Nariadení Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004

⁵⁶ Uznesenie Krajského súdu v Prešove zo dňa 15. marca 2011 spis. zn. 6CoE/9/2010.

⁵⁷ TÝČ, Vladimír: *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 6. vyd. Praha : Leges, 2010. s. 225.

⁵⁸ Tamtiež, s. 226.

z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky (z ang. The European Enforcement Order for uncontested claims). Nariadenie nadobudlo účinnosť dňa 21. januára 2005⁵⁹ a z hľadiska územnej pôsobnosti je aplikovateľné vo všetkých členských štátoch Európskej únie s výnimkou Dánskeho kráľovstva, ktoré sa nezúčastnilo na prijatí tohto Nariadenia a preto ním nie je viazané a nepodlieha jeho uplatňovaniu.

Účelom Nariadenia podľa článku 1 je vytvorenie európskeho exekučného titulu pre nesporné nároky, aby bol na základe stanovenia minimálnych pravidiel umožnený voľný pohyb rozhodnutí, súdnych zmierov a verejných listín vo všetkých členských štátoch bez toho, aby sa v členskom štáte výkonu pred uznaním a výkonom muselo konať akékoľvek ďalšie konanie. Nariadenie vychádza zo vzájomnej dôvery vo výkon spravodlivosti v jednotlivých členských štátoch. Tendenciou Nariadenia je presadzovanie základných práv, zohľadňovanie zásad vyjadrených najmä v Charte základných práv Európskej únie, obzvlášť rešpektovanie práva na spravodlivý proces tak, ako ho vyjadruje článok 47 Charty.⁶⁰ Výhodiskom pri koncipovaní Nariadenia bol vtedajší článok 61 písm. c) Zmluvy o Európskom spoločenstve, podľa ktorého „s cieľom postupne vytvoriť priestor slobody, bezpečnosti a práva Rada prijme opatrenia v oblasti súdnej spolupráce v občianskoprávných veciach tak, ako je to stanovené v článku 65.“⁶¹ Zmluva o Európskom spoločenstve v článku 65 medzi opatrenia v oblasti súdnej spolupráce v občianskoprávných veciach s cezhraničnými dopadmi, okrem iného zahŕňala aj zlepšenie a zjednodušenie uznávania a výkonu rozhodnutí v občianskoprávných a obchodných veciach, vrátane rozhodnutí v mimosúdne riešených veciach. Podľa súčasnej platnej unijnej úpravy „Únia vytvára priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti pri rešpektovaní základných práv a rozličných právnych systémov a tradícií členských štátov.“⁶² Jedným z primárnych cieľov Európskeho spoločenstva bolo udržiavať a rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v ktorom je zabezpečený voľný pohyb osôb. Za účelom dosiahnutia vytýčeného cieľa bolo potrebné prijať opatrenia v oblasti justičnej spolupráce v občianskych veciach, ktoré sú nevyhnutné pre dobré fungovanie vnútorného

⁵⁹ S výnimkou Rumunska a Bulharska, v ktorých sa Nariadenie aplikuje až od momentu ich vstupu do Európskej únie, t. j. od 1. januára 2007.

⁶⁰ Podľa článku 47 Charty základných práv Európskej únie, každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom. Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať. Právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.

⁶¹ Článok 61 písm. c) Zmluvy o Európskom spoločenstve.

⁶² Bývalý článok 61 Zmluvy o Európskom spoločenstve, v súčasnosti článok 67 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

trhu. Jedným z týchto opatrení bolo Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach, známe ako Brusel I, podľa ktorého výkon rozhodnutia členského štátu pôvodu, predchádza konanie o návrhu na vyhlásenie rozhodnutia za vykonateľné v členskom štáte jeho výkonu. S ohľadom na cieľ Európskeho spoločenstva rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti, v záujme zjednodušenia, zrýchlenia a zefektívnenia výkonu rozhodnutí v inom členskom štáte, ako aj so zreteľom na aplikáciu nariadenia Brusel I v praxi, vzišla požiadavka na postupné zrušenie potreby uznávania cudzích rozhodnutí a k zrušeniu doložky vykonateľnosti – exequaturu a tým k vytvoreniu priestoru pre existenciu a fungovanie európskeho exekučného titulu v praxi. „Európska Rada mala na zreteli, že prístup k výkonu v inom členskom štáte ako v tom, v ktorom bolo vydané rozhodnutie, by sa mal urýchliť a zjednodušiť odstránením akýchkoľvek sprostredkujúcich opatrení pred výkonom v členskom štáte, v ktorom sa o výkon žiada. S rozhodnutím, ktoré pôvodný súd osvedčil ako európsky exekučný titul, by sa malo na účely výkonu nakladať tak, ako keby bolo vydané v tom členskom štáte, v ktorom sa výkon žiada.“⁶³ Takýto postup by ušetril účastníkom nie len čas ale aj finančné náklady s tým spojené. Nariadenie sa uplatňuje len na rozhodnutia vydané, súdne zmiery schválené alebo uzavreté a dokumenty úradne vyhotovené alebo zaregistrované ako verejné listiny po nadobudnutí jeho účinnosti. Prijatím Nariadenia však nebola dotknutá účinnosť a aplikovateľnosť nariadenia Brusel I, nakoľko Nariadenie poskytuje veriteľovi možnosť voľby.⁶⁴ Podľa článku 27 totiž Nariadenie nemá vplyv na možnosť požiadať o uznanie a výkon rozhodnutia, súdneho zmiery alebo verejnej listiny o nespornom nároku v súlade s nariadením (ES) 44/2001.

3.2. Pôsobnosť Nariadenia o EET

Vecná pôsobnosť Nariadenia je vymedzená pozitívne a negatívne. Nariadenie v článku 2 ods. 1 výslovne zakladá jeho pôsobnosť v občianskych a obchodných veciach a to bez ohľadu na podstatu súdu alebo tribunálu. Nariadenie sa nevzťahuje na daňové, colné alebo správne veci alebo na zodpovednosť štátu za konanie alebo nečinnosť pri výkone štátnej moci („acta iure imperii“). Odsek 2 Nariadenia je taktiež negatívnym vymedzením jeho pôsobnosti a podľa neho sa Nariadenie neuplatňuje na osobný stav alebo právnu spôsobilosť fyzických osôb, majetkové práva vyplývajúce z man-

⁶³ Bod 8 Nariadenia.

⁶⁴ Podľa bodu 20 Nariadenia by veriteľ mal mať možnosť požiadať o vydanie osvedčenia o európskom exekučnom titule pre nesporné nároky, alebo môže namiesto toho zvoliť systém uznávania a výkonu podľa nariadenia (ES) č. 44/2001 alebo iné nástroje spoločenstva.

želského zväzku,⁶⁵ dedenia zo závetu a zo zákona; konkurz, konania súvisiace so zrušením obchodných spoločností alebo iných právnických osôb nachádzajúcich sa v platobnej neschopnosti,⁶⁶ súdne dojednania, vyrovnania a iné obdobné konania; na oblasť sociálneho zabezpečenia a na rozhodcovské konanie. Výkon rozhodnutí v uvedených právnych oblastiach sa buď spravuje osobitnými normami unijného práva alebo sa na ne aplikuje vnútroštátna právna úprava jednotlivých členských štátov.

Ako exekučné tituly môžu byť potvrdené rozhodnutia, súdne zmiery a verejné listiny o nesporných nárokoch. Nariadenie v článku 4 definuje jednotlivé pojmy a podľa neho:

- rozhodnutie je akékoľvek rozhodnutie vydané súdom alebo tribunálom členského štátu, bez ohľadu na to ako sa nazýva, vrátane výnosu, príkazu, rozhodnutia alebo súdneho exekučného rozkazu ako aj rozhodnutie o trovách alebo výdavkoch konania vydané súdnym úradníkom,
- verejnou listinou sa rozumie jednak dokument, ktorý bol formálne vypracovaný alebo zaregistrovaný ako verejná listina a ktorého pravosť súvisí s podpisom a obsahom listiny a ktorého pravosť bola zároveň stanovená orgánom verejnej správy alebo iným orgánom splnomocneným na tento účel členským štátom, z ktorého pochádza; a jednak dojednanie, ktoré sa týka záväzkov vyplývajúcich z výživného uzavretých so správnymi orgánmi alebo overených týmito orgánmi.⁶⁷

Nariadenie stanovuje, že predmetom rozhodnutia, súdneho zmiery alebo verejnej listiny môže byť len nesporný nárok a to nárok na výplatu určitej peňažnej sumy, ktorá sa stala splatnou alebo ktorej dátum splatnosti je uvedený v rozhodnutí, súdnom zmiery alebo na verejnej listine. Nárok v zmysle článku 3 ods. 1 možno považovať za nesporný za predpokladu, že:

- s ním dlžník výslovne súhlasil tým že ho uznal alebo tak urobil prostredníctvom zmiery, ktorý schválil súd alebo bol uzavretý pred súdom v priebehu konania, alebo
- dlžník voči nemu nikdy nevzniesol námietky v priebehu súdneho konania v súlade s príslušnými procesnými požiadavkami podľa právnych predpisov členského štátu pôvodu, alebo
- dlžník sa nezúčastnil na súdnom pojednávaní alebo nebol na takom pojednávaní zastúpený potom, ako najskôr v priebehu súdneho konania vzniesol námietky proti nároku, za predpokladu, že sa takéto konanie dlžníka podľa právnych predpisov členského štátu pôvodu

⁶⁵ Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000.

⁶⁶ Nariadenie Rady (ES) č. 1346/2000 z 29. mája 2000 o konkurznom konaní.

⁶⁷ Uvedené sa týka dohôd súvisiacich s vyživovacou povinnosťou, ktoré boli uzavreté alebo overené švédskymi a finskými úradmi pre sociálnu pomoc.

rovná tichému uznaniu nároku alebo skutočností, ktoré tvrdí veriteľ,
alebo

- dlžník ho výslovne uznal vo verejnej listine.

V súvislosti s verejnou listinou, ktorá má byť osvedčená ako európsky exekučný titul, Nariadenie nestanovuje žiadne ďalšie požiadavky, okrem vyššie uvedených, týkajúce sa obsahu alebo formy tejto listiny. Taktiež nie je náležitosťou, aby v listine samej bolo uvedené, že sa bude uplatňovať ako európsky exekučný titul.

Časová pôsobnosť Nariadenia je upravené v intertemporálnych ustanoveniach, konkrétne v článku 26, podľa ktorého sa toto Nariadenie uplatňuje iba na rozhodnutia vydané, súdne zmiery schválené alebo uzavreté a dokumenty úradne vyhotovené alebo zaregistrované ako verejné listiny po nadobudnutí účinnosti tohto Nariadenia, tzn. po 21. januári 2005. V prípade Rumunska a Bulharska sa Nariadenie aplikuje na prípady po 1. januári 2007.

3.3. Konanie o vydanie osvedčenia o EET

Konanie o vydanie osvedčenia o európskom exekučnom titule je konaním ex parte, nakoľko osvedčenie sa vydáva na základe žiadosti, spravidla podanej veriteľom. Verejná listina týkajúca sa nároku na zaplatenie určitej splatnej peňažnej sumy, ktorá je vykonateľná v jednom členskom štáte, sa na žiadosť adresovanú orgánu určeného členským štátom pôvodu osvedčí ako európsky exekučný titul pomocou vzorového tlačiva uvedeného v prílohe III. Nariadenia. Členským štátom pôvodu je štát, v ktorom bolo vydané rozhodnutie, schválený alebo uzavretý súdny zmiar alebo bola vypracovaná či zaregistrovaná verejná listina, ktoré majú byť osvedčené ako európsky exekučný titul. Podľa § 352b Občianskeho súdneho poriadku súd na základe žiadosti vydá osvedčenie o európskom exekučnom titule, ako aj iné osvedčenia podľa osobitných predpisov.⁶⁸ V Slovenskej republike je príslušným na vydanie osvedčenia o európskom exekučnom titule v prípade notárskych zápisníc krajský súd príslušný na vyššie overovanie listín podľa osobitného predpisu. Týmto predpisom je zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov, ktorý v § 62 zakladá príslušnosť krajského súdu, v územnom obvode ktorého má sídlo notár, ktorý notársku zápisnicu spísal. Príkladom možno uviesť, že Krajský súd v Banskej Bystrici bude príslušným na vydanie osvedčenia o európskom exekučnom titule v prípade notárskej zápisnice spísanej a registrovanej notárom so sídlom vo Zvolene. *„V niektorých členských štátoch je príslušným orgánom na vydanie osvedčenia notár, ktorý spísal dokument, alebo zastupujúca organizácia (napr. v Rakúsku, Belgicku, vo Francúzsku, v Nemecku, Grécku, Taliansku, Litve, Luxembursku a Španielsku). V iných*

⁶⁸ Osobitným predpisom je v napr. Nariadenie.

členských štátoch je príslušným orgánom súd (napr. v Holandsku, na Slovensku, v Maďarsku, Poľsku a v Českej republike).⁶⁹

Po pristúpení nových členských štátov EÚ dňom 1. mája 2004 bolo potrebné štandardné formuláre obsiahnuté v prílohách I.-IV. Nariadenia zosúladiť s potrebami nových členských štátov EÚ a preto Európska komisia prijala Nariadenie Komisie (ES) č. 1869/2005 zo 16. novembra 2005, ktorým sa nahrádzajú prílohy k nariadeniu Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky. Príloha III. obsahuje formulár, resp. samotné osvedčenie o európskom exekučnom titule pre verejné listiny.

Osvedčenie o európskom exekučnom titule sa vydáva v jazyku, v ktorom je vyhotovená verejná listina. V prípade žiadosti o osvedčenie notárskej zápisnice ako EET, spisanej a registrovanej notárom so sídlom na Slovensku, žiadateľ vyplní formulár v slovenskom jazyku. Na formulári žiadateľ označí členský štát pôvodu, vyplní údaje príslušného krajského súdu a notára, ktorý notársku zápisnicu spísal a registroval a to údaje v rozsahu označenie súdu a notára, adresy ich sídla a telefonický, faxový alebo emailový kontakt. Na formulári je potrebné identifikovať verejnú listinu dátum jej spisania, referenčnými číslami a označením účastníkov. V prípade notárskych zápisníc sa uvádzajú čísla N a NZ registrov, pričom v záujme vylúčenia akýchkoľvek pochybností je vhodné uviesť aj číslo NCRIs pridelené notárskym centrálnym registrom listín. Veriteľ a dlžníka je nutné označiť menom a priezviskom s uvedením ich adries pobytu. Najrozsiahlejšia časť formuláru sa týka práve osvedčovaného peňažného nároku, konkrétne istiny a úroku. Istinu ktorý je potrebné špecifikovať sumou a menou, v ktorej sa uplatňuje, okrem eura je možné označiť aj národné meny jednotlivých členských štátov EÚ, resp. kolónka „iné“ umožňuje uviesť aj inú menu. V prípade, že pohľadávka bola splatná v splátkach, je potrebné uviesť výšku jednotlivých splátok, ich periodicitu ako aj dátum prvej a poslednej splátky. V prípad úroku, tento možno vymedziť konkrétnym percentom, resp. uvedením percenta nad rámec základnej úrokovej sadzby stanovenej Európskou centrálnou bankou, pričom do úvahy sa berie úroková miera uplatňovaná Európskou centrálnou bankou na jej hlavné finančné operácie.⁷⁰ Je možné si uplatniť aj trovy za predpokladu, že ich výška je vo

⁶⁹ *Praktická príručka na uplatňovanie nariadenia o európskom exekučnom titule*. Belgicko : Európske spoločenstvo, 2008. Dostupné online na: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_european_enforcement_order_sk.pdf

⁷⁰ Ako príklad možno uviesť zákonný úrok z omeškania, stanovený § 3 Nariadenia vlády SR č. 87/1995 Z. z. ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka, podľa ktorého výška úrokov z omeškania je o 8 percentuálnych bodov vyššia ako základná úroková sadzba Európskej centrálnej banky platná k prvému dňu omeškania s plnením peňažného dlhu. V súčasnosti je od 11. júla 2012 základná úroková sadzba ECB vo výške 0,75 %, tzn. zákonný úrok z omeškania je vo výške 8,75 %. Podľa 3 ods. 2 Nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z. ak sa počas trvania omeškania zmení základná úroková sadzba ECB a ak je to pre veriteľa výhodnejšie, výška úrokov z omeškania je

verejnej listine vyčíslená. Na základe uvedeného, pokiaľ by priamo v notárskej zápisnici bola uvedená výška odmeny notára sa spísanie a registrovanie notárskej zápisnice, je možné ju zahrnúť do formuláru.

Súčasná moderná doba je charakteristická výrazným technickým pokrokom a elektronizáciou v každej oblasti ľudského pôsobenia, právnu oblasť nevyvímajúc. S cieľom jednoduchého, rýchleho a efektívneho uplatnenia základných práv občanov bol z iniciatívy Európskej komisie vytvorený internetový portál Európsky justičný atlas pre občianske veci.⁷¹ Je to počítačový nástroj, ktorý má podobu databázy prístupnej prostredníctvom internetu a dostupnej vo všetkých úradných jazykoch Európskej únie. Jeho cieľom je zabezpečiť užívateľsky ústretový prístup k informáciám o najnovšom vývoji v európskom práve v občianskych otázkach, o justičnej spolupráci v občianskych veciach a je určený nielen odborníkom z oblasti justície, ale aj širokej verejnosti. Dôraz je kladený predovšetkým na praktické a priamo použiteľné informácie vrátane využívania nových komunikačných technológií a rozličných formulárov dostupných k vyplneniu a odoslaniu príslušnému orgánu priamo online. V sekcii Uznávanie a výkon rozsudkov, Európsky exekučný titul nájde užívateľ všetky potrebné informácie ohľadom problematiky európskeho exekučného titulu, ako aj samotné formuláre a to:

- osvedčenie o európskom exekučnom titule – rozhodnutie,
- osvedčenie o európskom exekučnom titule – súdny zmler,
- osvedčenie o európskom exekučnom titule – verejná listina,
- osvedčenie o nevykonateľnosti alebo o obmedzenej vykonateľnosti,
- náhradné osvedčenie o európskom exekučnom titule po podaní námietky,
- žiadosť o opravu alebo stiahnutie osvedčenia o európskom exekučnom titule.

V súvislosti s vyplňaním online formuláru užívateľa zaiste ocenia možnosť vyplniť formulár v ich rodnom jazyku a následne text preložiť do úradného jazyka členského štátu pôvodu. Príkladom možno uviesť situáciu, kedy notárska listina spísaná luxemburským notárom, medzi anglickou oprávnenou osobou a slovenskou povinnou osobou, má byť osvedčená ako európsky exekučný titul a vykonateľná na Slovensku z dôvodu, že sa tu nachádza majetok povinnej osoby. Anglický veriteľ vyplní formulár v anglickom jazyku a následne ho pomocou funkcie priamo na portáli preloží buď do francúzskeho alebo nemeckého jazyka, ktoré sú úradnými jazykmi v Luxemburskom veľkovevodstve. Na tomto mieste je potrebné

o 7 percentuálnych bodov vyššia ako základná úroková sadzba ECB platná k prvému dňu príslušného kalendárneho polroka, v ktorom trvá omeškanie; táto základná úroková sadzba ECB sa použije počas celého tohto polroka.

⁷¹ http://ec.europa.eu/justice_home/judicialatlascivil/html/rc_eeo_information_sk.htm?countrySession=25&

uviesť, že verejná listina zahŕňa notárske listiny, ktoré sú známe okrem Slovenska aj v týchto členských štátoch EÚ: Belgicko, Bulharsko, Česka republika, Nemecko, Estónsko, Grécko, Španielsko, Francúzsko, Taliansko, Litva, Luxembursko, Maďarsko, Malta, Holandsko, Rakúsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko a Škótsko v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska.

Nariadenie v článku 10 ods. 4 nepripúšťa možnosť podať opravný prostriedok voči vydaniu osvedčenia o európskom exekučnom titule. Osvedčenie o EET možno iba opraviť alebo zrušiť. Oprava osvedčenia o EET je prípustná len v prípadoch vecných chýb, v dôsledku ktorých nastal rozpor medzi verejnou listinou a osvedčením. V praxi sa môže jednať o prípady, kedy splatnosť pohľadávky uvedená v osvedčení je v rozpore so splatnosťou uvedenou v notárskej zápisnici. Hoci časové údaje vyjadrené číslicami môžu byť zhodné, s ohľadom na § 42 ods. 2 Notárskeho poriadku,⁷² dátum vypísaný slovami bude odlišný a v takom prípade platí údaj vyjadrený slovne. Oprava osvedčenia o EET prichádza v danej situácii do úvahy len za predpokladu, že slovne vyjadrený dátum splatnosti je správny, čo je overiteľné na základe právneho titulu vzniku nároku veriteľa na zaplatenie predmetnej pohľadávky. Opačná by však bola situácia, kedy číselne vyjadrená splatnosť pohľadávky by bola správna tak na osvedčení ako aj v notárskej zápisnici a chybné by bolo uvedené jej slovné vyjadrenie v notárskej zápisnici. Tu by bol namieste postup podľa § 43 Notárskeho poriadku, tzn. zrejmu nesprávnosť a chybu v písaní by bolo možné opraviť doložkou pod skončený text notárskej zápisnice za predpokladu, že s tým účastníci súhlasili. „*Tento súhlas môže byť daný aj vopred, sama notárska listina môže obsahovať ustanovenie, na základe ktorého účastníci berú na vedomie možnosť výskytu chyby v písaní, v počítaní a inej zrejmej nesprávnosti, a pre tento prípad notára poveria, aby aj bez ich prítomnosti vykonal v súlade so zákonom opravu.*“⁷³ Osvedčenie o európskom exekučnom titule možno na základe žiadosti stiahnuť, ak je evidentné, že bolo nesprávne udelené, so zreteľom na požiadavky stanovené v Nariadení. Na opravu alebo zrušenie osvedčenia o EET sa uplatňujú právne predpisy členského štátu pôvodu. Nariadenie v prílohe VI. upravuje vzor žiadosti o opravu alebo stiahnutie osvedčenia o európskom exekučnom titule, v ktorom je potrebné dôvod opravy alebo stiahnutia jasne špecifikovať.

3.4 Výkon európskeho exekučného titulu

Verejná listina a teda aj notárska zápisnica, ktorá bola osvedčená ako európsky exekučný titul v členskom štáte pôvodu, sa vykoná v ostatných

⁷² Podľa § 42 ods. 2 prvá veta Notárskeho poriadku, dátum spisania listiny a iné časové a číselné údaje sa v listine vypisujú slovami.

⁷³ FARKAŠOVSKÝ, Jozef a kol.: *Notársky poriadok. Komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006, s. 105.

členských štátoch bez toho, že by bolo potrebné prehlásenie o jej vykonateľnosti a bez možnosti namietania jej vykonateľnosti. Článok 21 ods. 2 Nariadenia absolútne vylučuje možnosť skúmania vecnej stránky notárskej zápisnice, pretože „za žiadnych okolností sa v členskom štáte výkonu nemôže skúmať vecná stránka rozhodnutia alebo jeho osvedčenia o európskom exekučnom titule.“⁷⁴ Samotné vykonávacie konanie sa spravuje právnymi predpismi členského štátu výkonu a notárska zápisnica osvedčená ako európsky exekučný titul sa vykonáva za tých istých podmienok ako verejná listiny vydané v danom členskom štáte výkonu. Po získaní osvedčenia notárskej zápisnice ako európskeho exekučného titulu oprávnená osoba musí požiadať súd alebo orgán príslušný na výkon verejnej listiny v danom členskom štáte výkonu. Zoznam súdov a orgán členských štátov EÚ oprávnených uskutočniť výkon rozhodnutí, súdnych zmierov a verejných listín osvedčených ako európsky exekučný titul je uvedený na portáli Európskej justičnej siete pre občianske a obchodné veci.⁷⁵

Nariadenie ukladá veriteľovi povinnosť poskytnúť príslušnému orgánu členského štátu výkonu náležitú súčinnosť, spočívajúcu v poskytnutí kópie verejnej listiny, ktorá spĺňa podmienky potrebné na preukázanie jej pravosti, tzn. veriteľ poskytne osvedčený odpis notárskej zápisnice,⁷⁶ kópie osvedčenia o európskom exekučnom titule spĺňajúce požiadavky potrebné na preukázanie jeho pravosti a v prípade potreby aj ich úradné preklady. Nakoľko sa podľa § 41 Notárskeho poriadku vyhotovujú notárske zápisnice výlučne v štátnom jazyku, v prípade požiadavky ich výkonu v inom členskom štáte EÚ je potrebné zabezpečiť ich úradný preklad. Podľa Nariadenia sa preklad overuje osobou, ktorá má k tomu oprávnenie v jednom z členských štátov. V podmienkach Slovenskej republiky pôjde spravidla o súdneho prekladateľa zapísaného v zozname znalcov, tlmočníkov a prekladateľov, vedenom Ministerstvom spravodlivosti Slovenskej republiky. S ohľadom na článok 20 ods. 3 Nariadenia je postup podľa tohto Nariadenia výhodnejší aj z finančného hľadiska, pretože osoba žiadajúca výkon rozhodnutia osvedčeného ako európsky exekučný titul v inom členskom štáte, nie je povinná zaplatiť žiadnu záruku, kauciu alebo vklad akéhokoľvek druhu z dôvodu, že je cudzím štátnym príslušníkom alebo že nemá bydlisko alebo pobyt v členskom štáte výkonu.

Nariadenie umožňuje v článku 23 súdu alebo orgánu v členskom štáte výkonu na žiadosť dlžníka prerušiť alebo obmedziť výkon notárskej zápisnice osvedčenej ako európsky exekučný titul. Uvedený postup prichádza do úvahy, ak dlžník požiadal o opravu alebo stiahnutie osvedčenia o európskom exekučnom titule v súlade s článkom 10 Nariadenia.

⁷⁴ Článok 21 ods. 2 Nariadenia.

⁷⁵ http://ec.europa.eu/civiljustice/enforce_judgement/enforce_judgement_gen_sk.htm

⁷⁶ Podľa § 44 ods. 4 Notárskeho poriadku sa účastníkom vydávajú osvedčené odpisy.

Záver

Domnievame sa, že právna úprava notárskej zápisnice ako exekučného titulu v podmienkach Slovenskej republiky je prijateľná a zodpovedá účelu, pre ktorý bola zavedená. Notárska zápisnica ako exekučný titul je v podmienkach trhovej ekonomiky a štátno-mocenského monopolu na realizáciu donútenia v majetkových veciach vhodným prvkom súkromnoprávnej realizácie kontraktnej slobody a praktického zabezpečenia záväzkov. Predstavuje ďalší spôsob rýchleho, efektívneho a relatívne jednoduchého zabezpečenia realizácie peňažnej výmeny, vrátane aprobovaných poskytovateľov finančných služieb, čo je nezastupiteľný predpoklad fungovania trhového prostredia.

Aplikačná prax exekučných súdov vyplňa čiastočne stručnú právnu úpravu a odstraňuje síce nie frekventované, avšak nezriedka vypuklé príklady zneužitia tohto inštitútu, najmä v spotrebiteľských vzťahoch. V tomto smere právna úprava správne dodatočne reagovala na najcitelnejšie zneužitie prostredníctvom inkorporácie neprimeraných zmluvných pokút a iného príslušenstva pri poskytovaní finančných prostriedkov spotrebiteľom tak, že príslušenstvu presahujúcemu zákonnú mieru a zmluvným pokutám sa v exekúcii vedenej na podklade notárskej zápisnice právna ochrana v spornom rozsahu nepriznáva.

Nemožno však súhlasiť s takými postupmi, kedy by sa prakticky z dôvodov ochrany spotrebiteľa oslabovala pružnosť a efektívnosť inštitútu notárskej zápisnice s presahom do podnikateľských právnych vzťahov, čo nie je žiadateľné. Nesúhlasíme najmä s názorom exekučných súdov o nemožnosti udeliť súhlas s vykonateľnosťou síce presne vymedzeného právneho záväzku, ktorý však vznikne až poskytnutím finančných prostriedkov, a to s odôvodnením poukazujúcim na právnu dogmatiku reálnych kontraktov. Aplikácia prax exekučných súdov sa prieči obvyklému postupu účastníkov konania a jej dôsledným výkonom by sa prakticky znefunkčnil tento inštitút, resp., citelne oslabil právnú relevanciu už vykonaných súhlasov s vykonateľnosťou. Zvlášť poukazujeme na praktické prelomenie zásady akcesority pri záložnom práve, ktoré právne závery exekučných súdov spochybňuje. Domnievame sa, že pre budúcnosť je z hľadiska doladenia právnej úpravy udelenia súhlasu s vykonateľnosťou právneho záväzku obsiahnutého v notárskej zápisnici nanajvyš vhodné výslovne upraviť možnosť udelenia súhlasu aj s budúcim záväzkom, kedy poskytnutie finančného plnenia by malo charakter akoby odkladacej podmienky súhlasu a oprávnený by pri návrhu na vykonanie takejto exekúcie mal povinnosť preukázať poskytnutie finančných prostriedkov, t. j. vznik právneho záväzku, s ktorého vykonateľnosťou súhlasil.

Nariadením Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 sa vytvoril európsky exekučný titul pre nesporné nároky, ktorý umožňuje vykonateľnosť notárskej zápisnice, obsahujúcej výslovný súhlas povinnej osoby s jej vykonateľnosťou, v ktoromkoľvek z členských štátov EÚ, bez nutnosti akéhokoľvek ďalšieho konania v členskom štáte jej výkonu a to za predpokladu preukázateľnej absencie sporu o povahe či rozsahu splatnej pohľadávky. Nariadenie o EET je jedným z opatrení Európskeho spoločenstva prijatým za účelom naplnenia cieľa rozvíjať priestor slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Medzi základné princípy, na ktorých je Nariadenie o EET koncipované, sú princíp uplatňovať práv fyzických a právnických osôb vo všetkých členských štátoch bez rozdielu štátnej príslušnosti, princíp vzájomnej dôvery členských štátov EÚ vo výkon spravodlivosti, v právne poriadky a systémy členských štátov, princíp voľného pohybu súdnych rozhodnutí, súdnych zmierov a verejných listín, princíp zefektívnenia a zjednodušenia vymáhania pohľadávok.

Notárska zápisnica môže byť osvedčená ako európsky exekučný titul za predpokladu naplnenia podmienok stanovených tak vnútroštátnou právnou úpravou, ako aj normami práva EÚ. Za účelom jej priamej vykonateľnosti musí bezpodmienečne spĺňať všeobecné formálne a obsahové náležitosti ustanovené Notársky poriadkom, ako aj obligatórne náležitosti dané Exekučným poriadkom. Notárska zápisnica je spôsobilým exekučným titulom vtedy, ak mimo formálnych podmienok vykonateľnosti spĺňa podmienky materiálnej vykonateľnosti. Keďže notárska zápisnica je verejná listina, pri jej posudzovaní sa uplatňuje tzv. prezumpcia správnosti. Notárska zápisnica obsahujúca výslovný súhlas s jej vykonateľnosťou je právny úkon povinnej osoby, avšak jej autorom je notár, ktorý bezpochyby zohráva dôležitú úlohu pri jej spisovaní. Notár ako erudovaný právnik je štátom určená osoba na výkon notárskej činnosti, svojím postavením a svojou činnosťou dbá o usporiadanie a istotu v právnych vzťahoch a o predchádzanie sporom. Pri výkone notárskej činnosti koná v postavení verejného činiteľa a pri tzv. solemnizačných notárskych zápisniciach, vystupuje ako autor týchto listín s plnou právomocou tvoriť a formulovať právne vety a niesť aj plnú zodpovednosť za ich právnu bezchybnosť a obsahovú správnosť.

Recenzenti: *doc. JUDr. Ján Cirák, CSc.*
JUDr. Jana Henčeková, PhD.

Použitá literatúra:

BRÖSTL, Alexander: *Právny štát. Pojmy, teórie, princípy.* Košice : Medes, 1995. ISBN 80-967499-0-0.

- CARAMÉS, Eduardo Martínéz-Pineiro: Postavenie notárov v Európe, ich funkcie a úlohy. 1. časť. *Ars Notaria*, 2000, č. 3. ISSN 1335-229.
- DVOŘÁK, Bohumil: *Právní moc civilních soudních rozhodnutí. Procesní studie*. Praha : C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-095-9.
- FARKAŠOVSKÝ, Jozef a kol.: *Notársky poriadok. Komentár*. Bratislava : Iura Edition, 2006. ISBN 80-8078-113-3.
- HREŇOVÁ, Jana a OKENICA, Dominik: Zodpovednosť notára za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci. *Ars Notaria*. 2004. č. 4. ISSN 1335-2229.
- JAKUBOVIČ, Daniel: *Zmluvná disciplína a zabezpečovacie právne inštitúty v obchodnom práve s relevantnou judikatúrou*. Bratislava : Ing. Miroslav Mračko Epos, 2005. ISBN 80-8057-647-5.
- KOVÁCS, Karol: Notárska zápisnica ako exekučný titul. *Ars Notaria*, 1999, č. 1. ISSN 1335-229.
- KRAJČO, Jaroslav, BAJCURA, Andrej: *O súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti. Exekučný poriadok. Komentár, dôvodová správa, judikatúra, súvisiace predpisy*. Bratislava : Elita, 1995. ISBN 80-8044-009-3.
- LAZAR, Ján a kol.: *Občianske právo hmotné. Záväzkové právo, právo duševného vlastníctva*. 3. vyd. Bratislava : Iura Edition, 2006. ISBN 978-80-8078-346-4.
- MAZÁK, Ján: Notárska zápisnica v exekučnom konaní (niektoré vybrané problémy). *Ad Notam*, 1999, č. 3. ISSN 1211-0558.
- SVÁK, Ján, CIBULKA, Lubor a KLÍMA, Karel: *Ústavné právo Slovenskej republiky (Všeobecná časť)*. 3. vyd. Bratislava : BVŠP; Žilina : Eurokódex, 2009. ISBN 978-80-89447-08-4.
- SVOBODA, Jaromír a kol.: *Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy*. V. vyd. Bratislava: Eurounion, 2004. ISBN 80-88984-64-5.
- ŠTEVČEK, Marek: Notárska zápisnica ako exekučný titul – všeobecne a na podklade spotrebiteľských zmlúv v súlade s právom EÚ. *Ars Notaria*, 2012, č. 1. ISSN 1335-2229.
- TÝČ, Vladimír: *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. 6. vyd. Praha : Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-60-8.
- Praktická príručka na uplatňovanie nariadenia o európskom exekučnom titule*. Belgicko : Európske spoločenstvá, 2008.
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 805/2004 z 21. apríla 2004, ktorým sa vytvára európsky exekučný titul pre nesporné nároky.
- Nariadenie Rady (ES) č. 44/2001 z 22. decembra 2000 o právomoci a o uznávaní a výkone rozsudkov v občianskych a obchodných veciach.
- Nariadenie Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. novembra 2003 o súdnej právomoci a uznávaní a výkone rozsudkov v manželských veciach a vo veciach rodičovských práv a povinností, ktorým sa zrušuje nariadenie (ES) č. 1347/2000.
- Nariadenie Rady (ES) č. 1346/2000 z 29. mája 2000 o konkurznom konaní.
- Zákon č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov.
- Zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov.

Výnos Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky zo 17. decembra 2004 č. 16975/2004-53, v znení č. 8650/2007-110 a č. 19607/2011-110, ktorým sa vydáva Kancelársky poriadok pre notárov.

Etický kódex notára schválený Konferenciou notárov Notárskej komory SR dňa 5. októbra 2000.

Nález Ústavného súdu SR z 25. júna 2003 spis. zn. PL. ÚS 17/2002.

Nález Ústavného súdu SR z 13. júla 2000 spis. zn. I. ÚS 5/2000.

Uznesenie Ústavného súdu SR z 12. mája 2011 spis. zn. IV. ÚS 181/2011.

Uznesenie Ústavného súdu SR z 3. mája 2011 spis. zn. III. ÚS 41/2011.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. januára 1997 spis. zn. 3Cdo/164/1996.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 30. júla 2002 spis. zn. 4Cdo/83/2002.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 25. novembra 2010 spis. zn. 3Cdo/63/2009.

Uznesenie Najvyššieho súdu SR z 29. septembra 2005 spis. zn. 4Cdo/51/2004.

Uznesenie Krajského súdu v Banskej Bystrici z 31. augusta 2010 spis. zn. 15CoE/147/2010.

Uznesenie Krajského súdu v Prešove zo dňa 15. marca 2011 spis. zn. 6CoE/9/2010.

Uznesenie Okresného súdu Čadca zo dňa 27. júla 2011 spis. zn. 13Er/825/2006.

SOCIÁLNA KURATELA DOSPELÝCH OSÔB V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky
Ústav štátu a práva, SAV

Mgr. Katarína Lenhartová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra právnych dejín

Sociálna kuratela dospelých osôb v podmienkach Slovenskej republiky

Príspevok sa zaoberá aktuálnym stavom zabezpečovania postpenitenciárnej starostlivosti v podmienkach Slovenskej republiky. Práve v dôsledku amnestií prezidenta Slovenskej republiky nastala zložitá situácia s prepustenými na slobodu, ktorí sa opustením ústavov na výkon trestu odňatia slobody cítili spoločensky vyčlenení a v tomto zmysle sa stali vo vyššej miere náchylní recidivovať. Príspevok sa zaoberá úlohou orgánov sociálnej kurately dospelých osôb, ich (ne)existenciou v Slovenskej republike a načrtáva víziu akreditácie tzv. probačných programov prostredníctvom Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky.

Soziale Fürsorge von Erwachsenen in der Slowakischen Republik

Der Beitrag befasst sich mit dem aktuellen Stand der Gewährleistung von der Straftlassenenfürsorge in der Slowakischen Republik. Gerade wegen der Amnestie des Präsidenten der Slowakischen Republik ergab sich eine schwierige Situation mit der Entlassung der Amnestierten aus dem Gefängnis. Die Straftlassenen fühlten sich sozial ausgeschlossen und in diesem Sinne wurden sie in einem höheren Maße rückfällig. Der Beitrag beschäftigt sich auch mit der Rolle der Ämter für soziale Fürsorge von Erwachsenen, ihrer (Nicht-) Existenz in der Slowakei und stellt die Vision der Akkreditierung von den sog. Bewährungshilfe-Programmen durch Justizministerium der Slowakischen Republik vor.

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-0607-10 „Kontinuita a diskontinuita práva na Slovensku v 20. storočí.“

Social Custody of Adults in the Slovak Republic

The paper deals with the current state of ensuring post-penitentiary care in the Slovak Republic. As a result of amnesty of the President of the Slovak Republic a difficult situation related to released persons arose. After they were released from prison they felt to be socially ousted and in this sense they became prone to a higher degree of relapse into crime. The paper deals with the role of social care bodies for adults, their (non) existence in the Slovak Republic and outlines the vision of accreditation of so called probation programs realized by the Ministry of Justice of the Slovak Republic.

Kľúčové slová: akreditácia, odsúdený, prepustený, sociálna kuratela, prostredie, recidíva, probačné programy, postpenitenciárna starostlivosť, penitenciárna starostlivosť, socializácia, pomoc, akreditačná komisia, probačný a mediálny úradník

Schlüsselbegriffe: Akkreditierung, Verurteilter, Entlassener, Soziale Fürsorge, Umwelt, Rückfälligkeit, Bewährungshilfe-Programme, Straftlassenenhilfe, Strafvollzugsfürsorge, Sozialisierung, Hilfe, Akkreditierungskommission, Bewährungshelfer, Mediator

Key words: accreditation, convicted, released, social custody, environment, recidivism, probation programs, probation support, penitentiary care, socialization, help, Accreditation Committee, probation and mediation officer

Úvod

V súvislosti s nie tak dávnymi prepusteniami odsúdených na slobodu z ústavov na výkon trestu odňatia slobody (amnestie prezidenta SR) sa vynárajú otázky súvisiace s tým, či je Slovenská republika dostatočne pripravená na sociálne javy, ktoré môžu nasledovať po takomto čine.

Na jednej strane si treba uvedomiť, že amnestia je aktom milosrdenstva, nie spravodlivosti. Na strane druhej sa však vynára otázka, či štát s ohľadom na výnimočnosť takejto situácie môže dopredu podnikat' kroky, ktoré by mali viesť k bezproblémovému začleneniu takto oslobodených väzňov do sociálneho prostredia.

Postpenitenciárna starostlivosť, v zmysle starostlivosti o osobu odsúdeného po skončení výkonu trestu odňatia slobody, podlieha kompetenciám Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Legislatívne je tento proces upravený v **zákone č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele** v zmene a doplnení ďalších predpisov.

Účelom Zákona je okrem kompetencií v oblasti sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately detí a maloletých i predchádzať krízovým situáciám a prehlbovaniu porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho

vývinu plnoletých osôb a zamedziť nárastu sociálno-patologických javov. Na tento účel slúži tzv. **sociálna kuratela**, ktorá je súborom „opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu“² plnoletej fyzickej osoby a slúži na „poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie,“³ v ktorej sa plnoletá fyzická osoba nachádza.

Opatrenia sociálnej kurately sa vykonávajú „pre plnoletú fyzickú osobu do 25 rokov, ktorá má na území Slovenskej republiky obvyklý pobyt, nazývaná aj tzv. mladý dospelý“⁴ a „pre inú plnoletú fyzickú osobu, ktorá má na území Slovenskej republiky obvyklý pobyt.“⁵ Opatrenia, ktoré slúžia na dosiahnutie cieľov sociálnej kurately sa vykonávajú „najmä prostredníctvom sociálnej práce, metódami, technikami, postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálnopatologických javov v spoločnosti.“⁶

Opatrenia sociálnej kurately nad plnoletými osobami vykonáva podľa Zákona Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.⁷ Miestne príslušným Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny je Úrad v mieste obvyklého pobytu plnoletej fyzickej osoby.⁸ Kontrolu vykonávania opatrení zabezpečuje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny.⁹ V prípade nedodržiavania Zákona, alebo zámerného marenia kontroly môže Ministerstvo kontrolovanému subjektu uložiť pokutu až do výšky 1 650 €. V rozhodnutí o pokute Ministerstvo určí kontrolovanému orgánu lehotu, ktorá má slúžiť na odstránenie zistených nedostatkov. Ak subjekt nedostatky v určenej lehote neodstráni, Ministerstvo môže subjektu uložiť pokutu opakovane.¹⁰

Takýmito opatreniami sú napr. „organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch, tréningoch a aktivitách zameraných na podporu plnenia rodičovských práv, plnenia funkcie rodiny, na utváranie a upevňovanie vzťahov medzi manželmi, rozvoj schopností riešiť problémové situácie a adaptovať sa na nové situácie,“¹¹ no v súvislosti s plnoletými osobami najmä „organizovanie a sprostredkovanie účasti na programoch a aktivitách zameraných na predchádzanie sociálnopatologickým javom.“¹² Pokiaľ orgán sociálnej kurately zistí, že plnoletá fyzická osoba nie je schopná riešiť svoju situáciu v rodine, prispôbiť sa novej situácii, navrhne ako súčasť

² Zákon č. 305/2005 Z. z., § 1 ods. 3.

³ Tamtiež.

⁴ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 2 ods. 1 písm. b).

⁵ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 2 ods. 1 písm. c).

⁶ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 3 ods. 1.

⁷ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 73 ods. 2, písm. b) č. 9 a 10.

⁸ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 90 ods. 4 písm. d).

⁹ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 91 ods. 1.

¹⁰ K tomu bližšie Zákon č. 305/2005 Z. z., § 92 ods. 1 – 5.

¹¹ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 10 ods. 1 písm. a).

¹² Zákon č. 305/2005 Z. z., § 2 ods. 1 písm. b).

opatrení vykonanie alebo zabezpečenie vykonania mediácie (v zmysle odbornej metódy na uľahčenie riešenia konfliktnej situácie v rodine), odborných metód práce na prispôsobenie sa novej situácii alebo poradensko-psychologickú pomoc rodinám so špecifickým problémom a pri krízových situáciách.¹³

1. Sociálna kuratela plnoletých fyzických osôb

V § 18 a nasledujúcich Zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele sa nachádza osobitné vymedzenie plnoletých fyzických osôb, nad ktorými sa vykonáva sociálna kuratela. Ide o plnoletého po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby, o plnoletého ak je účastníkom probácie alebo mediácie podľa Trestného zákona a Trestného poriadku, ak zneužíva drogy alebo je závislý od drog, ak bol prepustený zo zariadenia na liečbu drogových závislostí alebo iných závislostí, ak bol prepustený zo zariadenia na resocializáciu drogovovo závislých a ak požiada o pomoc pri riešení nepriaznivej životnej situácie.¹⁴ Osobitná starostlivosť sa samozrejme venuje tzv. mladým dospelým.

Do náplne činnosti orgánu sociálnej kurately podľa § 19 ods. 1 Zákona patria najmä tieto opatrenia:

- a) **audržiava písomný kontakt a osobný kontakt s plnoletou fyzickou osobou počas výkonu trestu odňatia slobody, výkonu väzby a spolupôsobí pri jej prevýchove a riešení jej osobných problémov, rodinných problémov a sociálnych problémov, najmä pri udržiavaní a posilňovaní rodinných väzieb,**
- b) **podieľa sa na príprave plnoletej fyzickej osoby na prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby,**
- c) **pomáha plnoletej fyzickej osobe po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení, hľadaní bývania, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie a pri riešení osobných problémov a vzťahových problémov,**
- d) **motivuje plnoletú fyzickú osobu k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, udržiava kontakt s plnoletou fyzickou osobou počas liečby a následnej resocializácie v záujme podpory liečby a resocializácie,**
- e) **pomáha plnoletej fyzickej osobe po návrate zo zariadenia na liečbu závislosti alebo z resocializačného strediska najmä pri uľahčení návratu do rodiny, riešení osobných problémov a vzťahových problémov, pracovnom uplatnení a hľadaní bývania,**

¹³ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 11 ods. 3 písm. a) – d).

¹⁴ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 18 ods. 1 písm. a) – c), e) – g).

- f) **motivuje plnoletú fyzickú osobu k aktívnemu prístupu pri hľadaní zamestnania a k získavaniu alebo udržaniu pracovných zručností a spôsobilostí,**
- g) **odporúča a sprostredkúva plnoletej fyzickej osobe pomoc špecializovaných inštitúcií,**
- h) **ponúka plnoletej fyzickej osobe účasť na resocializačných programoch a iných programoch organizovaných inými orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami a akreditovanými subjektmi,**
- i) **motivuje plnoletú fyzickú osobu k účasti v svojpomocných skupinách zameraných na riešenie osobných problémov a vzťahových problémov,**
- j) vykonáva ďalšie opatrenia podľa tohto zákona.

Opatrenia určené pre plnoletú fyzickú osobu sa vykonávajú najmä v prirodzenom prostredí¹⁵ alebo v otvorenom prostredí,¹⁶ v ktorom sa táto osoba obvykle zdržiava. orgán sociálnej kurately postupuje pri výkone opatrení v súlade s plánom sociálnej práce plnoletej fyzickej osoby. Takýto plán je vypracovaný v spolupráci s plnoletou fyzickou osobou.¹⁷ Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny vedie i spisovú dokumentáciu fyzickej plnoletej osoby, vykonáva a uskutočňuje program supervízie¹⁸ a pri výkone opatrení spolupracuje s obcou¹⁹ prípadne akreditovaným subjektom.

Finančný príspevok na vykonávanie opatrení poskytuje obci a akreditovanému subjektu vyšší územný celok.²⁰ Finančné prostriedky sú zabezpečené zo štátneho rozpočtu.

Plnoletej fyzickej osobe na uľahčenie resocializácie po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby ak výkon trestu odňatia slobody alebo výkon väzby trval viac ako 30 po sebe nasledujúcich dní, najmä v súvislosti s vybavením osobných dokladov a zabezpečenia nevyhnutných vecí osobnej potreby možno poskytnúť resocializačný príspevok.²¹ Plnoletá fyzická osoba, ktorou sa na tento účel myslí aj cudzinec, ktorý má obvyklý pobyt na území Slovenskej republiky sa môže uchádzať o príspevok do 8 pracovných dní odo dňa prepustenia z výkonu trestu odňatia slo-

¹⁵ **Prirodzeným prostredím** sa myslí domáce prostredie plnoletej fyzickej osoby. ak je to vhodné, opatrenia sociálnej kurately sa vykonávajú aj v tzv. širšom sociálnom prostredí a v domácnosti fyzických osôb, ktoré sú s klientom sociálnej kurately v príbuzenskom vzťahu alebo ktoré majú s ním blízky vzťah.

¹⁶ **Otvoreným prostredím** sa myslí verejné priestranstvo, verejný objekt alebo komunikácia, ktoré sú pre jednotlivcov, prípadne skupiny prirodzeným sociálnym prostredím, v ktorom sa zvyčajne zdržiavajú ako i mobilné a stále priestorové zázemia jednotlivcov.

¹⁷ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 73 ods. 2 písm. e) č. 14.

¹⁸ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 73 ods. 2. písm. h).

¹⁹ K tomu viac Zákon č. 305/2005 Z. z., § 75 ods. 1. písm. b) č. 2 a 3.

²⁰ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 76 písm. f) č. 1, § 88 ods. 1 – 4.

²¹ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 70 ods. 1.

body alebo väzby.²² Resocializačný príspevok sa poskytuje najviac vo výške 40 % sumy životného minima. Pokiaľ by osobe vznikol nárok na možnosť požiadať o príspevok viackrát za jeden kalendárny rok, celková suma poskytnutých príspevkov nesmie presiahnuť v úhrne 40 % sumy životného minima.²³ Resocializačný príspevok sa poskytuje v peňažnej forme, vo vecnej forme alebo v kombinovanej forme.²⁴

V súvislosti s vyššie uvedeným je možné uvažovať do budúcnosti o podpore kompetencií Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR zo strany Ministerstva spravodlivosti SR.

Na tento účel by mali slúžiť nové behaviorálne intervencie, medzi nimi i zavedenie tzv. probačných, prípadne prevenčných programov do praxe.

2. Akreditácia podľa Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR

V súvislosti s využívaním probačných programov v budúcnosti by sme chceli objasniť aktuálny stav ich akreditácie v Slovenskej republike.

Ako sme už uviedli, akreditáciu tzv. probačných programov, ktoré sú vo svete bežne akreditované prostredníctvom rezortov spravodlivosti tej ktorej krajiny (napr. Česká republika), Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky aktuálne nezabezpečuje.

V súčasnosti podobnú, podpornú úlohu plní rezort práce, sociálnych vecí a rodiny a to na základe dvoch predpisov:

- 1) podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele,
- 2) podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny udeľuje akreditáciu na vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov) a akreditáciu udeľí na vzdelávací program v oblasti sociálnych služieb zameraný na vykonávanie vybraných pracovných činností a na ďalšie vzdelávanie zamestnancov vykonávajúcich pracovné činnosti v oblasti sociálnych služieb a na odbornú činnosť, ktorou sa myslí sociálna rehabilitácia a špecializované sociálne poradenstvo podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov).

²² Zákon č. 305/2005 Z. z., § 70 ods. 3.

²³ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 70 ods. 4.

²⁴ Zákon č. 305/2005 Z. z., § 70 ods. 6.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny vedie na svojej stránke i zoznam akreditovaných subjektov rozdelených do dvoch skupín – podľa už vyššie spomenutých zákonov.

Zoznam akreditovaných subjektov podľa zákona č. 305/2005 Z. z. sa ďalej delí na:

- 1) resocializačné strediská,
- 2) neštátne subjekty,
- 3) krízové strediská
- 4) detské domovy.²⁵

Zoznam akreditovaných subjektov podľa zákona č. 448/2008 Z. z. sa delí na:

- 1) Zoznam subjektov, ktorým bola udelená akreditácia na odbornú činnosť – fyzické osoby
- 2) Zoznam subjektov, ktorým bola udelená akreditácia na odbornú činnosť – právnické osoby
- 3) Zoznam subjektov, ktorým bola udelená akreditácia na vzdelávací program – fyzické osoby
- 4) Zoznam subjektov, ktorým bola udelená akreditácia na vzdelávací program – právnické osoby.²⁶

Na webovej stránke Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR v časti „Sociálne služby“ sa nachádza aj podrobný zoznam formulárov, na základe ktorých môže FO alebo PO požiadať o akreditáciu odbornej alebo vzdelávacej činnosti.²⁷ V časti „Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela“ sa rovnako nachádza všeobecný pokyn k vyplneniu žiadosti ako i formuláre pre FO a PO ako žiadateľov o akreditáciu.²⁸

Akreditačná komisia sa skladá celkovo z 15 členov (predseda, podpredseda, 11 členov a dve tajomníčky) a sídli na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR v Bratislave.

3. Aktuálna situácia ohľadom výchovných programov

V oblasti akreditácie podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, odbornú činnosť s osobami po výkone trestu alebo po výkone väzby vykonáva šesť právnických osôb. **Fyzické osoby sa odbornej činnosti s ohľadom na túto skupinu osôb nevenujú.**

²⁵ Bližšie <http://www.employment.gov.sk/zoznam-akreditovanych-subjektov-podla-zakona-c.-3052004-Z.z.html>

²⁶ Bližšie <http://www.employment.gov.sk/zoznam-akreditovanych-subjektov-podla-zakona-c.-4482008-Z.z.html>

²⁷ Bližšie <http://www.employment.gov.sk/akreditacie-socialne-sluzby.html>

²⁸ Bližšie <http://www.employment.gov.sk/socialnopravna-ochrana-deti-a-socialna-kuratela.html>

V zmysle tohto zákona (č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zme-
ne a doplnení zákona č. 445/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnos-
tenský zákon) v znení neskorších predpisov) probačné programy supľujú
určité druhy „sociálnych služieb“.

**Podľa § 2 tohto zákona je sociálna služba odborná činnosť, obslužná
činnosť alebo ďalšia činnosť alebo súbor týchto činností, ktoré sú za-
merané na:**

- a) prevenciu vzniku nepriaznivej sociálnej situácie, riešenie nepriaznivej
sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie
fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,
- b) zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopnosti fyzickej osoby viesť sa-
mostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,
- c) zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných
životných potrieb fyzickej osoby,
- d) riešenie krízovej sociálnej situácie fyzickej osoby,
- e) prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby a rodiny.

Za nepriaznivú sociálnu situáciu sa podľa § 2 ods. 2 tohto zákona pova-
žuje **ohrozenie fyzickej osoby sociálnym vylúčením alebo obmedzenie
jej schopnosti sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje probl-
émy:**

- a) z dôvodu, že nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspo-
kojovanie základných životných potrieb,
- b) pre svoje životné návyky alebo pre spôsob života,
- c) pre ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav,
- d) z dôvodu, že dovŕšila vek potrebný na nárok na starobný dôchodok
podľa osobitného predpisu 1) (ďalej len „dôchodkový vek“),
- e) pre výkon opatrovania fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postih-
nutím,
- f) pre ohrozenie správaním iných fyzických osôb alebo
- g) z dôvodu, že sa stala obeťou obchodovania s ľuďmi.

**Zabezpečením nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základ-
ných životných potrieb fyzickej osoby** je zabezpečenie ubytovania, stravy,
nevyhnutného ošatenia, obuvi a nevyhnutnej základnej osobnej hygieny.
Krízovou sociálnou situáciou je ohrozenie života alebo zdravia fyzickej
osoby a rodiny, ktoré vyžaduje bezodkladné riešenie sociálnou službou.
Sociálna služba sa vykonáva najmä prostredníctvom sociálnej práce. Exis-
tujú rôzne formy, v akých sú sociálne služby poskytované. **Sociálna služba
sa poskytuje** ambulantom formou, terénnou formou, pobytovou formou
alebo inou formou podľa nepriaznivej sociálnej situácie a prostredia, v kto-
rom sa fyzická osoba zdržiava. Sociálnu službu možno poskytovať aj inou
formou, najmä telefonicky alebo s použitím telekomunikačných technológií,
ak je to účelné.

Jediná právnická osoba sa na Slovensku venuje vzdelávaciemu programu, ktorého cieľom je prevencia a zvládanie agresívneho správania.

V oblasti akreditácie podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele **ani jedna z registrovaných FO a PO nevykonáva sociálnu kuratelu plnoletých fyzických osôb podľa § 18 ods. 1 písm. a) a b).** Ide o plnoleté fyzické osoby po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo po výkone väzby a účastníkov probácie alebo mediácie podľa osobitných predpisov.²⁹

Záver

S ohľadom na súčasný stav by sa javilo ako žiaduce, aby Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky v súlade s § 18 ods. 1 písm. a) a b) zákona č.305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele ako i v súlade s platnou trestnou legislatívou malo zväžiť **zriadenie akreditačnej komisie na MS SR, ktorej cieľom by bolo prijímať žiadosti o uloženie akreditácie od subjektov, ktoré majú záujem uskutočňovať tzv. probačné a resocializačné programy s finančnou podporou štátu za merané na mladistvých i dospelých páchatel'ov trestných činov počas výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody alebo väzby, ako i podmieneného trestu odňatia slobody, prípadne počas podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody a väzby, ako i po ich skončení v rozsahu najviac 3 rokov.**

Títo páchatelia by tak mohli byť sledovaní aj po skončení výkonu trestu odňatia slobody, po skončení podmieneného trestu odňatia slobody alebo podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody.

V súčasnosti v Slovenskej republike nemáme aktuálne využiteľné probačné ani resocializačné programy zamerané na konkrétnych páchatel'ov trestných činov ako je to napr. v Holandsku, Španielsku, Rakúsku a pod. Ide o osobitné skupiny páchatel'ov trestných činov, napr. o páchatel'ov mravnostných trestných činov, domáceho násilia, majetkových trestných činov a pod. Takéto programy by mohli pomôcť zvýšiť účinnosť prevencie kriminality a mohli by napomôcť zníženiu budúcej recidívy u páchatel'ov.

Ministerstvo spravodlivosti Českej republiky aktuálne podporuje projekt s názvom „Rozvoj probačných a resocializačných programov pre mladistvých delikventov“ a „Program protidrogovej politiky vo väzniciach“ na rok 2013.

Bolo by vhodné podporiť v budúcnosti zavádzanie podobných projektov aj na území Slovenskej republiky, dôsledkom ktorých by bola realizácia

²⁹ Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon, zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch.

širšej siete probačných programov, ktoré by pokrývali páchatel'ov rôznych druhov trestných činov.

V tejto súvislosti má byť prvou lastovičkou odborná konferencia o probačných programoch, ich akreditácii a úspešnosti, pod záštitou ministra spravodlivosti Slovenskej republiky v júni 2013 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Recenzenti: *JUDr. Milan Lipovský*
JUDr. Jana Serbová

SYSTÉM ŠTÁTNYCH SOCIÁLNYCH DÁVOK V TRANSFORMAČNOM 20-ROČNOM OBDOBÍ

JUDr. Zuzana Macková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia

Systém štátnych sociálnych dávok v transformačnom 20-ročnom období

Príspevok sa zameriava na analýzu jedného zo systémov sociálneho zabezpečenia, a to systému štátnych sociálnych dávok, ktorý sa mal pretransformovať na systém tzv. štátnej sociálnej podpory. Autorka približuje základné vymedzenie pojmu rodiny, ako aj jednotlivé typy rodinnej politiky a jednotlivých štátnych sociálnych dávok. Hlavnou prioritou článku je priblíženie vývoja jednotlivých štátnych sociálnych dávok v priebehu 20-ročného obdobia samostatnej existencie Slovenskej republiky s cieľom dať odpoveď, či sa má naďalej pokračovať v presadenom explicitnom modeli rodinnej politiky alebo je potrebné uplatňovanie implicitného modelu, ako aj spôsob financovania – t. j. či je vhodnejšie zotrvanie na plošnom, neadresnom poskytovaní štátnych sociálnych dávok alebo treba uvažovať o zavedení ich adresného a cieľového poskytovania.

Das System von staatlichen Sozialleistungen im Transformierungszeitraum von 20 Jahren

Dieser Artikel konzentriert sich auf die Analyse eines der Systeme der Sozialversicherung, und zwar auf die Analyse des Systems von staatlichen Sozialleistungen, das sich zum System der sog. staatlichen sozialen Unterstützung hätte umformen sollen. Die Verfasserin erläutert den Grundbegriff der Familie, sowie die einzelnen Arten der Familienpolitik und der staatlichen Sozialleistungen. Zum Hauptthema wurden die einzelnen staatlichen Sozialleistungen im Laufe der 20-jährigen Existenz der selbständigen Slowakischen Republik mit dem Ziel die Frage zu beantworten, ob das bereits durchgesetzte explizite Modell der Familienpolitik aufrechterhalten, oder ob man das implizite Modell der Familienpolitik sowie die Finanzierungsform angewendet werden soll. Mit anderen Worten, ob die bestehende flächige, unadressierte Gewährung der staatlichen Sozialleistungen zweckmäßig ist, oder eine persönlich adressierte und gezielte Gewährung eingeführt werden soll.

The System of State Social Benefits during the 20 Years of Transformation

The study analyzes one of the systems of Social Security – the system of state social benefits, that was to be transformed into the so-called system of state social support. The author provides definition of the term „family“ with subsequent analysis of various types of family policy and corresponding state social benefits. The focus is on development of particular state social benefits during last 20 years since the establishment of the Slovak Republic, with the aim to evaluate whether it is continuation of the explicit model of family policy, or the implicit model of family policy, that should prevail. Another question of importance that is being dealt with, is the method of the system financing – i.e. whether continuation of universally granted state social benefits should prevail, or whether reconsideration in this respect – towards granting of targeted social support - should be introduced.

Kľúčové slová: štátne sociálne dávky, štátna sociálna podpora, rodina, nezaopatrené deti, rodičia, prídavok na dieťa, rodičovský príspevok, príspevok pri narodení dieťaťa, verejné financie

Schlüsselbegriffe: staatliche Sozialleistungen, staatliche Sozialhilfe, Familie, unversorgte Kinder, Eltern, Kindergeld, Familienbeihilfe, Entbindungsgeld, öffentliche Finanzmittel

Key words: social benefits, social support, family, minor children, parents, child allowance, parental benefit, benefit in child birth, public finances

Úvod

V tomto roku oslavujeme 20. výročie vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Ide o časový úsek, ktorý už možno zhodnotiť z hľadiska realizácie významných spoločenských zmien, ktoré sa dotkli nielen oblasti politickej a ekonomickej, ale aj sociálnej a predovšetkým života rodín.

Prihlásenie sa k európskemu sociálne orientovanému modelu trhovej ekonomiky našlo svoje vyjadrenie v článku 55 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, v zmysle ktorého trh ako dynamický faktor hospodárstva sa má uplatňovať v kontexte širších celospoločenských procesov plne rešpektujúc sociálne práva (*medzi ktoré nesporne patrí právo na prácu, právo na odmenu za vykonanú prácu, právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, právo na zvýšenú ochranu zdravia pri práci a osobitné pracovné podmienky žien, ako aj mladistvých a osôb zdravotne postihnutých a aj právo na ich osobitnú starostlivosť, ochranu v pracovných vzťahoch a na pomoc pri príprave na povolanie, právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, pri nespôsobilosti na prácu a pri strate živiteľa, právo na ochranu zdravia, právo rodičov na starostlivosť a výchovu detí, ako aj*

právo rodičov starajúcich sa o deti, na pomoc od štátu, ako aj právo na vzdelanie) a ekologické záujmy ľudí v zmysle práva na priaznivé životné prostredie.

Z uvedeného vyplýva, že sa predpokladalo s formovaním takej hospodárskej politiky, prostredníctvom ktorej malo dôjsť k vytvoreniu reálneho množstva zdrojov dostatočných na financovanie sociálnej politiky, ktorá mala spätne ovplyvňovať hospodársky rozvoj vytváraním priaznivých pracovných a životných podmienok najmä prostredníctvom vzdelávacej politiky, bytovej politiky, zdravotnej politiky, politiky zamestnanosti a najmä prostredníctvom rodinnej politiky, ktorá najviac odzrkadľuje podmienky, v akých ľudia žijú, aké hodnoty sa preferujú v živote spoločnosti, rodín a najmä jednotlivca.¹

Sociálne zabezpečenie do roku 1989 v podmienkach strednej a východnej Európy vrátane bývalého Československa bolo reálnym prejavom redistributívneho socializmu v podobe sociálnej starostlivosti zo strany štátu a skutočnej distribúcie blahobytu pre každého od narodenia až po smrť.² Pozostávalo z dôchodkového zabezpečenia, nemocenského poistenia, štátnych sociálnych dávok a sociálnej starostlivosti.³ Systém sociálnych dávok v tomto období bol sprevádzaný subvencovaním cien v podobe dotácií, ktoré každý občan dostával k príjmu v podobe dotovaných cien tovaru, služieb a nájomného. Tento „doplňkový príjem“ predstavoval v bývalom Československu približne jednu šestinou ročného objemu miezd.⁴

V období rokov 1989 až 1992 sa sformovala vízia sociálneho zabezpečenia pozostávajúceho z troch základných zložiek (*systémov, resp. pilierov*), a to sociálneho poistenia, štátnej sociálnej podpory a sociálnej pomoci.⁵

Či a ako sa táto predstava v oblasti štátnych sociálnych dávok z hľadiska zámerov tzv. štátnej sociálnej podpory, resp. rodinnej politiky a jej princípov aspoň čiastočne naplnila, sa pokúsime priblížiť v nasledujúcich riadkoch.

1. Rodina – filozofické a právne vymedzenie pojmu

Nezastupiteľnú a základnú bunku spoločnosti i štátu predstavuje aj v 3. tisícročí rodina – miesto pokoja, prístavu, súdržnosti, stability, sily, nádeje.

¹ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 46-47.

² TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálneho zabezpečení*. 3. aktual. a dopl. vyd. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2000, s. 3.

³ Tamže, s. 48.

⁴ TOMĚŠ, I.: Systémy sociálních dávek v zemích střední a východní Evropy v přechodném období. *Právní obzor*, ročník 77, 1994, č. 2, s. 131.

⁵ GAJDOŠÍKOVÁ, E.: Reforma sociálního zabezpečenia: Okamihy a zastavenia. *Právní obzor*, ročník 94, 2011, číslo 1, s. 9.

Akokoľvek pokusy nahradiť rodinu niečím iným vždy stroskotali. Rodinu možno považovať za sociálnu skupinu, v rámci ktorej sa formuje osobnosť jednotlivca (*inteligencia, etika, morálne i sociálne cítenie, úprimnosť*) a jeho spoločenský charakter (*vnímanie a rešpektovanie univerzálnych ľudských hodnôt – slobody, rovnosti, sociálnej spravodlivosti, solidarity, ľudskej dôstojnosti atď.*). Vo svojej podstate ide o stret verejnej a súkromnej sféry. Rodina je produktom, ako aj súčasťou spoločnosti. Reaguje zákonite na spoločenské javy, ktoré zároveň ovplyvňuje a spoluvytvára predovšetkým z hľadiska morálno-etického. Úroveň zabezpečenia rodín s deťmi determinuje celý rad faktorov, napr. historické tradície krajiny, ekonomická a kultúrna vyspelosť krajiny, vekové zloženie obyvateľstva, náboženstvo, politická orientácia vlád atď.

Rodina je pojem bežne používaný v každodennom slovníku. Je ale otázne, či význam je jednoznačný. Už **Konfucius** (551 p. n. l.) považoval „rodinu za prirodzenú jednotku, v ktorej sa mali obnoviť posvätné tradície a odveké závislosti. Prostriedkom obnovenia porušenej rovnováhy medzi štátom a rodinou malo byť zdokonalenie osobnosti človeka pomocou štúdia tradícií, rituálov a hudby. Človek sa podľa neho mal stať ušľachtilým iba neustálym zdokonaľovaním svojej osobnosti podľa vzorov minulosti. A práve tí, ktorí získali mravnú kultúru a vedomosti, títo ušľachtilí, z ktorých sa mali vyberať štátni úradníci, mali uskutočniť nápravu spoločenského zriadenia. Mali zastávať najrôznejšie úrady a tak ovplyvňovať rodinu a štát, pretože disponovali vlastnosťami ako mravnosť, láskavosť, umiernenosť, zodpovednosť za slová a činy, precíznosť, dôslednosť a poctivosť.“⁶ V tzv. aristokratickom evangeliu pokračoval jeho vnuk **C“s“**. V traktáte o vláde „Veľké učenie“ predkladá koncepciu dokonalej osobnosti s tým, že rozvoj individuálnej etiky musí zodpovedať rozvoju etiky spoločenskej. Zároveň poukazuje aj na povinnosti, ktoré jednotlivcovi prináša jeho život v rámci rodiny, štátu a ľudstva, čím sa snažil spojiť proces sebazdokonaľovania so spoločenskou pôsobnosťou.“⁷ Nadšeným a schopným hlásateľom Konfuciovho učenia bol **Mencius** (372 až 289 p. n. l.). Učil, že „bez rodiny a štátu by sa ľudstvo vrátilo k zvieraciemu stavu“. Veril a hlásal, že „človek je od prirodzenosti dobrý a má sklon k ušľachtilým činom, iba nevhodné prostredie a nesprávna výchova človeka kazia. Za základ všetkých cností považoval vzájomnú pomoc, spolupatričnosť (*solidaritu*), súčinnosť (*participáciu*) a súcit so svojimi blíznymi.“⁸ **Platón** považoval rodinu za základnú bunku spoločnosti, hlavnú výchovnú inštitúciu. Vo svojom diele Ústava prezentuje ideu, že „všetkým deťom sa v najlepšom možnom štáte

⁶ SEIDLER, G. L.: *Politické myšlení starověku a středověku*. Praha : NPL, 1965, s. 31.

⁷ SEIDLER, G. L.: *Politické myšlení starověku a středověku*. Praha : NPL, 1965, s.32.

⁸ SEIDLER, G. L.: *Politické myšlení starověku a středověku*. Praha : NPL, s. 32.

zabezpečí rovnako kvalitné vzdelanie,⁹ čo možno považovať aj za prejav princípu rovnosti šancí. **August Comte (1830 – 1867)** rodinu hodnotí ako „spojovací most medzi jedincom a spoločnosťou“ a z toho dôvodu plní základnú úlohu v spoločnosti.¹⁰ **Ján Pavol II.** na Plenárnom zasadnutí Pápežskej rady pre rodinu nazval rodinu založenú manželstvom svätýňou života. Rodinu považoval za nezastupiteľnú inštitúciu, ustanovizeň, ktorá sa nedá ničím nahradiť a za základný prvok spoločného dobra každej spoločnosti.“¹¹

V súčasnej dobe sa vynára aj otázka, **kto rodinu – prirodzenú a základnú jednotku spoločnosti** – na prahu 3. tisícročia vlastne tvorí. Z hľadiska sociologického rodina predstavuje **spolužitie muža a ženy (klasický vzor manželstva, resp. manželskej dvojice) a ich detí (slobodných, vlastných alebo adoptovaných) žijúcich v jednej domácnosti**. Ide o tzv. typ **nukleárnej rodiny**. Tento spôsob organizácie rodinných vzťahov je v európskom priestore vrátane Slovenska najviac rozšíreným. Avšak v tzv. vyspelých krajinách západnej Európy sa vyskytujú aj iné typy rodín, ako napr. **rozšírená rodina**, v ktorej okrem rodičov a detí žijú aj iní príbuzní, napr. starí rodičia, tety, strýkovia, **jednorodičovská rodina**, v ktorej je prítomný iba jeden rodič, napr. slobodná matka, ovdovený rodič, rozvedený rodič, osamelý rodič, **rekonštituovaná rodina**, v ktorej jeden z rodičov bol už raz ženatý, resp. vydatá a nachádzajú sa tam deti z predchádzajúceho manželstva (resp. rodiny), ako aj deti zo súčasného manželstva a **tzv. kohabitácia** – ide o rodinu, v ktorej žijú nezosobášení rodičia so svojimi deťmi.¹²

Vychádzajúc z uvedeného možno konštatovať, že **rodina** je a naďalej bude **základnou bunkou spoločnosti i štátu** aj v 3. tisícročí. V rámci rodiny dochádza k naplneniu a realizácii jej **funkcií**, a to nielen **biologickej – reprodukčnej**, ale aj **ekonomickej, výchovnej, kultúrnej, spoločenskej i sociálnej**. Vo všeobecnosti má rodina univerzálny charakter. Má neustále veľký význam a mimoriadne dôležitú hodnotu najmä z dôvodu starostlivosti o dieťa a jeho výchovy, ktorá bola, je a naďalej bude výsostne rodinnou záležitosťou. Aj keď sa **rodina** javí **súkromnou záležitosťou**, je zároveň aj záležitosťou **verejnou**, t. j. je vecou štátu, pretože pre štát má význam iba **rodina „funkčná“**, v rámci ktorej sa deti vychovávajú k zmysluplnej práci v dospelosti, je schopná postarať sa o svojich chorých a starých a je aktívna i vo svojom okolí – t. j. viac spoločnosti svojou činnosťou dáva ako od spoločnosti dostáva. „**Nefunkčná rodina** sa stáva sociálnym problémom a predmetom pôsobenia sociálnej politiky.“¹³

⁹ VIŠŇOVSKÝ, E.: *Vybrané kapitoly z teórie výchovy*. Banská Bystrica : PF UMB, 1998.

¹⁰ VIŠŇOVSKÝ, E.: *Vybrané kapitoly z teórie výchovy*. Banská Bystrica : PF UMB, 1998.

¹¹ Svätý Otec bráni inštitút rodiny. In *Život Cirkvi*, ročník 11, 2004, č. 48, s. 3.

¹² STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2004, s. 294.

¹³ STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint, 2002, s. 263.

Význam rodiny vymedzuje aj Encyklika *Centessimus annus* (1999), ktorá zdôrazňuje solidaritu, starostlivosť a zodpovednosť za každého človeka, význam a podporu spravodlivosti, s poukázaním na skutočnosť, že **rodina tvorí základ pre hľadanie a uplatňovanie kresťanských princípov a ideálov v transformácii spoločnosti na sociálne spravodlivú spoločnosť.**

V dnešnom hektickom a polarizovanom svete rodina (funkčná) predstavuje a naďalej bude pre každého jedinca predstavovať symbol istoty a stability. V súčasnosti sa v Európe i v iných častiach sveta (napr. v USA) čoraz viac objavujú neštandardné typy rodín, napr. partnerstvo ľudí rovnakého pohlavia, manželstvá heterosexuálne orientovaných párov, čo vyvoláva mnohé diskusie a má za následok aj zmeny v rodinnej politike tej-ktorej krajiny.

Pojem „rodiny ako prirodzenej a základnej jednotky spoločnosti, ktorá má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu“ vymedzujú základné pramene práva sociálneho zabezpečenia počnúc **Všeobecnou deklaráciou ľudských práv (čl. 16 ods. 3 – zo dňa 10. 12. 1948)**, **Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (zo dňa 16. 12. 1966)** v čl. 10 ods. 1, v ktorom sa taktiež ustanovuje, že „rodine, ktorá je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti, by sa mala poskytnúť najširšia možná ochrana a pomoc, najmä na jej založenie a po čas, keď zodpovedá za starostlivosť a výchovu maloletých detí, ako aj **Dohovorom Medzinárodnej organizácie práce (ďalej len „MOP“) č. 102/1952 o minimálnej norme sociálneho zabezpečenia** v VII. časti – rodinné dávky – čl. 39 až 45 zaväzuje každý členský štát, ktorý je viazaný touto časťou Dohovoru, poskytovať chráneným osobám rodinné dávky na zabezpečenie starostlivosti o deti. **Ústavný zákon č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd** v čl. 32 vymedzuje, že rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona, zaručuje osobitnú ochranu detí a mladistvých, osobitnú starostlivosť žien v tehotenstve, ako aj ich ochranu v pracovných vzťahoch a zodpovedajúce pracovné podmienky, taktiež vymedzuje, že starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov, ako aj právo deti na rodičovskú starostlivosť a výchovu s tým, že práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti ich vôli iba rozhodnutím súdu na základe zákona a taktiež garantuje právo rodičov, ktorí sa starajú o deti, na pomoc štátu.

Uvedené sociálne práva zakotvuje aj **Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v článku 41**, kde je vyjadrená **jednoznačne ochrana a podpora manželskej rodine** („*Manželstvo, rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona..., ... Rodičia, ktorí sa starajú o deti, majú právo na pomoc štátu..., atď.*“). **Európska sociálna charta** v čl. 16 ustanovuje záväzok zmluvných strán na zabezpečenie potrebných podmienok pre plný rozvoj rodiny, ktorá predstavuje základnú jednotku spoločnosti, podporovať

ekonomickú, právnu a sociálnu ochranu rodinného života takými opatreniami ako sú sociálne a rodinné dávky, fyzikálne opatrenia, zabezpečenie bývania pre rodiny, príspevky novomanželom a ďalšie vhodné opatrenia. **Revidovaná Európska sociálna charta** (zo strany Slovenskej republiky ratifikovaná v roku 2009), v článku 16 zakotvuje záväzok zo strany zmluvných strán podporovať hospodársku, právnu a sociálnu ochranu rodinného života na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na plný rozvoj rodiny ako základnej jednotky spoločnosti prostredníctvom sociálnych a rodinných dávok, finančnými opatreniami, výstavbou bytov na bývanie rodín, pomocou mladým manželstvám alebo inými vhodnými opatreniami.

Manželstvo ako zväzok muža a ženy vymedzuje zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v čl. 1 základných zásad a taktiež v čl. 2, kde je ustanovené, že „rodina založená manželstvom je základnou bunkou spoločnosti.“

Veľký význam rodiny je zovšeobecnený aj v **Charte základných práv Európskej únie** (2010/C 83/02) zakotvením práva na rešpektovanie rodinného života (čl. 7), ako aj práva na „právnu, ekonomickú a sociálnu ochranu“ (čl. 33) a taktiež aj uznaním „rovnosti medzi ženami a mužmi, ktorá musí byť zabezpečená vo všetkých oblastiach vrátane zamestnania, práce a odmeňovania“ (čl. 23). Charta zakotvuje aj práva dieťaťa (čl. 24) kladúc dôraz na ich ochranu a starostlivosť potrebnú pre jeho blaho, ako aj „právo každého dieťaťa na pravidelné udržiavanie osobných vzťahov a priamych stykov s obidvoma svojimi rodičmi, ak to nie je v rozpore s jeho záujmom“.

2. Rodinná politika a jej modely

Rodinná politika (*ide o pojem, ktorý je častokrát spochybňovaný a o ktorom sa veľa diskutuje*) predstavuje systém všeobecných pravidiel, opatrení a nástrojov, prostredníctvom ktorých štát priamo a sprostredkovane podporuje mimoriadny význam rodiny pre rozvoj každého človeka i celej spoločnosti a vyjadruje jej svoju podporu. Realizuje sa nielen na úrovni štátu, ale aj na úrovni regionálnej (i lokálnej) a komunálnej prostredníctvom opatrení samosprávnych orgánov, t. j. v spolupráci s rôznymi organizáciami, mimovládnyimi inštitúciami, s cirkevnými spoločenstvami i s jednotlivými občanmi, kde sa prejavuje najmä **princíp blaha dieťaťa, solidarity a subsidiarity**.

Rodinná politika ako súčasť sociálnej politiky vo väčšine krajín Európskej únie tvorí zároveň aj **súčasť politického života** – napr. v Nemecku, v Belgicku, vo Francúzsku (*tzv. sociálno-trhový model*), ale najmä vo Švédsku, Fínsku a Nórsku (*tzv. univerzalistický model*). Základným rysom je

podpora rodín veľkým množstvom peňažných dávok, službami, veľkorysou právnou úpravou materskej a rodičovskej dovolenky, ako aj reálne zabezpečenie podmienok pre vysokú účasť žien na trhu práce. Opatrenia v prospech rodiny spočívajú v kombinácii tak priamej, ako aj nepriamej pomoci rodinám s deťmi.

Rodine škodí nielen príliš veľa zásahov, ale aj ak je zásahov príliš málo. Základným východiskom pre správne určenie smeru rodinnej politiky je **nájdenie „zdravého streda“** medzi dvoma extrémami, a to **medzi ochrannárskym paternalizmom** (*typickým pre ľavicové koncepcie*) a **extrémnym liberalizmom** (*typickým pre koncepcie pravícové*).¹⁴

Pojem „rodinnej politiky“ chápaný ako ucelený systém ochrany a podpory rodinám, namiesto jednotlivých opatrení zameraných napr. na pôrodnosť, ekonomickú podporu rodín s deťmi, rozvoj služieb pre rodiny s malými deťmi a pod. sa v európskom priestore začal výraznejšie presadzovať paradoxne až v období tzv. krízy sociálneho štátu,¹⁵ t. j. v období 70. a 80. rokoch 20. storočia, keď k moci nastúpili Margaret Thatcher a Ronald Reagan s programom odstránenia štátu z hospodárstva a rozvojom trhového mechanizmu. Od tohto okamihu možno konštatovať aj skutočný vznik globálneho kapitalizmu.¹⁶ Tento globálny režim v ekonomike a finančných záležitostiach má prednosť pred plnením iných sociálnych cieľov. „Trhy sú určené na to, aby uľahčili voľnú výmenu tovarov a služieb, ale samy osebe nie sú schopné postarať sa o kolektívne potreby.“¹⁷ Tento proces globalizácie mal za následok demontáž sociálnych štátov, najmä z dôvodu, že „bremeno zdanenia sa presunulo z majiteľov kapitálu na spotrebiteľov, z bohatých na chudobných a stredné vrstvy.“¹⁸ Výhody sú jednoznačne na strane finančného kapitálu, pretože globalizácia uprednostňuje zisky a akumuláciu súkromného bohatstva pred poskytovaním verejného blaha. „Ekonomický rozvoj vyžaduje akumuláciu kapitálu a ten naopak vyžaduje nízke mzdy.“¹⁹ Výsledkom je, že bremeno daní sa presunulo z kapitálu na občanov, t. j. dane na kapitál a zamestnanosť sa znížili, avšak ostatné formy zdaňovania, najmä spotrebné dane tovaru a služieb najmä pre rodiny s nezaopatrenými deťmi sa zvýšili.

Vlády si sice ponechali právomoc zasahovať do ekonomiky, avšak stále viac a viac podliehali a naďalej podliehajú silám globálnej konkurencie

¹⁴ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Štátne sociálne dávky s príkladmi.* Šamorín : Heuréka, 2008, s. 11-12.

¹⁵ STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika.* Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2004, s. 298.

¹⁶ SOROS, G.: *Kríza globálneho kapitalizmu. (Otvorená spoločnosť v ohrození).* Bratislava : Kalligram, 1999, s. 118-119.

¹⁷ SOROS, G.: *Bublina americkej nadvlády. (Ako napraviť zneužitie americkej sily).* Bratislava : Kalligram, 2004, s. 79.

¹⁸ SOROS, G.: *Tamže,* s. 80.

¹⁹ SOROS, G.: *Kríza globálneho kapitalizmu. (Otvorená spoločnosť v ohrození).* Bratislava : Kalligram, 1999, s. 120.

a preto sa snažia držať nízke mzdy, motivovať preferované podniky (*poskytovaním daňových úľav*), znižovať výdavky na sociálne zabezpečenie svojich občanov vrátane dávok v tehotenstve, materstve, v chorobe, v nezamestnanosti, v invalidite, starobe atď. Tento prebiehajúci proces ekonomickej globalizácie mal a po roku 1989 naďalej má najmä v krajinách strednej a východnej Európy za následok podporu individualizmu, čo sa zákonite prejavuje v živote nielen jednotlivca, ale aj rodín. Nadmerný individualizmus v každodennom živote a nesprávne chápaná sloboda (*na úkor iného a nie limitovaná slobodou blížneho, ktorá je neoddeliteľne spojená so zodpovednosťou*) je príčinou rozkladu spolunažívania v rodine, v spoločnosti i v globálnom svete, ako aj **obmedzovania slobody, súdržnosti a solidarity.**

Potvrdilo sa, že je veľmi jednoduché spoločnosť v priebehu pár rokov rozdeliť majetkovo i sociálne na bohatých a chudobných paradoxne práve prostredníctvom daňovej i sociálnej politiky (*v prospech menšiny a ekonomicky silných – najmä reformy z roku 2004*), ale je veľmi ťažké zbaviť sa rovnostárskych tendencií, prejavujúcich sa v celoplošnej záťaži vo výdavkovej časti štátneho rozpočtu, ktorú znáša pomaly, ale iste zanikajúca už aj tak veľmi slabá „stredná vrstva“, tvoriaca základ všetkých vyspelých demokracií.

Uvedené sa neodmysliteľne odzrkadľuje aj v živote rodín najmä s malými deťmi, ako aj v rodinách s viacerými deťmi, prípadne v rodinách iba s jediným príjmom, ako aj v neúplných rodinách, na čele ktorých sú zväčša ženy, často ženy mladé, ktoré musia plniť aj úlohu muža, otca, hlavy – živateľa rodiny.

Vyspelé štáty nežijú iba z prítomnosti, ale svojím konaním vytvárajú priestor aj pre budúcnosť a predpoklady pre rozvoj nastupujúcej generácie. Ich opatrenia sa prejavujú najmä v ochrane rodiny, predovšetkým v ochrane žien (i mužov) v súvislosti s ich starostlivosťou o deti v období, keď je matka pre dieťa takmer nenahraditeľná, t. j. v čase materskej a rodičovskej dovolenky, ktorú upravujú právne predpisy pracovného práva, v našich podmienkach Zákonník práce.

Podstatná časť sústavy spoločenskej pomoci rodinám s nezaopatrenými deťmi v Slovenskej republike pokrýva predovšetkým náklady na výchovu a výživu malých a nezaopatrených detí prostredníctvom poskytovania štátnych sociálnych dávok, resp. systémom tzv. štátnej sociálnej podpory. Ide o jeden zo základných podsystémov práva sociálneho zabezpečenia v Slovenskej republike.

Pri koncipovaní zákonov novo formujúcej sa štátnej sociálnej podpory sa predpokladalo, že sa budú rešpektovať najmä tieto základné východiská:

- **životná úroveň občanov a ich rodín mala vychádzať najmä z pracovných príjmov** (t. j. z príjmov zo závislej činnosti alebo zo samostatnej zárobkovej činnosti, t. j. z podnikania),
- **sociálne prerozdelenie malo zmierňovať rozdiely v príjmoch** tak, aby štátne sociálne dávky neboli náhradou rodinných príjmov, ale aby pomáhali riešiť štátom uznané sociálne udalosti na spoločensky uznanej úrovni – t. j. poskytovanie dávok nemalo byť demotivačné vo vzťahu k práci a malo sa dbať na to, aby sa znížila závislosť rodín iba od sociálnych príjmov (*dávok*),
- **mal sa brať zreteľ na hospodárnosť, účelnosť a v určitých ustanovených prípadoch aj na adresnosť** (*najmä v prípade ťažko zdravotne postihnutých detí atď.*),
- **mala sa rozšíriť „reálna“ rovnosť šancí pre všetky deti bez ohľadu na ekonomickú úroveň rodiny** (t. j. *zabezpečiť prístup k športu, k umeniu – k j. k výtvarnému, hudobnému atď. prostredníctvom výberových konaní a dotáciou zo štátneho rozpočtu*).

Základným princípom systému štátnych sociálnych dávok, resp. tzv. štátnej sociálnej podpory je **princíp celospoločenskej solidarity** medzi rodinami bezdetnými a rodinami s deťmi, ako aj medzi rodinami s deťmi s vyššími príjmami a nižšími príjmami a taktiež medzi ekonomicky aktívnym obyvateľstvom a ekonomicky neaktívnym obyvateľstvom a medzi zamestnanými a nezamestnanými.

V prebiehajúcom procese transformácie sociálneho zabezpečenia populačná politika sa postupne nahradila politikou rodinnou, smerujúcou k „sociálnemu blahu“ rodiny ako takej. Vzhľadom na to, **Slovenská republika sa zaradila medzi krajiny s tzv. explicitnou rodinnou politikou**, t. j. takou, ktorej **objektom je rodina ako celok**. Je však otázne, akou cestou sa bude uberať do budúcnosti. Nadalej sa bude posilňovať tzv. explicitná rodinná politika alebo sa presadí **tzv. implicitná rodinná politika**, ktorá vo väčšej miere berie do úvahy práva jednotlivých členov rodiny ako napr. v škandinávskych krajinách?

V júni 1996 vláda Slovenskej republiky prijala Konceptiu štátnej rodinnej politiky Slovenskej republiky, ktorá na rozdiel od väčšiny krajín EÚ „vo vzťahu k sociálnej politike je prezentovaná ako paralelne existujúca rovnocenná kategória a nie ako vzťah všeobecného a konkrétneho, ako vzťah celku a jeho obsahovej časti, čím sa naznačil odklon tradičného chápania obsahových súčastí sociálnej politiky.“²⁰ Základným princípom sa stal **princíp „subsidiarity“** spočívajúci v zabezpečovaní potrieb rodiny bez pomoci štátu. V tomto období „nešlo ani tak o príklon k liberálnemu modelu sociálneho štátu spoliehajúceho sa na trh a presadzujúceho individuálnu

²⁰ BARINKOVÁ, M.: *Sociálna ochrana zamestnancov so zodpovednosťou za rodinu*. Košice : UPJŠ, 2007, s. 149.

zodpovednosť, ako skôr o prejav konzervatívnych obáv zo zasahovania štátu do výchovy detí a spochybnenia konzervatívnej (*kresťanskej*) definície rodiny.“ Zdôrazňovaním rozdielu medzi „optimálnou“ formou rodiny, za ktorú sa považovala zosobášená heterosexuálna dvojica a ich (*vlastné*) deti a „suboptimálnou“ formou rodiny, ktorými sa označovali ostatné formy rodiny (*osamelý rodič s dieťaťom a pod.*) sa naznačovalo, aby štát pristupoval k rodinám selektívne rozlišujúc „zodpovedné“ a „nezodpovedné“ rodiny a na základe toho vytváral špecifické nástroje na ich podporu presadzujúc princíp zásluhovosti.²¹

Rodina na Slovensku predstavuje pre ľudí pomerne veľmi dôležitú a stabilnú hodnotu, avšak nie pre zamestnávateľské subjekty a investorov. V živote každej rodiny významnou zmenou je najmä narodenie dieťaťa. Narodenie a výchova dieťaťa, ako aj starostlivosť o nezaopatrené dieťa do skončenia povinnej školskej dochádzky, príp. až do skončenia sústavnej prípravy na budúce povolanie - maximálne do 25. roku veku v zmysle zákona o prídavku na dieťa, predstavujú zákonite zvýšenie výdavkov rodiny na stravovanie, oblečenie, ako aj na bývanie.

Možno konštatovať, že ochrana rodín, ale najmä žien (*matiek*) v Slovenskej republike z pohľadu pracovného práva, ako aj práva sociálneho zabezpečenia bola a naďalej je na pomerne vysokej úrovni. Dávky v tehotenstve a materstve (*t. j. dávky nemocenského poistenia – vyrovnávacia dávka a materské, štátne sociálne dávky – rodičovský príspevok, príspevok pri narodení dieťaťa, prídavok na dieťa atď.*) boli pred rokom 1989 a naďalej sú čo do počtu, ako aj dĺžky doby ich poskytovania relatívne veľkorysé.

Je však otáznе, či sa v priebehu takmer dvadsaťročného obdobia vzhľadom na ekonomickú situáciu podarilo vytvoriť reálne také hospodárske podmienky a usmerniť daňovú i sociálnu politiku takým smerom, aby väčšina rodičov prostredníctvom svojich príjmov zo zárobkovej činnosti mohla skutočne zabezpečiť sebe a svojim deťom zodpovedajúcu životnú úroveň na ľudsky dôstojnej úrovni. Z tohto pohľadu reálna výška štátnych sociálnych dávok (*napr. rodičovského príspevku, prídavku na dieťa a príspevku na prídavku na dieťa atď.*) sa až taká štedrá nejaví.²²

3. Právna úprava de lege lata po roku 1989 do roku 2003

V období rokov 1989 až 1992 sa plošný univerzalistický model štátnych sociálnych dávok nahradil čiastočným zavedením modelu preferujúceho

²¹ GERBERY, D., KVAPILOVÁ, E.: Nové inštitucionálne črty sociálneho štátu na Slovensku. *Ekonomický časopis*, 54/2006, číslo 2, s. 119.

²² MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 117.

adresné poskytovanie dávok v závislosti od potrieb odkázaného obyvateľstva na základe testovania príjmovej úrovne oprávnenej osoby a jej rodiny. Základnými princípmi sa stali princípy solidarity a subsidiarity. Budoval sa systém sociálneho zabezpečenia zdola nahor. Vyššie články začali pôsobiť až v prípade, ak existujúci problém nebolo možné vyriešiť na nižšej úrovni. Hľadal sa súlad medzi jednotlivcami a rôznymi sociálnymi skupinami prostredníctvom vzájomnej podpory a pomoci. Predpokladalo sa, že ľudia disponujúci väčšími zdrojmi poskytnú časť týchto zdrojov tým, ktorí ich majú nedostatok v takej miere, aby sa zabezpečil ich ľudský, dôstojný a uspokojujúci život. V tomto období došlo k posilneniu solidarity medzi produktívnym obyvateľstvom a obyvateľstvom v neproduktívnom veku, ako aj medzi rodinami bezdetnými s rodinami s nezaopatrenými deťmi. Na strane druhej sa postupne oslaboval paternalistický a dominantný prístup štátu v sociálnej oblasti, čo sa prejavilo v prenesení zodpovednosti za svoj život a život svojej rodiny na občana. Znížila sa priama či nepriama finančná pomoc štátu prostredníctvom dotácii zo štátneho rozpočtu, čo si v týchto rokoch vzhľadom na rast životných nákladov na svojich bedrách odniesli najmä občania v dôchodkovom veku a rodiny s nezaopatrenými deťmi.

Najdôležitejšia zmena nastala **dňa 1. októbra 1990** nadobudnutím účinnosti **zákona č. 382/1990 Zb. o rodičovskom príspevku**, ktorým došlo **k úplnému zrovnoprávneniu postavenia rodiča dieťaťa**, t. j. matky i otca **vo veci starostlivosti o malé deti** od ich najútlejšieho veku počas tzv. rodičovskej dovolenky. *(Do tohto dňa sa poskytoval tzv. materský príspevok iba matkám dieťaťa počas tzv. ďalšej materskej dovolenky.)*

V rozpätí **rokov 1993 – 1998** sa v zmysle prijatej Konceptie naďalej proklamoval **ústup od štátneho paternalizmu**. Najmä po prijatí Konceptie sa neustále **zdôrazňoval princíp osobnej participácie (zodpovednosti)** občanov, ako aj zachovanie princípu sociálnej spravodlivosti a garancií štátu tam, kde je to nevyhnutné *(najmä v poistnom systéme – napr. garancia solventnosti verejných fondov)*. Životná a sociálna situácia občanov sa neustále zhoršovala najmä z dôvodu likvidácie celých výrobných odvetví *(obuvnícky priemysel, textilný, strojársky, chemický atď.)* poľnohospodárstva, ako aj prebiehajúceho procesu netransparentnej privatizácie. Najviac sa situácia opätovne nepriaznivo dotkla neúplných rodín, ako aj rodín s viacerými deťmi. **Zákonom č. 14/1993 Z. z. o štátnom rozpočte Slovenskej republiky na rok 1993** a o zmene zákonov v oblasti sociálneho zabezpečenia a niektorých ďalších zákonov sa v roku 1993 zaviedlo testovanie príjmov na účely poskytovania prídavkov na deti a štátneho vyrovnávacieho príspevku. Išlo o nesystémový krok na vyrovnanie sociálnych dôsledkov

niektorých maloobchodných cien pre obyvateľstvo a testovanie príjmov bolo upravené vecne i legislatívne ťažko aplikovateľným spôsobom.²³

Medzi najvýznamnejšie štátne sociálne dávky pre rodiny s deťmi (*resp. do systému tzv. sociálnej podpory*) **sa od 1. septembra 1994** v zmysle zákona č. 193/1994 Z. z. o prídavkoch na deti a o príplatku k prídavkom na deti zaradili **prídavky na deti a príplatok** k prídavkom na deti, ktoré sa pretransformovali z dávky nemocenského poistenia na štátne sociálne dávky. Poskytovali sa podľa veku dieťaťa, a to od narodenia do 6. roku veku, od 6. roku veku do 15. roku veku a od 15. roku veku do 28. roku veku v dvoch pásmach v závislosti od výšky príjmu oprávnenej osoby a s ňou spoločne posudzovaných osôb. Ich výška sa odvodzovala od životného minima. Išlo o jediné dávky, ktoré **sa začali poskytovať adresne a cielene**, takže princíp sociálnej spravodlivosti vychádzal zo zásady „každému podľa jeho potreby.“²⁴

Ďalšia významná zmena nastala **od 1. novembra 1997** na základe zákona č. 278/1997 Zb., v zmysle ktorého **sa zvýšili sumy životného minima**, ktorý sa v tom období stal základným inštitútom na určovanie výšky štátnych sociálnych dávok, najmä prídavkov na deti a príplatku k prídavku na deti, ako aj rodičovského príspevku, dávok pestúnskej starostlivosti a zapatrovacieho príspevku.²⁵

V období rokov 1998 – 1999 došlo k poklesu hospodárskeho rastu a k prehĺbeniu pretrvávajúcich ekonomických a sociálnych problémov. Pokles reálnych príjmov obyvateľstva sa prejavil v reštrukturalizácii rodinného hospodárenia. Prioritami sa stali výdavky na bývanie a na výživu, ktoré nebolo možné vylúčiť, nahradiť, ani výraznejšie obmedziť. Nepriaznivým vývojom výdavkov na základné životné potreby boli najviac ohrozené opätovne rodiny s viacerými deťmi, mladé rodiny a nepracujúci poberatelia dôchodkov.²⁶

V systéme štátnych sociálnych dávok došlo k významnej zmene **1. januára 1999**, kedy sa uskutočnil **najväčší presun bývalých dávok nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia**, t. j. **podpory pri narodení dieťaťa a pohrebného** do nového systému štátnych sociálnych dávok v zmysle zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a poskytovaní príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony a zákona č. 238/1998 Z. z. o prís-

²³ GAJDOŠÍKOVÁ, E.: Reforma sociálneho zabezpečenia: Okamihy a zastavenia. *Právny obzor*, ročník 94, 2011, č. 1, s. 11-13.

²⁴ MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 101.

²⁵ MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 117.

²⁶ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2009, s. 56.

pevku na pohreb. Pre ich poskytovanie **sa už nevyžadovala účasť na nemocenskom poistení** (t. j. *pracovná aktivita v pracovnoprávnom vzťahu alebo výkon samostatnej zárobkovej činnosti*) a ich výška sa určovala ako násobky súm životného minima. Štátne sociálne dávky začali vyplácať príslušné okresné úrady a boli financované zo štátneho rozpočtu na základe princípu celospoločenskej solidarity.²⁷

Príspevok pri narodení dieťaťa ako jednorazová, obligatórna, netestovaná peňažná štátna sociálna dávka sa poskytoval vo forme výdavkov spojených so zabezpečením nevyhnutných potrieb novorodenca oprávneným subjektom, ktorými najčastejšie v prvom rade bola matka, ktorá dieťa porodila alebo v ojedinelých prípadoch v druhom rade bol otec dieťaťa, ak matka dieťaťa zomrela alebo po matke bolo vyhlásené pátranie alebo ak dieťa mladšie ako jeden rok bolo zverené do výchovy otca na základe právoplatného rozhodnutia súdu.²⁸ Základnými podmienkami na vznik nároku na príspevok bolo (a naďalej je) narodenie dieťaťa (*nie potrat*) a trvalý pobyt oprávnenej osoby na území Slovenskej republiky.²⁹ Príspevok pri narodení dieťaťa sa **od 1. januára 1999 do 31. decembra 2003** poskytoval vo výške **3 110 Sk** (t. j. *2,3-násobok sumy životného minima vo výške 1 350 Sk na dieťa do šiestich rokov veku, výpočet: $2,3 \times 1\,350\text{ Sk} = 3\,105\text{ Sk}$; zaokrúhlene na celé desaťkoruny smerom nahor 3 110 Sk*).³⁰

Pohrebné ako obligatórna, jednorazová, netestovaná, peňažná štátna sociálna dávka nie je zameraná výlučne iba na rodiny s deťmi. Touto dávkou štát prispieva na úhradu výdavkov spojených so zabezpečením pohrebu zomretého.³¹ Oprávnenou osobou na uplatnenie nároku na príspevok na pohreb je plnoletá fyzická osoba spĺňajúca základné podmienky nároku na tento príspevok. Rozhodujúcou skutočnosťou je, že oprávnená osoba na území Slovenskej republiky má trvalý alebo prechodný pobyt, zabezpečí pohreb a zomretý v čase smrti má na území Slovenskej republiky taktiež trvalý pobyt alebo prechodný pobyt. V prípade zomretého, ktorý mal v čase smrti na území Slovenskej republiky prechodný pobyt, sa vyžaduje jeho pochovanie na území Slovenskej republiky. Príspevok na pohreb zomretého patrí iba raz a jednej osobe.³² **Od 1. januára 1999 do 31. decembra 2003**

²⁷ MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 119-120.

²⁸ Paragraf 1 ods. 2 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

²⁹ Paragraf 3 ods.1 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov

³⁰ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Štátne sociálne dávky s príkladmi*. Šamorín : Heuréka, 2008, s. 16-22.

³¹ Paragraf 1 ods. 2 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

³² Paragraf 3 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

výška príspevku na pohreb bola v sume **2 100 Sk** (t. j. 0,7-násobok sumy životného minima vo výške 3 000 Sk pre jednu plnoletú fyzickú osobu, výpočet: $0,7 \times 3\,000 \text{ Sk} = 2\,100 \text{ Sk}$).³³

Začiatkom 3. tisícročia formovanie sociálnej politiky vrátane systému štátnej sociálnej podpory bolo poznačené procesmi súvisiacimi so vstupom Slovenska do EÚ. V roku 2000 Európska rada schválila v Lisabone Európsku sociálnu agendu, ktorej hlavným cieľom bolo, aby sa Európa stala najkonkurencieschopnejšou ekonomikou sveta založenou na vedomostiach, schopnou dosahovať trvale udržateľný rozvoj a vytvárať lepšie pracovné príležitosti pri vyššej sociálnej kohézii.³⁴ Dosiachnutie stanoveného cieľa sa malo realizovať najmä prostredníctvom metódy otvorenej koordinácie, ktorej hlavným rysom bol (a naďalej je) „aktivistický“ prístup spočívajúci v aktívnej participácii občanov na riešení svojej sociálnej situácie. Princíp „aktívnej participácie“ vychádzal z princípu slobody spočívajúcej v osobe každého jednotlivca rozhodujúceho sa pre neho najvhodnejšiu formu spoločenskej účasti a začlenenia do spoločnosti, avšak zároveň nevyhnutnou podmienkou pomoci zo strany štátu je garancia minimálneho príjmu vo forme poskytovania sociálnych dávok, ktorá v podmienkach Slovenskej republiky je viac ako diskutabilná. Cieľom nového typu sociálnej politiky, a to tzv. aktivizačnej politiky prejavujúcej sa od roku 2002, ale na Slovensku najmä od roku 2004 bola (a naďalej je) snaha „prinútiť“ ľudí, ktorí nechcú participovať (na svojej inklúzii), aby boli aktívni, pretože je to v ich vlastnom záujme a dávkový systém vo forme pasívnych opatrení slúži iba ako doplnok, resp. odmena za prispôbenie sa tomuto donúteniu.“³⁵ **Princíp „aktívnej“ participácie** zvyhodňujúci pracujúcich rodičov sa začal prakticky realizovať nadobudnutím účinnosti **nového zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku, ktorý nadobudol účinnosť 1. novembra 2002.** V jeho zmysle sa umožnilo popri osobnej starostlivosti o malé dieťa **vykonávať aj zárobkovú činnosť bez obmedzenia dĺžky pracovného času a bez obmedzenia výšky dosiahnutého zárobku**, avšak v tomto období ešte **so znížením výšky rodičovského príspevku.** Výška rodičovského príspevku bola v sume 3 790 Sk mesačne a v prípade, ak bol rodič (*matka alebo otec dieťaťa*) zárobkovo činný vo výške 1 200 Sk mesačne. V tomto období sa príspevok poskytoval najdlhšie do 3 rokov veku dieťaťa, resp. ak išlo o dieťa zdravotne postihnuté do 7 rokov veku. Týmto zákonom bol zrušený prvý najvýznamnejší zákon upravujúci právnu úpravu finančného zabezpečenia v dobe „ďalšej materskej dovolenky“, a to zákon č. 382/1990

³³ MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Štátne sociálne dávky s príkladmi.* Šamorín : Heuréka, 2008, s. 16-22. [Paragraf 5 písm. a) zákona č. 125/1998 Z. z. o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok.]

³⁴ TOMEŠ, I., KOLDINSKÁ, K.: *Sociální právo Evropské unie.* Praha : C. H. Beck, 2003, s. 64.

³⁵ GERBERY, D., KVAPILOVÁ, E.: Nové inštitucionálne črty sociálneho štátu na Slovensku. *Ekonomický časopis*, 54/2006, číslo 2, s. 114.

Zb. o rodičovskom príspevku, ktorý nadobudol účinnosť 1. októbra 1990 zavedením ktorého došlo k zrovnoprávneniu ženy i muža vo veci osobnej starostlivosti o malé dieťa, k zjednoteniu určenia výšky rodičovského príspevku, ako aj k zjednoteniu doby poskytovania rodičovského príspevku bez ohľadu na poradie narodenia dieťaťa a taktiež k zosúladeniu rodinného života s profesionálnym, resp. pracovným, pretože do 31. októbra 2002 bol povolený výkon pracovnej činnosti, avšak iba v obmedzenom rozsahu.

4. Právna úprava de lege lata od roku 2004 do roku 2013

Po vstupe Slovenskej republiky do členstva krajín EÚ 1. mája 2004 systém štátnych sociálnych dávok výrazne ovplyvnil aj významný dokument „Európska sociálna agenda na roky 2005 – 2010“, ktorý za prostriedok zabezpečenia vyššej životnej úrovne, plnej zamestnanosti a vysokej sociálnej ochrany považoval predovšetkým dynamický rozvoj ekonomiky s rôznorodými hlavnými nástrojmi, ktoré zahŕňali legislatívu, sociálny dialóg, finančné nástroje – t. j. Európsky sociálny fond a naďalej otvorenú metódu koordinácie. Avšak za najdôležitejší a najistejší prostriedok sociálnej ochrany sa považoval dostatok pracovných príležitostí, zamestnanie zabezpečujúce kvalitný zdroj príjmu prostredníctvom ktorého je jednotlivec s rodinnými príslušníkmi odolný proti sociálnym rizikám.³⁶ Slovanmi D. Gerberychom a E. Kvapilovej sa od roku 2004 podporovali „namiesto zodpovedných rodín/rodičov pracujúce rodiny/rodičia a opatrenia aktívnej sociálnej politiky odmeňovali tých, ktorí pracovali/pracujú a trestali/relatívne znevýhodňovali tých, ktorí nepracovali.“³⁷ V jednotlivých štátnych sociálnych dávkach sa začala uplatňovať kombinácia **princípu univerzality s princípom adresnosti**, čo sa od **1. januára 2004** prejavilo **zrušením konštrukcie určovania súm štátnych sociálnych dávok ako násobkov súm** na účely štátnych sociálnych dávok v zmysle zákona č. 125/1998 Z. z. o životnom minime a o ustanovení súm na účely štátnych sociálnych dávok v zmysle **zákona č. 601/2003 Z. z. o životnom minime** a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

V tomto období sa poskytovali štátne sociálne dávky ako prídavok na dieťa, príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá, rodičovský príspevok a príspevok na pohreb. Niektoré dávky **k 1. januáru 2006 boli zrušené ako zaopatrovací príspe-**

³⁶ *The Social Agenda 2005 – 2010 – A social europe in the global economy – Jobs and opportunities for all.* European Commission. Luxembourg, 2005, s. 29.

³⁷ GERBERY, D., KVAPILOVÁ, E.: Nové inštitucionálne črty sociálneho štátu na Slovensku. *Ekonomický časopis*, 54/2006, číslo 2, s. 120.

vok a príspevky pestúnskej starostlivosti, ktoré boli nahradené novými príspevkami na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa vzhľadom na nadobudnutie účinnosti nového zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Všetky štátne sociálne dávky sa vyplácajú a naďalej vyplácajú mesačne pozadu, avšak do cudziny sa nevyplácajú.

„Za sociálnu dávku osobitného určenia možno považovať aj dávky poskytované podľa zákona č. 410/2004 Z. z. o vyplatení **jednorazového príspevku poberateľovi dôchodku** v roku 2004 a o zmene zákona o životnom minime vyplateného zo základného fondu starobného poistenia Sociálnej poisťovne, pričom finančné prostriedky vynaložené Sociálnou poisťovňou poberateľovi sociálneho dôchodku a poberateľke dôchodku manželky poskytol štát na osobitný účet Sociálnej poisťovne.“³⁸ Vzhľadom na financovanie zo štátneho rozpočtu sa uvedené dávky **nesystémovo zaradili medzi tzv. štátne sociálne dávky**. V tejto súvislosti je potrebné spomenúť aj nález ÚS SR sp. zn. PL.ÚS 25/05 zo 7. júna 2006, na základe ktorého bol prijatý zákon č. 529/2006 Z. z. o poskytovaní vianočného príspevku (*ako štátnej sociálnej dávky*) niektorým poberateľom dôchodku a o doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1. októbra 2006. V zmysle tohto zákona do osobného rozsahu oprávnených subjektov na poskytnutie tejto dávky v čase svojho prijatia neboli zahrnutí poberatelia vdovských, vdoveckých a sirotských dôchodkov, avšak následne osobná pôsobnosť o tieto subjekty bola rozšírená zákonom č. 463/2008 Z. z. s účinnosťou odo dňa vyhlásenia tohto zákona, t. j. od 25. novembra 2008.

4.1. Prídavok na dieťa

Najvýznamnejšia zmena v prvej dekáde 3. tisícročia nastala pri poskytovaní **prídavku na dieťa**, ktorý sa v zmysle zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení **od 1. januára 2004** začal opätovne poskytovať **plošne, neadresne, v jednotnej absolútnej sume**. Príjmy oprávnenej osoby a spoločne posudzovaných osôb sa prestali skúmať. Štát touto štátnou sociálnou dávkou podporoval a naďalej podporuje výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa. Prídavok na dieťa sa poskytuje oprávneným subjektom, ktorým je rodič nezaopatreného dieťaťa (*aj osvojiteľ v zmysle Zákona o rodine*), osoba, ktorej nezaopatrené dieťa bolo zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia príslušného orgánu (*napr. súdu alebo okresného úradu*), ako aj plnoleté nezaopatrené dieťa, ak niet rodičov, resp. ak toto dieťa má upravenú vyživovaciu povinnosť od rodičov (*v tomto prípade ide o plnoleté nezaopatrené dieťa, ktoré*

³⁸ GAJDOŠÍKOVÁ, E.: Reforma sociálneho zabezpečenia: Okamihy a zastavenia. *Právny obzor*, ročník 94, 2011, č. 1, s. 19-20.

nadobudlo plnoletosť reálnym dovŕšením 18 roku veku. Ide napr. o obojstranne 18-ročné osirotené dieťa alebo o jednostranne 18-ročné osirotené dieťa, ktoré má od druhého rodiča upravenú vyživovaciu povinnosť, resp. 18-ročné, príp. staršie dieťa, ktoré má od oboch rodičov upravenú vyživovaciu povinnosť), príp. ak takéto dieťa uzavrelo manželstvo alebo ktorého manželstvo zaniklo.³⁹ Pri uplatnení nároku na prídavok na dieťa sa musela a naďalej musí dodržať zásada, že ak je viac oprávnených osôb, ktoré spĺňajú zákonom stanovené podmienky, prídavok na to isté dieťa patrí len jednej z nich.⁴⁰ Základnými podmienkami na vznik a trvanie nároku na prídavok na dieťa sú starostlivosť oprávnenej osoby o nezaopatrené dieťa, pod ktorou sa rozumie výchova (v zmysle Zákona o rodine) a výživa detí, ako aj trvalý pobyt alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby i nezaopatreného dieťaťa na území Slovenskej republiky.⁴¹ **Od 1. januára 2004 výška prídavku na dieťa** bola ustanovená **pre všetky nezaopatrené deti (najdlhšie do dovŕšenia 25. roku veku)** bez zreteľa na vek vo výške **500 Sk mesačne**. **Od 1. septembra 2004** sa výška prídavku na dieťa upravila na sumu **540 Sk mesačne**.⁴² Výška prídavku na dieťa sa mohla (ale nemusela) upraviť nariadením vlády Slovenskej republiky k 1. septembru bežného kalendárneho roka. **K úprave výšky** v období po 1. septembri 2004 **vôbec nedošlo** a v tejto sume sa prídavok na dieťa poskytoval **až do 31. decembra 2008** (po prijatí eura – výška prídavku na dieťa bola v sume 17,93 eura mesačne). Orgánmi príslušnými na konanie vo veci nároku na prídavok na dieťa, ako aj na jeho výplatu od 1. januára 2004 sa stali úrady práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta trvalého alebo prechodného pobytu oprávnenej osoby (t. j. žiadateľa), avšak do 31. marca 2004 príslušným orgánom bol aj zamestnávateľ, ktorý mal povinnosť Sociálnej poisťovni oznámiť údaje o počte detí a o celkovej sume potrebnej na výplatu prídavku na tlačive určenom Sociálnou poisťovňou, ktorá zamestnávateľovi na základe oznámenia poukázala finančné prostriedky na prídavok do ôsmich pracovných dní od doručenia tohoto oznámenia.⁴³

V prípade zanedbávania povinnej školskej dochádzky došlo k zavedeniu represívneho opatrenia vo forme **možnosti zastavenia výplaty prídavku na dieťa**, ktoré naďalej trvá. V takom prípade úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (t. j. platiteľ) vydáva rozhodnutie o zastavení výplaty prídavku

³⁹ Paragraf 1 ods. 2 a § 2 ods. 1 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

⁴⁰ Paragraf 2 ods. 2 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

⁴¹ Paragraf 7 ods. 1 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

⁴² Paragraf 8 ods. 1 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení nariadenia vlády SR č. 485/2004 Z. z.

⁴³ Paragraf 18 ods. 1 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

oprávnenej osobe a rozhoduje o poukazovaní prídavku ďalšej oprávnenej osobe alebo obci, v ktorej má nezaopatrené dieťa trvalý pobyt alebo prechodný pobyt. **Pod zanedbávaním povinnej školskej dochádzky** sa rozumie stav, keď **dieťa má neospravedlnenú neúčast' na vyučovaní v kalendárnom mesiaci viac ako 15 vyučovacích hodín**. Finančné prostriedky poskytnuté obci ako tzv. „osobitnému príjemcovi na prídavok na diéta“ môže obec použiť na úhradu poplatkov za stravu v školskej jedálni, nákup školských potrieb a pomôcok, na aktivity organizované školou v rámci vyučovacieho, ako aj mimovyučovacieho procesu, na cestovné do školy, na nákup potravín, ošatenia, hygienických potrieb, resp. iných potrieb dieťaťa a súvisiacich s jeho výchovou a výživou. Predpokladala sa nevyhnutná úzka spolupráca orgánov štátnej správy, škôl, obcí, zdravotníckych zariadení a ďalších právnických osôb a fyzických osôb, ako aj ostatných platiteľov prídavku na dieťa (napr. aj zamestnávateľov do 31. marca 2004). Orgány štátnej správy, obce, zdravotnícke zariadenia, školy a školské zariadenia a ďalšie právnické osoby a fyzické osoby, ktoré plnia úlohy pri poskytovaní prídavku alebo sú vecne príslušné na poskytovanie údajov súvisiacich s touto štátnou sociálnou dávkou, sú povinné spolupracovať s platiteľom a na jeho žiadosť podávať informácie a oznámenia vo veci nároku na prídavok a jeho výplatu v rozsahu svojej pôsobnosti. **Nárok** na prídavok na dieťa za kalendárny mesiac **zanikal uplynutím jedného roka** od posledného dňa v mesiaci, za ktorý prídavok na dieťa patril, t. j. bola ustanovená 1-ročná prekluzívna (t. j. *prepadná*) lehota a žiadateľ si mohol uplatniť nárok spätne najviac za obdobie jedného roka. **Od 1. januára 2008 došlo k skráteniu prekluzívnej (prepadnej) lehoty**, a to **na šesť mesiacov**, takže žiadateľ si od tohto dátumu môže uplatňovať nárok spätne najviac za obdobie šiestich mesiacov.⁴⁴

Zároveň je potrebné uviesť, že **v súvislosti s prídavkom na dieťa bol v daňovej oblasti od 1. januára 2004 zavedený tzv. daňový bonus**, ktorý za kalendárny rok na každé nezaopatrené dieťa predstavoval v tomto období sumu 4 800 Sk. Nárok na daňový bonus mali (a naďalej majú) iba rodičia ekonomicky činní, ktorí poberali (a naďalej poberajú) zdaniteľné príjmy zo závislej činnosti, zdaniteľné príjmy z podnikania, z inej samostatne zárobkovej činnosti alebo z prenájmu, ktoré v danom zdaňovacom období dosiahli aspoň šesťnásobok minimálnej mzdy (napr. v roku 2004 dosiahli najmenej sumu 3 040 Sk mesačne, v roku 2010 dosiahli najmenej sumu 153,85 € mesačne – t. j. polovicu minimálnej mzdy, resp. SZČO nebola v strate, resp. v roku 2013 dosiahnu sumu najmenej 168,85 € mesačne a SZČO nie je v strate). **Nárok na daňový bonus⁴⁵ nemali (a naďalej nemajú) rodičia,**

⁴⁴ Paragraf 15 ods. 1 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 532/2007 Z. z.

⁴⁵ Paragraf 33 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

ktorí ekonomicky činní neboli, t. j. neboli zamestnaní, ani nepodnikali, resp. výška ich príjmov bola (*a naďalej je*) nižšia ako šesťnásobok minimálnej mzdy. Išlo napr. o ženu (*príp. muža – vdovca*) na materskej dovolenke (*napr. vdovu, resp. slobodnú matku*), rodiča na rodičovskej dovolenke nevykonávajúceho zárobkovú činnosť, o nezamestnanú osobu evidovanú na úrade práce bez podpory v nezamestnanosti odkázanú iba na dávky v hmotnej núdzi, osobu evidovanú na úrade práce a poberajúcu podporu v nezamestnanosti, osobu nezamestnanú, avšak neevidovanú na úrade práce, o poberateľa starobného dôchodku, predčasného starobného dôchodku a invalidného dôchodku z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 % (*napr. ktorému bolo dieťa zverené do starostlivosti na základe rozhodnutia súdu atď.*). Vzhľadom k uvedenému **došlo jednoznačne k zvýhodneniu rodín, v ktorých pracoval aspoň jeden z rodičov.** Dokonca možno jednoznačne hovoriť o **diskriminácii vzhľadom na rodinný stav.** Na strane druhej **od 1. januára 2004 do 31. decembra 2007** dochádzalo **nielen k sociálnemu vylúčeniu najmä ekonomicky slabých rodín** – t. j. s nezamestnanými rodičmi, resp. slobodné matky, vdovy a siroty, príp. starí rodičia, ktorým boli zverené vnúčatá do náhradnej rodinnej starostlivosti, **ale najmä k prehľbovaniu „polarizácie“ spoločnosti,** ktorá sa prejavila v **prepade veľkej časti obyvateľstva, najmä rodín s nezaopatrenými deťmi do biedy a chudoby odkázaných iba na dávky zo systému sociálnej pomoci,** a to na dávky pomoci v hmotnej núdzi, **ktorých výška sa od 1. januára 2004 taktiež rapídne znížila.**⁴⁶

Od 1. januára 2008 za vlády R. Fica a ministerky V. Tomanovej zákonodarca prejavil snahu aspoň čiastočne riešiť nepriaznivú sociálnu situáciu týchto subjektov **opätovným zavedením (staro)novej „adresnej a cieľnej“ štátnej sociálnej dávky,** a to **príplatku k prídavku na dieťa** vo výške 300 Sk mesačne⁴⁷ na každé dieťa bez zreteľa na vek **v závislosti od príjmovej úrovne rodiny a na princípe celospoločenskej solidarity** – t. j. na princípe solidarity medzi rodinami s príjmovou úrovňou vyššou a rodinami s príjmovou úrovňou nižšou, príp. medzi bezdetnými rodinami a rodinami s deťmi. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že v daňovej oblasti bola (*a naďalej je*) zavedená „rovná“ 19 % daň z príjmu fyzických i právnických osôb. Od 1. januára 2007 bola zavedená tzv. miliónarska daň, ktorou sa princíp celospoločenskej solidarity viac priblížil k svojej podstate.⁴⁸ Zároveň bola ustanovená nová povinnosť pre oprávnenú osobu pre

⁴⁶ MACKOVÁ, Z.: Dvadsať rokov transformácie sociálneho zabezpečenia. (Jeden krok vpred, dva kroky vzad alebo od sociálneho zabezpečenia cez sociálne poistenie, ba dokonca sporenie opätovne k sociálnemu zabezpečeniu na úrovni životného minima – t. j. k odvodovému bonusu?). *Právny obzor*, ročník 94, 2011, č. 1, s. 25-65.

⁴⁷ Paragraf 8 ods. 2 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 532/2007 Z. z.

⁴⁸ Paragraf 11 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení zákona č. 688/2006 Z. z.

prípade, ak jej bol priznaný a vyplatený daňový bonus za kalendárny rok na nezaopatrované dieťa, na ktoré platiteľ vyplatil príplatok k prídavku neprávom. V takom prípade bola a naďalej je oprávnená osoba povinná vyplatený príplatok k prídavku vrátiť. Nárok na vrátenie prídavku a príplatku k prídavku vyplateného neprávom zaniká uplynutím jedného roka odo dňa, keď platiteľ túto skutočnosť zistil, najneskôr uplynutím troch rokov odo dňa poslednej neoprávnenej výplaty prídavku alebo príplatku k prídavku alebo odo dňa poslednej výplaty príplatku k prídavku na dieťa.

V zmysle **zákona č. 554/2008 Z. z.**, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov, a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, ktorý **nadobudol účinnosť 1. januára 2009 a ktorým sa menil aj zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa** a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov **došlo (prvýkrát od roku 2004) najmä k zvýšeniu sumy prídavku na dieťa na sumu 21,25 eura mesačne a príplatku k prídavku na dieťa na sumu 9,96 eura mesačne**, ako aj k zavedeniu povinnej úpravy (*valorizácie*) týchto dávok na základe opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky každý kalendárny rok od 1. januára v závislosti od úpravy (*valorizácie*) súm životného minima.⁴⁹

Vzhľadom na to, k významnej zmene došlo aj **od 1. januára 2010** v zmysle **opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (ďalej len „MPSVR SR“) č. 516/2009 Z. z. o úprave súm prídavku na dieťa a príplatku k prídavku na dieťa**, pretože uvedenou novelou od 1. januára 2010 došlo najmä k zvýšeniu sumy prídavku na dieťa a príplatku k prídavku na dieťa o 3,5 %, t. j. v závislosti od úpravy súm životného minima k 1. júlu 2009. Upravené sumy sa zaokrúhľujú na najbližší eurocent a vyhlasuje ich Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky opatrením, ktorého úplné znenie uverejní v Zbierke zákonov Slovenskej republiky najneskôr do 31. decembra kalendárneho roka (*napr. do 31. 12. 2009*).⁵⁰ V zmysle tohto opatrenia **od 1. januára 2010 výška prídavku na dieťa** zo sumy 21,25 € mesačne sa upravila **na sumu 21,99 € mesačne a výška príplatku k prídavku** zo sumy 9,96 € mesačne sa upravila **na sumu 10,31 € mesačne**. Uvedeným spôsobom sa upravila výška prídavku na dieťa aj od 1. januára 2011 na sumu 22,01 € mesačne, od 1. januára 2012 na sumu 22,54 € mesačne a **od 1. januára 2013 na sumu**

⁴⁹ Paragraf 8 ods. 3 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 554/2008 Z. z.

⁵⁰ Paragraf 8 ods. 4 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

23,10 € mesačne, ako aj výška príplatku k prídavku na dieťa na sumu 10,32 € mesačne od 1. januára 2011, od 1. januára 2012 na sumu 10,57 € mesačne a od 1. januára 2013 na sumu 10,83 € mesačne.

Z hľadiska legislatívneho je potrebné upriamiť pozornosť aj na vymedzenie období, ktoré sa za sústavnú prípravu dieťaťa na budúce povolanie nepovažujú. Zákonodarca vymedzuje, že ak dieťa vykonáva zárobkovú činnosť s výnimkou dohody o brigádnickej práci študentov, dohody o vykonaní práce alebo ak bolo zaradené do evidencie nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie, nejde o sústavnú prípravu na povolanie. V tejto súvislosti sa natiska otázka, prečo **absentuje výnimka vzťahujúca sa na dohodu o pracovnej činnosti**, ktorá ako jedna forma z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru bola opätovne zavedená do Zákonníka práce od 1. septembra 2007. Z gramatického výkladu vyplýva, že výnimka na dohodu o pracovnej činnosti sa nevzťahuje, avšak v praktickom živote žiaci stredných škôl, ako aj študenti vysokých škôl vykonávajúci aktivity aj na základe dohody o pracovnej činnosti sa naďalej považujú za nezaopatrené deti a obdobie výkonu sa považuje za sústavnú prípravu dieťaťa na budúce povolanie. Ide zrejme o legislatívny nedostatok, ktorý sa mal už dávno odstrániť. Avšak pretrváva do dnešného dňa. A aj to je dôkaz o nedôslednosti, nejednotnosti a neodbornosti v legislatívnej oblasti.

„Počet poberateľov prídavku na dieťa v roku 2010 bol v priemere mesačne 706 328 eura na 1 195 223 nezaopatrených detí a priemerný mesačný počet poberateľov príplatku k prídavku na dieťa bol 4 033, čo predstavoval nárast priemerne o 97 poberateľov mesačne. Prídavok na dieťa vrátane príplatku k prídavku na dieťa sa vyplatil v celkovej sume 319 112 344 eura, čo oproti roku 2009 predstavoval nárast o cca 9,8 mil. eura. Priemerný mesačný počet poberateľov prídavku na dieťa poklesol o 6 542 a priemerný mesačný počet nezaopatrených detí medziročne poklesol o 15 365 detí. Obci v dôsledku záškoláctva sa prídavok na dieťa poukazoval priemerne mesačne na 8 210 nezaopatrených detí, takže oproti roku 2009 sa priemerný mesačný počet detí znížil o 558. Najpočetnejšou skupinou rodín, ktorým sa poskytoval prídavok na dieťa v roku 2010 boli jednodetné rodiny, ktoré tvorili 49,4 % z celkového počtu 706 328 rodín a z poberateľov prídavku na dieťa bolo v roku 2010 najviac matiek, mesačne priemerne 450 629, čo predstavovalo 63,8 % z celkového počtu poberateľov.“⁵¹

„V roku 2011 bol priemerný počet poberateľov prídavku na dieťa 697 651 na 1 176 427 nezaopatrených detí, pričom priemerný mesačný počet poberateľov medziročne poklesol o 8 677 poberateľov a priemerný mesačný počet nezaopatrených detí o 18 796 detí. Suma vyplatená na prídavok na dieťa a príplatok k prídavku na dieťa v roku 2011 predstavovala 315 053

⁵¹ Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010, bod 3.3.1 Prídavok na dieťa a 3.3.2 Príplatok k prídavku na dieťa, s. 63-65.

242 €, čo znamenalo oproti roku 2010 pokles o cca 4,06 mil eur. Najpočetnejšou skupinou rodín, ktorým sa poskytoval v roku 2011 prídavok na dieťa boli opäť jednodetné rodiny, ktoré tvorili 49,8 % z celkového počtu 697 657 rodín a z poberateľov prídavku na dieťa bolo v roku 2011 mesačne priemerne 453 491 matiek, čo predstavovalo 64,9 % z celkového počtu poberateľov. Najvyššia suma finančných príspevkov na tieto dávky sa vyplatila v roku 2011 v Prešovskom, Košickom a Žilinskom kraji.⁵²

4.2. Príspevok pri narodení dieťaťa

Mimoriadny význam z demografického hľadiska, ale aj pre samotné obyvateľstvo mal (*a naďalej má*) **príspevok pri narodení dieťaťa, príplatok k príspevku a príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne.**⁵³ Od 1. januára 2004 do 31. augusta 2004 sa príspevok pri narodení dieťaťa poskytoval iba na jedno dieťa vo výške 4 000 Sk. Sumu príspevku pri narodení dieťaťa mohla (*ale nemusela*) k 1. septembru kalendárneho roka vláda Slovenskej republiky zvýšiť nariadením. Vzhľadom na uvedené výška príspevku pri narodení dieťaťa v zmysle nariadenia vlády SR č. 484/2004 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá od 1. septembra 2004 sa upravila na sumu 4 320 Sk. **Od 1. septembra 2005** sa výška príspevku pri narodení dieťaťa v zmysle nariadenia vlády SR č. 383/2005 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá upravila na sumu 4 460 Sk. Táto suma zostala nezmenená **až do 31. augusta 2007**, t. j. **výška príspevku pri narodení dieťaťa sa neupravovala**, t. j. nezvyšovala sa. Príspevok pri narodení dieťaťa sa od 1. septembra 2007 na základe nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 394/2007 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne upravil o 100 Sk zo sumy 4 460 Sk na sumu 4 560 Sk. **Výška príspevku pri narodení dieťaťa sa od 1. sep-**

⁵² *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011*, bod 3.3.1 Prídavok na dieťa a 3.3.2 Príplatok k prídavku na dieťa, s. 58-59.

⁵³ Zákon č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony.

tembra 2008 nezmenila, takže v podstate od 1. septembra 2007 je **naďalej do dnešného dňa v sume 4 560 Sk, t. j. po prechode na euro 151,37 €.**

Na zvýšenie podpory pôrodnosti od **1. novembra 2005** sa ustanovilo, že ak sa súčasne **narodili dve deti alebo viac detí a dve z nich sa dožili aspoň 28 dní, príspevok pri narodení dieťaťa sa zvyšuje o jednu polovicu uvedenej sumy na každé dieťa, ktoré sa dožilo najmenej 28 dní.** Zohľadňujúc náročnosť životnej situácie v prípade narodenia viac detí súčasne – t. j. dvojčiek, trojičiek, štvoričiek atď., sa podporuje pôrodnosť, avšak zostáva otáznou, z akého dôvodu bola zavedená tzv. čakacia lehota v dĺžke 28 dní.

Rešpektujúc skutočnosť, že čoraz viac detí sa rodí mimo územia Slovenskej republiky vzhľadom na voľný pohyb pracovnej sily v rámci európskeho priestoru, ale nielen v ňom, **od 1. januára 2007** nárok na príspevok pri narodení dieťaťa **vzniká aj oprávnenej osobe, ktorej sa narodilo dieťa v štáte, ktorý nie je členským štátom Európskej únie alebo zmluvnou stranou Dohody o Európskom hospodárskom priestore, ak bola pred narodením dieťaťa najmenej 12 po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov povinne verejne zdravotne poistená alebo dobrovoľne verejne zdravotne poistená v Slovenskej republike v zmysle zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.** Na to isté dieťa vzniká nárok na príspevok pri narodení dieťaťa len raz, avšak v prípade, ak sa súčasne narodí viac detí, nárok na príspevok pri narodení dieťaťa vzniká na každé dieťa.⁵⁴

Matke, ktorá dieťa porodila, ani otcovi dieťaťa nárok na príspevok nevzniká, ak pred uplatnením nároku na príspevok pri narodení dieťaťa dali privolenie na osvojenie dieťaťa⁵⁵ alebo dieťa bolo zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu⁵⁶ alebo príslušného orgánu⁵⁷ alebo dieťaťu bola nariadená ústavná starostlivosť právoplatným rozhodnutím súdu⁵⁸ alebo ak sa dieťa narodilo v cudzine a príslušná inštitúcia krajiny, v ktorej sa dieťa narodilo, vyplatila oprávnenej osobe príspevok alebo inú dávku toho istého druhu. V tomto poslednom prípade nárok na príspevok nevzniká ani osobe, ktorá prevzala dieťa do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právo-

⁵⁴ Paragraf 3 ods. 2 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovanne narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení zákona č. 676/2006 Z. z.

⁵⁵ Paragraf 102 ods. 1 písm. c) zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵⁶ Paragrafy 45, § 48, § 56 ods. 2 a § 103 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵⁷ Paragraf 49 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵⁸ Paragraf 54 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

platného rozhodnutia príslušného súdu alebo príslušného orgánu. Matke nárok na príspevok nevzniká ani v prípade, ak po pôrode bez súhlasu ošetrojúceho lekára opustila dieťa v zdravotníckom zariadení.⁵⁹

Možno konštatovať, že toto ustanovenie najviac postihuje matky z rómskej komunity, pretože práve najviac rodičiek z tejto komunity opúšťa zdravotnícke zariadenia z dôvodu, že nemocnice sú pre ne stresujúcim a cudzím prostredím alebo častokrát sa im nemá kto postarať o ďalšie deti doma. Je otázne, či uvedené ustanovenie je v súlade s princípom rodovej rovnosti a či nemá dokonca rasistický podtón zameraný najmä proti rómskej populácii.

„V roku 2010 bol príspevok pri narodení dieťaťa poskytnutý 56 736 poberateľom, čo je o 203 poberateľov viac ako v roku 2009 a finančné prostriedky vyplatené na príspevok pri narodení dieťaťa a zvýšený príspevok pri narodení dieťaťa dosiahli sumu približne 8 834 tisíc eura, pričom v roku 2009 bolo na príspevok pri narodení dieťaťa vyplatených cca 8 797 tisíc eura.“⁶⁰

„V roku 2011 bol príspevok pri narodení dieťaťa poskytnutý 56 898 poberateľom, čo je o 162 poberateľov viac ako v roku 2010 a finančné prostriedky vyplatené na príspevok pri narodení dieťaťa a zvýšený príspevok pri narodení dosiahli sumu približne 8 866 tisíc eur.“⁶¹

Od 1. januára 2007 bola zavedená nová obligatórna, jednorazová, netestovaná, peňažná štátna sociálna dávka, a to príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa (*d'alej len „príplatok k príspevku“*). Išlo o ďalšie propulačné opatrenie (*v tom čase zo strany Ficovej vlády*), ktorým štát pripláca na zvýšené výdavky spojené so zabezpečením nevyhnutných potrieb dieťaťa, ktoré sa matke narodilo ako **prvé dieťa**, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní. Oprávnenými subjektmi na uplatnenie nároku na príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa bola opätovne v prvom rade matka, ktorá porodila prvé dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní, v druhom rade otec dieťaťa, ak matka dieťaťa zomrela alebo po matke dieťaťa bolo vyhlásené pátranie alebo ak dieťa, ktoré sa narodilo matke ako prvé, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní, bolo zverené do výchovy otca na základe právoplatného rozhodnutia súdu. Základnými podmienkami pre vznik nároku na príplatok k príspevku je narodenie dieťaťa (*nie potrat*), trvalý pobyt oprávnenej osoby na území Slovenskej republiky a v tom čase narodenie **prvého dieťaťa**, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní. Nárok na príplatok k príspevku na to isté dieťa vzniká iba

⁵⁹ Paragraf 3 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

⁶⁰ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.3.5 Príspevok pri narodení dieťaťa, s. 68.

⁶¹ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011*. Bod 3.3.5 Príspevok pri narodení dieťaťa. s. 62.

raz, avšak ak sa matke pri prvom pôrode súčasne narodí viac detí, nárok na príplatok k príspevku vzniká na každé dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní.⁶²

Ak sa dieťa narodilo pred 1. januárom 2007, nárok na príplatok k príspevku nevznikol. **Výška príplatku k príspevku od 1. januára 2007 do 31. januára 2008 bola v sume 11 000 Sk. Od 1. februára 2008** v zmysle zákona č. 592/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č.235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov sa výška príplatku k príspevku pri narodení dieťaťa upravila (*zvýšila*) zo sumy 11 000 Sk na sumu **20 440 Sk (t. j. od 1. 1. 2009 – 678,49 €)**. Ak sa dieťa narodilo pred 1.februárom 2008, nárok na príplatok k príspevku a na jeho výšku sa posudzoval podľa zákona účinného do 31.januára 2008,⁶³ t. j. poskytoval sa vo výške (iba) 11 000 Sk.

Zároveň je potrebné uviesť, že **od 1. januára 2009** sa príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa začal vyplácať **aj na druhé a tretie narodené dieťa**. V prípade, ak sa pri prvom, druhom alebo treťom pôrode súčasne narodí viac detí, nárok na príplatok k príspevku vzniká na každé dieťa narodené z týchto pôrodov, pričom opätovne nárok na príspevok je podmienený podmienkou dožitia detí aspoň 28 dní.⁶⁴ **Nárok na príplatok k príspevku nevzniká maloletej matke, ktorá nemá priznané rodičovské práva a povinnosti⁶⁵ a od 1. februára 2008 nárok na príplatok k príspevku nevzniká ani matke dieťaťa, ktorá porodila prvé dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní ani v prípade, ak sa od začiatku štvrtého mesiaca tehotenstva do pôrodu nezúčastňovala raz za mesiac na preventívnych prehliadkach u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo alebo na obdobných prehliadkach v cudzine. Za účasť oprávnenej osoby na preventívnej prehliadke v príslušnom mesiaci sa považuje aj poskytovanie zdravotnej starostlivosti tejto osobe v ústavnej**

⁶² Paragrafy 1, 2 a 3a zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení zákona č. 676/2006 Z. z.

⁶³ Paragraf 15 ods. 9 zákona č. 592/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č.235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov – účinné od 1. februára 2008.

⁶⁴ Paragraf 3a zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení zákona č. 554/2008 Z. z. opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

⁶⁵ Paragraf 29 ods. 1 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

zdravotnej starostlivosti.⁶⁶ Podmienku absolvovania gynekologických prehliadok možno hodnotiť veľmi pozitívne predovšetkým z dôvodu záujmu ochrany zdravia novonarodeného dieťaťa, ako aj matky dieťaťa. V tejto súvislosti viac ako zarážajúco vyznieva tvrdenie Janky Debrecéniovej, ktorá v publikácii *Rodové dôsledky krízy v kapitole Štátne sociálne dávky „na podporu rodiny“* paradoxne tvrdí, že „ide o závažný nedostatok legislatívy, pretože medikalizuje tehotenstvo, odopiera ženám možnosť voľby, či sa budú svojím tehotenstvom zaoberať aj z medicínskeho hľadiska, nedáva im možnosť zvoliť si na priebežnú prevenciu a konzultácie osobu z iného než striktno medicínskeho prostredia, čím dochádza k porušeniu práva žien na odmietnutie zdravotnej starostlivosti, resp. na jej nevyhľadávanie a je zároveň aj problematická z dôvodu faktického porušovania práva žien na dôvernosť pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti z dôvodu, že zdravotnícke zariadenia majú povinnosť úradom práce (*vlastne štátu*) poskytovať informácie o svojich klientkach na účely vyplácania príspevku a príplatku k príspevku pri narodení dieťaťa. Taktiež požiadavku na pravidelné návštevy gynekológa alebo gynekologičky považuje z rodového a ľudsko-právneho hľadiska za neakceptovateľnú aj z dôvodu, že môže byť ťažšie splniteľná alebo nesplniteľná, a preto diskriminačná pre viaceré skupiny žien – opätovne uvádza ženy rómske, ktoré často z objektívnych príčin prameniáciach z ich diskriminácie nemusia mať dôveru v gynekológov; resp. ženy, ktoré sa samy starajú o deti, počas prípadnej prehliadky ich nemajú kde nechať; príp. ženy z vidieka a ženy zo sociálne slabých prostredí, nemusia mať finančné prostriedky na dopravu do zdravotníckeho zariadenia. Voči deťom považuje túto požiadavku za diskriminačnú z dôvodu, že po pôrode je automaticky v prípade nesplnenia podmienky pravidelných gynekologických prehliadok sankcionované aj dieťa, na potreby ktorého je príplatok k príspevku primárne určený.“⁶⁷ S týmto posledným tvrdením sa možno plne stotožniť.

Od 1. januára 2009 nárok na príplatok k príspevku nevzniká ani pri narodení druhého a tretieho dieťaťa v prípade, ak niektorému dieťaťu narodenému pred narodením druhého alebo tretieho dieťaťa bola nariadená ústavná starostlivosť alebo mu bola uložená ochranná výchova, bolo zverené do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča alebo do pestúnskej starostlivosti, bolo osvojené alebo bolo v starostlivosti budúceho osvojiteľa, prípadne bolo zverené do starostlivosti fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorú určil súd nariadením predbežného opatrenia alebo bolo v osobnej starostlivosti poručníka. Nastavenie uvedeného ustanovenia

⁶⁶ Paragrafy 1, 2 a 3a zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení zákona č. 554/2008 Z. z.

⁶⁷ DEBRECÉNIOVÁ, J., FILADELFOVÁ, J., MAĎAROVÁ, Z.: *Rodové dôsledky krízy. Analýza vybraných zákonov prijatých v čase krízy*. Bratislava : Aspekt, 2010, s. 84-85.

vyznieva diskriminačne a opätovne smeruje najmä proti rómskej komunite, resp. sociálne slabším skupinám obyvateľstva, ktoré či už zo subjektívnych, ale mnohokrát aj z objektívnych dôvodov sa o skôr narodené deti nemôžu riadne starať a preto boli zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov. Opäť podľa J. Debrecéniovej „ide o diskriminačnú legislatívu neumožňujúcu vyplácať príplatok k príspevku osobe, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti, hoci takéto dieťa má rovnaké potreby ako dieťa, ktorému poskytuje starostlivosť biologický rodič. Okrem nevysvetliteľného biologizovania rodičovstva sa tu tiež otvára otázka prípadného rasizmu – nakoľko podľa neoficiálne dostupných dát sú to opäť rómske deti, ktoré sú zverované do starostlivosti iných osôb než rodičov alebo dávané na adopciu vo vyššej miere než deti nerómske. Z toho dôvodu sa natíska otázka, aké skutočné pohnutky viedli vládu SR a neskôr Národnú radu SR pri schvaľovaní legislatívy, ktorou si štát predsavzal priplácať na zvýšené výdavky spojené so zabezpečením nevyhnutných potrieb dieťaťa krátko po jeho narodení a či je viac než legitímna.“⁶⁸

„V roku 2010 bol príplatok vyplatený spolu 50 895 poberateľom, čo je o 4 232 poberateľov viac ako v roku 2009 a finančné prostriedky vyplatené na tento príplatok k príspevku dosiahli sumu približne 35 045 tisíc eura.“⁶⁹

„V roku 2011 bol príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa vyplatený spolu 51 616 poberateľom, čo je o 721 poberateľov viac ako v roku 2010 a finančné prostriedky dosiahli sumu približne 35 554 tisíc eur.“⁷⁰

Súčasne s príspevkom pri narodení dieťaťa bol **od 1. januára 1999** zavedený aj **príspevok rodičom**, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne (*d'alej len „príspevok rodičom“*) ako **obligatórna, opakovaná, netestovaná, peňažná štátna sociálna dávka**. Štát poskytovaním tejto dávky prispieva na každé dieťa **iba raz za rok** rodičom alebo osobám, ktoré prevzali deti do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu na zvýšené výdavky vznikajúce v súvislosti so starostlivosťou o súčasne narodené tri deti alebo viac detí alebo v priebehu dvoch rokov opakovane narodené dvojčatá alebo viac detí súčasne. **Oprávnenými subjektmi** na uplatnenie nároku na príspevok rodičom, ak spĺňajú podmienky, je v prvom rade – **rodič detí** alebo v druhom rade – **osoba, ktorá prevzala deti do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu.**

⁶⁸ DEBRECÉNOVÁ, J., FILADELFOVÁ, J., MAĎAROVÁ, Z.: *Rodové dôsledky krízy. Analýza vybraných zákonov prijatých v čase krízy*. Bratislava : Aspekt, 2010, s. 85.

⁶⁹ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.3.6 Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa, s. 68.

⁷⁰ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011*. Bod 3.3.6 Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa. s. 62.

Prednostné právo na tento príspevok má matka detí v prípade, ak medzi rodičmi nedôjde k dohode, kto z nich si nárok na príspevok rodičom uplatní.⁷¹

Základnými podmienkami na vznik nároku na príspevok rodičom je starostlivosť oprávnenej osoby o súčasne narodené tri deti alebo viac detí, pričom aspoň tri z detí sú vo veku najviac 15 rokov, v prípade v priebehu dvoch rokov opakovane narodených dvojčiat alebo viac detí súčasne. Sleduje sa veková hranica detí, ktoré sa narodili prvé v poradí a trvalý pobyt oprávnenej osoby a uvedených detí na území Slovenskej republiky.⁷²

Príspevok rodičom na jedno dieťa od 1. januára 2004 do 31. augusta 2004 sa poskytoval vo výške 2 160 Sk, ak išlo o dieťa do 6 rokov veku, v sume 2 660 Sk, ak išlo o dieťa od 6 do 15 rokov veku a ak išlo o dieťa vo veku 15 rokov v sume 2 840 Sk. Uvedené sumy sa mohli zvýšiť k 1. septembru kalendárneho roka v zmysle nariadenia vlády Slovenskej republiky, čo sa aj uskutočnilo **od 1. septembra 2004**,⁷³ odkedy sa príspevok rodičom pre dieťa do 6 rokov veku upravil na sumu 2 340 Sk, pre dieťa od 6 rokov do 15 rokov veku na sumu 2 880 Sk a pre dieťa vo veku 15 rokov na sumu 3 070 Sk. Ďalšia úprava sa zrealizovala **od 1. septembra 2005**. Pre dieťa do 6 rokov veku sa príspevok rodičom upravil na sumu 2 420 Sk, pre dieťa od 6 rokov do 15 rokov veku na sumu 2 980 Sk a pre dieťa vo veku 15 rokov na sumu 3 170 Sk. **Tieto sumy do 31. augusta 2007 zostali nezmenené**, t. j. do 31. augusta 2007 sa výšky príspevku rodičom neupravovali, (resp. sa nezvyšovali). **Od 1. septembra 2007**⁷⁴ sa príspevok rodičom upravil na sumu 2 470 Sk, ak išlo o dieťa do 6 rokov veku, v prípade dieťaťa od 6 do 15 rokov veku na sumu 3 050 Sk, a ak išlo o dieťa vo veku 15 rokov na sumu 3 240 Sk. Uvedené sumy príspevku rodičom **od 1. septembra 2008 sa nezmenili**, t. j. zostali naďalej do dnešného dňa vo výške platnej od 1. septembra 2007 a iba sa prepočítali na eurá, t. j. ak išlo o dieťa do 6 rokov veku príspevok rodičom sa poskytoval v sume 81,99 eura, od 6 do 15 rokov veku v sume 101,25 eura a vo veku 15 rokov v sume 107,55 eura.⁷⁵

⁷¹ Paragraf 5 a § 6 ods. 2 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov

⁷² Paragraf 6 ods. 1 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov

⁷³ nariadenie vlády SR č. 484/2004 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá

⁷⁴ nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 394/2007 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne

⁷⁵ Paragraf 7 ods. 1 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

Pri starostlivosti o dieťa, ktorému sa poskytuje starostlivosť v zariadení celoročne, ak dôvodom takejto starostlivosti je výkon ústavnej výchovy na základe právoplatného rozhodnutia príslušného orgánu alebo výkon ochranej výchovy na základe právoplatného rozhodnutia súdu, nárok na príspevok rodičom nevzniká.⁷⁶

Nárok na príspevok pri narodení dieťaťa, nárok na príplatok k príspevku a nárok na príspevok rodičom si oprávnené subjekty uplatňujú **na príslušnom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta ich trvalého pobytu** – t. j. u platiteľa na základe **podania písomnej žiadosti, ktorá musí obsahovať osobné údaje, a to meno, priezvisko, dátum narodenia, adresu trvalého pobytu, rodné číslo oprávnenej osoby a dieťaťa**. Platiteľ osobné údaje oprávneného subjektu a dieťaťa môže spracovávať a sprístupňovať iba na účely príspevku, príplatku k príspevku a príspevku rodičom. V prípade, ak sa dieťa narodilo mimo územia Slovenskej republiky a v čase podania žiadosti o príspevok dieťa nemá vydaný rodný list, oprávnená osoba priloží k písomnej žiadosti o príspevok úradný preklad rodného listu dieťaťa vydaného v cudzine alebo iného obdobného dôkazu o narodení dieťaťa oprávnenej osobe (*napr. § 23 ods. 3 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov*). Žiadosť o príspevok pri narodení dieťaťa potvrdzuje príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta narodenia dieťaťa⁷⁷ a nárok na príspevok rodičom si oprávnené osoby uplatňujú v každom kalendárnom roku. Ak sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo v priebehu dvoch rokov v rodine sa opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne, prvýkrát si oprávnené osoby nárok na príspevok rodičom uplatňujú po dovŕšení jedného roku detí.⁷⁸

V prípade, ak sú odôvodnené pochybnosti o účelnom použití príspevku, o účelnom použití príplatku k príspevku a o účelnom použití príspevku rodičom alebo v čase rozhodovania o nároku na príspevok a o nároku na príspevok rodičom, vyplácajú sa príspevky obci⁷⁹ z dôvodu, že oprávnená osoba príspevok a príspevok rodičom nepoužíva na účel, na ktorý sú určené. Platiteľ, ktorým je úrad práce, sociálnych vecí a rodiny príslušný podľa miesta trvalého pobytu oprávnenej osoby vydáva rozhodnutie o výplate príspevku, rozhodnutie o výplate príplatku k príspevku a rozhodnutie o výplate príspevku rodičom obci.

⁷⁶ Paragraf 7 ods. 1 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

⁷⁷ Paragrafy 10 a 23 zákona NR SR č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov

⁷⁸ Paragraf 8 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

⁷⁹ Paragraf 12 ods. 1 písm. b) zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa v znení neskorších predpisov.

Nárok na príspevok pri narodení dieťaťa a na príplatok k príspevku zaniká uplynutím šiestich mesiacov od narodenia dieťaťa. **Nárok na príspevok rodičom zaniká uplynutím šiestich mesiacov** od posledného dňa v kalendárnom mesiaci, do ktorého patrí deň rozhodovania o nároku na príspevok rodičom.⁸⁰

Zdravotníckym zariadeniam, ako aj ďalším právnickým osobám a fyzickým osobám, ktoré plnia úlohy pri poskytovaní príspevku, príplatku k príspevku a príspevku rodičom alebo sú vecne príslušné na poskytovanie údajov potrebných na posúdenie nároku na príspevok, nároku na príplatok k príspevku a nároku na príspevok rodičom, je taktiež uložená zákonná povinnosť spolupracovať a bezplatne poskytovať v rozsahu ich pôsobnosti informácie na vznik nároku na príspevok, nároku na príplatok k príspevku a nároku na príspevok rodičom a na ich výplatu.⁸¹

„V roku 2010 bolo 126 poberateľov tohto príspevku, čo je oproti roku 2009 nárast o troch poberateľov. V roku 2010 sa na tento príspevok rodičom vyplatila suma cca 37 207 eura, pričom v roku 2009 to bola suma vo výške 35 793 eura.“⁸²

„V roku 2011 bolo 131 poberateľov príspevku, čo je oproti roku 2010 nárast o 5 poberateľov a celkovo vyplatená suma na tomto príspevku bola 38 212 eura.“⁸³

4.3. Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa

V prípade, ak z objektívnych alebo subjektívnych dôvodov rodičia nezabezpečujú riadnu výchovu detí alebo ju nemôžu zabezpečiť, príslušné orgány môžu realizovať nevyhnutné výchovné opatrenia podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. K prehĺbeniu týchto opatrení bol prijatý **zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa**, ktorý **nadobudol účinnosť 1. januára 2006** a ktorým bol zrušený zákon č. 265/1998 Z. z. o pestúnskej starostlivosti a o príspevkoch pestúnskej starostlivosti, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 1999.

Prvoradou povinnosťou rodičov je starostlivosť a výchova detí. V prípade, ak si túto povinnosť rodičia neplnia, alebo ju nemôžu plniť najmä v prí-

⁸⁰ Paragraf 9 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

⁸¹ Paragraf 9 zákona č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

⁸² *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.3.7 Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri a viac detí, s. 68.

⁸³ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011*. Bod 3.3.7 Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri a viac detí, s. 62.

pade maloletých detí, na základe rozhodnutia súdu môže dôjsť k umiestneniu detí do náhradnej rodinnej starostlivosti v zmysle zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov.

Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa boli zavedené ako dávky sociálnej podpory (*t. j. štátne sociálne dávky*), ktoré sa každoročne upravujú (valorizujú), a to od 1. septembra kalendárneho roka vzhľadom na valorizáciu súm životného minima. Uvedené príspevky sa prvýkrát upravovali (valorizovali) Nariadením vlády SR č. 494/2006 Z. z. a od 1. septembra 2007 ich Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky upravovalo opatreniami, naposledy **Opatrením MPSVR SR č. 239/2012 Z. z. o ustanovení súm príspevkov na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa** s účinnosťou od **1. septembra 2012** v zmysle § 18 ods. 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa, t. j. sumy jednotlivých príspevkov sa vynásobili koeficientom, ktorým sa upravili sumy životného minima.

Uvedený zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa upravuje poskytovanie príspevkov ako štátnych sociálnych dávok, ktorými štát podporuje náhradnú starostlivosť o dieťa, ak náhradnú starostlivosť o dieťa vykonáva na základe rozhodnutia súdu alebo na základe rozhodnutia príslušného orgánu osobne iná fyzická osoba ako rodič.⁸⁴ V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že zákonodarca taxatívne nevy-medzuje príspevky ako „štátne“ sociálne dávky, ale iba ako „sociálne dávky“, čo z hľadiska daňových predpisov je podstatný rozdiel. Z akého dôvodu je to tak, ak hneď v úvodnej vete je uvedené, že „tento zákon upravuje poskytovanie príspevkov, ktorými štát podporuje náhradnú starostlivosť“ nie je jasné. Avšak z hľadiska vecného ide jednoznačne o štátne sociálne dávky, ktorými sa podporuje starostlivosť o dieťa náhradnými rodičmi.

Za náhradného rodiča sa považuje fyzická osoba, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej starostlivosti.⁸⁵ **Náhradnou starostlivosťou** sa rozumie zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča,⁸⁶ pestúnska starostlivosť,⁸⁷ poručníctvo,⁸⁸ ak sa poručník osobne stará o dieťa (to neplatí, ak sa poručník osobne stará o dieťa, ktorého rodičia nie sú plnoletí), dočasné zverenie dieťaťa do starostlivosti osoby,

⁸⁴ Paragraf 1 ods. 1 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

⁸⁵ Paragraf 1 ods. 3 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

⁸⁶ Paragraf 45 až 47 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁸⁷ Paragraf 48, § 50 až 52 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁸⁸ Paragrafy 56 až 59 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ktorá má záujem stať sa pestúnom,⁸⁹ ako aj zverenie dieťaťa do starostlivosti fyzickej osoby rozhodnutím súdu o nariadení predbežného opatrenia podľa § 75 a 75a Občianskeho súdneho poriadku, ak bol súdu podaný návrh na začatie konania o zverení dieťaťa do náhradnej starostlivosti tejto fyzickej osobe.⁹⁰

V rámci podpory náhradnej starostlivosti o dieťa sa pri zákonom splnených podmienkach poskytuje päť príspevkov.⁹¹

Pri zverení dieťaťa do náhradnej starostlivosti sa poskytuje jednorazový príspevok dieťaťu pri zverení do náhradnej starostlivosti (*d'alej len „jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti“*) ako obligatórna, **jednorazová**, netestovaná, peňažná štátna sociálna dávka náhradnému rodičovi, ktorý je oprávnený ním disponovať v záujme maloletého dieťaťa na podporu zabezpečenia jeho základného osobného vybavenia, najmä jeho ošatenia, obuvi, hygienických potrieb, nevyhnutného nábytku a iných vecí na uspokojenie potrieb dieťaťa.⁹² Nárok na jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti má dieťa zverené do náhradnej starostlivosti podľa § 1 ods. 2 písm. a) až c) tohto zákona na základe rozhodnutia súdu, t. j. maloleté dieťaťo zverené do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodič,⁹³ maloleté dieťaťo zverené do pestúnskej starostlivosti,⁹⁴ dieťa, ktorému je ustanovený poručník,⁹⁵ ak sa poručník osobne o dieťa stará (*to však neplatí, ak sa poručník osobne stará o dieťa, ktorého rodičia nie sú plnoletí*), ktorého náhradný rodič sa začal oň osobne starať a ktoré ku dňu zverenia do náhradnej starostlivosti je v ústavnej starostlivosti alebo v ochrannnej výchove.⁹⁶ Jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti možno poskytnúť aj dieťaťu, ktorému pred zverením do náhradnej starostlivosti nebola nariadená ústavná starostlivosť alebo uložená ochranná výchova, ak pri začatí vykonávania náhradnej starostlivosti nemá zabezpečené základné osobné vybavenie.⁹⁷

⁸⁹ Paragraf 49 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁹⁰ Paragraf 1 ods. 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

⁹¹ Paragraf 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

⁹² Paragraf 3 ods. 1 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

⁹³ Paragraf 45 až 47 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁹⁴ Paragraf 48, § 50 až 52 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁹⁵ Paragraf 56 až 59 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁹⁶ Paragraf 3 ods. 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

⁹⁷ Paragraf 3 ods. 3 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

„V roku 2010 bol príspevok poskytnutý na 798 detí, čo je o 11 detí menej ako v roku 2009. Z celkového počtu detí bolo 69,2 % detí zverených do náhradnej osobnej starostlivosti, 26,4 % detí zverených do pestúnskej starostlivosti a 4,4 % detí bolo zverených poručníkovi.“⁹⁸

Výška jednorazového príspevku od 1. septembra 2012 do 31. augusta 2013 je v sume 361,68 €.⁹⁹

Nárok na jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti má plnoleté dieťa, ak náhradná starostlivosť podľa § 1 ods. 2 písm. a) až c) tohto zákona, t. j. pri zverení maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča,¹⁰⁰ pri zverení do pestúnskej starostlivosti¹⁰¹ alebo pri ustanovení poručníka,¹⁰² ak sa poručník osobne o dieťa stará (*to však neplatí, ak sa poručník osobne stará o dieťa, ktorého rodičia nie sú plnoletí*) **trvala aspoň jeden rok pred dosiahnutím jeho plnoletosti.**¹⁰³

„V roku 2010 bol príspevok vyplatený na 472 detí, čo je o 4 deti viac ako v roku 2009. Z celkového počtu detí u 47,2 % detí došlo k zániku náhradnej osobnej starostlivosti, u 44,1 % k zániku pestúnskej starostlivosti a u 8,7 % k zániku poručníctva.“¹⁰⁴

Výška jednorazového príspevku pri zániku náhradnej starostlivosti od 1. septembra 2012 do 31. augusta 2013 je v sume 905,99 €.¹⁰⁵

Na podporu uspokojovania potrieb dieťaťa, najmä na úhradu nákladov na jeho výživu, výchovu, vzdelávanie a bývanie dieťaťa poskytuje príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, t. j. platiteľ náhradnému rodičovi, ktorý je oprávnený ním disponovať **opakovaný príspevok dieťaťu** ako obligatórnu, opakovanú, netestovanú, peňažnú štátnu sociálnu dávku. Nárok na opakovaný príspevok dieťaťu má **nezaopatrené dieťa**¹⁰⁶ (*t. j. do skončenia povinnej školskej dochádzky, najdlhšie však do dovŕšenia 25 rokov veku, ak sa sústavne pripravuje na povolanie štúdiom alebo sa nemôže sústavne pripravovať na povolanie štúdiom, alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre*

⁹⁸ Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010. Bod 3.4.5 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti, s. 79.

⁹⁹ Paragraf 3 ods. 4 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení opatrenia MPSVR SR č. 239/2012 Z. z.

¹⁰⁰ Paragrafy 45 až 47 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰¹ Paragraf 48, § 50 až 52 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰² Paragrafy 56 až 59 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰³ Paragraf 4 ods. 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹⁰⁴ Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010. Bod 3.4.5 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti, s. 79.

¹⁰⁵ Paragraf 4 ods. 3 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení Opatrenia MPSVR SR č. 239/2012 Z. z.

¹⁰⁶ Paragraf 3 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

chorobu alebo úraz, prípadne je to aj dieťa, ktoré je neschopné sa sústavne pripravovať na povolanie alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav, najdlhšie však do dovŕšenia plnoletosti) zverené do náhradnej starostlivosti rozhodnutím súdu¹⁰⁷ alebo rozhodnutím príslušného orgánu¹⁰⁸ a plnoleté nezaopatrené dieťa,¹⁰⁹ ktoré do dosiahnutia plnoletosti bolo zverené do náhradnej starostlivosti podľa § 1 ods. 2 a žije v domácnosti s fyzickou osobou, ktorá do dosiahnutia jeho plnoletosti bola jeho náhradným rodičom, ak nezaopatrené dieťa nemá príjem podľa § 5 ods. 4 tohto zákona alebo má príjem podľa § 5 ods. 4 tohto zákona nižší, ako je suma opakovaného príspevku dieťaťu.¹¹⁰

„Opakovaný príspevok dieťaťu bol v roku 2010 vyplatený priemerne mesačne na 7 613 detí v sume 8 986 tisíc €, čo predstavoval nárast oproti roku 2009 o 366 detí. Podľa jednotlivých foriem náhradnej starostlivosti bolo v priemere zastúpených 62 % detí v náhradnej osobnej starostlivosti, 30,3 % detí v pestúnskej starostlivosti, 1,7 % detí v poručníctve, 1,6 % detí v dočasnom zverení a 4,3 % detí zverených na základe predbežného opatrenia.“¹¹¹

Opakovaný príspevok dieťaťu napr. od 1. septembra 2010 do 31. augusta 2011 mohol byť aj vo výške rozdielu medzi sumou 129,29 € mesačne a príjmom dieťaťa, ak išlo o nezaopatrené dieťa, ktoré malo príjem nižší ako bola suma opakovaného príspevku dieťaťu.¹¹²

Za príjem dieťaťa podľa tohto zákona sa považuje súdom určený výživný rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať dieťaťu výživné okrem výživného, ktoré povinná fyzická osoba poukazuje príslušnému orgánu¹¹³, sirotský dôchodok,¹¹⁴ pozostalostná úrazová renta,¹¹⁵ sirotský výsluhový dôchodok a sirotský dôchodok¹¹⁶ alebo iná obdobná dávka vyplácaná z cudziny a zdaňovaný príjem plnoletého nezaopatreného dieťaťa.¹¹⁷ Príjem na posudzovanie nároku na opakovaný príspevok dieťaťu je príjem

¹⁰⁷ Paragrafy 75 a 75a Občianskeho zákonníka.

¹⁰⁸ Paragraf 49 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰⁹ Paragraf 3 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹¹⁰ Paragraf 5 ods. 1 a 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹¹¹ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.4.5 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti, s. 79.

¹¹² Paragraf 5 ods. 3 písm. b) zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹¹³ Paragraf 51 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹¹⁴ Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹¹⁵ Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹¹⁶ Zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹¹⁷ Paragraf 5 a 6 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

dosiahnutý v kalendárnom mesiaci, za ktorý sa opakovaný príspevok dieťaťu poskytuje.

Uložením povinnosti poukazovať výživné príslušnému orgánu¹¹⁸ prechádza nárok na výživné oprávneného dieťaťa na tento orgán a do sumy poskytovaného opakovaného príspevku dieťaťu je príjmom štátneho rozpočtu. Ak výživné je vyššie ako opakovaný príspevok dieťaťu, patrí dieťaťu aj rozdiel medzi výživným a týmto príspevkom.¹¹⁹

V prípade, ak sa začalo konanie o výživnom, okrem výživného, ktoré povinná osoba poukazuje príslušnému orgánu *podľa § 51 zákona č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov* alebo konanie o sirotskom dôchodku a pozostalostnej úrazovej rente *podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov* alebo konanie o sirotskom výsluhovom dôchodku *podľa zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov* alebo o obdobnej dávke v cudzine, opakovaný príspevok dieťaťu možno priznať aj preddavkovo.¹²⁰

Po nadobudnutí právoplatnosti rozhodnutia vydaného v horeuvedenom konaní úrad práce, sociálnych vecí a rodiny príslušný podľa miesta trvalého pobytu náhradného rodiča (*d'alej len „platiteľ“*) rozhodne o opakovanom príspevku dieťaťu, o dopltení opakovaného príspevku dieťaťu alebo o jeho vrátení za obdobie, v ktorom sa opakovaný príspevok dieťaťu poskytoval preddavkovo.¹²¹ Pri tomto rozhodovaní platiteľ prihliada na výšku výživného, výšku sirotského dôchodku, výšku pozostalostnej úrazovej renty, výšku sirotského výsluhového dôchodku alebo výšku obdobnej dávky priznanej v cudzine.¹²²

Náhradnému rodičovi na podporu vykonávania osobnej starostlivosti o dieťa, ktoré má zverené do náhradnej starostlivosti, sa poskytuje **opakovaný príspevok náhradnému rodičovi** ako obligatórna, opakovaná, netestovaná peňažná štátna sociálna dávka. V prípade, **ak je dieťa zverené do náhradnej starostlivosti manželom, nárok** na opakovaný príspevok náhradnému rodičovi si môže uplatniť **len jeden z nich**.

Nárok na opakovaný príspevok náhradnému rodičovi má náhradný rodič, ak mu bolo na základe rozhodnutia súdu¹²³ alebo rozhodnutia pris-

¹¹⁸ Paragraf 51 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹¹⁹ Paragraf 5 ods. 5 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹²⁰ Paragraf 10 ods.1 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹²¹ Paragraf 10 ods.2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹²² Paragraf 10 ods.3 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹²³ Paragrafy 75 a 75a Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších predpisov.

lušného orgánu zverené dieťa do náhradnej starostlivosti *podľa § 1 ods. 2 písm. b) až d)*, t. j. do pestúnskej starostlivosti, do poručníctva, ak sa poručník o dieťa stará osobne, ide o dočasné zverenie dieťaťa do starostlivosti osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom, začal sa osobne starať aspoň o jedno zverené dieťa, má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky a nevykonáva náhradnú starostlivosť v zariadení pestúnskej starostlivosti.¹²⁴

Nárok na opakovaný príspevok náhradnému rodičovi nevzniká, ak náhradný rodič alebo manžel náhradného rodiča má pri osobnej starostlivosti o dieťa nárok na materské¹²⁵ alebo nárok na dávku nemocenského poistenia, alebo nemocenského zabezpečenia toho istého druhu v cudzine, nárok na rodičovský príspevok¹²⁶ a **dieťa zverené do náhradnej starostlivosti podľa § 1 ods. 2 písm. b) až d)**, t. j. do pestúnskej starostlivosti, poručníctva, ak sa poručník o dieťa stará osobne, alebo ide o dočasné zverenie dieťaťa do starostlivosti osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom, **je jeho príbuzným v priamom rade**¹²⁷ *podľa § 117 Občianskeho zákonníka*. Za príbuzenstvo v priamom rade sa považuje vzťah predkov (*ascendentov*) a potomkov (*descendentov*). Stupeň ich príbuzenstva sa určuje podľa počtu zrodení, ktorými jedna osoba pochádza od druhej osoby, *napr. otec a syn sú príbuzní v priamom rade a starý otec a vnuk sú príbuzní v priamom rade v druhom stupni*.

„Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi bol v roku 2010 poskytnutý priemerne mesačne 1 283 náhradným rodičom na 1 712 detí.“¹²⁸

Výška opakovaného príspevku náhradnému rodičovi od 1. septembra 2012 do 31. augusta 2013 je v sume 172,52 € mesačne.¹²⁹

V prípade, ak sa náhradný rodič osobne stará o tri deti a viac detí, ktoré sú súrodenci, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi sa napr. od 1. septembra 2010 do 31. augusta 2011 zvyšoval o sumu 116,92 € mesačne¹³⁰ a od 1. septembra 2012 do 31. augusta 2013 o 122,71 € mesačne.¹³¹ „V roku 2010 bolo priemerne mesačne 79 takýchto prípadov.“¹³²

¹²⁴ Paragraf 100 ods. 12 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v spojení s § 6 ods. 2 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹²⁵ Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹²⁶ Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov.

¹²⁷ Paragraf 6 ods. 3 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹²⁸ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.4.5 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti, s. 80.

¹²⁹ Paragraf 6 ods.4 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení Opatrenia MPSVR SR č. 239/2012 Z. z.

¹³⁰ Paragraf 6 ods. 5 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

¹³¹ Paragraf 6 ods. 5 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení Opatrenia MPSVR SR č. 239/2012 Z. z.

¹³² *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.4.5 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti, s. 80.

Na podporu vykonávania osobnej starostlivosti o dieťa zverené do náhradnej starostlivosti, ktoré je občanom s ťažkým zdravotným postihnutím podľa zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov sa poskytuje **osobitný opakovaný príspevok** náhradnému rodičovi ako obligatórna, opakovaná, netestovaná peňažná štátna sociálna dávka. Oprávnenou osobou na osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi je náhradný rodič. V prípade, ak je dieťa zverené do náhradnej starostlivosti manželom, nárok na osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi si môže uplatniť len jeden z nich.

Nárok na osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi má náhradný rodič, ktorému bolo na základe rozhodnutia súdu podľa § 75 a 75a Občianskeho súdneho poriadku alebo rozhodnutia príslušného orgánu zverené dieťa do náhradnej starostlivosti podľa § 1 ods. 2, zároveň sa začal osobne starať o dieťa, ktoré je občanom s ťažkým zdravotným postihnutím a má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky.

Nárok na osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi nevzniká, ak sa náhradnému rodičovi poskytuje na starostlivosť o dieťa peňažný príspevok na opatrovanie,¹³³ v prípade, ak náhradný rodič poskytuje dieťaťu opatrovateľskú službu¹³⁴ alebo ak sa dieťaťu poskytuje peňažný príspevok na osobnú asistenciu.¹³⁵

„Osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi bol v roku 2010 poskytnutý priemerne mesačne 66 náhradným rodičom.“¹³⁶

Výška osobitného opakovaného príspevku náhradnému rodičovi od 1. septembra 2012 do 31. augusta 2013 je vo výške 71,09 € mesačne.¹³⁷

Nárok na príspevky zaniká za kalendárny mesiac uplynutím jedného roka od posledného dňa kalendárneho mesiaca, za ktorý patrili a nárok na príspevky zaniká smrťou oprávnenej osoby.

4.4. Rodičovský príspevok

Na základe sociologických, pedagogických, lekárskejších i psychologických výskumov sa potvrdilo, že prvé roky života dieťaťa sú významné nielen pre jeho fyzický a psychický vývoj, ale aj pre formovanie jeho charakteru. Vzhľadom na to, bol v Zákonníku práce do 31. decembra 2010

¹³³ Paragraf 40 zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹³⁴ Paragraf 41 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov.

¹³⁵ Paragraf 22 zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹³⁶ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.4.5 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti, s. 80.

¹³⁷ Paragraf 7 ods. 4 zákona č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení opatrenia MPSVR SR č. 239/2012 Z. z.

zakotvený nárok ženy i muža čerpať po materskej dovolenke trvajúcej po dobu 28 kalendárnych týždňov, resp. 37 kalendárnych týždňov (*napr. v prípade narodenia dvoch a viac detí atď.*), tzv. rodičovskú dovolenku, a to až do troch rokov veku dieťaťa a v prípade, ak išlo o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom až do šiestich rokov veku dieťaťa. Táto dovolenka sa poskytovala aj žene alebo mužovi, ktorý(á) prevzal(a) dieťa do trvalej starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, alebo ak jemu (jej) bolo dieťa zverené na základe rozhodnutia príslušných orgánov na neskoršie osvojenie alebo do pestúnskej starostlivosti, alebo ak prevzal(a) dieťa, ktorého matka zomrela.¹³⁸

V tomto období naďalej platil zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku, ktorý bol opätovne viackrát novelizovaný a upravoval poskytovanie rodičovského príspevku počas rodičovskej dovolenky.¹³⁹ Naďalej bol povolený výkon pracovnej činnosti (*od 1. 11. 2002 bez obmedzenia dĺžky pracovného času a bez obmedzenia výšky dosiahnutého zárobku so znížením výšky rodičovského príspevku*) a od 1. júla 2005 dokonca bez zníženia výšky rodičovského príspevku, t. j. rodičovský príspevok sa poskytoval každému rodičovi starajúcemu sa o dieťa vo výške 4 110 Sk mesačne¹⁴⁰ – do 31. augusta 2005, od 1. septembra 2005 vo výške 4 230 Sk mesačne,¹⁴¹ od 1. septembra 2006 vo výške 4 440 Sk mesačne,¹⁴² od 1. septembra 2007 vo výške 4 560 Sk mesačne¹⁴³ a od 1. septembra 2008 sa poskytoval vo výške 4 780 Sk mesačne,¹⁴⁴ bez ohľadu na skutočnosť, či rodič, ktorý sa o dieťa staral bol zárobkovo činný alebo zárobkovo činný nebol.

Podstatná zmena nastala od 1. júla 2005 v zmysle zákona č. 244/2005 Z. z. aj v tom, že sa prestala preferovať „osobná“ starostlivosť o malé dieťa a zákonodarca začal používať pojem „riadna“ starostlivosť, ktorá sa zabezpečovala buď osobne rodičom dieťaťa (*najčastejšie matkou alebo otcom dieťaťa*) alebo inou plnoletou fyzickou alebo právnickou osobou. Pod pojmom **riadnej starostlivosti** sa rozumela **starostlivosť**, ktorú **poskytoval**

¹³⁸ Paragrafy 166 až 169 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonníka práce v znení neskorších predpisov.

¹³⁹ Napríklad zákonom č. 643/2002 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2003, zákonom č. 453/2003 Z. z. a zákonom č. 601/2003 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2004, Opatrením MPSVR SR č. 415/2004 Z. z. o ustanovení súm rodičovského príspevku, ktorý nadobudol účinnosť 1. septembra 2004, zákonom č. 244/2005 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. júla 2005 atď., posledná novela – Opatrenie MPSVR SR č. 267/2008 Z. z. o ustanovení sumy rodičovského príspevku, ktorý nadobudol účinnosť 1. septembra 2008.

¹⁴⁰ Paragraf 4 ods. 1 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 415/2004 Z. z.

¹⁴¹ Paragraf 4 ods. 1 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 378/2005 Z. z.

¹⁴² Paragraf 4 ods. 1 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 493/2006 Z. z.

¹⁴³ Paragraf 4 ods. 1 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 321/2007 Z. z.

¹⁴⁴ Paragraf 4 ods. 1 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 267/2008 Z. z.

oprávnený subjekt dieťaťa v záujme jeho fyzického a duševného vývinu, ktorou sa zabezpečovala najmä jeho primeraná výživa, hygiena a dodržiavanie preventívnych prehliadok.¹⁴⁵ Z uvedeného vyplýva, že išlo o starostlivosť, ktorou sa zabezpečoval zdravý vývoj dieťaťa a jeho riadna výchova. Napr. ak rodič nezabezpečil dieťaťa povinné očkovanie, podmienka riadnej starostlivosti sa nepovažovala za splnenú a vznikol dôvod na rozhodnutie o zastavení výplaty rodičovského príspevku. Pri uplatnení nároku na rodičovský príspevok sa riadna starostlivosť o dieťa preukazovať nemusela, ani naďalej preukazovať nemusí. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny skúmal túto podmienku iba v prípadoch, ak existovali pochybnosti o jej splnení, napr. na základe upozornenia občanov, zamestnávateľa, resp. zdravotníckeho zariadenia alebo ošetrojúceho lekára, školského zariadenia atď. **Rodičovský príspevok sa od 1. júla 2005 do 31. decembra 2010 neposkytoval, ak sa riadna starostlivosť o dieťa počas výkonu zárobkovej činnosti, štúdia na strednej škole alebo na vysokej škole alebo počas vzdelávania a prípravy na vstup na trh práce zabezpečovala v školskom zariadení, ktoré bolo zaradené do siete škôl a školských zariadení¹⁴⁶ a ktorému boli na dieťa poskytnuté prostriedky zo štátneho rozpočtu¹⁴⁷ alebo z výnosu dane z príjmov.**¹⁴⁸ Z uvedeného vyplývalo, že **ak sa dieťa počas výkonu zárobkovej činnosti, štúdia na strednej škole alebo na vysokej škole alebo počas vzdelávania a prípravy na vstup na trh práce umiestnilo v materskej škole, rodičovský príspevok sa rodičovi neposkytoval.** Avšak **ak sa dieťa počas výkonu zárobkovej činnosti, štúdia na strednej škole alebo na vysokej škole alebo počas vzdelávania a prípravy na vstup na trh práce umiestnilo v jasliach, rodičovský príspevok sa rodičovi poskytoval,** pretože **jasle neboli zaradené do siete škôl a školských zariadení** podľa zákona č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Za zárobkovú činnosť sa považovala činnosť, ktorá zakladala nárok na príjem zdaňovaný podľa § 5 a 6 ods. 1, 2 a 5 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov. **Za občana zárobkovo činného sa považoval občan, ktorý mal príjem zo závislej činnosti** – t. j. z pracovno-právneho vzťahu – napr. z pracovného pomeru na základe pracovnej zmluvy

¹⁴⁵ Paragraf 2 zákona č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov.

¹⁴⁶ Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁴⁷ Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov.

¹⁴⁸ Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

alebo z dohôd mimo pracovného pomeru – t. j. z dohody o vykonaní práce, z dohody o brigádnickej práci študentov a od 1. septembra 2007 aj z dohody o pracovnej činnosti,¹⁴⁹ služobného pomeru, za prácu členov družstiev, spoločníkov a konateľov spoločností s ručením obmedzeným a komanditistov komanditných spoločností atď. alebo mal **príjem z podnikania a z inej samostatnej zárobkovej činnosti** – napr. príjmy zo živnosti, z podnikania vykonávaného na základe iného ako živnostenského oprávnenia, napr. podľa zákona o notároch, o daňových poradcoch, resp. príjmy z činnosti tlmočníka, osoby vykonávajúcej osobnú asistenciu občanovi s ťažkým zdravotným postihnutím v tomto období podľa zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov atď.

Od 1. júla 2005 taktiež platilo, že ak rodič v období, keď sa staral o dieťa, t. j. riadne a osobne a mal nárok na materské (*t. j. dávku nemocenského poistenia*), ktorého výška v kalendárnom mesiaci bola nižšia, než bola výška rodičovského príspevku, rodičovský príspevok mu doplácал príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta trvalého pobytu vo výške rozdielu medzi rodičovským príspevkom a materským na základe predloženia potvrdenia zo Sociálnej poisťovne o výške materského. V prípade, ak **rodičovský príspevok** podľa § 4 ods. 2 cit. zákona **neprevyšoval sumu 150 Sk mesačne, platiteľ (úrad práce, sociálnych vecí a rodiny) vyplatil rodičovský príspevok jednorazovo po skončení poskytovania materského.**¹⁵⁰

K 1. januáru 2010 bol zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov zrušený a účinnosť nadobudol opäťovne ďalší nový zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov. Rozbory zamestnanosti matiek malých detí potvrdili, že **ekonomická činnosť vzhľadom na časté ochorenie malých detí je často problematická a zamestnávateľským subjektom spôsobuje nemalé ťažkosti.** Na strane druhej, reálny život potvrdil, že **zdravý a správny rozvoj osobnosti dieťaťa môže najlepšie zabezpečiť dobré rodinné prostredie a osobná starostlivosť rodičov, najmä matky.** Z toho dôvodu sa v Zákonníku práce od 1. januára 2011 v zmysle zákona č. 543/2010 Z. z., ktorým sa menil a doplňal Zákonník práce v znení neskorších predpisov upravila v súvislosti s pôrodom a starostlivosťou o narodené dieťa materská dovolenka počas dlhšej doby patriacej žene (*a v mimoriadnych situáciách aj mužovi*), a to v trvaní 34 týždňov, resp. 43 týždňov v prípade, ak žena porodila zároveň dve alebo viac detí, pričom osamelej žene patrí materská dovolenka naďalej v trvaní 37 týždňov. **Počas tejto materskej dovolenky v prípade ženy alebo rodičovskej dovolenky v prípade muža sa žena**

¹⁴⁹ Zákon č. 348/2007 Z. z., ktorým sa menil a doplňal zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a doplňajú niektoré zákony – účinný od 1. 9. 2007.

¹⁵⁰ Paragraf 7 ods. 3 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov.

alebo muž môže celodenne, osobne a riadne starať o dieťa, čo nesporne prospieva jeho harmonickému fyzickému a psychickému vývoju.

Zamestnávateľ v súlade s ustanovením § 166 ods. 2 Zákonníka práce je povinný na prehlbenie starostlivosti o dieťa poskytnúť žene a mužovi v rozsahu, o aký požiadajú (*spravidla vždy najmenej na dobu jedného mesiaca*) **rodičovskú dovolenku**, a to až do troch rokov veku dieťaťa a v prípade, ak ide o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom až do šiestich rokov veku dieťaťa. Táto dovolenka sa poskytuje aj žene alebo mužovi, ktorý(á) prevzal(a) dieťa do trvalej starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, alebo ak jemu (jej) bolo dieťa zverené na základe rozhodnutia príslušných orgánov na neskoršie osvojenie alebo do pestúnskej starostlivosti, alebo ak prevzal(a) dieťa, ktorého matka zomrela.

Takto koncipovaná právna úprava je v súlade so smernicou Rady ES č. 96/34/EC o rodičovskej dovolenke, ako aj s Nariadením Rady EHS č. 1408/71 o aplikácii sústav sociálneho zabezpečenia na zamestnané osoby, SZČO a členov ich rodín pohybujúcich sa v rámci Spoločenstva v intenciách nového koordinačného nariadenia Rady Európy č. 883/2004 a vykonávacieho nariadenia Európskej komisie č. 987/2009.

Naďalej ide o obligatórnu, opakujúcu sa, peňažnú štátnu sociálnu dávku poskytovanú na zlepšenie podmienok rodín starajúcich sa o malé deti počas doby rodičovskej dovolenky. V zmysle tohto zákona sa rodičovský príspevok poskytuje rodičom (*mužovi alebo žene*) na **zabezpečenie riadnej**, t. j. osobnej **starostlivosti o malé deti**, a to do troch rokov veku, príp. do šiestich rokov veku. Oprávneným subjektom na poskytovanie rodičovského príspevku zostáva naďalej v prvom rade – rodič dieťaťa, ktorým sa rozumie matka dieťaťa, ako aj otec dieťaťa. Rodičovstvo sa preukazuje výpisom z matriky narodených, t. j. rodným listom dieťaťa. Podľa Zákona o rodine výkon rodičovských práv predpokladá u rodiča spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. Spôsobilosť na právne úkony vzniká dosiahnutím plnoletosti, t. j. dovŕšením 18. roku veku. Plnoletosť pred dosiahnutím 18. roku veku možno nadobudnúť iba uzavretím manželstva, a to na základe povolenia súdu. V prípade, ak by napr. matka dieťaťa bola maloletá, t. j. mladšia ako 18. rokov veku, ktorá nadobudla spôsobilosť na právne úkony, avšak nemá spôsobilosť na výkon rodičovských práv, nárok na rodičovský príspevok by mal otec dieťaťa za podmienky, že má spôsobilosť na právne úkony, t. j. dovŕšil aspoň 18 rokov veku. V druhom rade oprávneným subjektom je fyzická osoba, ktorej je dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia súdu, t. j. ide o náhradnú osobnú starostlivosť,¹⁵¹ pestúnsku starostlivosť,¹⁵² poručníctvo¹⁵³

¹⁵¹ Paragraf 45 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

a predbežné opatrenie¹⁵⁴ alebo na základe rozhodnutia úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, t. j. ide o dočasné zverenie dieťaťa do výchovy a opateru iného občana ako rodiča rozhodnutím orgánu sociálnoprávnej ochrany detí.¹⁵⁵ V treťom rade oprávneným subjektom je manžel (*manželka*) rodiča dieťaťa, ak žije s rodičom dieťaťa v domácnosti. Uvedené subjekty majú nárok na rodičovský príspevok za splnenia zákonom ustanovených podmienok.

Jednou zo základných podmienok vzniku nároku na rodičovský príspevok je **riadna starostlivosť** o dieťa, ktorou sa **od 1. januára 2010 do 31. decembra 2010** rozumela **iba osobná starostlivosť**, ktorú poskytoval oprávnený subjekt dieťaťu v záujme jeho všestranného fyzického a psychického vývinu, pričom išlo najmä o jeho primeranú výživu, hygienu, výchovu a dodržiavanie preventívnych prehliadok dieťaťa.¹⁵⁶ Z uvedeného vyplýva, že išlo o starostlivosť, ktorou sa zabezpečoval zdravý vývoj dieťaťa a jeho riadna výchova. Napr. podmienka riadnej starostlivosti nebola splnená, ak rodič nezabezpečil dieťaťu povinné očkovanie a vzhľadom k tomu, vznikol dôvod na rozhodnutie o zastavení výplaty rodičovského príspevku. Pri uplatnení nároku na rodičovský príspevok sa riadna starostlivosť o dieťa preukazovať nemusela a naďalej nemusí. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny skúma túto podmienku len v prípadoch, ak existujú pochybnosti o jej splnení, napr. na základe upozornenia občanov, zamestnávateľa, resp. zdravotníckeho zariadenia alebo ošetrojúceho lekára, školského zariadenia atď.

Zákon taxatívne ďalej uvádzal, že podmienka riadnej (t. j. osobnej) starostlivosti rodiča o dieťa bola splnená aj v prípade, ak dieťa zo zdravotných dôvodov bolo v ústavnej zdravotnej starostlivosti, napr. dieťa bolo zo zdravotných dôvodov v ústavnej starostlivosti zdravotníckeho zariadenia, v nemocnici atď. V tomto prípade nárok na rodičovský príspevok zostával naďalej zachovaný. Avšak do 31. decembra 2009 nárok na rodičovský príspevok v tomto prípade podľa starej právnej úpravy – t. j. zákona č. 280/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov zostával zachovaný najdlhšie po dobu 90 po sebe nasledujúcich dní odo dňa prevzatia dieťaťa do ústavného ošetrovania a iba v tejto dobe sa podmienka riadnej a osobnej starostlivosti považovala za splnenú. Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že od 1. januára 2010 došlo „k zmäkčeniu“ platnej právnej úpravy a pobyť

¹⁵² Paragraf 48 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁵³ Paragraf 56 ods. 2 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁵⁴ Paragraf 75 a § 75a Občianskeho súdneho poriadku.

¹⁵⁵ Paragraf 49 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. a § 73 ods. 2 písm. a) druhý bod zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁵⁶ Zákon č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti.

dieťaťa v ústavnej zdravotnej starostlivosti pre zachovanie nároku na rodičovský príspevok nebol časovo limitovaný (obmedzený). Podmienka riadnej, t. j. osobnej starostlivosti bola splnená taktiež v prípade, ak dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom navštevovalo najviac štyri hodiny denne materskú školu, zariadenie sociálnych služieb alebo iné obdobné zariadenie, ako aj v prípade, ak dieťa navštevovalo najviac štyri hodiny denne materskú školu alebo iné obdobné zariadenie, ak oprávnené osoby alebo osamelá oprávnená osoba, ktorá bola slobodná, rozvedená, ovdovená, boli fyzickými osobami s ťažkým zdravotným postihnutím *podľa § 2 ods. 3 zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*. Uvedeným ustanovením sa zabezpečoval zdravý fyzický a psychický rozvoj dieťaťa v prípade rodičov, ktorí podľa rozhodnutia príslušného orgánu boli ťažko zdravotne postihnutí (*napr. hluchonemí, slepohluchí atď.*) a mali sťaženú situáciu pri výchove svojho zdravého dieťaťa. Podmienka riadnej (t. j. osobnej) starostlivosti bola splnená aj v prípade, ak oprávnená osoba počas štúdia na strednej škole alebo na vysokej škole alebo počas vzdelávania a prípravy pre trh práce¹⁵⁷ zabezpečovala riadnu starostlivosť o dieťa druhou oprávnenou osobou alebo inou plnoletou fyzickou osobou, ktorá neposkytovala starostlivosť dieťaťu *podľa zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov* a nevyplácal sa jej rodičovský príspevok, t. j. inou fyzickou osobou, ktorá nemala živnosť a nevyplácal sa jej rodičovský príspevok.

Vzhľadom na túto skutočnosť, ak rodičovi vznikol nárok na rodičovský príspevok ešte pred 1. januárom 2010 a pred 1. januárom 2010 začal vykonávať aj práce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru (*t. j. na základe dohody o pracovnej činnosti, dohody o vykonaní práce, resp. dohody o brigádnickej práci študentov*), mohol na základe týchto dohôd pracovať aj po 1. januári 2010. V prípade, ak sa riadne staral o dieťa do šiestich rokov veku, nebol dôchodkovo poistený ako zamestnanec alebo SZČO, nebol mu priznaný predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok, nedovršil vek potrebný na nárok na starobný dôchodok a podal si prihlášku na dôchodkové poistenie z dôvodu tejto starostlivosti v zmysle právnej úpravy platnej a účinnej do 31. decembra 2009, uvedený subjekt, t. j. rodič mohol naďalej vykonávať práce na základe dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Zároveň mal povinnosť odhlásiť sa z dôchodkového poistenia, a to do ôsmich dní od vzniku skutočnosti zakladajúcej zánik dôchodkového poistenia (*t. j. od účinnosti novej právnej úpravy a novej definície „riadnej starostlivosti“ – t. j. od 1. januára*

¹⁵⁷ Paragraf 44 až 47 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

2010) v pobočke Sociálnej poisťovne príslušnej podľa miesta svojho trvalého pobytu, t. j. do 8. januára 2010.¹⁵⁸ Štát za uvedené subjekty od 1. januára 2010 poistné na dôchodkové poistenie prestal platiť z dôvodu neplnenia „riadnej“ starostlivosti o dieťa do šiestich rokov jeho veku.

Od 1. januára 2010 do 31. decembra 2010 za riadnu starostlivosť sa už nepovažovalo, ak rodič počas práce vykonávanej na základe dohôd o prácach vykonávaných mimopracovného pomeru (t. j. dohody o vykonaní práce, dohody o brigádnickej práci študentov, dohody o pracovnej činnosti podľa § 223 až 228 Zákonníka práce) zabezpečoval riadnu starostlivosť o dieťa druhým rodičom dieťaťa alebo inou plnoletou fyzickou osobou, t. j. inou fyzickou osobou, ktorá nemala živnosť a nevyplácal sa jej rodičovský príspevok.¹⁵⁹

Pri poskytovaní **rodičovského príspevku, na ktorý vznikol nárok po 1. januári 2010**, došlo k podstatnej zmene v jednej zo základných podmienok nároku a to, že **oprávnená osoba** (najčastejšie rodič) **nesmela vykonávať zárobkovú činnosť**, a to ani na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru – t. j. na základe dohody o vykonaní práce, dohody o pracovnej činnosti, resp. dohody o brigádnickej práci študentov. **Podmienka nevykonávania zárobkovej činnosti sa považovala za splnenú aj u rodiča, ktorý bol samostatne zárobkovo činnou osobou (ďalej len „SZČO“), ak mal pozastavené prevádzkovanie živnosti.**¹⁶⁰

Medzi ďalšie základné podmienky vzniku nároku na rodičovský príspevok patrili a naďalej patria trvalý alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území Slovenskej republiky, pričom od 1. januára 2010 sa už nevyžaduje podmienka trvalého pobytu dieťaťa na území Slovenskej republiky z dôvodu, že dochádza k neustálemu nárastu narodených detí v cudzine, t. j. mimo územia Slovenskej republiky. Trvalý pobyt na území Slovenskej republiky preukazuje občan SR občianskym preukazom. V prípade detí do 15 rokov veku sa za trvalý pobyt považuje trvalý pobyt rodiča. Ak obidvaja rodičia sú občanmi Slovenskej republiky s trvalým pobytom na území SR a dieťa je tiež narodené na území SR, nie je potrebné preukazovať trvalý pobyt dieťaťa. V prípade pochybnosti je potrebné trvalý pobyt dieťaťa na území SR preukázať napr. potvrdením z centrálného registra občanov. Ide o prípady, ak napr. rodičia majú rôznu štátnu príslušnosť, príp. ak sa dieťa narodilo na území cudzieho štátu. V tomto prípade od 1. januára 2010 stačí predložiť rodný list dieťaťa vydaný matrikou v cudzine alebo iný obdobný dôkaz o narodení dieťaťa v cudzine.

¹⁵⁸ Paragraf 229 ods. 1 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹⁵⁹ Paragraf 2 ods. 3 písm. d) zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶⁰ Paragraf 58 ods. 2 písm. c) zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

Ďalšou podmienkou, ktorá sa vyžadovala v období **od 1. januára 2010 do 31. decembra 2010 bolo nevykonávanie zárobkovej činnosti rodičom s výnimkou** dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru uzatvorených pred 1. januárom 2010. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že pre možnosť výkonu zárobkovej činnosti sa **od 1. januára 2009 zaviedla nová štátna sociálna dávka, a to príspevok na starostlivosť o dieťa** (pozri *d'alej bod 4.5.*).

Za zárobkovú činnosť od 1. januára 2010 sa považovala činnosť, ktorá zakladala nárok na zdaňovaný príjem zo závislej činnosti (napr. výlučne v pracovnom pomere, v obdobnom pracovnom vzťahu alebo výnimočne za podmienok ustanovených v Zákonníku práce aj v inom pracovnoprávnom vzťahu, pričom pracovnoprávne vzťahy vznikajú najskôr od uzatvorenia pracovnej zmluvy alebo dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, t. j. na základe dohody o vykonaní práce, dohody o pracovnej činnosti a dohody o brigádnickej práci študentov (§ 1 ZP),¹⁶¹ z podnikania a z inej samostatne zárobkovej činnosti (napr. príjmy zo živnosti, z podnikania vykonávaného na základe iného ako živnostenského oprávnenia – napr. podľa zákona o notároch, o daňových poradcoch, resp. príjmy z činnosti tlmočníka, osoby vykonávajúcej osobnú asistenciu občanovi s ťažkým zdravotným postihnutím podľa zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov atď.) alebo obdobná činnosť vykonávaná mimo územia Slovenskej republiky. Z uvedeného vyplýva, že **za zárobkovú činnosť sa nepovažovali** napr. príjmy z podielu na zisku, ak išlo o spoločníka s.r.o., akcionára, resp. štatutárneho zástupcu obchodnej spoločnosti (konateľa), príjmy z prenájmu nehnuteľností¹⁶² (napr. z prenájmu bytu, domu, pozemku, poľnohospodárskej pôdy atď.), príjmy z kapitálového majetku,¹⁶³ príležitostné príjmy¹⁶⁴ (napr. príjmy zo zmluvy podľa § 51 Občianskeho zákonníka). Tieto príjmy rodič starajúci sa o dieťa mohol dosahovať a mať.

Za zárobkovú činnosť od 1. januára 2010 sa považovalo aj vyplácanie náhrady služobného platu pri dočasnej neschopnosti na výkon štátnej služby¹⁶⁵ a náhrady príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca,¹⁶⁶

¹⁶¹ Od 1. 1. 2010 išlo o príjmy nielen z pracovného pomeru, ale aj z uvedených dohôd o práci vykonávanej mimo pracovného pomeru – t. j. z dohody o vykonaní práce, z dohody o pracovnej činnosti a z dohody o brigádnickej práci študentov, ako aj služobného pomeru, za prácu členov družstiev, spoločníkov a konateľov spoločností s ručením obmedzeným a komanditistov komanditných spoločností atď.

¹⁶² Paragraf 6 ods. 3 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

¹⁶³ Paragraf 7 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

¹⁶⁴ Paragraf 8 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

¹⁶⁵ Napríklad § 6 zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁶⁶ Zákon č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ako aj nemocenského,¹⁶⁷ ošetrovného¹⁶⁸ alebo obdobných dávok mimo územia Slovenskej republiky.

Nárok na rodičovský príspevok nevznikal ani jednej z oprávnených osôb, ak

- a) jedna z nich mala nárok na materské¹⁶⁹ alebo na obdobnú dávku ako materské v členskom štáte a suma materského alebo obdobnej dávky ako materské v členskom štáte za celý kalendárny mesiac bola vyššia ako suma rodičovského príspevku *podľa § 4 ods. 2, t. j.* vyššia ako 256 eur mesačne,
- b) jednej z nich štát, ktorý nebol členským štátom, vyplácal obdobnú dávku ako rodičovský príspevok alebo obdobnú dávku ako materské¹⁷⁰ alebo
- c) jednej z nich sa vyplácal príspevok na starostlivosť o dieťa.¹⁷¹

Rodičovský príspevok od 1. januára 2010 sa poskytoval v dvoch rôznych výškach. Od 1. januára 2010 do 31. decembra 2010 v sume **164,22 eura mesačne** v prípade, ak rodič dieťaťa pred narodením dieťaťa nebol zárobkovo činný a neplatil poistné na nemocenské poistenie najmenej (*aspoň*) 270 dní v posledných dvoch rokoch pred pôrodom alebo nárok na rodičovský príspevok vznikol pred 1. januárom 2010 (*napr. v roku 2007*) a dieťa pred 1. januárom 2010 dovŕšilo dva roky veku. Vo výške **256 eur mesačne** sa rodičovský príspevok poskytoval **do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom dieťa dovŕšilo dva roky veku, ak** sa oprávnenej osobe pred vznikom nároku na rodičovský príspevok **vyplácalo** z dôvodu riadnej starostlivosti o toto dieťa **materské** alebo **obdobná dávka ako materské v členskom štáte** alebo **nevyplácalo sa materské¹⁷² alebo obdobná dávka ako materské v členskom štáte a oprávnená osoba bola v posledných dvoch rokoch pred narodením tohto dieťaťa najmenej 270 dní nemocensky poistená**; pričom do obdobia 270 dní sa započítavalo už aj obdobie prerušenia povinného nemocenského poistenia, ktoré sa započítavalo aj na účely materského.¹⁷³ Uvedené ustanovenie vo svojej podstate bolo prejavom **preferencie princípu zásluhovosti**, ktorý v systéme štátnych sociálnych dávok **nemá svoje opodstatnenie** najmä z dôvodu uplatňovania hlavných

¹⁶⁷ Paragraf 7 zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov alebo podľa § 33 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

¹⁶⁸ Paragraf 39 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 555/2007 Z. z.

¹⁶⁹ Paragraf 10 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov alebo podľa § 48 a 49 zákona č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁷⁰ Paragraf 10 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov alebo podľa § 48 a 49 zákona č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁷¹ Paragraf 3 ods. 9 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku.

¹⁷² Paragraf 10 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov alebo podľa § 48 a 49 zákona č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁷³ Paragraf 49a zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 310/2006 Z. z.

princípov celospoločenskej solidarity a rovnosti šancí. Prijatie podmienky účasti na nemocenskom poistení, resp. výkonu zárobkovej činnosti pre poskytovanie rodičovského príspevku vo vyššej sume do dvoch rokov veku dieťaťa možno považovať za **diskriminačné** z viacerých dôvodov, najmä vo vzťahu k najviac zraniteľným skupinám obyvateľstva **z dôvodu pôvodu** (najmä Rómovia), **veku** (napr. *žiaci SŠ a študenti VŠ od 1. 1. 2004 nie sú povinne nemocensky poistení – t. j. štát už za nich poistné neplatí, resp. reťazové pôrody mladších žien – t. j. do 30 rokov veku*), **regiónu** vzhľadom na vysokú mieru nezamestnanosti a reálnej možnosti nájsť si zamestnanie (napr. *Košice – vidiek, Rimavská Sobota, Lučenec atď.*). Táto právna úprava **vychádzala jednoznačne z nereálnej filozofie, že „Kto chce, prácu si nájde a môže pracovať“**, a na základe toho prispieva aj na sociálne poistenie, čo **nezodpovedá dnešnej realite na Slovensku** nielen z dôvodu nedostatku pracovných príležitostí a vysokej miery nezamestnanosti, ale predovšetkým z dôvodu v tom čase platnej právnej úpravy, v zmysle ktorej sa poistné na nemocenské poistenie neplatilo nielen z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru (*účinné do 31. 12. 2012*), ale ani pri začatí prevádzkovania samostatnej zárobkovej činnosti (*v prípade SZČO platí dodnes*). V prípade samostatnej zárobkovej činnosti povinné nemocenské poistenie môže vzniknúť až od 1. júla nasledujúceho kalendárneho roka v závislosti od výšky hrubého príjmu, t. j. ak je vyšší ako 12-násobok najnižšieho vymeriavacieho základu pre samostatne zárobkovo činné osoby.

V prípade, ak sa oprávnenej osobe vyplácalo za celý kalendárny mesiac materské¹⁷⁴ alebo obdobná dávka ako materské v členskom štáte v sume nižšej, ako bola suma rodičovského príspevku *podľa § 4 ods. 2*, t. j. 256 eur mesačne, rodičovský príspevok bol počas obdobia vyplácania materského alebo obdobnej dávky ako materské v členskom štáte v sume určenej ako rozdiel medzi sumou rodičovského príspevku *podľa § 4 ods. 2*, t. j. ako rozdiel medzi sumou 256 eur mesačne a sumou materského alebo obdobnej dávky ako materské v členskom štáte.

Zákon vo všeobecnosti ustanovuje, že sumy rodičovského príspevku platné k 31. decembru sa upravujú od 1. januára koeficientom, ktorým sa upravili sumy životného minima k 1. júlu podľa osobitného predpisu,¹⁷⁵ t. j. na základe opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že v zmysle prechodného ustanovenia § 12a účinného od 30. decembra 2010 sa uvedený postup úpravy výšky sumy rodičovského príspevku v roku 2010 neuplatňoval.

Rodičovský príspevok priznaný podľa zákona účinného pred 1. januárom 2010, na ktorý trval nárok podľa zákona účinného do 31. decembra 2009 aj

¹⁷⁴ Paragraf 10 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov alebo podľa § 48 a 49 zákona č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov.

¹⁷⁵ Paragraf 5 zákona č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

po 31. decembri 2009, sa považoval po 31. decembri 2009 za rodičovský príspevok a vyplácal sa v sume 164,22 eura mesačne alebo ako rozdiel medzi sumou rodičovského príspevku vo výške 256 eura mesačne a sumou materského alebo obdobnej dávky ako materské v členskom štáte.¹⁷⁶

Je potrebné uviesť, že ak nárok na výplatu rodičovského príspevku vznikol pred 1. januárom 2010, avšak dieťa dovŕšilo dva roky veku až po 31. decembri 2010, o rodičovský príspevok v sume 256 eura mesačne bolo **potrebné podať písomnú žiadosť**.

Možno konštatovať, že **poskytovanie rodičovského príspevku v období od 1. januára 2010 do 31. decembra 2010 sa mimoriadne skomplikovalo a bolo potrebné posudzovať každý prípad osobitne** z dôvodu, že sa **neustále a nesystémovo menili základné podmienky týkajúce sa najmä výkonu zárobkovej činnosti**, resp. jeho zákazu. Vzhľadom na to, v praxi vznikali viaceré nasledujúce situácie:

Rodičovský príspevok sa poskytoval vo výške **164,22 eura mesačne** v prípade, ak

- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2007**, rodič (*oprávnená osoba*) nebol zárobkovo činný, resp. naďalej vykonával iba činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ktoré uzatvoril v období od 1. januára 2009 do 31. decembra 2009, t. j. pred 1. januárom 2010 a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa, ktoré už dovŕšilo 2 roky veku,
- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2008**, rodič nebol zárobkovo činný, resp. naďalej vykonával činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ktoré uzatvoril v období od 1. januára 2009 do 31. decembra 2009, t. j. pred 1. januárom 2010 a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa, ktoré ešte nedovŕšilo 2 roky veku, avšak nebol nemocensky poistený najmenej 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa, t. j. nevznikol mu nárok na materské a materské sa mu nevyplácalo,
- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2009**, rodič nebol zárobkovo činný, resp. naďalej vykonával činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ktoré uzatvoril v období od 1. januára 2009 do 31. decembra 2009, t. j. pred 1. januárom 2010 a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa, ktoré ešte nedovŕšilo 2 roky veku, avšak nebol nemocensky poistený najmenej 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa, t. j. nevznikol mu nárok na materské a materské sa mu nevyplácalo,
- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2010**, t. j. **po 1. januári 2010**, rodič nevykonával žiadnu zárobkovú činnosť (*t. j. ne-*

¹⁷⁶ Paragraf 12 ods. 1 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku.

smel vykonávať ani práce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru) a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa a nebol nemocensky poistený najmenej 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa, t. j. nevznikol mu nárok na materské a materské sa mu nevyplácalo.

Rodičovský príspevok sa poskytoval **od 1. januára 2010** vo výške **256 eura mesačne** do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom **dieťa dovŕšilo dva roky veku**, ak sa oprávnenej osobe pred vznikom nároku na rodičovský príspevok z dôvodu starostlivosti o toto dieťa **vyplácalo materské alebo obdobná dávka ako materské v členskom štáte EÚ**.

Rodičovský príspevok sa poskytoval vo výške **256 eura mesačne** v prípade, ak

- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2008**, rodič (*oprávnená osoba*) nebol zárobkovo činný (*t. j. od 1. 1. 2010 nemohol vykonávať ani činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ktoré uzatvoril v období od 1. januára 2009 do 31. decembra 2009, t. j. pred 1. januárom 2010*) a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa, ktoré ešte nedovŕšilo 2 roky veku a oprávnená osoba (*rodič*) bola nemocensky poistená najmenej 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa, t. j. vznikol jej (mu) nárok na materské – bolo **potrebné podať písomnú žiadosť** o poskytovanie rodičovského príspevku v sume 256 eura mesačne,
- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2009**, rodič nebol zárobkovo činný (*t. j. od 1. 1. 2010 nemohol vykonávať ani činnosť na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, ktoré uzatvoril v období od 1. januára 2009 do 31. decembra 2009, t. j. pred 1. januárom 2010*) a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa, ktoré ešte nedovŕšilo 2 roky veku a bol nemocensky poistený najmenej 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa, t. j. vznikol mu nárok na materské – bolo **potrebné podať písomnú žiadosť** o poskytovanie rodičovského príspevku v sume 256 eura mesačne,
- **nárok na rodičovský príspevok vznikol v roku 2010, t. j. po 1. januári 2010**, rodič nevykonával zárobkovú činnosť (*nemohol vykonávať ani práce na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru*) a riadne (*t. j. osobne*) sa staral o dieťa do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom dieťa dovŕšilo dva roky veku, a bol nemocensky poistený najmenej 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa, t. j. vznikol mu nárok na materské – podávala sa **písomná žiadosť o poskytovanie rodičovského príspevku**.

Od 1. januára 2011 v zmysle novely – t. j. zákona č. 513/2010 Z. z., nastala **významná zmena** v tom, že sa rodičovi dala možnosť rozhodnúť sa,

či sa o dieťa bude starať osobne alebo bude vykonávať zárobkovú činnosť, prípadne sa zúčastňovať vzdelávacích aktivít formou stredoškolského alebo vysokoškolského štúdia a riadnu starostlivosť o dieťa počas uvedených aktivít zabezpečí inou plnoletou fyzickou alebo právnickou osobou.¹⁷⁷ Znamená to, že počas poberania rodičovského príspevku **sa upustilo od striktného zákazu nevykonávania zárobkovej činnosti**. Nárok na rodičovský príspevok **nevznikal a naďalej nevzniká maloletému rodičovi, ktorý nemá priznané rodičovské práva a povinnosti**.¹⁷⁸

Rodičovský príspevok pri starostlivosti o to isté dieťa patrí iba jednej oprávnenej osobe a to aj v prípade, ak sa o to isté dieťa riadne stará viac oprávnených subjektov, t. j. napr. len jednému z rodičov – buď matke, otcovi alebo iba jednému z náhradných rodičov. Vzhľadom na uplatňovanie princípu rovnosti príležitosti obidvoch rodičov pri uplatnení nároku na príspevok, zákon upravuje vznik prípadnej kolízie **vzájomnou dohodou** o určenej oprávnenej osobe, ktorej rodičovský príspevok patrí. Uvedené platí od 1. januára 2011 aj v prípade zverenia maloletého dieťaťa do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov na základe rozhodnutia súdu *podľa § 24 ods. 2 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov* alebo na základe súdom schválenej dohody rodičov *v zmysle § 24 ods. 3 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov*. V prípade **starostlivosti o viac detí** v rodine (*do troch rokov, resp. do šiestich rokov veku dieťaťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom, resp. do šiestich rokov veku dieťaťa, ktoré je zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov podľa § 2 písm. b) tohto zákona, najdlhšie však tri roky od právoplatnosti prvého rozhodnutia o zverení dieťaťa do starostlivosti tej istej oprávnenej osobe*), **vzniká len jeden nárok na rodičovský príspevok a iba jednej oprávnenej osobe** určenej podľa ich dohody. Uvedené platí aj v prípade, ak súd zverí maloleté dieťa do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov.

Nárok na rodičovský príspevok **nevzniká**, ak sa oprávnená osoba a dieťa zdržiavajú v štáte, ktorý **nie je členským štátom Európskej únie**, zmluvnou stranou Dohody o Európskom hospodárskom priestore alebo Švajčiarskou konfederáciou (*d'alej len „členský štát“*), a počas pobytu v tomto štáte oprávnená osoba nie je povinne verejne zdravotne poistená alebo dobrovoľne verejne zdravotne poistená v Slovenskej republike *podľa § 3 zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov*.

¹⁷⁷ Paragraf 3 ods. 4 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

¹⁷⁸ Paragraf 3 ods. 9 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

Od 1. januára 2011 sa rodičovský príspevok poskytoval (*a nad'alej poskytuje*) dokonca **v troch rôznych sumách**, a to v sume **190,10 eura mesačne** alebo **ak oprávnená osoba zabezpečovala riadnu starostlivosť o dve a viac súčasne narodených detí**, rodičovský príspevok sa zvyšoval (*a nad'alej sa zvyšuje*) o 25 % na každé ďalšie dieťa¹⁷⁹ alebo **ak oprávnená osoba nebdá najmenej tri po sebe nasledujúce kalendárne mesiace o riadne plnenie povinnej školskej dochádzky ďalšieho dieťaťa v jej starostlivosti, rodičovský príspevok sa poskytuje** (*a nad'alej sa poskytuje*) **mesačne** vo výške 50 % sumy rodičovského príspevku,¹⁸⁰ a to od prvého dňa kalendárneho mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom škola oznámila úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, že ďalšie dieťa neplní riadne povinnú školskú dochádzku. V prípade, ak zaniknú uvedené dôvody, pre ktoré sa vyplácal rodičovský príspevok v tejto zníženej sume, výška rodičovského príspevku sa zvyšuje od kalendárneho mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom dieťa začalo riadne plniť povinnú školskú dochádzku, najskôr však po troch mesiacoch nasledujúcich po mesiaci, v ktorom sa rodičovský príspevok začal vyplácať v zníženej sume.¹⁸¹

V zmysle prechodných ustanovení sa situácia poskytovania rodičovského príspevku opätovne skomplikovala a zneprehľadnila. V prípade, ak žiadosť o rodičovský príspevok bola podaná do 31. decembra 2010, o ktorej sa právoplatne rozhodlo aj do 31. decembra 2010, rodičovský príspevok sa vyplatil za obdobie do 31. decembra 2010 podľa zákona účinného do 31. decembra 2010. Ak si oprávnená osoba uplatňovala nárok na rodičovský príspevok po 31. decembra 2010 za obdobie pred 1. januárom 2011, o nároku na tento rodičovský príspevok sa rozhodlo a rodičovský príspevok sa vyplatil za obdobie do 31. decembra 2010 podľa zákona účinného do 31. decembra 2010.¹⁸² V uvedených oboch prípadoch bolo potrebné zároveň sledovať horeuvedené situácie, t. j. kedy vznikol nárok na rodičovský príspevok, ako aj skutočnosť, či oprávnená osoba bola alebo nebola nemocensky poistená v posledných dvoch rokoch pred vznikom nároku na rodičovský príspevok najmenej 270 dní. Ak bol rodičovský príspevok priznaný podľa zákona účinného do 31. decembra 2010 v sume 164,22 € a nárok na tento rodičovský príspevok trval podľa zákona účinného do 31. decembra 2010 aj po tomto dni, považoval sa od 1. januára 2011 za rodi-

¹⁷⁹ Rodičovský príspevok sa poskytoval v takom prípade a v tomto období v sume na jedno dieťa vo výške 237,60 € mesačne, od 1. 1. 2012 vo výške 243,40 € mesačne a od 1. 1. 2013 vo výške 249,50 € mesačne.

¹⁸⁰ V tomto období sa v tomto prípade rodičovský príspevok poskytoval v sume iba 95,10 € mesačne, od 1. 1. 2012 vo výške iba 97,35 € mesačne a od 1. 1. 2013 vo výške iba 99,80 € mesačne.

¹⁸¹ Paragraf 4 ods. 1, 2, 3 v spojení s § 7 ods. 2 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

¹⁸² Paragraf 12b ods. 1 a 2 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

čovský príspevok priznaný podľa zákona účinného od 1. januára 2011 a vyplácal sa v sume podľa zákona účinného od 1. januára 2011. Ak rodičovský príspevok bol priznaný podľa zákona účinného do 31. decembra 2010, vyplácal sa v sume 256 € a nárok na tento rodičovský príspevok trval podľa zákona účinného do 31. decembra 2010 aj po tomto dni, od 1. januára 2011 sa považoval za rodičovský príspevok priznaný podľa zákona účinného od 1. januára 2011 a vyplácal sa v sume 256 € aj počas výkonu zárobkovej činnosti oprávnenou osobou do zániku nároku na rodičovský príspevok, najdlhšie do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom dieťa dovŕšilo vek 20 mesiacov.¹⁸³ Uvedené platilo aj pre rodičovský príspevok, ktorý bol priznaný podľa zákona účinného do 31. decembra 2010 a vyplácal sa v sume rozdielu medzi sumou rodičovského príspevku 256 € a sumou materského alebo obdobnej dávky ako materské v členskom štáte a nárok na tento rodičovský príspevok trval podľa zákona účinného do 31. decembra 2010 aj po tomto dni.¹⁸⁴

„V roku 2010 bol rodičovský príspevok poskytnutý priemerne 138 830 poberateľom mesačne, čo je oproti roku 2009 nárast v priemernom mesačnom počte o 3 456 poberateľov. Z celkového počtu poberateľov bolo cca 44 872 poberateľov, ktorým sa vyplácal vyšší rodičovský príspevok. V roku 2010 bolo na rodičovský príspevok vyplatených spolu približne 331 227 tisíc eura.“¹⁸⁵

Od 1. januára 2011 vstúpila do platnosti opätovne novela¹⁸⁶ zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v zmysle ktorej **sa umožnil výkon zárobkovej činnosti akoukoľvek formou**, pričom výška príjmu z akejkoľvek činnosti, ani doba vykonávania práce nemala (*a do dnešného dňa nemá*) vplyv na poskytovanie rodičovského príspevku a jeho výšku. Starostlivosť o svoje dieťa počas výkonu zárobkovej činnosti môžu rodičia zabezpečiť druhým rodičom, starým rodičom alebo inou plnoletou fyzickou osobou alebo dokonca môžu umiestniť dieťaťa do súkromného, cirkevného alebo štátneho zariadenia, vrátane materských škôl. Výška rodičovského príspevku od 1. januára 2012 bola v sume 194,70 €¹⁸⁷ mesačne pre každého rodiča bez rozdielu a od 1. januára 2013 je vo výške 199,60 € mesačne.¹⁸⁸

„V období roku 2011 bol rodičovský príspevok poskytnutý priemerne 141 846 poberateľom mesačne, čo predstavovalo oproti roku 2010 nárast v priemere mesačne o 3 019 poberateľov a približne bolo vyplatených spolu 352 013 tisíc eur.“¹⁸⁹

¹⁸³ Paragraf 12b ods. 4 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

¹⁸⁴ Paragraf 12b ods. 5 zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

¹⁸⁵ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*. Bod 3.3.3 Rodičovský príspevok, s. 66.

¹⁸⁶ Zákon č. 388/2011 Z. z.

¹⁸⁷ Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 412 /2011 Z. z.

¹⁸⁸ Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 383 /2012 Z. z.

¹⁸⁹ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011*. Bod 3.3.3 Rodičovský príspevok, s. 61.

4.5. Príspevok na starostlivosť o dieťa

Okrem nového rodičovského príspevku bola v roku 2009 zavedená aj ďalšia nová štátna sociálna dávka, a to príspevok na starostlivosť o dieťa s cieľom umožniť rodičom vykonávať aj zárobkovú činnosť a zároveň zabezpečiť starostlivosť o dieťa v rodinnom prostredí alebo v prostredí vytvorenom na výkon tejto starostlivosti o dieťa (*t. j. jasliach, materských školách atď.*). Dňa 1. januára 2009 nadobudol účinnosť nový zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Uvedeným zákonom sa zaviedla nová štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva na úhradu výdavkov vynaložených na starostlivosť o dieťa do troch rokov veku dieťaťa alebo do šiestich rokov veku dieťaťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom počas výkonu zárobkovej činnosti rodiča alebo fyzickej osoby, ktorej bolo dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov.¹⁹⁰

Hlavným účelom tejto novej štátnej sociálnej dávky je **zosúladenie najmä rodinného a osobného života s pracovným životom, zlepšenie mobility a prístupu na trh práce, zvýšenie zamestnanosti rodičov malých detí, najmä matiek, ako aj zabezpečenie rovnosti príležitostí mužov i žien starajúcich sa o malé deti v pracovnom i profesionálnom živote.**

Starostlivosťou o dieťa podľa tohto zákona sa rozumie poskytovanie starostlivosti dieťaťu v záujme jeho fyzického vývinu a psychického vývinu pri rešpektovaní najlepšieho záujmu dieťaťa a jeho práv v čase, počas ktorého rodič vykonáva zárobkovú činnosť alebo študuje na strednej škole alebo na vysokej škole. Starostlivosť o dieťa sa vykonáva v rodinnom prostredí (*napr. o dieťa sa stará starý otec alebo stará mama*), v prostredí účelovo vytvorenom a upravenom na výkon starostlivosti o dieťa (*napr. dieťa je umiestnené v jasliach, materskej škôlke*) alebo v rodinnom prostredí fyzickej osoby poskytujúcej starostlivosť o dieťa (*napr. o dieťa sa stará samostatne zárobkovo činná osoba*).

Poskytovateľom starostlivosti o dieťa je

- a) zariadenie zriadené podľa osobitných predpisov, *t. j. podľa zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov* – napr. **jasle, materská škola**, podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov – napr. **zariadenie dočasnej starostlivosti o deti** podľa § 32 zákona č. 448/2008 Z. z., kde sa poskytuje sociálna služba maloletému nezaopatrenému dieťaťu, ak rodič alebo iná fyzická osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starosti-

¹⁹⁰ Paragraf 1 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

vosti na základe rozhodnutia súdu, nemôže z vážnych dôvodov zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa sama alebo za pomoci rodiny a nie sú ďalšie dôvody, pre ktoré je potrebné v záujme dieťaťa postupovať podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,

- b) **iná právnická osoba, ktorá poskytuje starostlivosť dieťaťu** – t. j. podľa zákona č. 213/1997 Z. z. o neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov, zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, zákona č. 308/1991 Zb. o slobode náboženskej viery a postavení cirkvi a náboženských spoločností v znení neskorších predpisov – napr. **opatrovateľka, ktorá je zamestnancom obce,**
- c) **fyzická osoba, ktorá poskytuje starostlivosť dieťaťu podľa zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov** – napr. **SZČO** – t. j. **manžel – otec dieťaťa, starý otec, stará mama, neter, synovec, resp. iný rodinný príslušník alebo iná fyzická osoba, ktorá má živnostenské oprávnenie,**
- d) iná fyzická osoba, ak nie je osobou uvedenou v písmene c) a nevypĺača sa jej rodičovský príspevok – napr. **stará mama alebo starý otec dieťaťa, resp. iný príbuzný, ale bez živnostenského oprávnenia** alebo
- e) rodič, ktorý vykonáva zárobkovú činnosť a nezabezpečí starostlivosť o svoje dieťa poskytovateľom uvedeným v písmenách a) až d) – t. j. **sám rodič si osobne zabezpečí starostlivosť o svoje dieťa a nevyužije služby uvedených poskytovateľov.**¹⁹¹

Základnými podmienkami nároku na príspevok sú výkon zárobkovej činnosti, štúdium dennou formou na strednej alebo na vysokej škole, poskytovanie starostlivosti o dieťa poskytovateľom na území Slovenskej republiky, trvalý alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území Slovenskej republiky a trvalý alebo prechodný pobyt dieťaťa na území Slovenskej republiky.¹⁹²

Oprávnenu osobou na uplatnenie nároku na príspevok je rodič dieťaťa, t. j. matka alebo otec. Ak súd zveril dieťa do starostlivosti jednému z rodičov, oprávnenu osobou na uplatnenie nároku na príspevok je rodič, ktorému je dieťa zverené. **Príspevok patrí** oprávnenej osobe **na každé dieťa.**

¹⁹¹ Paragraf 2 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁹² Paragraf 4 ods. 1 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

V prípade, ak je viac oprávnených osôb, ktoré spĺňajú podmienky nároku na príspevok, patrí príspevok na to isté dieťa iba jednej z nich.¹⁹³

Zárobkovou činnosťou sa rozumie činnosť, ktorá zakladá nárok na zdaňovaný príjem podľa § 5 a § 6 ods. 1, 2 a 5 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov alebo obdobná činnosť v cudzine, ako aj poberanie náhrady služobného platu, náhrady príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti *napr. podľa § 6 zákona č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, resp. podľa zákona č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, nemocenského napr. podľa § 7 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov, resp. podľa § 33 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov* oprávnenou osobou, ktorá je zamestnanec alebo povinne nemocensky poistená SZČO alebo materského *napr. podľa § 10 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov, resp. podľa § 48 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov* oprávnenou osobou, ktorá je zamestnanec alebo povinne nemocensky poistená SZČO, najdlhšie však do šiestich týždňov odo dňa narodenia ďalšieho dieťaťa. Za zárobkovú činnosť sa považuje aj poberanie obdobných dávok v cudzine.¹⁹⁴

Od 1. januára 2011 sa zárobková činnosť vymedzila ako „činnosť oprávnenej osoby, ktorá je z tejto činnosti povinne dôchodkovo poistená ako zamestnanec *podľa § 15 ods. 1 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov* alebo ako SZČO *podľa § 15 ods. 1 písm. b) zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov*, alebo podlieha výsluhovému zabezpečeniu *podľa zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov* alebo dôchodkovému systému v cudzine.“¹⁹⁵

Nárok na príspevok nevzniká, ak sa jednej z oprávnených osôb alebo manželovi oprávnenej osoby za celý kalendárny mesiac poskytuje materské *napr. podľa § 10 zákona č. 328/2002 Z. z. v znení neskorších predpisov, resp. podľa § 48 zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov* alebo obdobná dávka v cudzine po uplynutí šiestich týždňov odo dňa narodenia ďalšieho dieťaťa alebo rodičovský príspevok *podľa § 4 zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov* alebo obdobná dávka v cudzine alebo príspevok na služby pre rodinu s deťmi *podľa § 46 ods. 9 a 10 zákona č. 5/2004 Z. z.*

¹⁹³ Paragraf 3 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁹⁴ Paragraf 4 ods. 2 a 3 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁹⁵ Paragraf 4 ods. 2 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

*o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.*¹⁹⁶

Príspevok sa poskytuje v sume preukázaných výdavkov oprávnenej osoby, najviac však v sume rodičovského príspevku, ak starostlivosť o dieťa zabezpečuje poskytovateľ prostredníctvom jaslí, materskej školy, zariadenia dočasnej starostlivosti o deti, opatrovateľky, ktorá je zamestnancom obce, fyzickej osoby, ktorá poskytuje starostlivosť dieťaťu na základe živnostenského oprávnenia – napr. SZČO. V tomto prípade sa príspevok vypláca za kalendárny mesiac na základe preukázaných výdavkov. Suma príspevku od 1. januára 2009 ešte v zmysle zákona č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov bola vo výške 158,67 € mesačne, od 1. septembra 2009 v sume 164,22 € mesačne a od 1. januára 2011 došlo k podstatnej zmene v tom, že príspevok sa poskytuje v sume preukázaných výdavkov oprávnenej osoby na starostlivosť o dieťa bez ohľadu na to, prostredníctvom akého poskytovateľa sa zabezpečuje starostlivosť o dieťa, najviac však v sume 230 € mesačne.¹⁹⁷ **Príspevok vo výške 25 % sumy rodičovského príspevku sa poskytuje, ak poskytovateľ starostlivosť o dieťa zabezpečuje** prostredníctvom starého rodiča – starej mamy alebo starého otca, resp. iného príbuzného – tetou, ujom atď. **a rodič, ktorý vykonáva zárobkovú činnosť si zabezpečí starostlivosť o svoje dieťa sám, pričom nevyužije služby uvedených poskytovateľov.** Výška príspevku od 1. januára 2009 bola v tomto prípade v sume (iba) 39,67 € mesačne, od 1. septembra 2009 v sume 41,06 € mesačne a od 1. januára 2011 vo výške 41,10 € mesačne,¹⁹⁸ t. j. došlo k zvýšeniu o 0,04 € mesačne.

V tomto prípade sa príspevok vypláca vždy za celý kalendárny mesiac, a to aj vtedy, keď podmienky nároku na príspevok boli splnené iba za časť kalendárneho mesiaca. Príspevok sa nevypláca za kalendárny mesiac alebo jeho časť, za ktorý bol vyplatený rodičovský príspevok.

Na základe žiadosti oprávnenej osoby sa príspevok vypláti jednorazovo v sume preukázaných výdavkov oprávnenej osoby, najviac v sume rodičovského príspevku, a to aj za obdobie dlhšie ako jeden kalendárny mesiac, najviac však za obdobie šesť po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov.

Pri zmene poskytovateľa ktorým sú jasle, materská škola, opatrovateľka, ktorá je zamestnancom obce a SZČO počas kalendárneho mesiaca sa príspevok vypláca v sume určenej ako súčet súm vypočítaných podľa § 5 ods. 1 písm. a), najviac však v sume rodičovského príspevku.

¹⁹⁶ Paragraf 4 ods. 4 a 5 zákona č. 561/2008 Z. z. v znení zákona č. 571/2009 Z. z.

¹⁹⁷ Paragraf 5 ods. 1 písm. a) zákona č. 561/2008 Z. z. v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

¹⁹⁸ Paragraf 5 ods. 1 písm. b) zákona č. 561/2008 Z. z. v znení zákona č. 513/2010 Z. z.

Pri zmene poskytovateľa, ktorým je stará mama alebo starý otec dieťaťa, resp. iný príbuzný alebo rodič, ktorý vykonáva zárobkovú činnosť a nezabezpečí starostlivosť o svoje dieťa uvedenými poskytovateľmi – t. j. sám rodič si osobne zabezpečí starostlivosť o svoje dieťa a nevyužije služby uvedených poskytovateľov počas kalendárneho mesiaca sa príspevok vypláca vo výške 25 % sumy rodičovského príspevku.

Pri zmene uvedených poskytovateľov počas kalendárneho mesiaca sa príspevok vypláca v sume, ktorá je vyššia. Z uvedeného vyplýva, že v prípade, ak rodič pred 1. januárom 2009 vykonával zárobkovú činnosť a túto činnosť vykonával aj naďalej po 1. januári 2009 a o dieťa sa mu starala iná plnoletá fyzická osoba, avšak nie na základe živnostenského oprávnenia – napr. starý rodič – t. j. stará mama alebo starý otec, príp. iný príbuzný – teta, ujo atď., naďalej mohol poberať rodičovský príspevok. Avšak v prípade, ak tento rodič dieťaťa zmenil starostlivosť o dieťa, napr. po 1. januári 2009 dieťa umiestnil do materskej školy, platiteľ – t. j. príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny mu rodičovský príspevok odňal a rodič mal právo požiadať o príspevok na starostlivosť o dieťa podľa zákona č. 561/2008 Z. z.

V prípade, ak rodič počas výkonu zárobkovej činnosti zabezpečoval starostlivosť o dieťa prostredníctvom predškolského zariadenia – materskej školy pred 1. januárom 2009, nárok na rodičovský príspevok nemal. Po 1. januári 2009 tento rodič mal právo uplatniť si nárok na príspevok na starostlivosť o dieťa podľa zákona č. 561/2008 Z. z.

V prípade, ak rodič, ktorý bol zárobkovo činný pred 1. januárom 2009 a dieťa umiestnil do jasíel, mal nárok na rodičovský príspevok. Po 1. januári 2009 naďalej mohol poberať rodičovský príspevok alebo mohol požiadať o príspevok na starostlivosť o dieťa podľa zákona č. 561/2008 Z. z. Je potrebné zdôrazniť, že rodič, ktorý poberá rodičovský príspevok, nemá nárok na príspevok na starostlivosť o dieťa podľa zákona č. 561/2008 Z. z., t. j. **súčasné poberanie týchto dvoch príspevkov (t. j. príspevku na starostlivosť o dieťa a rodičovského príspevku) sa vylučuje.**

„V roku 2010 bol príspevok na starostlivosť o dieťa poskytnutý priemerne mesačne 3 428, čo je o 2 323 poberateľov viac ako v roku 2009.“¹⁹⁹

„V roku 2011 bol príspevok na starostlivosť o dieťa poskytnutý priemerne mesačne 1 914 poberateľom, čo je o 1 514 poberateľov menej ako v roku 2010.“²⁰⁰

Zároveň je potrebné spomenúť, že **od 1. januára 2010** sa v súvislosti s uľahčením vstupu alebo návratu na trh práce a na začatie vykonávania zárobkovej činnosti zaviedla ešte jedna **jednorázová štátna sociálna dávka,**

¹⁹⁹ Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010. Bod 3.3.4 Príspevok na starostlivosť o dieťa, s. 67.

²⁰⁰ Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011. Bod 3.3.4 Príspevok na starostlivosť o dieťa, s. 61.

a to **príspevok rodičovi**, ktorej poskytovanie upravoval zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 571/2009 Z. z. Oprávnenou osobou bol rodič, ktorému sa bezprostredne pred uplatnením nároku na príspevok rodičovi vyplácal rodičovský príspevok.

Základnými podmienkami nároku na príspevok rodičovi bol výkon zárobkovej činnosti, ktorá zakladala nárok na zdaňovaný príjem zo závislej činnosti, z podnikania a z inej samostatne zárobkovej činnosti *podľa § 5 a 6 ods. 1, 2 a 5 zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov* alebo obdobná činnosť vykonávaná mimo územia Slovenskej republiky, zabezpečenie starostlivosti o dieťa do troch rokov jeho veku alebo o dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom najdlhšie do šiestich rokov jeho veku, za ktorú sa mu poskytoval rodičovský príspevok a trvalý alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území Slovenskej republiky. Príspevok rodičovi v období do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa alebo šiestich rokov veku dieťaťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom patrí iba raz.²⁰¹

V prípade, ak vznikol oprávnenej osobe z dôvodu riadnej starostlivosti o to isté dieťa nárok na rodičovský príspevok po vyplatení príspevku rodičovi *podľa § 5 ods. 2 a 3 zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov*, výška rodičovského príspevku bola **75 % rodičovského príspevku podľa § 4 ods. 1 alebo § 4 ods. 2 tohto zákona**, t. j. 75 % zo sumy 164,22 eura mesačne, čo predstavovalo sumu 123,16 € mesačne alebo 75 % zo sumy 256 eura mesačne, čo predstavovalo 192 € mesačne do troch rokov veku dieťaťa alebo od troch rokov veku dieťaťa do skončenia platnosti posudku *podľa § 6 zákona č. 600/2003 Z. z.*, najdlhšie do konca kalendárneho mesiaca, v ktorom dieťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom dovŕšilo šesť rokov veku; pričom **od kalendárneho mesiaca nasledujúceho po kalendárnom mesiaci, za ktorý sa vyplatil rodičovský príspevok vo výške 75 % rodičovského príspevku podľa § 4 ods. 1 alebo § 4 ods. 2 tohto zákona**, bola suma rodičovského príspevku *podľa § 4 ods. 1, t. j.* 164,22 eura mesačne, ak boli naďalej splnené podmienky nároku na rodičovský príspevok.

Príspevok rodičovi bol zrušený k 1. januáru 2011 v zmysle zákona č. 513/2010 Z. z.

„V roku 2010 bol príspevok rodičovi vyplatený cca 463 poberateľom v sume 3 381 692 €.“²⁰²

Z uvedeného vyplýva, že podpora smerovala opätovne k ekonomicky činným subjektom, ktorí podporu vo forme štátnych sociálnych dávok vô-

²⁰¹ Paragraf 4a zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 571/2009 Z. z.

²⁰² *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*, bod 3.3.3 Rodičovský príspevok, s. 67.

bec nepotrebovali (cca na 1 poberateľa priemerne 7 303,8704 €, t. j. na 1 mesiac v roku 608,70 € – t. j. išlo o výšku dávky približne vo výške priemernej mesačne mzdy). Poskytovaním tejto dávky došlo opätovne k polarizácii spoločnosti nielen z hľadiska rasového, ako najmä regionálneho, pretože v regiónoch s vysokou mierou nezamestnanosti sa rodičia malých detí, aj keby chceli, nemali (*a naďalej*) nemajú kde zamestnať a na túto dávku im vôbec nevznikal nárok a ani sa im vôbec neposkytovala.

4.6. Príspevok na pohreb

Atypickou štátnou sociálnou dávkou, ktorá nie je zameraná výlučne na rodiny s nezaopatrenými deťmi, je **príspevok na pohreb**, ktorou štát prispeva na úhradu výdavkov spojených so zabezpečením pohrebu zomretého.

Od 1. septembra 2004 sa výška príspevku na pohreb mierne upravila iba o 100 Sk **na sumu 2 300 Sk**²⁰³ a ďalšia veľmi mierna úprava taktiež o 100 Sk sa zrealizovala **na sumu 2 400 Sk od 1. septembra 2007**.²⁰⁴ Od tejto doby sa výška príspevku neupravovala a v súčasnosti po prijatí eura predstavuje naďalej do dnešného dňa sumu **79,67 eura**.

Oprávnenu osobou na uplatnenie nároku na príspevok na pohreb je plnoletá fyzická osoba spĺňajúca základné podmienky nároku na tento príspevok. Rozhodujúcou skutočnosťou je, že oprávnená osoba na území Slovenskej republiky má trvalý alebo prechodný pobyt, zabezpečí pohreb a zomretý v čase smrti má na území Slovenskej republiky taktiež trvalý pobyt alebo prechodný pobyt. V prípade zomretého, ktorý mal v čase smrti na území Slovenskej republiky prechodný pobyt, sa vyžaduje jeho pochovanie na území Slovenskej republiky. Príspevok na pohreb zomretého patrí iba raz a jednej osobe.²⁰⁵ Nárok na príspevok si oprávnená osoba uplatňuje na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny príslušnom podľa miesta posledného trvalého pobytu alebo prechodného pobytu zomretého (*t. j. u platiteľa*) na základe podania písomnej žiadosti, ktorú potvrdzuje pohrebná služba, ktorá poskytla služby spojené so zabezpečením pohrebu a úrad práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta úmrtia.²⁰⁶ Príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (*platiteľ*) vydáva rozhodnutie o nevyplatení príspevku, ak oprávnená osoba, ktorá si uplatnila nárok na príspevok, nespĺňa podmienky nároku.²⁰⁷ Príspevok na pohreb sa do cudziny nevypláca. Nárok na výplatu príspevku zaniká uplynutím jedného roku odo dňa uplatnenia nároku na príspevok. Ak oprávnená osoba po uplatnení nároku na príspevok na pohreb zomrela a podmienky nároku na príspevok ku dňu jej smrti boli splnené, príspevok

²⁰³ Nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 483/2004 Z. z. o zvýšení sumy príspevku na pohreb.

²⁰⁴ Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 393/2007 Z. z. o zvýšení sumy príspevku na pohreb.

²⁰⁵ Paragraf 3 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

²⁰⁶ Paragraf 5 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

²⁰⁷ Paragraf 6 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

po oprávnenej osobe sa stane predmetom dedičského konania. Nárok na príspevok zaniká uplynutím jedného roku od pohrebu zomretého (*t. j. nie od úmrtia*).²⁰⁸

Právnické a fyzické osoby oprávnené na podnikanie, ktoré poskytujú pohrebné služby alebo sú vecne príslušné na poskytovanie údajov potrebných na posúdenie nároku na príspevok, majú zákonom ustanovenú povinnosť spolupracovať a bezplatne poskytovať v rozsahu svojej pôsobnosti informácie na vznik nároku na príspevok na pohreb a jeho výplatu.²⁰⁹

„V roku 2010 táto dávka bola vyplatená v celkovej sume približne 4 114 tisíc eura spolu 51 060 oprávneným osobám, čo bolo o 468 poberateľov viac ako v roku 2009.“²¹⁰

„V roku 2011 bol príspevok na pohreb vyplatený spolu 49 906 občanom, čo je o 1 154 poberateľov menej ako v roku 2010 a finančné prostriedky dosiahli sumu približne 4 013 tisíc eur.“²¹¹

So systémom štátnych sociálnych dávok súvisí aj poskytovanie **náhradného výživného** v zmysle zákona č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z. a taktiež **d'alšia nesystémová dávka**, a to **vianočný príspevok** v zmysle zákona č. 592/2006 Z. z. o poskytovaní vianočného príspevku v znení neskorších predpisov poskytovaný poberateľom dôchodkových dávok.

5. Prejav medzinárodných a európskych vplyvov

Systém štátnych sociálnych dávok v podmienkach Slovenskej republiky nie je ničím novým, ale už viac ako 20 rokov vzhľadom na neustále striedanie sa vlád (*pravicovej, stredo-pravej, stredo-lavej a ľavicovej*) sa neformuje jednoznačne. Ide o systém, ktorý je svojimi opatreniami zameraný na rodiny s malými a najmä nezaopatrenými deťmi, prostredníctvom ktorého sa v podstate realizuje rodinná politika tvoriaca úzku súčasť sociálnej politiky Slovenskej republiky. Vzhľadom k okruhu poberateľov štátnych sociálnych dávok, ktorými sú prevažne väčšinou ženy - matky, tento systém úzko súvisí aj s problematikou rodovej rovnosti mužov a žien, ktorá v rámci medzinárodného spoločenstva vstúpila do popredia začiatkom 90. rokov minulého storočia po páde Železnej opony. Dôkazom mimoriadneho významu

²⁰⁸ Paragraf 8 ods. 2 a 4 a § 10 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

²⁰⁹ Paragraf 12 zákona č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

²¹⁰ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010*, bod 3.3.8 Príspevok na pohreb, s. 68.

²¹¹ *Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011*, bod 3.3.8 Príspevok na pohreb, s. 63.

témy tzv. genderu sú svetové konferencie OSN konajúce sa od začiatku 90. rokov 20. storočia ako napr. Svetový summit o deťoch v New Yorku (1990) venovaný posilneniu práv žien, najmä dievčat s cieľom zabezpečenia ich gramotnosti prostredníctvom prístupu k základnému vzdelaniu, ako aj oslobodeniu žien od driny pri zabezpečovaní prístupu k vode a taktiež riešeniu ochrany tehotných žien. Ďalšou významnou konferenciou bol Summit Zeme v Rio de Janeiro (1992) venovaný téme trvalo udržateľného rozvoja a kladúceho dôraz opätovne na problematiku postavenia žien, ktorá je obsiahnutá v Agende 21 zaoberajúcej sa posilnením práv žien z dôvodu, že ženy sú znevýhodnenou skupinou, ktorej prináleží zvláštna pozornosť. Za prioritu sa považuje plná participácia žien na rozhodovaní a zabezpečenie rovnosti práv mužov a žien. Zásadný význam pre posilnenie práv žien priniesla Svetová konferencia o ľudských právach konajúca sa v roku 1993 vo Viedni, na ktorej boli ľudské práva žien vyhlásené za nescudziteľné, nepremlčateľné, neodňateľné a nezrušiteľné tvoriace súčasť všeobecných ľudských práv. Hlavný dôraz sa kládol na boj proti diskriminácii a zvlášť na práva najzraniteľnejších skupín, medzi ktoré ženy bezpochyby patria. Na individuálne potreby žien a mužov bola zameraná Svetová konferencia o populácii a rozvoji v Káhire v roku 1994, na ktorej ako dôležitý cieľ sám o sebe bolo najmä právo uznania potreby posilnenia postavenia ženy pre zvýšenie kvality života na celom svete. Medzi hlavné otázky Svetového summitu o sociálnom rozvoji v Kodani v roku 1995 patrili najmä problémy odstránenia chudoby, podpora zamestnanosti a presadzovanie aktívneho začlenenia znevýhodnených skupín obyvateľstva do ktorých nesporne patria najmä ženy. Mimoriadne významná bola Štvrtá svetová konferencia o ženách v Pekingu v roku 1995 s podtitulom Boj za rovnosť, rozvoj a mier, na ktorej boli prijaté dva kľúčové dokumenty, a to Pekingská deklarácia a Akčná platforma obsahujúca definitívne potvrdenie a opätovné vyhlásenie, že ľudské práva žien sú nescudziteľné, neodňateľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné a zároveň tvoriace neoddeliteľnú súčasť všeobecných ľudských práv.²¹² Problematika starostlivosti o rodinu, ako aj rodovej rovnosti z pôdy OSN sa zákonite preniesla aj do Európskej únie taktiež od začiatku 90. rokov 20. storočia. Najdôležitejší impulz bol obsiahnutý v tzv. **Lisabonskej stratégii** ako politický záväzok členských krajín EÚ vybudovať do roku 2010 najkonkurencieschopnejšiu ekonomiku sveta. Súčasťou uvedenej stratégie bolo okrem iného aj **zvýšenie zamestnanosti žien v členských krajinách EÚ až na úroveň 60 %**. Vzhľadom na presun od poskytovania priamych finančných dávok rodinám s deťmi došlo k významnej zmene v oblasti rodinnej politiky prostredníctvom rozšírenia podpory služieb pre rodiny s deťmi, a to

²¹² HLAVÁČOVÁ, J.: Problematika genderu v činnosti Organizace spojených národů v 90. letech 20. století. In ŠTURMA, P. (ed.): *Proměny mezinárodního práva a jeho nauky: vybrané koncepty*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010, s. 50-53.

najmä služieb dennej starostlivosti o deti pracujúcich rodičov. V Barcelone v roku 2002 bol vytýčený cieľ vytvoriť do roku 2010 podmienky pre poskytovanie služieb v zariadeniach dennej starostlivosti pre najmenej 90 % detí starších ako 3 roky a pre najmenej 33 % všetkých detí do troch rokov veku. Dosahovanie rodovej rovnosti a podpora zosúlad'ovania práce a rodinného života sa premietlo do rodinnej politiky v Slovenskej republike najmä v roku 2006.²¹³

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že na Slovensku pred rokom 1989 mala starostlivosť o deti dlhodobú históriu a bola zabezpečovaná najmä v zariadeniach pre malé deti, ktorými boli jasle a materské školy a popri tom iba veľmi zriedkavo aj domáca starostlivosť. Súviselo to so snahou realizovať plnú zamestnanosť mužov aj žien, ktorá do roku 1989 bola samozrejmosťou. Jasle ako zariadenia preventívno-zdravotnej starostlivosti v tomto období patrili pod ministerstvo zdravotníctva a materské školy pod ministerstvo školstva, čo sa prejavilo aj v ich učebných osnovách a metodike práce s deťmi nadväzujúcej na vzdelávací proces na základných školách. **Po roku 1989 z dôvodu veľkej kritiky centralizovanej predškolskej výchovy sa začala opätovne presadzovať najmä rodinná osobná starostlivosť o malé deti. Detské jasle vypadli zo systému zdravotníckych zariadení, keď** zákonom č. 419/1991 Zb. bola zrušená vyhláška č. 19/1975 Zb. **a neboli zaradené do žiadneho iného systému,** napr. do systému predškolskej výchovy. **V súčasnosti zriaďovanie detských jasiel je plne v kompetencii samosprávnych orgánov miest a obcí,** čo prináša **mnohé problémy** najmä pre nedostatok odborného personálu z dôvodu príliš nízkeho odmeňovania (*na úrovni minimálnej mzdy*), nedostatku finančných prostriedkov obcí a vysokých poplatkov požadujúcich od rodičov.²¹⁴ Zároveň je potrebné zdôrazniť, že **samosprávy môžu, ale nemusia** detské jasle zriaďovať. Pod enormný pokles detských jaslí sa podpísala aj neustále vysoká nezamestnanosť na Slovensku a taktiež zavedenie možnosti čerpať rodičovskú dovolenku do troch rokov veku dieťaťa (*od 1.9.2011 v dĺžke troch rokov, ktorú je možné rozložiť až do dovŕšenia piatich rokov veku dieťaťa*).²¹⁵ **Materské školy** prešli iným vývojom, pretože v zmysle zákona č. 279/1993 Zb. sa stali **súčasťou výchovno-vzdelávacích zariadení.** Vzhľadom na negatívny vývoj v prípade detských jaslí v roku 1994 došlo k zníženiu vekovej hranice pre nástup malých detí do materskej školy z troch rokov veku na dva roky, pričom v tomto období sa umožnil vznik aj cirkevných a súkromných materských škôl samozrejme len po daní súhlasu ministerstva školstva. Napr.

²¹³ STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint dva. 2008, s. 235-239.

²¹⁴ GERBERY, D.: Starostlivosť o deti a trh práce. In ZACHOROWSKA-MAZURKIEWICZ, A., GERBERY, D., MICHALITSCH, G., FILADELFOVÁ, J., PIETRUCHOVÁ, O. (eds.): *Rodová perspektíva v ekonómii*. Bratislava : Aspekt, 2010, s. 54-55.

²¹⁵ Paragraf 166 ods. 4 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonníka práce v znení neskorších predpisov.

v roku 1990 bolo na Slovensku 4 025 materských škôl a v roku 1994 ich bolo 3 343, t. j. o 17 % menej. V roku 2005 počet materských škôl klesol po prvýkrát pod 3 000 a v roku 2008 ich bolo 2 871. Ak porovnáme roky 1990 a 2008, došlo k redukcii materských škôl o 28,7 % a pri porovnaní rokov 1994 a 2008 k poklesu o 14 %.²¹⁶ Mimoriadny význam mal Návrh koncepcie v oblasti predškolskej výchovy schválenej v roku 2007 (*Ficovou*) vládou SR, výsledkom ktorej bolo prijatie zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v zmysle ktorého sa materské školy zaradili priamo do sústavy škôl a v rámci školského vzdelávacieho programu poskytujú predprimárne vzdelanie. Uvedený tzv. školský zákon bol reakciou na útlm materských škôl sprevádzajúci nezaujem zriaďovateľov, ktorý zabezpečil bezplatné umiestnenie detí do materskej školy, ktorým sa o rok začína povinná školská dochádzka a tým zvýšil rovnosť šancí najmä pre deti z rodín v hmotnej núdzi.²¹⁷

V Programovom vyhlásení vlády Slovenskej republiky na obdobie rokov 2010 – 2014 sa vláda I. Radičovej zaviazala naďalej venovať „pozornosť a podporu rodine v kritických fázach jej existencie, najmä po narodení dieťaťa a pri zosúladovaní rodinného a pracovného života, buď priamymi dotáciami služieb pre rodičov, alebo podporou flexibilnejších pracovných foriem vrátane podpory opatrovateľskej služby. V riešení problémov marginalizovaných sociálnych skupín považovala za nutné nanovo definovať priority s cieľom posilniť motiváciu ich členov pracovať, vychovávať a vzdelávať deti a starať sa o ľudsky dôstojné bývanie.“²¹⁸

Na základe uvedeného možno konštatovať, že ide jednoznačne o **zúžený neoliberalný pohľad na rodinu prevažne v sťažených životných situáciách**, pričom vláda Slovenskej republiky predpokladá iba alternatívnu podporu formou priamych dotácií služieb pre rodičov starajúcich sa predovšetkým o deti malé alebo formou flexibilných pracovných foriem.

Časť z predložených zámerov týkajúca sa najmä zosúladenia rodinného a pracovného života našla už svoje vyjadrenie v novoprijatých novelách zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení zákona č. 543/2010 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2011, v zmysle ktorého sa predĺžila najmä materská dovolenka a zvýšila sa výška materského od 1. januára 2011 (*zvýšenie z 55 % na 60 % denného vymeriavacieho základu, od 1. januára 2012 – na 65 % denného vymeriavacieho základu*), od 1. apríla 2011 a od 1. septembra 2011 vzhľadom na prijaté a účinné novely Zákonníka práce v zmysle ktorých je ustanovená možnosť dohody medzi zamestnávateľom a zamestnancom čerpať rodičovskú dovolenku najdlhšie do dňa

²¹⁶ GERBERY, D.: Starostlivosť o deti a trh práce..., cit. dielo, s. 60-61.

²¹⁷ GERBERY, D.: Starostlivosť o deti a trh práce..., cit. dielo, s. 56-57.

²¹⁸ Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2010 – 2014. Bod 3.2 Práca, sociálne veci, rodina.

dovršená päť rokov veku dieťaťa a v prípade dieťaťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom vyžadujúcim osobitnú starostlivosť najdlhšie do dňa dovŕšenia osem rokov veku dieťaťa. Je otázne a až najbližší čas ukáže, ako sa ustanovené opatrenia budú realizovať v praxi najmä zo strany zamestnávateľských subjektov.

V prípade marginalizovaných skupín sa všeobecne konštatuje iba snaha posilňovať motiváciu členov pracovať, vychovávať a vzdelávať deti a starať sa o ľudsky dôstojné bývanie, ale **nešpecifikujú sa žiadne konkrétnejšie metódy a prostriedky na dosiahnutie vytýčených cieľov**. Z toho dôvodu vytýčený zámer vyznieva dosť nepresvedčivo. Z dôvodu ozdravenia verejných financií a potreby znížiť deficit, možno skôr predpokladať **uplatňovanie represívnej právnej úpravy a znižovanie výdavkov na sociálne dávky**. Prejavilo sa to po 1. januári 2011 najmä v novele zákona č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení zákona č. 513/2010 Z. z. v zmysle ktorého sa rodičovský príspevok znižuje o polovicu (*t. j. na sumu 95,10 € mesačne – v roku 2011*) v prípade, ak oprávnený subjekt (*rodič dieťaťa – najčastejšie matka alebo otec dieťaťa*) nedbá o riadne plnenie povinnej školskej dochádzky ďalšieho dieťaťa v jej starostlivosti najmenej tri po sebe nasledujúce kalendárne mesiace. Takto podmienené zníženie významnej štátnej sociálnej dávky možno považovať za **diskriminačné najmä vo vzťahu k marginalizovaným skupinám obyvateľstva (Rómom, dlhodobu nezamestnaným osobám atď.)**, ktoré častokrát nemôžu zabezpečiť povinnú školskú dochádzku z objektívnych dôvodov vzhľadom na nedostatok finančných prostriedkov nevyhnutných na zabezpečenie ošatenia, hygieny a dopravy nezaopatrených detí, ba dokonca aj neexistenciu dopravného spojenia, pretože sú segregovaní a bývajú mimo územia obcí. Túto právnu úpravu nezmäkčila zatiaľ ani druhá vláda R. Fica.

Závazok vlády SR nekorešponduje ani s čl. 16 revidovanej ESCH z dôvodu absencie konkrétnych hospodárskych, právnych i sociálnych nástrojov zabezpečujúcich plný rozvoj rodiny predstavujúcej základnú jednotku spoločnosti (*t. j. nielen v období kritických fáz jej existencie, najmä po narodení dieťaťa*), ako aj z dôvodu nedostatočnej výstavby nielen nájomných a sociálnych bytov, ale aj cenovo prístupných bytov a celkovo nedostatočnej podpore mladomanželov a rodín s nezaopatrenými malými deťmi inými vhodnými opatreniami, napr. mladomaželskými pôžičkami, zvýšenými dotáciami predškolských zariadení – jasli, materských škôl atď.

Systém štátnych sociálnych dávok predstavujúci druhú časť sústavy sociálneho zabezpečenia naďalej nie je upravený v jednom zákone a absentuje jednotná právna úprava. Z toho dôvodu sa naďalej preferuje názov dávok zameraných najmä na rodiny s nezaopatrenými deťmi ako „štátne sociálne dávky“ a nie ako systém tzv. štátnej sociálnej podpory. Za najväčší nedostatok z dôvodu financovania zo sústavy priamych všeobecných daňových

prostriedkov – t. j. zo štátneho rozpočtu, ako aj z hľadiska základných princípov celospoločenskej solidarity a subsidiarity, možno považovať zrušenie väzby medzi systémom štátnych sociálnych dávok (*resp. štátnej sociálnej podpory*) a systémom sociálnej pomoci, pretože oba systémy garantuje štát, ako aj odklon od určovania výšky štátnych sociálnych dávok v závislosti od základného inštitútu systému sociálnej pomoci, a to životného minima, ktorého konštrukcia sa od 1. januára 2004 taktiež zmenila a opätovný návrat k určovaniu výšky jednotlivých štátnych sociálnych dávok absolútnymi pevnými sumami. Opätovné ustanovenie výšky jednotlivých štátnych sociálnych dávok limitovanými absolútnymi sumami pri zvyšovaní životných nákladov má za následok stratu reálneho obsahu poskytovaných prostriedkov. Naviazanosť na sumy životného minima zostala iba v prípade valorizácie (*t. j. úpravy*) výšky súm jednotlivých štátnych sociálnych dávok, ktorá sa môže realizovať fakultatívne alebo obligatórne v zmysle nariadenia vlády Slovenskej republiky alebo opatrenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že vláda SR môže vykonať zákony upravujúce spoločenské vzťahy týkajúce sa celospoločenskej podpory rodín s nezaopatrenými deťmi **nariadením**, ktorým nemôže prekročiť medze zákona, ani upraviť spoločenské vzťahy nad ich rámec, t. j. úplne postačí, ak vydá nariadenie na jeho vykonanie a v jeho medziach. Ide napr. o príspevok na pohreb (*posledná úprava bola k 1. septembru 2007*), ako aj o príspevok pri narodení dieťaťa (*posledná úprava bola k 1. septembru 2007*) a o príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa (*posledná úprava bola od 1. februára 2008*), ktorých sumy môže (*ale nemusí*) k 1. septembru kalendárneho roka zvýšiť vláda SR nariadením. Ďalšou štátnou sociálnou dávkou, ktorá sa môže upraviť nariadením vlády SR je príspevok na starostlivosť o dieťa, avšak jeho sumu možno upraviť nie k 1. septembru kalendárneho roka, ale k 1. januáru kalendárneho roka. Sumy ostatných štátnych sociálnych dávok ako prídavku na dieťa a príplatku k prídavku na dieťa, rodičovského príspevku sa valorizujú (*t. j. upravujú, resp. zvyšujú*) povinne k 1. januáru nasledujúceho kalendárneho roka a sumy príspevkov na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa k 1. septembru kalendárneho roka v závislosti od koeficienta, ktorým sa upravili sumy životného minima, a to **opatrením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR** vydaným na základe splnomocnenia zákona a taktiež v jeho medziach.

Z uvedeného je zrejmé, že **dátumy úprav súm jednotlivých štátnych sociálnych dávok nie sú jednotné**, ako **ani forma jednotlivých vykonávacích právnych predpisov** prostredníctvom ktorých sa vykonávajú zákony, ale sú rôzne. Tento technicko-legislatívny nedostatok by sa mal odstrániť.

Bolo by vhodné, ak by hmotnoprávna, ako aj procesnoprávna úprava jednotlivých štátnych sociálnych dávok bola obsiahnutá **v jednej právnej**

norme, t. j. v zákone s názvom Štátna sociálna podpora (*obdobne ako v Českej republike – zákon č. 117/1995 Sb. o štátní sociální podpoře*), ktorý by taxatívne vymedzil, že dávkami štátnej sociálnej podpory sú horeuvedené jednotlivé štátne sociálne dávky, t. j. prídavok na dieťa a príplatok k prídavku na dieťa, príspevok pri narodení dieťaťa, príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá, rodičovský príspevok, príspevok na starostlivosť o dieťa, príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa a príspevok na pohreb, momentálne upravené v jednotlivých osobitných zákonoch. Domnievam sa, že medzi štátne sociálne dávky, resp. v budúcnosti medzi dávky štátnej sociálnej podpory by sa mal opätovne začleniť aj príspevok na bývanie.

Aj napriek neustálemu presadzovaniu neoliberalného modelu rodinnej politiky v podmienkach Slovenskej republiky s neustálym znižovaním zásahov štátu, základným princípom najmä v rodinnej politike zostáva naďalej proklamovaný **princíp (zdeformovanej) celospoločenskej solidarity**, pretože finančné zdroje sa poskytujú z prostriedkov štátneho rozpočtu SR vytváraného najmä z daní občanov SR. Ide najmä o dane z príjmu fyzických a právnických osôb, ktoré sú určené v rovnakej výške 19 % (*od roku 2007 čiastočne zmenené – pre fyzické osoby s príjmom nad 100-násobok životného minima sa krátila nezdaniteľná časť pre vyživovanú manželku, v roku 2010 sa krátenie tejto sumy zvýšilo a od 1. 1. 2013 došlo k zvýšeniu dane z príjmov na 23 % nad sumu 2 866,81 € mesačne a pre vybraných ústavných činiteľov plus 5 % len zo zdaniteľných príjmov a taktiež od 1. 1. 2013 pre právnické osoby bola zavedená daň 23 %*),²¹⁹ ako aj o spotrebné dane určené v rovnakej výške 20 % pre všetky životu nevyhnutne potrebné komodity ako napr. základné potraviny, oblečenie, bývanie, školstvo – vzdelanie, zdravotníctvo – lieky atď. Miera solidarity závisí od politického konsenzu, ktorý spočíva v spolupráci vlády so sociálnymi partnermi (*t. j. s odbormi a zamestnávateľskými zväzmi*), ako aj od príjemcov a platiteľov daní. Princíp celospoločenskej solidarity je vo veľkej miere zdeformovaný z dôvodu, že v daňovej oblasti ide o solidaritu najmä stredných vrstiev obyvateľstva (*t. j. priemerne a podpriemerne zarábajúcich – s príjmami v rozpätí 400 eur – 800 eur mesačne*) nielen s chudobnými (*t. j. s nezamestnanými, resp. ekonomicky nečinnými*), ale aj s bohatými (*t. j. nadpriemerne zarábajúcimi – s príjmami nad 1 500 eur mesačne*). Solidarita neznamená rovnosť, ale rešpektovanie záujmov slobodného jedinca, jeho blaho. Sociálna solidarita, inými slovami vzájomná podpora, spolupatričnosť, spoluzodpovednosť je prejavom, že každý človek je súčasťou celku a má právo primerane k podmienkam času a miesta, svojmu postaveniu, spoločenskej funkcii

²¹⁹ Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

a svojmu povolaniu na uspokojovanie nielen svojich základných materiálnych potrieb, ale aj na prístup k pracovným prostriedkom, k nástrojom pôsobenia, k prostriedkom rozvíjania svojej kultúry, svojho ducha. Ide o vytváranie materiálnych, životných podmienok a rozdeľovanie prostriedkov jedincov a sociálnych skupín, cieľom ktorého je neustále zlepšovane situácie skupín v spoločnosti, ktoré sú najviac znevýhodnené, predovšetkým rodín s malými a nezaopatrenými deťmi v záujme naplňania idey sociálnej spravodlivosti prinášajúcej rozvoj, prosperitu a prospech pre väčšinu, avšak s primeranou mierou solidarity v takej miere, aby „prílišná miera nevedla jednotlivcov k útlmu zodpovednosti za vlastné životné podmienky a aby využitie prostriedkov na sociálne účely bolo efektívne.“²²⁰

Princíp subsidiarity prejavujúci sa nezasahovaním štátu do života rodín najmä v tých oblastiach, kde rodina je schopná plniť svoje funkcie a zabezpečovať svoje potreby bez pomoci štátu, sa prejavuje najmä v rozsiahlej pôsobnosti okresných úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré užšie spolupracujú s obcami, s občianskymi a záujmovými združeniami, s cirkevnými organizáciami i s neziskovými organizáciami atď. a aj v tom, že všetky štátne sociálne dávky po 1. januári 2004 sa poskytujú v jednej výške plošne bez zisťovania príjmu oprávnených subjektov a univerzálne po splnení zákonmi stanovených podmienok, takže všetky štátne sociálne dávky sa poskytujú všetkým rodinám s nezaopatrenými deťmi bez zreteľa na úroveň ich príjmu. Jedine pri príspevku rodičom a príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa je suma ich výšky určená v priamej závislosti od príslušného vekového pásma nezaopatreného dieťaťa. Vzhľadom na uvedené možno konštatovať, že **v prípade stredných a najmä vyšších príjmových skupín z pohľadu verejných financií ide viac-menej o symbolickú, ba dokonca možno až o neefektívnu podporu**, avšak takmer žiadna **rodina s nezaopatrenými deťmi s nadštandardnými príjmami** (t. j. viac ako 2-násobok priemernej mzdy v hospodárstve, ktorá za rok 2012 je cca 805 € mesačne a 2-násobok predstavuje sumu nad 1 600 € mesačne) **sa v našich podmienkach uvedených dávok dobrovoľne nevzdáva**. Suma štátnych sociálnych dávok v SR v porovnaní s ostatnými členskými krajinami EÚ je veľmi nízka, resp. iba symbolická s výnimkou príspevku pri narodení dieťaťa a príplatku k tomuto príspevku.

Celkovo možno konštatovať, že na Slovensku sa od 1. januára 2004 v oblasti štátnych sociálnych dávok (resp. štátnej sociálnej podpory) uplatňuje **univerzálna minimálna podpora štátu so zvýraznením princípu zásluhovosti prostredníctvom účasti na trhu práce a zoslabením priamej starostlivosti o dieťa**. Uvedené sa prejavuje v tzv. aktívnej rodinnej politike, ktorá odmeňuje a dáva tým, ktorí sú ekonomicky aktívni, t. j.

²²⁰ GREGOROVÁ, Z.: K zásadám práva sociálneho zabezpečení. In *Právny obzor*, roč. 80, č. 4, 1997, s. 420.

pracujú a znevýhodňuje, resp. berie a trestá tých, ktorí sú ekonomicky neaktívni, t. j. nepracujú či už zo subjektívnych alebo aj z objektívnych dôvodov. Dokonca sa presadila a neustále sa posilňuje aj atypická funkcia pre sociálnu oblasť, a to represia, ktorá sa prejavila pri príspevku pri narodení dieťaťa a pri príplatku pri narodení dieťaťa a od 1. januára 2011 sa pridala aj pri poskytovaní rodičovského príspevku. Najviac sa táto skutočnosť prejavila a naďalej sa prejavuje pri poskytovaní rodičovského príspevku, kde ekonomicky aktívni (*t. j. ak boli nemocensky poistení aspoň 270 dní v posledných dvoch rokoch pred narodením dieťaťa – účinné od 1. 1. 2009 d 31. 2. 2010*) mali nárok na vyššiu sumu dávky a naďalej sa prejavuje v skutočnosti, že poberatelia rodičovského príspevku môžu byť ekonomicky aktívni, čo je v priamom rozpore s cieľom poskytovania tejto dávky, ktorým by mala byť riadna a najmä osobná starostlivosť o malé dieťa do troch rokov jeho veku vzhľadom na jeho fyzický a predovšetkým psychický vývoj. V zmysle Lisabonskej stratégie s cieľom zosúladenia rodinného a pracovného života bola od 1. 1. 2009 zavedená nová štátna sociálna dávka pre ekonomicky aktívnych rodičov malého dieťaťa, a to príspevok na starostlivosť o dieťa. Zdá sa, že ide jednoznačne o **nepochopenie základných princípov a cieľov štátnej sociálnej podpory**, pretože zo strany štátu sa odmeňujú a podporujú neustále viac a viac tí, ktorí to vôbec nepotrebujú.

Zmierňovanie nerovnosti týkajúcich sa podmienok života ľudí, vzťahov medzi ľuďmi, vzťahov medzi individuom a kolektívom, resp. riešenie materiálnych podmienok rodín s nezaopatrenými deťmi by sa malo chápať ako **univerzálne právo, a nie ako charita**. V rámci rodinnej politiky by sa mala presadiť nevyhnutnosť vyrovnávať životnú úroveň bezdetných rodín s rodinami s deťmi, neúplných rodín s rodinami úplnými a nemajetnejších rodín s rodinami majetnejšími. Príkladom by mali byť najmä škandinávske krajiny – Švédsko, Fínsko, Nórsko. Stojí tiež za zváženie, či by sme v podmienkach SR nemali **prejsť od tzv. explicitnej rodinnej politiky**, ktorej objektom je rodina ako celok radšej **k tzv. implicitnej rodinnej politike**, ktorá vo väčšej miere berie do úvahy práva jednotlivca, resp. jednotlivých členov rodiny a výšku dávok poskytovať predovšetkým v závislosti od poradia narodenia dieťaťa (*napr. prídavok na dieťa a príplatok k prídavku na dieťa*), počtu detí a ich veku.

Na základe uvedeného **je otáznne, či systém štátnej sociálnej podpory**, resp. štátnych sociálnych dávok, ktorý má smerovať „k sociálnemu blahu“ rodiny ako takej **plní skutočne svoju úlohu a pre koho** ?

Zdá sa, že došlo k úplnému odklonu od základnej filozofie schválenej v Koncepcii transformácie sociálnej sféry v Slovenskej republike, v zmysle ktorej sa štátne sociálne dávky, najmä prídavky na deti mali poskytovať adresne a cielene v závislosti od príjmovej úrovne rodiny (*do 31. 12. 2003 – príspevok k prídavku na dieťa sa poskytoval v prípade nízkeho, resp. žiad-*

neho príjmu) a na princípe celospoločenskej solidarity vyjadrujúcej solidárnosť medzi rodinami s príjmovou úrovňou vyššou a rodinami s príjmovou úrovňou nižšou, príp. medzi bezdetnými rodinami a rodinami s deťmi (napr. *prídavok na dieťa atď.*).

Súčasná právna úprava výšky štátnych sociálnych dávok **vzhľadom na represívne znižovanie ich súm o polovicu vedie** častokrát nielen **k sociálnemu vylúčeniu** najmä ekonomicky slabých rodín (*t. j. s nezamestnanými rodičmi v oblastiach s vysokou mierou nezamestnanosti, resp. slobodné matky, vdovy a siroty, príp. starí rodičia, ktorým boli zverené vnúčatá do náhradnej rodinnej starostlivosti*), ale najmä **k prehlbovaniu „polarizácie“ spoločnosti** majúcej za následok prepád veľkej časti obyvateľstva, najmä rodín s nezaopatrenými deťmi do biedy a chudoby.

„**Nikto si nevyberá krajinu, ani rodinu, v ktorej sa narodí**“ a z toho dôvodu hlavnou **úlohou sociálnej politiky** je a naďalej by malo byť vytváranie **„rovnosti šancí pre každého“**, **bez ohľadu na pôvod, rasu, pohlavie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie**.

Táto **úloha „rovnosti šancí“** sa má **realizovať najmä** prostredníctvom **ochrannej funkcie** sociálnej politiky prostredníctvom ktorej sa zmierňujú alebo odstraňujú dôsledky určitých sociálnych udalostí, v ktorých je jedinec alebo sociálna skupina, t. j. rodina znevýhodnená (*napr. nedostatok pracovných príležitostí – dôsledok likvidácie celých výrobných odvetví a zánik státisíc pracovných miest v konkrétnych lokalitách Slovenska – napr. Lučenec, Rožňava, Veľký Krtíš, Košice-vidiek atď.*) a **rozdeľovacej a prerozdeľovacej funkcie** sociálnej politiky prostredníctvom ktorej sa prerozdeľuje to, čo už raz bolo nedokonale alebo nespravodlivo rozdelené trhom.

Všetky vyspelé a moderné štáty bez ohľadu na svoje ideologické zafarbenie sa snažia s väčším alebo menším úsilím a úspechom prostredníctvom sociálnej politiky nerovnosti zmierňovať, a nie zväčšovať ako je to v prípade Slovenskej republiky. Čoraz väčšia časť obyvateľstva, najmä rodiny s nezaopatrenými deťmi, ako aj poberatelia starobných dôchodkov v postproduktívnom pokročilom veku (staršom ako 70 rokov) sa prepadá do biedy a chudoby a je odkázaná na neustále sa znižujúce sociálne dávky zo systému sociálnej pomoci.

Sme očitými svedkami demontáže sociálneho charakteru Slovenskej republiky, ako aj skutočnosti, že **súčasná rodinná politika sa realizuje** nie v prospech najzraniteľnejších vrstiev obyvateľstva – rodín s viacerými deťmi, rodín iba s jedným živiteľom, resp. rodín, kde sú rodičia nezamestnaní, rodín, kde sa o deti starajú starí rodičia atď., t. j. **nie v prospech tých, ktorí to skutočne potrebujú**, ale naopak, neustále **v prospech ekonomicky silných a sebestačných**.

6. Inšpiratívne úvahy filozofov

Rodina ako spoločenská (sociálna) inštitúcia plní viaceré funkcie napr. biologickú – resp. reprodukčnú, ekonomickú – resp. hospodársku alebo zabezpečovaciú týkajúcu sa najmä potrieb nezaopatrených detí, ako aj výchovnú, prostredníctvom ktorých je vymedzený jej vzťah k spoločnosti. „Rodina tvorí prechod medzi individuom a druhom, tu človek začína vystupovať zo svojej osobnosti a učí sa žiť v inom.“²²¹ Človek sa rodí do spoločnosti, v ktorej existuje právo a v spoločnosti aj umiera. Práve právo urobilo z človeka občana a vzhľadom na to, možno hovoriť o rozdvojení jeho osobnosti. Človek „t. j. homo“ je viac objektom práva ako jeho subjektom.²²² Z hľadiska stupňov ľudského vedomia, ktorých je desať, každý človek vníma svet ako zhluk najbližších osôb, najprv však z pozície jednotlivca, neskôr rodiny, národa, štátu, veľkoregiónu, kontinentu, ba dokonca planéty, slnečnej sústavy, galaxie a celého kozmu, pričom u väčšiny jednotlivcov prevažuje úroveň jednotlivca, rodiny a národa, a nanajvýš aj štátu.²²³

V duchu **Kantových úvah** človek má rozum a zároveň slobodnú vôľu. Príroda núti človeka vytvárať všeobecnú, právom riadenú občiansku spoločnosť, v ktorej je najväčšia sloboda (*úplný antagonizmus jej členov*) a súčasne sú presne a najbezpečnejšie určené hranice tejto slobody. Najvyššou úlohou ľudského druhu je konštitúcia spravodlivého občianskeho zriadenia, pričom pôvodcom tohto stavu nie je ani cit, ani inštinkt, ale podľa Kanta skutočnosť, že v divokej slobode nemôžu ľudia dlho vedľa seba obstáť.²²⁴

Podľa **D. Huma** len u človeka nachádzame neprirodzené spojenie slabosti a potrieb na najvyššom stupni rozvoja, pričom potrava pred ním uteká, keď ju hľadá a keď sa k nej približuje alebo musí vynaložiť na jej zhotovenie prácu. Musí mať aj šaty a byt, aby bol chránený pred nepriazňou počasia. Na prekonanie všetkých týchto nedostatkov a vyrovnanie sa iným bytostiam D. Hume podmieňuje **zospoločenšenie** podotýkajúc, že spojením síl v spoločnosti sa zväčšuje výkonnosť, **deľbou práce rastie zručnosť a prostredníctvom vzájomnej pomoci je nižšia závislosť od šťastia náhody a spoločnosť sa stáva užitočnou**, t. j. **musí byť výhodná pre všetkých, nielen pre jednotlivca**. Hume za prvý a najpôvodnejší základ ľudskej spoločnosti považuje vzájomný pud pohlaví vrcholiaci v starostlivosti o spoločné potomstvo. Spojenie rodičov a potomkov slúži na vytvorenie väčšieho spoločenstva. Vďaka svojej väčšej sile a múdrosti vládnú rodičia

²²¹ COMTE, A.: *Sociologie*. Praha : Orbis, 1927, s. 143.

²²² KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 13.

²²³ HYKISCH, A.: *Nebojme sa sveta*. Bratislava : Lizard, 2001, s. 319.

²²⁴ KANT, I.: Idea ku všeobecným dejinám v svetoobčianskom zmysle. In KANT, I.: *K večnému mieru*. Bratislava Arch, 1996, s. 62-63.

pôsobiaci na mravnosť a na jemnú myseľ detí.²²⁵ Za problém považuje ľudskú povahu, pre ktorú je na jednej strane charakteristický úzkoprsý egoizmus a na strane druhej šľachetnosť prejavujúca sa v rodine, keď hlava rodiny časť svojich výdavkov poskytuje na potešenie svojej ženy a na výchovu svojich detí, ale len časť si necháva pre vlastnú spotrebu a zábavu.²²⁶ Hume svoju známu esej o pôvode vlády začína myšlienkou, že človek narodený v rodine je nútený udržiavať spoločnosť z nevyhnutnosti, prirodzenej náklonnosti a zo zvyku. Tým naznačuje vývojové hľadisko, pretože poukazuje na skutočnosť, že poslaním človeka je vytvorenie politickej spoločnosti za účelom uplatňovania spravodlivosti.

Scruton poukazuje na putá spájajúce spoločnosť, a to na „lojalitu, autoritu a zvyk“, zdôrazňujúc, že „život spoločnosti je závislý od autority.“²²⁷ **Arendtová** kritizuje súčasnú kultúru a zároveň upozorňuje na miznutie autorít a narušanie tradícií, čo spôsobuje priepasť medzi deťmi a svetom. Do popredia dáva výchovu, ktorá musí vychádzať tak z minulosti, ako aj prítomnosti.²²⁸

Rawls v intenciách svojej filozofie distributívnej spravodlivosti dáva do popredia výlučne **princíp rovnosti príležitostí**, hoci si uvedomuje rozličné postavenie ľudí v ekonomickom systéme a že aj prvý krok na ceste kariéry nemôže byť rovnaký.²²⁹ Prístup k princípu spravodlivosti ako férovosti opiera o tézu, že „každá osoba má mať rovnaké právo na najširší systém základných práv a slobôd, ktoré sú zlučiteľné s podobnými slobodami druhých ľudí a sociálne a ekonomické nerovnosti majú byť upravené tak, aby sa u oboch dalo rozumne očakávať, že budú na prospech každému.“²³⁰ Rawls kladie dôraz najmä na rovnosť slobody poukazujúc, že **spravodlivosť ako férovosť oprávňuje prirodzený výsledok na základe najmenej zvýhodnených a upravuje ho práve prostredníctvom redistribúcie, pretože distributívna spravodlivosť nevyhnutne vyústi do zásadnej nerovnosti**, osobitne v podmienkach nespochybňujúcich triedne a sociálne rozdiely typické pre kapitalizmus a jeho trhový ekonomický mechanizmus. **Redistribúciu vzhľadom na rozdiely v príjmoch v rámci sociálnej štruktúry možno realizovať iba prostredníctvom daňovej politiky.** Systém redistribúcie bez ohľadu na to, čo osoba robí, avšak pri zohľadnení toho, čo potrebuje – napr. základné vzdelanie, základnú zdravotnú starostlivosť, bývanie atď. – nemá neutrálny vzťah k spravodlivej redistribúcii,

²²⁵ HUME, D.: *A Treatis of Human Nature*. Edited by David Fate Norton And Mary J. Norton. Oxford : Oxford University Press, 2000, s. 312.

²²⁶ HUME, D.: *A Treatis of Human Nature...*, cit. dielo, s. 313.

²²⁷ SCRUTON, R.: *Smysl konzervatismu*. Praha : Torst, 1993, s. 58.

²²⁸ ARENDTOVÁ, H.: *Krize kultury*. Praha : Mladá fronta, 1994.

²²⁹ RAWLS, J.: *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts : Belknap Press of Harvard University Press, 1971, s. 58-78.

²³⁰ RAWLS, J.: *A Theory of Justice...*, cit. dielo, s. 48-60.

ktorá je odlišná od rovnostárskej distribúcie. Výsledky distribúcie sú limitované a nedokážu zmeniť rozdelenie na bohatých a chudobných, ani aby sa výhody ekonomickej moci premieňali na moc politickú.

Na základe uvedeného je zrejmé, že systém štátnych sociálnych dávok úzko súvisí s rovnomernou distribúciou (*t. j. práva sú nerovnaké*) a „rovnosťou šanci pre každého,“ t. j. s distribúciou podľa reálnych ľudských potrieb.

Vzhľadom k tomu, tento podsystem práva sociálneho zabezpečenia – t. j. **systém štátnych sociálnych dávok (resp. štátnej sociálnej podpory) by mal byť založený na kombinácii úsilia, vkladu a potrieb, čo sa v reálnom živote vyspelých európskych demokracií prejavuje v progresívnej daňovej politike, ktorá v podmienkach Slovenska od roku 2004 úplne absentovala** z dôvodu zavedenia 19 % rovnej dane (*aj od 1. 1. 2013 ide len o mierne úpravy*), čím **došlo k porušeniu základného princípu, a to princípu celospoločenskej solidarity a sociálnej spravodlivosti.** „Veľkosť dane z príjmu je spravidla rastúcou funkciou výšky príjmu, pretože po častiach býva lineárna. Volanie po „rovnej dani“ sa ozýva najmä z pravej časti politického spektra a spravidla znamená nahradenie lineárnou funkciou. Ak sa zoberie do úvahy logaritmické chápanie množstva peňazí, a teda aj príjmu, pojem „rovná daň“ nadobúda úplne iný zmysel. **Progresivita dane z príjmu sama o sebe neznamená znevýhodňovanie ľudí s vyššími príjmami,** ale je vyjadrením skutočnosti logaritmického vnímania množstva peňazí, na ktoré upozornil v roku 1738 Bernoulli a ktoré je špeciálnym prípadom zákonitosti, ktorému sa v druhej polovici 19. storočia venoval Fechner. Ide v podstate o to, aby sa z netradičného pohľadu ukázalo, že **problematika spravodlivosti a rovnosti nie je taká jednoduchá, ako ju niektorí politici a im sekundujúci novinári proklamujú.** Snaha o linearizáciu znamená sploštenie skutočnosti, avšak doba, kedy linearizácia bola nevyhnutná z výpočtových dôvodov, sa už pominula. Dnešné možnosti informačnej techniky sú nesmierne a umožňujú vystihnúť závislosti a zákonitosti, na ktoré sa skôr z praktických dôvodov nedalo prihliadať.“²³¹

Vychádzajúc z čl. 55 Ústavy SR, v zmysle ktorého sa Slovenská republika hlási k sociálno-ekologicky orientovanej trhovej ekonomike, táto filozofia sa zákonite premieta aj do systému štátnych sociálnych dávok. Na stranej jednej liberálny pohľad za najvyššiu hodnotu považuje slobodu človeka, ktorá však nemôže byť taká veľká, aby pripustila ohrozenie života alebo obmedzenie alebo nedostatok pre iných.²³² Podľa **E. Fromma** najväčší význam má „pozitívna sloboda“ zahŕňajúca jedinečnosť individua vychá-

²³¹ NEČAS, J.: Petrohradský paradox a rovná daň. *Politická ekonomie*, 2006, číslo 1, s. 56-59.

²³² AMBROZY, M., DVORČÁKOVÁ, A.: Hodnotové a sociálno-filozofické aspekty problematiky prevencie krízy. In VYHNAL, P., SLOVÍKOVÁ, L., ČEVAN, M. (eds.): *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník príspevkov z III. ročníka vedecko-odbornej konferencie „Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet“ s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 25. a 26. marca 2010. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2010, s. 45.

dzajúca zo skutočnosti, že ľudia sa narodili seberovní, ale zároveň aj rozdielni vo svojich fyziologických i duševných vlastnostiach. Pozitívna sloboda sa prejavuje v činnosti, v ktorej je človek stredobodom i cieľom života a najväčšia sloboda spočíva v rozvoji čo najväčšieho množstva pozitívnych hodnôt, ktoré sú v súlade nielen s vnútornou slobodou jednotlivca, ale aj v súlade s potrebami a cieľmi spoločnosti usilujúcej sa o slobodu.²³³ **Lotter** vychádzajúc z Rawlsovej teórie spravodlivosti zdôrazňuje myšlienku, že človek je rovnako sociálnou, ako aj individuálnou bytosťou. Jednotlivec sa rodí do spoločnosti so svojou kultúrou a históriou a stáva sa vlastne ľudským bytím, ktoré rastie a formuje sa v rámci spoločenských podmienok. Na strane druhej spoločnosť nemôže existovať bez individuálnej ľudskej činnosti. H. P. P. Lotter prijíma Walzerove stanovisko, že centrálnym princípom je princíp rovnosti sprevádzajúcim usporiadanie, organizáciu a manipulovanie so sociálno-politickými vecami.²³⁴ Človek má právo rozvíjať sa aj na základe vlastného pohľadu na javy, situáciu, ktorej je súčasťou, avšak musí zároveň rešpektovať určité obmedzenia. Princíp rovnakého rešpektovania v sebe zahŕňa moment, že každá osoba vo svojom konaní je determinovaná princípmi sociálnej a politickej spravodlivosti jeho spoločnosti.²³⁵ Inšpirujúc sa aj **A. C. Tocquevillovou** Demokraciou v Amerike má za to, že **záujmy väčšiny treba uprednostňovať** pred záujmami menšiny. Taktiež upozorňuje na ohrozenie slobody, ak vláda väčšiny je takmer všemocná, ako aj na to, že **vlády hynú obyčajne pre slabosť alebo tyranie a že sila ešte neznamená stabilitu**.²³⁶ H. P. P. Lotter chápe spravodlivosť ako komplexný konsenzus s tým, že minimálne spravodlivá spoločnosť by mala chrániť život každého človeka v spoločnosti, zabezpečovať pre každého člena spoločnosti rovnaký prístup k príležitostiam týkajúcich sa základného ľudského rozvoja, a zároveň aj chrániť ľudský život pred možným zneužitím politickou mocou.²³⁷

7. Návrhy de lege ferenda

Možno dospieť k záveru, že systém štátnych sociálnych dávok by sa mal v našich podmienkach sformovať do systému štátnej sociálnej podpory, ktorý by z legislatívneho hľadiska našiel svoje završenie **v jednej právnej norme, t. j. v zákone o štátnej sociálnej podpore** obsahujúcom všetky štátne sociálne dávky smerujúce k všeobecnej podpore rodín s nezaopatrenými

²³³ VALENT, T., CHOVANCOVÁ, J.: *Kapitoly z filozofie dejín*. Bratislava : VO PF UK, 2001, s. 85.

²³⁴ CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti 20. storočia*. Bratislava VO PF UK, 1996, s. 48-49.

²³⁵ CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti...*, cit. dielo, s. 50.

²³⁶ CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti...*, cit. dielo, s. 50-51.

²³⁷ CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti...*, cit. dielo, s. 58.

a malými deťmi a so zameraním najmä na dvoj kariérne rodiny, ako aj na rodiny iba s jedným žiteľom.

Vzhľadom na takýto typ rodinnej politiky by sa malo prehodnotiť poskytovanie rodičovského príspevku popri výkone zárobkovej činnosti, ktorého hlavným cieľom je zabezpečenie riadnej a osobnej starostlivosti o malé dieťa rodičom dieťaťa, t. j. otcom alebo matkou. **Pracovná aktivita by sa mala umožniť iba pri poberaní príspevku na starostlivosť o dieťa** s tým, že pri poberaní tohto príspevku by sa mala poskytovať **dávka v nižšej sume** z dôvodu, že na Slovensku sú obrovské regionálne rozdiely a najmä v regiónoch s nedostatkom pracovných príležitostí a vysokou mierou nezamestnanosti žitelia rodín aj keby chceli pracovať, túto možnosť reálne nemajú. V prípade, ak bude dochádzať k poskytovaniu príspevku na starostlivosť o dieťa do výšky 230 € mesačne na každé dieťa, prípadne sa bude pokračovať v poskytovaní rodičovského príspevku vo výške 199,60 € mesačne aj pri výkone zárobkovej činnosti rodičov maloletých detí, polarizácia spoločnosti bude mať za následok ešte väčšie regionálne rozdiely.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že štátne sociálne dávky by mali riešiť predovšetkým problém detskej chudoby, zvýšiť klesajúcu pôrodnosť, avšak nemali by deformovať trh práce, k čomu v súčasnosti a najmä po roku 2009 došlo z dôvodu, že obrovské finančné prostriedky (zbytočne) išli na podporu ekonomicky aktívnych rodičov, ktorí štátne sociálne dávky vôbec nepotrebovali a nepotrebujú. **Poskytovanie štátnych sociálnych dávok** – najmä prídavku na dieťa by malo zostať **univerzálne** s tým, že by malo dôjsť podľa môjho názoru k odstupňovaniu ich výšky podľa veku dieťaťa do troch pásiem, napr. od narodenia do šiestich rokov veku, od šesť rokov do 15 rokov veku a od 15 rokov veku do ukončenia vysokoškolského štúdia na prvej vysokej škole dennou formou štúdia, maximálne však do 25 roku veku.

Zároveň by bolo vhodné **zlepšiť zdravotnú a najmä vzdelávaciu politiku pre sociálne znevýhodnené skupiny obyvateľstva** s cieľom pripraviť ich na trh práce predovšetkým so zameraním na praktické zručnosti (*remeselnícke činnosti – napr. maliar-natierač, inštalatér, obkladač, kuchár – čašník, kaderník, nástrojár atď.*).

Rodinná politika by sa mala zamerať najmä na potreby a záujmy detí, a to najmä detí malých (*do troch rokov veku*), s cieľom **obmedziť pracovnú aktivitu pri poskytovaní materského** (*t. j. dávky nemocenského poistenia, pri ktorej vždy bola zakázaná pracovná aktivita z dôvodu zabezpečenia prioritne riadnej a osobnej starostlivosti o dieťa matkou dieťaťa do 34. týždňa od vzniku nároku na dávku a nástupu na materskú dovolenku, výška ktorej sa od roku 2011 zvýšila na 60 % denného vymeriavacieho základu a od roku 2012 na 65 %, avšak od roku 2010 sa častokrát popri poberaní materského realizuje aj výkon zamestnania u iného zamestnávateľského subjektu, resp. u toho istého zamestnávateľa na základe dohôd*

o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru z dôvodu nesprávneho a najmä účelového výkladu zákona o sociálnom poistení, čo možno považovať aj za rozpor s dobrými mravmi, resp. až za zneužitie práva) **a rodičovského príspevku** poskytovaného (vo väčšine prípadov po uplynutí materského, resp. aj odo dňa narodenia dieťaťa v prípade, ak nevzniká nárok na materské z dôvodu nesplnenia podmienky poistenia aspoň 270 dní v posledných dvoch rokoch pred pôrodom) až do troch rokov veku dieťaťa, príp. až do šiestich rokov veku v prípade dieťaťa so zdravotným postihnutím. Do roku 2008 platila zásada „príjem zo zárobkovej činnosti alebo sociálna dávka“, čím sa uplatňoval zákaz kumulácie poskytovania sociálnych dávok a príjmu z pracovnej aktivity a iba v prípade rodičovského príspevku sa táto zásada čiastočne porušovala (pozri bod 4.4.), čo však bolo zákonite spojené so znížením rodičovského príspevku.

Pracovná aktivita by sa však **naďalej podporovala formou príspevku na starostlivosť o dieťa**, avšak **v zníženej výške** (pozri bod 4.5.), pretože rodič zárobkovo činný zabezpečí potreby svojho dieťaťa príjmami z tejto činnosti. **Zvýhodnenie ekonomicky činných rodičov starajúcich sa o malé deti** by sa malo realizovať **prostredníctvom daňovej sústavy formou daňových úľav**, resp. odpisom zvyšovania čiastky tzv. nezdaniteľného základu príjmu, ako aj **dotáciami na zriaďovanie predškolských zariadení**.

Zároveň by sa mal **zladit' pracovný a rodinný život rodičov** týchto detí **najmä prostredníctvom uplatňovania flexibilných foriem zamestnávani** (napr. na kratší pracovný čas, delené pracovné miesto, sezónne práce, pracovné pomery na dobu určitú atď.), ktoré **v dostatočnej miere v súčasnosti upravuje Zákonník práce**.

8. Ako ďalej?

A opäť história i súčasnosť. Z historického hľadiska rodina ako spoločenská inštitúcia prešla zložitým vývojom od voľného spolužitia, matriarchálnej rodiny, cez veľkú a rozsiahlu patrimoriálnu rodinu, veľkú príbuznenskú patriarchálnu rodinu až k dnešnej malej základnej (nukleárnej) rodine.²³⁸ Niet pochyb, že rodina vždy predstavovala, predstavuje a naďalej bude predstavovať základný článok sociálnej štruktúry spoločnosti, pretože je základnou ekonomickou a sociálnou bunkou spoločnosti s viacerými úlohami – reprodukčnou, výchovnou, socializačnou, kultúrnou. Už Platón považoval rodinu za základnú bunku spoločnosti, ale najmä za hlavnú výchovnú inštitúciu.²³⁹

²³⁸ OLIVERIUS, R. a kol.: *Psychologické problémy rodiny a rodinných vzťahů*. Praha : SPN, 1989.

²³⁹ ŠTEFANCOVÁ, J.: Rodina – základ spoločnosti. In VYHNAL, P., SLOVÍKOVÁ, E., ČEVAN, M. (eds.): *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník príspevkov z III. ročníka vedecko-odbornej konferencie

Zrodenie sociálnych štátov v 19. storočí nebolo výsledkom žiadneho altruizmu. Už O. v. Bismarck si uvedomoval, že bez vzdelanej a kvalifikovanej pracovnej sily nie je možné dosiahnuť výkonnú ekonomiku. Tieto myšlienky našli svoje vyjadrenie aj v sociálnych zákonoch prijímaných v období Prvej Československej republiky (napr. zákon č. 221/1924 Sb. o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby, ktorý nadobudol účinnosť od 1. 7. 1926 a mnohé ďalšie) „za vlády T. G. Masaryka, ktorý dbal o to, aby nevládli rozpory medzi vnútorným a vonkajším životom, spoločenským a súkromným, ktorý varoval pred tým, aby sa z ľudí nestali nástroje, ktoré niekto využíva a používa tak, ako to jeho bohatstvo a ďalšie bohatnutie vyžaduje...“²⁴⁰ a ktoré sú priamym dôkazom snahy o vzájomné prepojenie hospodárskej a sociálnej politiky pod vedením vynikajúcich ekonómov, právnikov, sociológov, politológov, ako napr. prof. Engliša, Maceka, Wintera a prof. Schonbauma atď.

Z historického kontextu je zrejmé, že práve tradícia Nemecka, Rakúska-Uhorska a Prvej Československej republiky výrazným spôsobom ovplyvnila Európsku úniu a jej sociálne systémy, ktoré sú síce rôzne, nepodarilo sa ich zatiaľ harmonizovať, len koordinovať, avšak rešpektujú základné ľudské práva – t. j. ľudskú dôstojnosť, právo na život, právo na rovnosť pred zákonom atď., ako aj základný princíp solidarity prejavujúci sa v redistributívnej politike, v ktorej 20 % hrubého domáceho produktu sa považuje za akúsi „kresťanskú konštantu“ (na rozdiel od krajín mimo EÚ – kde je to cca 8 %). Pre európsky sociálny model ochrany je typické univerzálne prístupné školstvo, zdravotníctvo, univerzalizované dôchodkové systémy, ako aj rodinná politika zameraná na podporu rodín s malými, resp. nezaopatrenými deťmi.²⁴¹

Rok 1989 dal východnej a strednej Európe šancu odstrániť nedostatky v ekonomickej i politickej oblasti a presadiť najmä rešpektovanie princípu demokratizácie spočívajúceho na etickom základe humanizmu a vyšších mravných hodnotách. Avšak, či je to skutočne tak, nech si každý zodpovie sám.

V 20-ročnom transformačnom období sme sa stali svedkami, že je veľmi jednoduché spoločnosť v priebehu pár rokov rozdeliť majetkovo a sociálne prostredníctvom daňových a sociálnych zákonov na bohatých a chudobných

„Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet“ s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 25. a 26. marca 2010. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2010, s. 475.

²⁴⁰ BALLEK, L.: Čo by bolo zo Slovákov bez T. G. Masaryka a bez Československa? In *Živé hodnoty Masarykova Československa. Směrodatné hodnoty pro 21. století*. Sborník z konferenci k 90. výročí vzniku ČSR v Brně 22. a 23. října 2008. Brno : Statutární město Brno; Pedagogická fakulta MU, Občanský a odborný výbor, 2009, s. 35.

²⁴¹ ŠIMÁČKOVÁ, K.: Nový welfare model? Sociální ochrana ve střední a východní Evropě 20 let po demokratizaci. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 4/2009, s. 328-329.

(v prospech menšiny), avšak je veľmi ťažké zbaviť sa rovnostárskych tendencií, ktorú znáša stále viac a viac zanikajúca a zároveň viac a viac platiaca „stredná vrstva“. Tá sa hnevá na chudobných, že na nich musí prispievať, avšak paradoxne vôbec neobviňuje bohatých, ktorí sú z platenia daní i odvodov oslobodení²⁴² (vzhľadom na rovnú daň, ako aj maximálne výšky vymeriavacích základov na platenie poistného na sociálne i zdravotné poistenie vo výške iba 5-násobku priemernej mzdy v hospodárstve Slovenskej republiky – t. j. poistné sa v kalendárnom roku 2013 platí najviac zo sumy 3 930 € mesačne).

Uvedené skutočnosti sa prejavujú v sociálnej politike po roku 1989, pretože vládne koalície neustále stoja pred dilemou, či robiť solidárnu politiku alebo zostať pri moci. „Globalizácia štiepi svet i spoločnosť, pretože kapitál, financie a investície nadobudli celosvetový charakter, avšak práca si udržala charakter lokálny. Kapitálu narástli krídla a práci okovy.“²⁴³ Zahraniční investori sú lákaní vládami jednotlivých krajín najmä nízkymi mzdami, daňami a odvodmi, avšak tie sú katastrofou pre domáce obyvateľstvo, pretože nie je dostatok financií na ich zabezpečenie v chorobe, starobe, nezamestnanosti, invalidite a ani pre rodiny s deťmi. Do popredia sa dostala politika neoliberalizmu (od 90. rokov 20. storočia), ktorá vo svojej podstate neustále oslabuje sociálny štát, ba dokonca smeruje až k rozbitiu sociálnej Európy.

Sociálna politika (ak o nej ešte vôbec možno hovoriť – má ísť totiž o činnosť, ktorá má odstraňovať nerovnosti týkajúce sa podmienok života ľudí, vzťahov medzi ľuďmi, vzťahov medzi individuum a kolektívom, resp. ide o riešenie materiálnych podmienok existencie človeka počas vzniku nepriaznivých životných situácií, vrátane dôchodkovej reformy) sa najmä do roku 2006 realizovala a aj naďalej realizuje pod rúškom nevyhnutnosti konsolidácie štátneho rozpočtu a zvýšenia konkurencieschopnosti nie v prospech tých, ktorí to skutočne potrebujú (t. j. nie v prospech najzraniteľnejších vrstiev obyvateľstva - žien, detí, občanov v postproduktívnom veku – t. j. poberateľov starobných dôchodkov, predčasných starobných dôchodkov a nezamestnaných), ale v prospech ekonomicky silných a sebestačných. Na základe právnej úpravy, ale aj reálnej situácie v spoločnosti možno konštatovať, že uskutočňovaná tzv. reforma sociálneho systému nebola prestavbou, ale išlo jednoznačne o rozklad sociálneho štátu, pretože právo sociálneho zabezpečenia sa celkovo posunulo od práva verejného k právu súkromnému, napr. **posilnilo sa dôchodkové starobné sporenie** (do ktorého vstúpilo cca 1 500 000 subjektov z celkového

²⁴² KELLER, J.: *Tri sociálne světy. Sociální struktura postiindustriální společnosti*. Praha : SLON, 2010, s. 40.

²⁴³ ČAMBÁLIKOVÁ, M.: Sociálne zabezpečenie v dobe sociálnej neistoty. In *Priority sociálneho zabezpečenia*. Materiály z vedeckej konferencie konanej v dňoch 8. a 9. novembra 2012 v Bratislave. Bratislava : SAP, 2012, s. 25.

počtu ekonomicky činných cca 2 200 000) a doplnkové dôchodkové sporenie, t. j. podporili sa záujmy súkromného finančného kapitálu **na úkor priebežného sociálneho poistenia**, t. j. verejného záujmu spočívajúceho nielen v ochrane každého jednotlivca našej spoločnosti pred biedou a chudobou, ale aj v zabezpečení ľudsky dôstojnej existencie každého od narodenia až po smrť. S poľutovaním treba konštatovať, že **aj v súčasnosti** naďalej **pretrvávajú deformácie** prejavujúce sa nielen v dôchodkovom systéme, kde sa zase oslabuje **princíp zásluhovosti** (*najmä v prípade tzv. strednej vrstvy – t. j. zamestnancov*), **avšak** paradoxne sa posilňuje **princíp celospoločenskej solidarity** (*najmä v prospech malých a stredných podnikateľov – t. j. SZČO, ktorým sa 20 rokov v sociálnej oblasti robili ústupky a poskytovali rôzne zvýhodnenia*), ale aj v systéme daňovom. Neoliberálne reformy (*pre laika*) pomerne neprehľadným spôsobom radikálne zmenili pomery v krajine, na ktorých zarobila iba úzka skupina najbohatších na úkor väčšiny obyvateľstva. Zdá sa, že sme sa opätovne ocitli v situácii 19. storočia, kedy každý, kto nemal ekonomickú funkciu (*ako napr. rodiny s malými deťmi, chorý, nezamestnaný, starý, invalid atď.*) bol pozbavený spoločenského statusu.

Avšak úlohou každej vlády by mala byť garancia individuálnej slobody a zároveň udržanie sociálnej súdržnosti na princípe sociálnej spravodlivosti a sociálnej solidarity, ako aj široká koncepcia sociálnej politiky štátu, ktorá by mala byť založená na modernom vnímaní nescudziteľných, nepremľateľných, neodňateľných a nezrušiteľných ľudských práv a bola by výsledkom celospoločenského konsenzu.

V súčasnom období najmä po roku 2008 celý svet zažíva globálnu finančnú a hospodársku krízu, ktorá je jasným dôkazom, že „ak kapitalizmus nie je regulovaný, vedie k nestabilite, nerovnosti a zároveň obchodné trendy majú dramatické dopady tak v Európe Slovensko nevynímajúc, ako aj v ostatných rozvinutých krajinách. Začleňovanie mnohých krajín s veľkým počtom nekvalifikovaných pracovných síl do medzinárodnej ekonomiky, štátov s „mäkkými“ pracovnými predpismi a neexistujúcimi sociálnymi systémami (*najmä z Ázie a Afriky*) malo za následok tlak na sociálne a ekologické štandardy vo vyspelých krajinách vrátane poklesu miezd nekvalifikovaných zamestnancov alebo nárast nezamestnanosti.“²⁴⁴ To všetko sa zákonite prejavuje aj v živote slovenských rodín. Obrovský ekonomický tlak z dôvodu neustálej liberalizácie pracovnoprávných vzťahov prejavujúcej sa v predlžovaní pracovného času, najmä nadčasovej práce, ako aj stále znižovanie sociálnej ochrany ekonomicky činného obyvateľstva Slovenskej republiky má za následok obrovský nárast sociálneho napätia v slovenských rodinách z dôvodu, že mnohí živitelia rodín – t. j. ekonomicky činné subjekty s niž-

²⁴⁴ ERFRIED, A., LARISCHOVÁ, K., ROUČEK, L.: *Evropské odpovědi na globální výzvy 21. století*. Praha : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2009, s. 25-26.

šími (*podpriemernými*) príjmami v prípade dlhotrvajúcich nepriaznivých sociálnych udalostí (*napr. dlhodobej a vážnej choroby, ošetrovania člena rodiny, napr. viac ako 6 mesiacov*) sa prepadávajú aj so svojimi rodinnými príslušníkmi (*t. j. nezaopatrenými deťmi a manželmi, resp. manželkami, príp. druhmi a družkami atď.*) do hmotnej núdze (*t. j. do biedy a chudoby*) a sú odkázaní iba na dávky zo systému sociálnej pomoci, ktoré sa od roku 2008 vôbec neupravovali.²⁴⁵ Sme svedkami, že zmeny v sociálnej politike uskutočňované v rozpore s jej základnými funkciami (*t. j. ochranná – zmiernovanie dôsledkov určitých sociálnych udalostí, v ktorých je jedinec alebo rodina znevýhodnená vo vzťahu k ostatným, funkcia rozdeľovacia – t. j. prerozdelenie toho, čo už raz bolo „nespravodlivo“ rozdelené trhom, ide o vytváranie „rovnosti“ šancí*), ako aj s princípmi práva sociálneho zabezpečenia (*t. j. sociálna spravodlivosť, subsidiarita, sociálna solidarita, sociálna rovnosť, univerzalita atď.*) sú vhodné iba pre tých, ktorí systém sociálneho zabezpečenia vôbec nepotrebujú, t. j. pre zdravých, ekonomicky schopných a aktívnych. V živote slovenských rodín po roku 2008 s akoukoľvek vzdelanostnou úrovňou, t. j. nielen nízkou kvalifikáciou prevažuje pocit neistoty a strach z budúcnosti, najmä zo straty zamestnania vzhľadom na nedostatok pracovných príležitostí, ktoré sú nesporne dôkazom absen-tujúcej vízie hospodárskej a sociálnej doktríny pre 3. tisícročie.

V európskom priestore sa počiatkový nápor neoliberalných doktrín proti sociálnemu európskemu štátu začína postupne vytrácať, pretože skutočný život ukázal nedostatky rozborov ekonomickej vedy v chápaní sociálnej reality.²⁴⁶ Dokonca aj Brusel zistil nemožné a to, že sociálnym štátom sa darí. Poukázal na skutočnosť, že ekonomická slabosť Európy a následný rast nezamestnanosti predstavujú odraz nedostatočného agregátneho dopytu, čo je v dôsledku pomýlenej makroekonomickej politiky a najmä agresívnej fiškálnej konsolidácie. Taktiež sa potvrdilo, že minimálna mzda na rozumnej úrovni nenapácha toľko škody ako úžiku a dôkazy o tom, že počas recesie ovplyvňuje negatívne tvorbu pracovných miest sú iba minimálne. Sociálna situácia sa zhoršuje najmä na juhu Európy, kde efekt automatických stabilizátorov slabne.²⁴⁷

²⁴⁵ Bližšie MACKOVÁ, Z.: Dvadsať rokov transformácie sociálneho zabezpečenia. (Jeden krok vpred, dva kroky vzad alebo od sociálneho zabezpečenia cez sociálne poistenie, ba dokonca sporenie opätovne k sociálnemu zabezpečeniu na úrovni životného minima – t. j. k odvodovému bonusu?). *Právny obzor*, ročník 94, č. 1/2011, s. 54-65.

²⁴⁶ MACKOVÁ, Z.: Sociálne zabezpečenie a sociálny štát v 3. tisícročí – prežitok alebo nevyhnutnosť? In *Priority sociálneho zabezpečenia*. Materiály z vedeckej konferencie v dňoch 8. a 9. novembra 2012 v Bratislave. Bratislava : SAP, 2012, s. 80.

²⁴⁷ Brusel zistil nemožné. *Sociálnym štátom sa darí. Komisia dala vypracovať správu o európskom trhu práce. Zistenia sú prekvapivé.* <http://finweb.hnonline.sk/c1-59162340-brusel-zistil-nemozne-socialny>, 21. 1. 2013.

Európsky sociálny model ochrany a boja proti sociálnemu vylúčeniu, ktorý sa sformoval najmä po druhej svetovej vojne, v súčasnosti dokonca inšpiruje aj krajiny Ázie, ako Japonsko a Čínu.²⁴⁸

Nikto z nás si nevybral krajinu, ani rodinu, v ktorej sa narodil. Vzhľadom na to **základným predpokladom pre rozvoj každého jednotlivca vo funkčnej rodine pre** v jednotlivých krajinách sveta, Slovensko nevyvímajúc, **je fungujúca ekonomika, hospodárska politika a rozvoj (prosperita), ktoré sú silne prepojené s fungujúcou sociálnou politikou založenou najmä na princípe solidarity a sociálnej spravodlivosti, ktorej jednou z hlavných funkcií je funkcia nielen ochranná, ale aj redistribučná a zmiernenie, až odstránenie chudoby.**

Ludská spoločnosť dospela k záveru, že je nevyhnutné zmierňovať sociálne nerovnosti, avšak správnu mieru prerozdelenia (t. j. redistribúcie) nám nemôžu kvantitatívne určovať žiadne ekonomické teórie, pretože ide jednoznačne o otázky politického rozhodovania (resp. politickej voľby).

V Európe i vo svete sa dnes hľadá nový a súčasne ekonomický, sociálny a politický konsenzus vo veci sociálnej ochrany. Práve dnes má Európa historické poslanie svojim sociálnym rozmerom trhovej ekonomiky, postavenej na kresťanských princípoch zabezpečujúcej tak výkonnosť ekonomiky, ako aj kvalitu života každého svojho občana zohrať významnú úlohu a ovplyvniť nový model globalizácie založenej na regulácii svetového obchodu, finančných trhov, na podpore dôstojných podmienok pre pracujúcich na celom svete a celkovej sociálnej ochrane (*vrátane zabezpečenia rodín s deťmi*), ako aj na spolupráci štátov a medzinárodných inštitúcií, najmä s OSN, MOP i Svetovou zdravotníckou organizáciou (*WHO*).

A je iba na nás – ľuďoch – zamestnancoch, zamestnávateľoch, podnikateľoch i vládach jednotlivých krajín sveta, aké smerovanie si vyberieme a aké hodnoty budeme skutočne uznávať. Každý z nás svojim konaním rozhoduje o tom, ako bude vyzerat' svet v budúcih desaťročiach a v akých podmienkach budú žiť, pracovať a vychovávať svoje deti budúce generácie. Budú to naďalej princípy „trhového fundamentalizmu,“ zbožňovanie úspechu jednotlivcov sledujúcich iba svoje vlastné záujmy na úkor všeobecného záujmu tej-ktorej krajiny a jej obyvateľstva alebo sa zachovajú a celosvetovo presadia normatívne korene sociálneho štátu a sociálne trhovo orientovanej ekonomiky, t. j. pravé hodnoty ľudského života – t. j. sloboda, rovnosť, solidarita a zodpovednosť vyplývajúca z príslušnosti k ľudskému rodu a rešpektovaní sa navzájom?

Recenzenti: *doc. PhDr. Monika Čambáliková, CSc.*
JUDr. Timea Vörösová

²⁴⁸ TOMÁŠEK, M.: Výzkum evropského práva v Japonsku. *Právník*, č. 9/2009, s. 1007–1008.

Použitá literatura:

- AMBROZY, M., DVORČÁKOVÁ, A.: Hodnotové a sociálnofilozofcké aspekty problematiky prevencie krízy. In VYHNAL, P., SLOVÍKOVÁ, L., ČEVAN, M. (eds.): *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník príspevkov z III. ročníka vedecko-odbornej konferencie „Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet“ s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 25. a 26. marca 2010. Ružomberok : Verbum - vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2010. ISBN 978-80-8084-610-7.
- ARENDOVÁ, H.: *Kríze kultury*. Praha : Mladá fronta, 1994.
- BALLEK, L.: Čo by bolo zo Slovákov bez T. G. Masaryka a bez Československa? In *Živé hodnoty Masarykova Československa. Směrodatné hodnoty pro 21. století*. Sborník z konferencií k 90. výročiu vzniku ČSR v Břně 22. a 23. října 2008. Brno : Statutární město Brno; Pedagogická fakulta MU; Občanský a odborný výbor, 2009. ISBN 978-80-254-4000-1.
- BARINKOVÁ, M.: *Sociálna ochrana zamestnancov so zodpovednosťou za rodinu*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2007. ISBN 978-80-7097-677-7.
- Brusel zistil nemožné. Sociálnym štátom sa darí. Komisia dala vypracovať správu o európskom trhu práce. Zistenia sú prekvapivé*. Na <http://fineweb.hnonline.sk/c1-59162340-brusel-zistil-nemozne-socialny-pristupene> 21. 1. 2013.
- COMTE, A.: *Sociologie*. Praha : Orbis, 1927.
- ČAMBÁLIKOVÁ, M.: Sociálne zabezpečenie v dobe sociálnej neistoty. In *Priority sociálneho zabezpečenia*. Materiály z vedeckej konferencie konanej v dňoch 8. a 9. novembra 2012 v Bratislave. Bratislava : SAP, 2012. ISBN 978-80-8095-083-5.
- DEBRECENIOVÁ, J., FILADELFOVÁ, J., MAĐAROVÁ, Z.: *Rodové dôsledky krízy. Analýza vybraných zákonov prijatých v čase krízy*. Bratislava : Aspekt, 2010, ISBN 978-80-85549-90-4. s. 84-85.
- ERFRIED, A., LARISCHOVÁ, K., ROUČEK, L.: *Evropské odpovědi na globální výzvy 21. století*. Praha : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2009. ISBN 978-80-254-4073-5.
- GAJDOŠIKOVÁ, E.: Reforma sociálneho zabezpečenia: Okamihy a zastavenia. *Právny obzor*, ročník 94, číslo 1/2011, Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, Bratislava, ISSN 0032-6984.
- GERBERY, D.: *Starostlivosť o deti a trh práce*. In ZACHOROWSKA-MAZURKIEWICZ, A., GERBERY, D., MICHALITSCH, G., FILADELFOVÁ, J., PIETRUCHOVÁ, O. (eds.): *Rodová perspektíva v ekonomii*. Bratislava : Aspekt, 2010.
- GERBERY, D., KVAPILOVÁ, E.: Nové inštitucionálne črty sociálneho štátu na Slovensku. *Ekonomický časopis*, 54/2006, číslo 2. ISSN 0013-3035.
- GREGOROVÁ, Z.: K zásadám práva sociálneho zabezpečení. In *Právny obzor*, 1997, č. 4.
- HLAVÁČOVÁ, J.: Problematika genderu v činnosti Organizace spojených národů v 90. letech 20. století. In ŠTURMA, P. (ed.): *Proměny mezinárodního práva a jeho nauky. Vybrané koncepty*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2010. ISBN 978-80-87146-42-2.

- HUME, D.: *A Treatis of Human Nature*. Edited by David Fate Norton and Mary J. Norton. Oxford : Oxford University Press, 2000.
- HYKISCH, A.: *Nebojme sa sveta*. Bratislava : Lizard, 2001. ISBN 80-967844-3-9.
- CHOVANCOVÁ, J.: *Liberalistické koncepcie spravodlivosti 20. storočia*. Bratislava : VO PF UK, 1996. ISBN 80-7160-081-4.
- KANT, I.: *K večnému mieru*. Bratislava : Archa, 1996.
- KELLER, J.: *Tři sociální světy. Sociální struktura postindustriální společnosti*. Praha : SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-031-5.
- KNAPP, V.: *Teorie práva*. Praha : C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1.
- MACKOVÁ, Z.: Dvadsať rokov transformácie sociálneho zabezpečenia.(Jeden krok vpred, dva kroky vzad alebo od sociálneho zabezpečenia cez sociálne poistenie, ba dokonca sporenie opätovne k sociálnemu zabezpečeniu na úrovni životného minima – t. j. k odvodovému bonusu?). *Právny obzor*, ročník 94, č. 1/2011. ISSN 0032-6984.
- MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Osobitná časť. Štátne sociálne dávky s príkladmi*. Šamorín : Heuréka, 2008. ISBN 978-80-89122-52-3.
- MACKOVÁ, Z.: *Právo sociálneho zabezpečenia. Všeobecná časť*. Šamorín : Heuréka, 2009. ISBN 978-80-89122-53-0.
- MACKOVÁ, Z.: *Princíp solidarity v práve sociálneho zabezpečenia Slovenskej republiky*. Bratislava : VO PF UK, 2001, ISBN 80-7160-141-1.
- MACKOVÁ, Z.: Sociálne zabezpečenie a sociálny štát v 3. tisícročí – prežitok alebo nevyhnutnosť? In *Priority sociálneho zabezpečenia*. Materiály z vedeckej konferencie v dňoch 8. a 9. novembra 2012 v Bratislave. Bratislava : SAP, 2012. ISBN 978-80-8095-083-5.
- NEČAS, J.: Petrohradský paradox a rovná daň. *Politická ekonomie*, 2006, číslo 1. Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.
- OLIVERIUS, R. a kol.: *Psychologické problémy rodiny a rodinných vzťahu*. Praha : SPN, 1989. ISBN 80-7066-038-4.
- Programové vyhlásenie vlády SR na obdobie rokov 2010 – 2014*.
- RAWLS, J.: *A Theory of Justice*. Cambridge, Massachusetts : Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
- SCRUTON, R.: *Smysl konzervatismu*. Praha : Torst, 1993.
- SEIDLER, G. L.: *Politické myšlení starověku a středověku*. Praha : NPL, 1965.
- SOROS, G.: *Bublina americkej nadvlády. (Ako napraviť zneužitie americkej sily)*. Bratislava : Kalligram, 2004. ISBN 80-7149-650-2.
- SOROS, G.: *Kríza globálneho kapitalizmu. (Otvorená spoločnosť v ohrození)*. Bratislava : Kalligram, 1999. ISBN 80-7149-270-1.
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint, 2002. ISBN 80-88848-92-X.
- STANEK, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava : Vydavateľstvo Ekonóm, 2004.
- STANEK, V. a kolektív: *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint dva, 2008. ISBN 978-80-89393-02-2.
- Svätý Otec bráni inštitút rodiny. In *Život Cirkvi*, ročník 11, 2004, č. 48.
- ŠIMÁČKOVÁ, K.: Nový welfare model ? Sociální ochrana ve střední a východní Evropě 20 let po demokratizaci. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 4/2009.

ŠTEFANCOVÁ, J.: Rodina – základ spoločnosti. In VYHNAL, P., SLOVÍKOVÁ, L., ČEVAN, M. (eds.): *Spoločnosť, kríza, rodina*. Zborník príspevkov z III. ročníka vedecko-odbornej konferencie „Sociálne poslanstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet“ s medzinárodnou účasťou konanej v dňoch 25. a 26. marca 2010. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2010. ISBN 978-80-8084-610-7.

The Social Agenda 2005 – 2010 – A social europe in the global economy – Jobs and opportunities for all. European Commission, Luxembourg, 2005.

TOMÁŠEK, M.: Výzkum evropského práva v Japonsku. *Právnik*, č. 9/2009.

TOMEŠ, I., KOLDINSKÁ, K.: *Sociální právo Evropské unie*. Praha : C. H. Beck, 2003. ISBN 80-7179-831-2.

TOMEŠ, I.: Systémy sociálních dávek v zemích střední a východní Evropy v přechodném období. *Právní obzor*, ročník 77, č. 2/1994.

TRÖSTER, P. a kol.: *Právo sociálního zabezpečení*. 3. aktual. a dopl. vyd. Praha : Nakladatelství C. H. Beck, 2000, ISBN 80-7179-856-8.

VALENT, T., CHOVANCOVÁ, J.: *Kapitoly z filozofie dejín*. Bratislava : VO PF UK, 2001. ISBN 80-7160-143-8.

VÍŠŇOVSKÝ, L.: *Vybrané kapitoly z teórie výchovy*. Banská Bystrica : PF UMB, 1998. ISBN 80-8055-135-9.

Nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 483/2004 Z. z. o zvýšení sumy príspevku na pohreb.

Nariadenie vlády SR č. 484/2004 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 393/2007 Z. z. o zvýšení sumy príspevku na pohreb.

Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 394/2007 Z. z. o zvýšení sumy príspevku pri narodení dieťaťa a o zvýšení súm príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne.

Opatrenie MPSVR SR č. 415/2004 Z. z. o ustanovení súm rodičovského príspevku.

Opatrenie MPSVR SR č. 267/2008 Z. z. o ustanovení sumy rodičovského príspevku.

Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010.

Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2011.

Zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonníka práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení Opatrenia MPSVR SR č. 415/2004 Z. z.

Zákon č. 328/2002 Z. z. o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 643/2002 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku.

Zákon č. 453/2003 Z. z., o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 597/2003 Z. z. o financovaní základných škôl, stredných škôl a školských zariadení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 601/2003 Z. z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 564/2004 Z. z. o rozpočtovom určení výnosu dane z príjmov územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 577/2004 Z. z. o rozsahu zdravotnej starostlivosti uhrádzanej na základe verejného zdravotného poistenia a o úhradách za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 244/2005 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 280/2002 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 348/2007 Z. z., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 592/2007 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa, o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 571/2009 Z. z.
Zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v znení neskorších predpisov.
Zákon č. 388/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

**TRACING OF *MODUS VIVENDI* BETWEEN STATES
OBLIGATIONS UNDER THE UNITED NATIONS CHARTER
AND UNDER THE REGIONAL HUMAN RIGHTS INSTRUMENTS:
REFLECTIONS ON *AL-JEDDA* DECISION**

JUDr. Michaela Rišová¹

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra medzinárodného práva a európskeho práva

Tracing of *modus vivendi* between States obligations under the United Nations Charter and under the regional human rights instruments: Reflections on *Al-Jedda* decision

Article addresses the recent judgment of the European Court of Human Rights in the case *Al-Jedda v the United Kingdom*. The Court was to decide whether Al-Jedda's imprisonment by the British army, acting within multinational force under the United Nations operation, violated Article 5(1) of the European Convention on Human Rights. The case reopened the debate on relationship between States' obligations under the United Nations Charter and those under other international treaties protecting human rights: Article 103 of the Charter and the conflict of laws issue were discussed in particular. Author reflects on the Court's arguments and points out to what extent the ruling in question may or may not contribute to the further development related to *modus vivendi* between the two types of obligations.

Hľadanie *modus vivendi* medzi záväzkami štátov plynúcimi z Charty OSN a záväzkami z regionálnych ľudskoprávných nástrojov: úvahy nad rozhodnutím vo veci *Al-Jedda*

Článok reaguje na nedávny rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Al-Jedda v Spojené kráľovstvo*. Súd mal v danom prípade rozhodnúť, či uväznenie Al-Jeddu britskými jednotkami konajúcimi v rámci operácie OSN konštituovalo porušenie článku 5 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Prípado znovuotvoril diskusiu o vzťahu medzi záväzkami štátov podľa Charty

¹ Assistant Professor, Faculty of Law, Comenius University in Bratislava; Ph.D. Candidate, Faculty of Law, Charles University in Prague.

OSN a tými, ktoré plynú z iných medzinárodných zmlúv, chrániacich ľudské práva; teda diskusiu o článku 103 Charty a riešení normatívnych konfliktov v medzinárodnom práve. Autorka sa v článku zamýšľa nad argumentáciou Súdu a poukazuje na to, do akej miery predmetné rozhodnutie vnieslo svetlo do otázky *modus vivendi* medzi oboma typmi záväzkov.

Die Suche nach dem *modus vivendi* zwischen den staatlichen Verpflichtungen aus der Charta der Vereinten Nationen und den Verpflichtungen aus regionalen menschenrechtlichen Instrumenten: Erwägungen zur „Al-Jedda“ Entscheidung

Der Artikel behandelt die aktuelle Entscheidung des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte in der Rechtssache „Al Jedda gegen Großbritannien“. Das Gericht hatte zu entscheiden, ob die Internierung Al Jedda's unter Anwendung multinationaler Gewalt einen Verstoß gegen Artikel 5 der Charta der Vereinten Nationen darstellt. Der Fall eröffnete abermals die Diskussion über das Verhältnis zwischen den staatlichen Verpflichtungen aus der UN-Charta und den Verpflichtungen aus internationalen Verträgen zum Schutz der Menschenrechte. Das Gericht hatte sich daher mit Artikel 103 der UN-Charta über das Verhältnis konkurrierender völkerrechtlicher Normen auseinanderzusetzen. Die Autorin analysiert die Argumentation des Gerichtshofs und erläutert, inwiefern dessen Entscheidung zur Findung von *modus vivendi* zwischen beiden Arten von Verpflichtungen beigetragen hat.

Key words: human rights, conflict of laws, UN Charter, Article 103, Al-Jedda

Kľúčové slová: ľudské práva, normatívny konflikt, Charta OSN, Článok 103, Al-Jedda

Schlüsselbegriffe: Menschenrechte, Normenkollision, Charta der Vereinten Nationen, Art. 103 der UN-Charta, Al-Jedda

Introduction

Since human rights and fundamental freedoms represent one of the core values immanent to the international community, their protection does not only lay on the universal or quasi-universal legal instruments such as the UN Charter² and related treaties but significantly penetrates into the various regional mechanisms; which is nevertheless desirable in order to reinforce its effectiveness. At the World Conference on Human Rights in 1993 States expressed their belief in endorsing of the regional arrangements on human rights protection and stressed their importance and fundamental role in

² See e.g. Preamble („... to reaffirm faith in fundamental human rights...”), and Article 3 (1) of the UN Charter.

promoting human rights.³ Thus, the right to liberty, for instance, is protected by both the Universal Declaration on Human Rights⁴ (UDHR) and the International Covenant on Civil and Political Rights⁵ (ICCPR) on the one hand, as well as by the European Convention on Human Rights⁶ (ECHR), the Charter of Fundamental Rights of the European Union⁷, and the American Convention on Human Rights⁸ (ACHR) on another.

In addition to this multilayered nature of human rights protection, another point may catch eye: the regional protection of human rights, as one may justifiably consider, should follow the conformity with that on universal level. It is, however, noteworthy that the UN protects besides the human rights also other international values such as peace and security, economic and cultural development etc. Examples, where need for peace and security appears to clash with human rights protection, are not exceptional, taking into account the counter-terrorism measures, for instance, which often inflict the human rights sphere.⁹ This begs a question on *modus vivendi* between States obligations existing under the UN Charter, especially related to the measures imposed by Security Council resolutions in the name of peace and security, and those laid down by regional instruments protecting human rights. Is there a conflict of obligations and/or of values and if so, how is this to be reconciled in terms of, what one may call, hierarchy of norms in international law?

Recent decision of the European Court of Human Rights (ECtHR) in *Al-Jedda*¹⁰ case has brought certain light into this discussion and probably will

³ “Regional arrangements play a fundamental role in promoting and protecting human rights. They should reinforce universal human rights standards, as contained in international human rights instruments, and their protection. The World Conference on Human Rights endorses efforts under way to strengthen these arrangements and to increase their effectiveness, while at the same time stressing the importance of cooperation with the United Nations human rights activities.” Vienna Declaration and Programme of Action, adopted by the World Conference on Human Rights on 25 June 1993, para. 37.

⁴ Declaration adopted on 10 December 1948, GA Res 217 A (III); right to liberty and security is recognized by Article 3.

⁵ Covenant signed on 16 December 1966, UNTS, vol. 999, p. 171; with 167 ratifications (by March 2013). The right to liberty and security of person is laid down by Article 9.

⁶ Signed on 4 November 1950, ECTS, No. 005; with 47 ratifications. The right to liberty and security is enshrined in Article 5.

⁷ Signed on 2 October 2000, by the EU institutions and EU Member States (2000/C 364/01). The right to liberty and security is protected by Article 6.

⁸ Signed on 22 November 1969, OAS Treaty Series, No. 36; with 25 ratifications (by March 2013). The right to personal liberty is embraced in Article 7.

⁹ A particular example is a practice of the US within its ‘War on Terror’ policy, being committed in Guantánamo Bay in Cuban territory, which allegedly involves acts of torture. On observations of the Committee against Torture and the US government’s arguments thereon, see, respectively, Concluding Observations adopted on 18 May 2006, CAT/C/USA/CO/2, para. 14, and the Report submitted by United States of America on 6 May 2005, CAT/C/48/Add.3, Annex 1, p. 52 ff. See also DUFFY, H.: *The War on Terror and the Framework of International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005, pp. 404-427.

¹⁰ *Al-Jedda v. The United Kingdom* (Appl. no. 27021/08), ECtHR, Judgment of 7 July 2011.

enhance (not exclusively regional) human rights protection. This article intends to address the Court's argumentation in this judgment, from the scope of indicated conflict of norms, as well as to assess its potential impact on the international human rights protection and the hierarchy debate as such.

Article 103 of the UN Charter and conflict of obligations

Article 103 of the UN Charter stipulates that the obligations of the UN Member States under the Charter, in the event of conflict, shall prevail over their obligations under any other international agreement. In other words, this supremacy or primacy clause bears inapplicability of any obligation rising from a regional or universal international agreement in favor for the UN Charter, if the former is discrepant from the latter. Primitively said, States must, in such a case, forget their obligations from other treaties and keep following those laid down by the Charter. As will be showed below, this is not to be understood as a rigid 'sacred rule', knowing that States do not act automatically like machines but, on the contrary, do act in the pursue of certain – either their own or common – interests. The primacy of the UN Charter obligations has been reaffirmed by the ICJ jurisprudence.¹¹

The issue what should be read as the UN Charter obligations opens another debate and extends beyond the scope of this article. Briefly mentioning the main points, generally, there is no doubt on obligations explicitly stipulated by the Charter: the prohibition of use of force in Article 2(4) or the duty to settle disputes by peaceful means in Article 2(3), for instance, – they clearly are obligations under Article 103, having therefore primacy over the others. On the other hand, there is a view that some obligations should not be left aside from the Article 103 merely since they are not explicitly mentioned or précised in the Charter.¹² This may concern the decisions of the Security Council (recalling Article 25 of the Charter) as well as those of the International Court of Justice for respective State(s) (Article 94 of the Charter). Yet, no definite response may be offered if one

¹¹ In *Nicaragua* case; see *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction, ICJ Reports, 1984, p. 392, para.107. In *Lockerbie* case, the Court, at least to some extent, admitted that the obligations under a Security Council decision *prima facie* prevailed over any other provisions in the 1971 Montreal Convention. See *Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie* (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America), Preliminary Objections, ICJ Reports, 1992, paras. 36, 39-40.

¹² For a well-founded discussion see: LLIVOJA, R.: The scope of Supremacy Clause of the United Nations Charter. In *ICLQ* vol. 57 (2008), pp. 583-612.

distinguishes the ‘authorizations’ of the Security Council from its decisions as such, both falling under the Chapter VII.¹³

Turning the debate into the light of human rights protection, a conflict of States obligations notably emerges with an adoption by the Security Council of counter-terrorism measures. Such resolutions, being adopted under the Chapter VII,¹⁴ oblige upon Member States to take various steps, from assets freezes to travel bans, which may inflict individuals’ rights. Member States are then challenged to deal with – apparently – conflicting obligations: by virtue of Article 25 of the UN Charter they shall comply with the SC decisions, whereas by operation of *pacta sunt servanda* they shall follow obligations under universal and regional human rights treaties. Bearing in mind the general prevalence of obligations under the UN Charter over those under any other international treaty, provided the former also embraces obligations imposed by the SC resolutions, the response to the introductory question posed above is seemingly clear; but such a narrow interpretation or one-side application would reflect “insane normativism” and would dig the concept of human rights protection as one of the main pillar on which the UN has been built. Indeed, Article 103 is not an absolute rule. It is generally accepted that it does have certain limits and cannot be applied mechanically, disregarding the relevant circumstances and other core international norms. First, the Security Council cannot act *ultra vires*. As Vidmar underlines¹⁵ that “... Chapter VII of the UN Charter does not give the Security Council a carte blanche to demand from States to do whatever it wishes, in theory even to commit genocide”. The Security Council is, by virtue of Article 24(2) of the Charter, bound by purposes and principles of the United Nations. As one of the main principles purports respect for human rights (Art 1(3)), the Security Council is – while combatting terrorism, imposing sanctions or authorizing an action – limited by the human rights protection and therefore must act in accordance therewith. Another point that might be invoked is the concern of *jus cogens*. Even though Article 103 gives certain obligations supremacy in application, over any other obligations, this is not the case when it comes to peremptory norms. If such a conflict occurs, de Schutter suggests that it should be resolved in favor of the *jus cogens*. He

¹³ Kolb points to the potential different nature of authoritative decisions of the Security Council, i.e. when a resolution uses wording ‘... authorizes ...’ and thus bears certain permissibility or a “delegation of powers”. See KOLB, R.: Does Article 103 of the Charter of the United Nations Apply Only to Decisions or Also to Authorizations Adopted by the Security Council? In *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, vol. 64 (2004), pp. 21-35, p. 23.

¹⁴ See e.g. Res SC 1373 (2001).

¹⁵ VIDMAR, J.: Norms Conflicts and Hierarchy in International Law. In WET DE, E., VIDMAR, J. (eds.): *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford : Oxford University Press, pp. 13-41, p. 21.

adds:¹⁶ “Article 103 ... after all, has the status of a provision included in a treaty establishing an international organization, whatever the unique character of this organization: it should thus be disapplied, as any other treaty rule, if it conflicts with *jus cogens* norms”. Interestingly, he did not take the wording of Article 53 of the Vienna Convention on the Law of Treaties and used “disapplication” rather than “voidness”. Had he done so, he might have triggered a dangerous debate on “all-mighty” concept of *jus cogens*, even begging its potential retroactive effect. Nevertheless, the fact that certain prohibitions formulated in international human rights law, among others prohibition of torture, of slavery, of apartheid, possess *jus cogens* nature cannot be doubted; and in terms of present discussion, the Security Council should thus not be seen as having legitimacy to disregard this aspect.¹⁷

An interesting question arises whether States are still bound to apply those Security Council decisions that may conflict with their human rights obligations. As indicated above, since the Security Council is bound by the principle of human rights protection, any resolution that fails to respect the limits laid down by the Charter creates an act *ultra vires*. This may be considered as having “the effect of rendering decisions of the Security Council invalid”, since “only decisions ‘in accordance with the Charter’ acquire binding force under the UN Charter”.¹⁸ This view is suggested also by Dapo Akande: making difference between voidable and void decisions he underlines¹⁹ that if an *ultra vires* resolution is void, then “it creates no obligations for members”.

In *Al-Jedda*'s national phase, it was the United Kingdom and its national judges who had to bear the “burden of choice” in determining the prevalence in conflict between the right to liberty protected by the ECHR on one hand and the obligation imposed by the SC resolutions on another. The High Court, the Court of Appeal and after all the House of Lords applied the

¹⁶ SCHUTTER, de O.: The Status of Human Rights in International Law. In KRAUSE, C., SCHEININ, M. (eds.): *International Protection of Human Rights: A Textbook*, 2nd rev. ed. Turku/Abo : Abo Akademi University, Institute for Human Rights, 2012, pp. 39-58, p. 49.

¹⁷ See THALLINGER, G.: Sense and Sensibility of the Human Rights Obligations of the United Nations Security Council. In *ZaöRV*, vol. 67 (2007), pp. 1015-1040, p. 1028; “... [the prevalence of Article 103] would under no circumstances include international human rights norms which have achieved the status of *jus cogens* provisions.” See also TZANAKOPOULOS, A.: Collective Security and Human Rights. In WET DE, E., VIDMAR, J. (eds.): *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford : Oxford University Press, pp. 42-70, p. 42: “... seen as it is to supersede everything but *jus cogens*”; and HOSSAIN, K.: The Concept of Jus Cogens and the Obligation under the U.N. Charter. In *Santa Clara Journal of International Law*, vol. 3 (2005), pp. 72-98, p. 72: “... any decision taken under the Charter should conform to the norm of *jus cogens*”.

¹⁸ *Ibid*, p. 43 and *ibid*, no. 9.

¹⁹ AKANDE, D.: The Security Council and Human Rights: What is the Role of Article 103 of the Charter? In *Blog of the European Journal of International Law*, 30 March 2009, available on <http://www.ejiltalk.org/the-security-council-and-human-rights-what-is-the-role-of-art-103-of-the-charter/> [accessed 13 April 2013].

primacy principle of Article 103 and thus, having put aside regional human rights obligations, they gave priority to obligations under the UN Charter.

Overview of the main facts of the *Al-Jedda* case

The applicant, an Iraqi national, was arrested in October 2004 in Baghdad on suspicion of involvement in terrorist activities. The arrest was conducted by U.S. troops having operated within the multinational force under the United Nations Assistance Mission for Iraq (UNAMI), established by the SC Resolutions 1511 (2003) and 1546 (2004). After being arrested, the applicant was placed into a detention center in Basrah, run by British forces, where he remained until December 2007. He was believed by British authorities to have been significantly linked to terrorist management (recruiting terrorists, conspiring etc.), although during his detention no official charges were brought against him. In 2005 he submitted a judicial-review claim against his continued unlawful detention. The British courts of all instances recalled²⁰ that the UN SC Resolution 1546 explicitly authorized the multi-national force “to take all necessary measures to contribute to the maintenance of security and stability in Iraq”²¹ and emphasized that obligations imposed by Security Council resolutions took primacy over all other international obligations, as envisaged by Article 103 UN Charter, including those raising from human rights agreements.²² After having unsuccessfully exhausted domestic remedies, the Applicant submitted an application to the ECtHR, invoking the violation of Article 5 of the ECHR.

Analysis of the Court’s argumentation – what it did and did not say

Article 5 of the ECHR protects personal liberty by taking the starting point from that no one should be arbitrarily deprived of his liberty. This general prohibition on arbitrary deprivation on liberty is then followed by list of situations in which arrest and detention of individuals are allowed. It is however noteworthy, that these situations represent exhaustive “exceptions

²⁰ The Divisional Court in its Judgement of 12 August 2005, the Court of Appeal in its judgment of 29 March 2006, the House of Lords in its Decision of 12 December 2007.

²¹ S/RES/1546 (2004), adopted 8 June 2004, para.10, by wording “... decides that the multinational force shall have the authority to take all necessary measures ...”.

²² *R. (on the application of Al-Jedda) v. Secretary of State for Defence (Respondent)* (2007) UKHL 58, Decision of 12 December 2007, para. 30 ff.

to the main principle, and should therefore be construed narrowly”.²³ This right, nevertheless like all rights granted by the Convention, must be interpreted in the light of general obligation of States to respect human rights *within their jurisdiction*, which is not necessarily limited to their territory.²⁴

In the present case, the violation of Article 5 (1) was invoked due to, allegedly, unlawful and continued preventive detention by the UK authorities of the Applicant. The arguments of opposite party relied on contestation that the deprivation of liberty occurred outside of the UK’s jurisdiction and, alternatively, that the detention was carried out pursuant to SC Resolution 1546, which, in respect of Article 103 UN Charter, possessed the primacy over obligations from any other treaty. Accordingly, the Court dwelled first on jurisdiction issue. Leaving aside the deeper examination of rules of attribution, which would overstep the aim of this article, we can briefly mention that the Court went beyond the “Behrami shadow”²⁵ and held that acts in question did not “cease[d] to be attributable to troops-contributing nations”²⁶ and since the United Nations “had neither effective control nor ultimate authority and control,”²⁷ the detention in concern did fall under the jurisdiction of the United Kingdom.²⁸

What is more important to deal with is the Court’s argumentation reflecting the relation between Article 5 of the Convention and obligations imposed by SC resolutions. Roughly said, the UN SC Resolution 1546 may be seen as allowing a preventive detention (taking into account the wording “force shall have the authority to take all necessary measures”), which is, on the other hand, explicitly prohibited by Article 5 of the regional ECHR. Interestingly, it was not for the first time that a regional court had to determine an interaction between States obligations raising from regional legal instruments protecting human rights and other commitments based on the UN Charter: in *Kadi*²⁹ case, where both the Court of First Instance and European Court of Justice not very successfully took the challenge to

²³ LAWSON, R.: The European Convention on Human Rights. In KRAUSE, C., SCHEININ, M. (eds.): *International Protection of Human Rights: A Textbook*, 2nd rev. ed. Turku/Abo : Abo Akademi University, Institute for Human Rights, 2012, p. 435.

²⁴ See *Loizidou Case (Loizidou v. Turkey)*, 310 ECtHR (ser. A), 40/1993/435/514, para. 62.

²⁵ In the *Behrami and Saramati* case the ECtHR declared inadmissible the application brought against France and other states involved in the United Nations Mission in Kosovo, since the acts in question considered to having fallen under the „ultimate authority and control“ of the UN, not the States concerned. See *Behrami and Behrami v. France* (Appl. no. 71412/01), *Saramati v. France, Germany and Norway* (Appl. no. 78166/01), ECtHR, Decision on Admissibility of 2 May 2007, para. 58.

²⁶ *Al-Jedda v. The United Kingdom*, Judgment, para. 80.

²⁷ *Ibid*, para. 84.

²⁸ *Ibid*, para. 86.

²⁹ *Kadi* (2005) ECR II-3649. The *Kadi* decision has been broadly criticized, see KOKOTT, J., SOBOTTA, C.: The *Kadi* Case – Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance? In *EJIL*, vol. 23 (2012), p. 1015-1016.

establish the potential guideline on *modus vivendi* of both kinds of obligations. In fact, both courts avoided to deal directly with this issue and used certain „obstructive argumentation“ while having found themselves not competent to review the lawfulness of the UN Security Council resolutions and on the other hand having ruled on unlawfulness of Regulations adopted on the former’s basis. On the contrary, the value of the *Al-Jedda* decision may be traced: the ECtHR, at least to some extent, formulated its legal view on this pitfall question: it did not avoid discussing the interaction between human rights obligations and obligations imposed by the SC resolutions. What is remarkable is the Court’s finding that the SC resolutions may not be *prima facie* interpreted as to purport limitations or inflictions of human rights. The Court literally stated³⁰ that, “in interpreting its resolutions, there must be a presumption that the Security Council does not intend to impose any obligation on Member States to breach fundamental principles of human rights”, and further, that “the Court must ... choose the interpretation which is most in harmony with the requirements of the Convention and which avoids any conflict of obligations”.

As can be seen, the Court has laid down an important interpretative rule that may have impact on considering the SC resolutions in the future. It based its argumentation on linking reference to Preamble and Article 1 (3) of the UN Charter, which both invoke the faith in respect of protection of human rights as one of the core principles of the Organization; together with Article 24 (2) UN Charter, which is to compel the SC to, in maintaining the international peace and security, “act in accordance with the Purposes and Principles of the United Nations”. In addition to *lege lata* in the UN Charter, the Court also took into account the relevant provisions on international humanitarian law, i.e. those related to occupation and protected persons (paras. 42-43) and quite broadly dealt with jurisprudence of the International Court of Justice (paras. 48-50), the European Court of Justice (paras. 51-53) and even the US Supreme Court (para. 54). Regrettably, the Court did not take a look to jurisprudence of human rights treaty bodies, where it might have found a supportive inspiration of *Sayadi*³¹ case, for instance.

Assessing the Court’s decision as a whole, one may find it a bit revolutionary, but still consistent with its previous jurisprudence. The consistency is for instance visible in recalling the Court’s finding in *Matthews*³² case, that Member States cannot disengage themselves from obligations under the Convention by mere transfer of competences to

³⁰ Para. 102.

³¹ *Sayadi and Vinck v. Belgium*, Comm.1472/2006, UN Doc. CCPR/C/94/D/1472/2006 (HRC, 2008), para. 7.2.

³² *Matthews v. United Kingdom* [GC], No. 24833/94, CEDH 1999, para. 32.

international organizations. Yet such an approach has indicated certain tendency in sense that the membership of States in either the European Union or in the United Nations does not deprive them from the obligations enshrined by the Convention. An added value of the *Al-Jedda* decision may be found in the attempt of formulating a presumption of “human-rights-friendly” nature of the SC resolutions. On the other hand, it regrettably did not keep its courage for a long time, when it immediately turned to “harmonious approach of avoidance”, as can be seen in the wording, mentioned above, “the Court must ... choose the interpretation which is most in harmony with the requirements of the Convention and which avoids any conflict of obligations” (para. 102). The Court nevertheless did have an opportunity to formulate a “general” presumption and to establish a “universal guideline”. However, it did not overstep the factual limits of the present case and held: “*In these circumstances*, in the absence of a binding obligation to use internment, there was no conflict between the United Kingdom’s obligations under the Charter of the United Nations and its obligations under Article 5 § 1 of the Convention.”³³ In other words, the SC resolution in question was interpreted by the Court as not imposing an obligation on the UK to intern individuals and thus it did not conflict with the UK obligations under Article 5 of the ECHR. Indeed, the SC resolutions generally possess either a strict language, or they leave some latitude to the Member States as to their implementation. One may cite example, when, for instance the Security Council demands freezing of the assets of a particular person, in such a case the Member State conduct is strictly prescribed by the Council decision; when it merely demands that States freeze the assets of those associated with terrorist activities, the State has a certain latitude as to the determination of specific persons falling within the mentioned term.³⁴ Yet more confusing might be wording when the Security Council employs “authorization” rather than “imposition”: one may argue, that here the latitude on the Member States is broader; they can *choose* which obligation they will comply with and, following the desirable Court’s argumentation in the *Al-Jedda*, as it might have been, they should give the priority to those obligations that protect human rights. This mere normative desire might probably have become an emerging rule, potentially solving the conflicts, if the Court had not limited its finding to the “these circumstances” of the case. It might have held, for instance, that if there is in UN Security Council resolutions no provision explicitly prescribing (urging, calling for, demanding, imposing) the limitation of human rights, States may *not* cease from complying with their human rights obligations. Had it not done so, the tracing of *modus vivendi* between two sides of obligations, as well as the

³³ Ibid, para. 109, emphasis added.

³⁴ Example shown by TZANAKOPOULUS, A. p. 52.

broad question of application of Article 103 of the UN Charter, still remains ongoing.

Conclusion

Recent decision of the ECtHR in *Al-Jedda* case was surely expected to be a leading one in solving the conflict between States obligations rising from human rights instruments and those related to maintenance of the international peace and security (and thus prevention from terrorism), imposed by the UN Security Council. The Court, on the one hand, has brought a pioneering approach. It did, to certain extent, make use of challenge, previously unsatisfactorily taken by the judicial organ of the EU, to establish a starting point of the solution for interaction between these two sides of international values. It also has confirmed the scope of jurisdiction in terms of its “extra-territorial” application and has reminded that the protection of individual’s rights should not be demeaned just for the sake of international security and terrorism prevention. The Court has thereby proved, what it several times invoked, that the ECHR is a living instrument that must react to international development going on.

What must be, however, criticized is the fact, that the Court linked the determinative rule to the circumstances of the present case and it did not pronounce on *what if* an infliction with human rights was explicitly expressed by resolutions, i.e. whether in such a case the resolution could or not overrule, by virtue of Article 103 UN Charter, the right granted by the ECHR.

Reviewers: *JUDr. Katarína Šmigová, PhD., LL.M.*
JUDr. Eva Villacis, PhD.

Bibliography:

Books and articles:

- AKANDE, D.: The Security Council and Human Rights: What is the Role of Article 103 of the Charter? In *Blog of the European Journal of International Law*, 30 March 2009, available on <http://www.ejiltalk.org/the-security-council-and-human-rights-what-is-the-role-of-art-103-of-the-charter/> [accessed 13 April 2013];
- DUFFY, H.: *The War on Terror and the Framework of International Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2005;
- HOSSAIN, K.: The Concept of Jus Cogens and the Obligation under the U.N. Charter. In *Santa Clara Journal of International Law*, vol. 3 (2005), pp. 72-98;

- LAWSON, R.: The European Convention on Human Rights. In: KRAUSE, C., SCHEININ, M. (eds.): *International Protection of Human Rights: A Textbook*. 2nd rev. ed. Turku/Abo : Abo Akademi University, Institute for Human Rights, 2012, pp. 423-462.
- LIIVOJA, R.: The scope of Supremacy Clause of the United Nations Charter. In *ICLQ* vol. 57 (2008), pp. 583-612;
- KOKOTT, J., SOBOTTA, C.: The Kadi Case – Constitutional Core Values and International Law – Finding the Balance? In *EJIL*, vol. 23 (2012), p. 1015-1016.
- KOLB, R.: Does Article 103 of the Charter of the United Nations Apply Only to Decisions or Also to Authorizations Adopted by the Security Council? In *ZaöRV*, vol. 64 (2004), pp. 21-35;
- SCHUTTER de, O.: The Status of Human Rights in International Law. In KRAUSE, C., SCHEININ, M. (eds.): *International Protection of Human Rights: A Textbook*. 2nd rev. ed. Turku/Abo : Abo Akademi University, Institute for Human Rights, 2012, pp. 39-58;
- THALLINGER, G.: Sense and Sensibility of the Human Rights Obligations of the United Nations Security Council. In *ZaöRV* 67 (2007), pp. 1015-1040;
- TZANAKOPOULUS, A.: Collective Security and Human Rights. In WET DE, E., VIDMAR, J. (eds.): *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford : Oxford University Press, pp. 42-70;
- VIDMAR, J.: Norms Conflicts and Hierarchy in International Law. In WET DE, E., VIDMAR, J. (eds.): *Hierarchy in International Law: The Place of Human Rights*. Oxford : Oxford University Press, pp. 13-41;

Documents:

- American Convention on Human Rights*, signed on 22 November 1969, OAS Treaty Series, No. 36.
- Charter of the Fundamental Rights of the European Union*, signed on 2 October 2000, (2000/C 364/01).
- Charter of the United Nations*, 24 October 1945, 1 UNTS XVI.
- Committee against Torture, Concluding Observations adopted by the Committee on 18 May 2006, CAT/C/USA/CO/2.
- Committee against Torture, Report submitted by United States of America on 6 May 2005, CAT/C/48/Add.3.
- European Convention on Human Rights*, signed on 4 November 1950, ECTS, No. 005;
- International Covenant on Political and Civil Rights*, signed on 16 December 1966, UNTS, vol. 999, p. 171.
- Universal Declaration of Human Rights*, adopted on 10 December 1948, GA Res 217 A (III).
- United Nations Security Council, S/RES/1373 (2001), adopted on 28 September 2001.
- United Nations Security Council, S/RES/1511 (2003), adopted on 16 October 2003.
- United Nations Security Council, S/RES/1546 (2004), adopted 8 June 2004.
- Vienna Declaration and Programme of Action*, adopted by the World Conference on Human Rights on 25 June 1993, U.N. Doc. A/CONF.157/24 (Part I) at 20 (1993).

Jurisprudence:

- Al-Jedda v. The United Kingdom* (Appl. no. 27021/08), ECtHR, Judgment of 7 July 2011.
- Behrami and Behrami v. France* (Appl. no. 71412/01), *Saramati v. France, Germany and Norway* (Appl. no. 78166/01), ECtHR, Decision on Admissibility of 2 May 2007.
- Case C-402/05 P and C-415/05, *P. Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council and Commission* (2008) ECR I-6351.
- Loizidou Case (Loizidou v. Turkey)*, 310 ECtHR (ser. A), 40/1993/435/514.
- Matthews v. United Kingdom (GC)*, No. 24833/94, CEDH 1999, Decision of 18 February 1999.
- Military and Para-military Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. USA)*, ICJ Reports, 1984.
- R. (on the application of Al-Jedda) v. Secretary of State for Defence (Respondent)* (2007) House of Lords, Decision of 12 December 2007.
- Questions of Interpretation and Application of the 1971 Montreal Convention arising from the Aerial Incident at Lockerbie (Libyan Arab Jamahiriya v. United States of America)*, Preliminary Objections, ICJ Reports, 1992.
- Sayadi and Vinck v. Belgium*, Comm. 1472/2006, UN Doc. CCPR/C/94/D/1472/2006, Human Rights Committee, 2008.

ROZSAH ZMENY ROZHODNUTIA SPRÁVNEHO ORGÁNU V ODVOLACOM KONANÍ A JEHO PRESKÚMAVANIE SÚDOM¹

Doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta,
Katedra správneho a environmentálneho práva

Rozsah zmeny rozhodnutia správneho orgánu v odvolacom konaní a jeho preskúmavanie súdom

Cieľom článku je analyzovať právnu úpravu a rozhodovaciu prax správnych orgánov pri postupe v odvolacom konaní. Osobitne sa autorka článku venuje jednej z možností, ktorou sa končí odvolacie konanie, a to zmene rozhodnutia druhostupňovým správnym orgánom. Jadrom článku je následné preskúmanie rozsahu tejto zmeny súdmi a efektívnosť týchto postupov.

Umfang der Änderung von verwaltungsbehördlicher Entscheidung im Widerspruchsverfahren und deren gerichtliche Überprüfung

Das Ziel des Beitrags ist es, die Rechtsregelung und Entscheidungspraxis der Verwaltungsbehörden im Widerspruchsverfahren zu analysieren. Die Verfasserin widmet sich insbesondere einer der Möglichkeiten, mit der das Widerspruchsverfahren endet, und zwar der Änderung der Entscheidung durch die übergeordnete Verwaltungsinstanz. Zum Kern des Artikels wurde die Überprüfung des Umfangs von Änderungen durch Gerichte und die Effektivität des angeführten Verfahrens.

Extent of Alteration of the First-instance Administrative Authority Decision within Appeal Proceeding and its Judicial Review

The aim of the paper is to analyze the legal regulation and the practice of administrative bodies during the administrative appeal proceeding. Special attention is given to an alteration of the first-instance administrative decision by the second-instance administrative body. The paper focuses on judicial review of the decision alteration and the effectiveness of this proceedings.

¹ Článok bol napísaný s podporou grantu udeleného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja, číslo APVV-0448-10 a je súčasťou výskumnej úlohy.

Kľúčové slová: zmena rozhodnutia v správnom konaní, právomoc druhostupňového správneho orgánu, efektívnosť správneho konania

Schlüsselbegriffe: Änderung der Entscheidung im Verwaltungsverfahren, Rechtsbefugnis der Verwaltungsbehörde zweiter Instanz, Effektivität des Verwaltungsverfahrens

Key words: alteration of decision in administrative proceeding, authority of second-instance administrative body, administrative proceeding effectiveness

Úvod

Príspevok sa zameriava na otázky aplikácie ustanovení správneho poriadku,² ktorými je upravený postup odvolacieho správneho orgánu pri preskúmaní prvostupňového rozhodnutia. Osobitne je venovaný zmene rozhodnutia odvolacím správnym orgánom podľa § 59 ods. 2 správneho poriadku keďže v aplikačnej praxi správnych orgánov a ani v rozhodovacej činnosti súdov nie je jednotný postoj k rozsahu tejto právomoci odvolacieho správneho orgánu. Vzhľadom na to, že aplikácia predmetného ustanovenia správneho poriadku nie je jednoznačná, je potrebné ju skúmať v súvislosti so zásadami správneho konania ako aj s charakterom konkrétnej veci a vo veciach týkajúcich sa konania o správnych deliktoch aj s princípmi tzv. dobrej správy.

Téma príspevku je analyzovaná na konkrétnych prípadoch z praxe a ťažiskovo na základe rozsudku krajského súdu vo veci správneho deliktu nesprávne poskytnutej zdravotnej starostlivosti, ktorý však ešte nenadobudol právoplatnosť a nevedieme žiadne údaje o pacientovi ani skutočné údaje o tom, kedy sa skutok stal.

Preskúvanie platných rozhodnutí správnych orgánov odvolacím správnym orgánom všeobecne

Zásada dvojinštančnosti správneho konania sa prejavuje uplatňovaním riadnych opravných prostriedkov. V rámci všeobecného správneho konania ide o odvolanie a rozklad.³ Na ich základe sa preskúmajú platné rozhodnutia, teda tie rozhodnutia, ktoré ešte nenadobudli právoplatnosť. Správny orgán prvého stupňa (ak využije možnosť autoremedúry) a odvolací správny orgán preskúmajú zákonnosť a aj správnosť platného rozhodnutia. Môžu

² Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov.

³ Pozri § 53 až 61 Správneho poriadku.

tak ešte pred nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia odstrániť jeho procesné aj hmotnoprávne vady.

Uplatnenie riadnych opravných prostriedkov účastníkom konania sa spája s ich suspenzívnym a devolutívnym účinkom

Na základe suspenzívného účinku sa až do právoplatnosti rozhodnutia o riadnom opravnom prostriedku odkladá výkon práv a plnenie povinností vyplývajúcich z prvostupňového rozhodnutia. Na základe devolutívneho účinku sa v prípade, že prvostupňový správny orgán nevyužije možnosť vyhovieť v plnom rozsahu účastníkovi konania, rozhodovacia právomoc „presunie“ na druhostupňový správny orgán, t. j. odvolací správny orgán.

V súvislosti s predmetnou témou je významné zmieniť sa o troch princípoch, na základe ktorých sa rozhodnutia správnych orgánov preskúmajú. Ide o kasačný princíp, revízny princíp a apelačný princíp.

Na základe ***kasačného princípu*** môže odvolací správny orgán, ak zistí nezákonnosť alebo nesprávnosť prvostupňového rozhodnutia, toto rozhodnutie iba ***zrušiť a vec vrátiť na nové konanie***.

Na základe ***revízneho princípu*** môže odvolací správny orgán prvostupňové rozhodnutie ***zmeniť***. Podmienkou jeho uplatnenia je, že druhostupňový správny orgán pri svojom rozhodovaní, vychádza z toho istého skutkového stavu ako prvostupňový správny orgán.

Na základe ***apelačného princípu*** môže odvolací správny orgán prvostupňové rozhodnutie ***zmeniť, ak zistí jeho nezákonnosť alebo nesprávnosť. Je pritom v jeho právomoci odstrániť dokonca aj také vady, ktoré sa týkajú zistenia skutkového stavu, t. j. ak prvostupňový správny orgán zistil skutkový stav nesprávne.***

Postup pri konaní o odvolaní podľa správneho poriadku⁴

Odvolanie podáva účastník konania na správnom orgáne, ktorý takéto rozhodnutie vydal. Ako už bolo uvedené, odvolacie konanie má dve štádiá. Prvé sa uskutočňuje pred prvostupňovým správnym orgánom. V druhom koná odvolací správny orgán.

Prvostupňový správny orgán postupuje podľa § 56 a § 57 správneho poriadku. Po doručení odvolania má povinnosť upovedomiť ostatných účastníkov konania o obsahu podaného odvolania a vyzvať ich, aby sa k nemu vyjadrili.

Prvostupňový správny orgán môže po podaní odvolania doplniť dokazovanie novonavrhnutými dôkazmi a môže rozhodnúť o odvolaní sám, v rámci tzv. autoremedúry, alebo predložiť odvolanie spolu s administratívnym

⁴ V ďalšom texte budeme pre zjednodušenie hovoriť len o jednom z riadnych opravných prostriedkov podľa Správneho poriadku, o odvolaní.

spisom správneho konania a predkladacou správou odvolaciemu správne mu orgánu.

Predpokladom autoremedúry („samoopravy“) v konaní s jedným účastníkom konania je vyhovie odvolaniu v plnom rozsahu. Ak je v konaní viac účastníkov, prvostupňový správny orgán môže o odvolaní rozhodnúť sám, len ak odvolaniu v plnom rozsahu vyhovie a ostatní účastníci s tým budú súhlasiť. Prvostupňový správny orgán nemôže rozhodnúť o odvolaní, ak by mu vyhovel len v jeho časti. Pri určení spôsobu rozhodnutia treba postupovať podľa § 59 ods. 2 a ods. 3 Správneho poriadku, ktorý upravuje rozhodovanie odvolacieho správneho orgánu, keďže pre prvostupňový správny orgán Správny poriadok tieto spôsoby priamo neupravuje.

Prvostupňový správny orgán teda môže postupovať rovnako ako druhostupňový správny orgán (tento postup pozri v nasledujúcom texte) s tým rozdielom, že nemôže zamietnuť odvolanie a potvrdiť prvostupňové rozhodnutie. Dôvodom existencie procesného inštitútu autoremedúry je **rýchlosť, hospodárnosť a efektívnosť správneho konania**. V praxi je pre prvostupňové správne orgány často vítanou možnosťou nápravy rozhodnutia. Z iniciatívy správnych orgánov je totiž možné odstrániť vady rozhodnutia až po nadobudnutí jeho právoplatnosti.

Ak prvostupňový správny orgán nerozhodne o odvolaní sám, predloží ho na rozhodnutie nadriadenému správne mu orgánu. Je povinný predložiť aj spis správneho konania spolu s výsledkami doplneného dokazovania, ak bolo vykonané.

Lehota na predloženie odvolania je 30 dní. O predložení odvolania odvolaciemu správne mu orgánu, je prvostupňový správny orgán povinný upovedomiť všetkých účastníkov konania.

Prvostupňový správny orgán predkladá, spravidla na základe interných predpisov, spolu s odvolaním aj predkladaciu správu o doterajšom správnom konaní, uskutočnených úkonoch a zdôvodnenie, prečo nerozhodol v rámci autoremedúry. Aj cieľom tejto zaužívaná praxe je rýchle a hospodárne správne konanie.

Postup pri konaní o odvolaní pred odvolacím orgánom je upravený v § 58 a v § 59 správneho poriadku. Odvolacím orgánom je správny orgán najbližšie vyššieho stupňa nadriadený správne mu orgánu, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal, pokiaľ osobitný zákon neustanoví inak.

Odvolací správny orgán je povinný preskúmať napadnuté rozhodnutie v celom rozsahu, nie je viazaný dôvodmi odvolania a napadnuté rozhodnutie musí vždy preskúmať celé. Okrem rozhodnutia napadnutého odvolaním je správny orgán povinný preskúmať aj postup prvostupňového správneho orgánu, ktorý vydaniu prvostupňového rozhodnutia predchádzal. Nezákonnosť postupu totiž môže spôsobiť aj nezákonnosť rozhodnutia.

V odvolacom konaní správny orgán preskúmava nielen zákonnosť, ale aj správnosť prvostupňového rozhodnutia. Má povinnosť posúdiť, či prvostupňové rozhodnutie netrpí skutkovými vadami a právnymi vadami a tiež, či prvostupňový správny orgán vhodne aplikoval správnu úvahu.

Podľa § 59 ods. 1 správneho poriadku odvolací správny orgán v nevyhnutných prípadoch doterajšie správne konanie doplní a zistené vady odstráni.

Môže teda, ak je to nevyhnutné vykonávať napríklad dôkazy, t. j. napríklad vypočuť svedka, poveriť znalca vypracovaním posudku, uskutočniť ohliadku veci. Nevyhnutnosť tohto postupu je potrebné zvažovať aj na základe kritéria rýchlosti, hospodárnosti a efektívnosti správneho konania a tiež ochrany verejného záujmu.

Nemal by však pri tomto postupe nahrádzať prvostupňový orgán, keďže rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch a povinnostiach primárne patrí do pôsobnosti prvostupňového správneho orgánu.

Odvolací správny orgán podľa § 59 ods. 2 a ods. 3 správneho poriadku môže rozhodnúť štyrmi spôsobmi.

V prípadoch, keď považuje prvostupňové rozhodnutie za zákonné a správne,

1. odvolanie zamietne a prvostupňové rozhodnutie potvrdí.

V prípadoch, keď zistí vady v zákonnosti alebo v správnosti prvostupňového rozhodnutia prvostupňové rozhodnutie

2. zruší,

3. zmení, alebo

4. zruší a vráti vec prvostupňovému správnenému orgánu na ďalšie konanie.

Ak sa odvolací správny orgán rozhodne prvostupňové rozhodnutie zmeniť, musí sám napraviť nezákonný prípadne nesprávny stav. V týchto prípadoch odvolací orgán na základe svojich zistení, práva priznané a povinnosti uložené rozhodnutím prvostupňového správneho orgánu, upraví odlišným spôsobom ako prvostupňový správny orgán. Nadobudnutím právoplatnosti rozhodnutia odvolacieho orgánu o zmene prvostupňového rozhodnutia sa potom správne konanie končí.

Dôvody, pre ktoré môže odvolací správny orgán zrušiť prvostupňové rozhodnutie a vrátiť vec prvostupňovému správnenému orgánu na nové konanie a rozhodnutie, sú len demonštratívne uvedené v § 59 ods. 3 správneho poriadku. Sú nimi rýchlosť a hospodárnosť správneho konania. Pôjde spravidla o také správne konania, v ktorých je na rozhodnutie vo veci potrebné vykonať viaceré procesné úkony (dôkazy), pričom ich vykonanie efektívnejšie uskutoční prvostupňový správny orgán. To či tieto úkony vykoná prvostupňový orgán alebo odvolací správny orgán, patrí do úvahy odvolacieho orgánu.

Odvolačí správny orgán teda sám posúdi, či konanie doplní a vo veci rozhodne alebo či prvostupňové rozhodnutie zruší a vec vráti prvostupňovému správneému orgánu na nové konanie a rozhodnutie.

Ak odvolací orgán zruší prvostupňové rozhodnutie a vec vráti prvostupňovému orgánu na nové konanie a rozhodnutie, je prvostupňový správny orgán viazaný právnym názorom odvolacieho orgánu. V odôvodnení rozhodnutia má preto odvolací správny orgán uviesť, akým spôsobom má prvostupňový správny orgán ďalej postupovať.

Podľa § 59 ods. 4 správneho poriadku už nie je možné proti rozhodnutiu odvolacieho orgánu podať odvolanie. Rozhodnutie odvolacieho orgánu teda nadobúda právoplatnosť zároveň s jeho platnosťou.

Z predchádzajúceho textu je zjavné, že pri aplikácii § 59 správneho poriadku je v praxi potrebný výklad. Jednému z „problémových miest“ – zmene rozhodnutia, je venovaný nasledujúci text.

Problémy v rozhodovacej praxi

Konkrétnym správnym konaním, ktorému sa budeme venovať, je konanie, v ktorom odvolací správny orgán zmenil rozhodnutie prvostupňového správneho orgánu a ďalej jeho následnému preskúmaniu súdom, v ktorom súd rozhodol, že odvolací správny orgán nemal oprávnenie takúto zmenu uskutočniť a rozhodnutie odvolacieho orgánu (aj rozhodnutie prvostupňového správneho orgánu) zrušil.

Správne konanie sa týka uloženia pokuty za nesprávne poskytnutú zdravotnú starostlivosť poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti. V prvom stupni tu rozhoduje Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou a odvolacím orgánom je predseda Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou.⁵ Je zjavné, že pohľad odvolacieho správneho orgánu a súdu na rozsah zmeny rozhodnutia sa odlišujú a opierajú sa o odlišný výklad. Proti rozsudku krajského súdu (ďalej len „rozsudok“) podal Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou odvolanie (ďalej len „úrad“).

Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou bol doručený rozsudok, ktorým krajský súd zrušil rozhodnutie druhostupňového aj prvostupňového správneho orgánu a vrátil vec na ďalšie konanie. V predmetnom správnom konaní prvostupňový správny orgán uložil žalobcovi pokutu za porušenie ustanovenia § 4 ods. 3 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, pretože pacientovi X. Y. počas hospitalizácie v dňoch od 3. 11. 2011 do 11. 11. 2011 nebol podaný transfúzny prípravok obsahujúci červené

⁵ Zákon č. 581/2004 Z. z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

krvinky – erytrocyty (ERY masa), aj keď vzhľadom na celkový zdravotný stav pacienta indikovaný (potrebný) bol.

Druhostupňový správny orgán po podaní rozkladu rozhodnutie prvostupňového správneho orgánu zmenil v rámci svojej právomoci podľa § 59 ods. 2 správneho poriadku tak, že : *účastník správneho konania porušil § 4 ods. 3 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti tým, že pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti pacientovi X. Y. počas hospitalizácie v období od 3. 11. 2010 do 11. 11. 2011 nevykonal všetky zdravotné výkony na určenie správnej diagnózy a zabezpečenie včasnej a účinnej liečby. Účastník konania mal pacientovi počas hospitalizácie buď podať transfúzny prípravok obsahujúci červené krvinky – erytrocyty (ERY masa), alebo ak došlo k rozhodnutiu transfúziu krvi (erytrocytov) počas hospitalizácie pacienta nepodať, mal účastník konania uskutočniť opatrenia, ktoré by smerovali aspoň k ambulantnému sledovaniu krvného obrazu po prepustení pacienta a k sledovaniu reakcie na podávanú liečbu.*

Z predmetného rozsudku vyplýva, že krajský súd vidí nezákonnosť druhostupňového rozhodnutia v tom, že **zmenil** prvostupňové rozhodnutie. Ako vyplýva z odôvodnenia rozsudku, dôvodom zmeny rozhodnutia bola zmena konania (nečinnosti), ktoré je porušením zákona, za ktoré bola uložená sankcia. V odôvodnení rozsudku sa tiež uvádza, že **ak odvolací správny orgán nezistí, že sa stal presne skutok**, za ktorý bol účastník prvostupňovým správnym orgánom potrestaný sankciou, nie sú splnené podmienky na zmenu ale na zrušenie prvostupňového rozhodnutia. Takýto postup má byť v rozpore s §59 správneho poriadku, so zachovaním práva na spravodlivé konanie a so zásadami, na ktorých je postavené trestné konanie. Ďalej vzhľadom na to, že druhostupňový správny orgán nestotožnil skutok, za ktorý bola uložená sankcia v prvostupňovom konaní , zrušil krajský súd aj prvostupňové rozhodnutie.

Ako už bolo v úvode tohto príspevku uvedené, odvolacie konanie (a konanie o rozklade) v správnom konaní je vybudované na apelačnom princípe a teda druhostupňový správny orgán nie je viazaný závermi prvostupňového orgánu a samostatne hodnotí vec zo skutkovej ako aj právnej stránky. Rozhodnutie správneho orgánu prvého stupňa skúma druhostupňový správny orgán v celom rozsahu s dôrazom na preskúmanie jeho správnosti a zákonnosti.

Z konštantnej judikatúry – **napr. rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky zo dňa 7. 5. 1997, sp. zn. SŽ128/95** vyplýva, že odvolací správny orgán v rámci odvolacieho konania nemôže rozhodovať o veci ako o novej, ktorá nebola predmetom rozhodovania správneho orgánu. V predmetnom správnom konaní je však zrejmé, že druhostupňový správny orgán tým, že zmenil rozhodnutie prvostupňového orgánu, nerozhodoval o novej veci. To vyplýva z výrokov oboch administratívnych rozhodnutí

a z administratívneho spisu. Voči účastníkovi konania bolo začaté správne konanie za porušenie ustanovenia § 4 ods. 3 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti a k jeho porušeniu došlo pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti pacientovi X. Y.

Ako vyplýva napríklad z rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky č. 6Sžo/246/2010, nie je nezákonný ani taký postup, pri ktorom druhostupňový správny orgán *dokonca doplnil výrok prvostupňového orgánu o ďalší správny delikt*. Ani takouto zmenou výroku nedošlo k zásahu do práv žalobkyne, keďže sa nerozhodovalo o novej veci. Druhostupňový správny orgán má totiž zákonnú možnosť zmeniť rozhodnutie prvostupňového orgánu a ak mala účastníčka správneho konania možnosť uplatňovať námietky a vyjadrovať sa k správny deliktom, nemožno považovať postup druhostupňového správneho orgánu za rozporný so zákonom.

Správne konanie, t. j. prvostupňové ako aj odvolacie tvoria jeden celok. Odvolací orgán preskúma napadnuté rozhodnutie v celom rozsahu. Ak je to nevyhnutné, doterajšie konanie doplní, prípadne zistené vady odstráni (podľa § 59 ods. 1 správneho poriadku). Odvolací orgán je oprávnený z vlastného podnetu vykonať nové dôkazy, ako aj zopakovať už vykonané dôkazy. Odvolací správny orgán preskúmava rozhodnutie z hľadiska jeho zákonnosti a vecnej správnosti a tiež je oprávnený zisťovať, či vydané rozhodnutie zabezpečí optimálne a efektívne splnenie účelu príslušného právneho predpisu. (Pozri Zbierku stanovísk NS a súdov SR 2/2012). V predmetnom správnom konaní druhostupňový správny orgán v záujme objektívneho zistenia skutkového stavu veci požiadal o vypracovanie odborného stanoviska, t. j. **dôkazného prostriedku, s ktorým bol účastník správneho konania riadne oboznámený a bola mu daná možnosť vyjadriť sa k tomuto podkladu pre rozhodnutie**, ktorú aj realizoval listom s vyjadrením k odbornému stanovisku. Druhostupňový správny orgán tak svojím postupom rešpektoval všetky procesné práva, ktoré vyplývajú nielen zo správneho poriadku ale aj zo základných zásad čl. 6 Dohovoru o ochrane ľudských práva a základných slobôd. Druhostupňový správny orgán správne vychádzal z toho, že konania o správnych deliktoch majú v zmysle ustálenej štrasburskej judikatúry charakter konania o trestnom obvinení a preto rešpektoval procesné práva účastníka konania obvineného zo správneho deliktu. **Z administratívneho spisu a z rozhodnutí oboch správnych orgánov je zrejmé, že postihované je identické protiprávne konanie a účastník správneho konania mal možnosť brániť sa proti tomu, že sa dopustil protiprávneho konania, ktoré je mu kladené za vinu.** Protiprávne konanie vymedzené v rozhodnutí prvostupňového správneho orgánu bolo po jeho preskúmaní a vykonaní dôkazného prostriedku (v súlade s právnymi predpismi) uvedené do súladu so skutkovým stavom a tiež do súladu s judikatúrou, podľa ktorej vymedzenie predmetu konania vo výroku rozhodnutia

o správnom delikte musí spočívať v špecifikácii správneho deliktu tak, aby sankcionované konanie nebolo zameniteľné v konaní iným.

Postup druhostupňového správneho orgánu pri preskúmaní rozhodnutia v predmetnom správnom konaní bol tiež v súlade so zásadou rýchlosti a hospodárnosti správneho konania (§ 3 ods. 3 správneho poriadku, podľa ktorej správne orgány sú povinné svedomite a zodpovedne sa zaoberať každou vecou, ktorá je predmetom konania, vybaviť ju včas a bez zbytočných prietáhov a použiť najvhodnejšie prostriedky, ktoré vedú k správne mu vybaveniu veci. *Zákonodarca v § 59 ods. 2 a 3 správneho poriadku uprednostňuje taký postup, aby všade, kde je to možné, odvolací orgán rozhodol vo veci samej. Postup podľa § 59 odseku 3 správneho poriadku by mal byť viac-menej výnimočný (zrušenie a vrátenie veci na nové prejednanie).*

Zmena rozhodnutia spočíva v zmene výroku napadnutého rozhodnutia. Za zmenu rozhodnutia prvostupňového orgánu súdna judikatúra nepovažuje zmenu textu odôvodnenia rozhodnutia.⁶

V predmetnom správnom konaní išlo, ako už bolo uvedené, o postihnutie identického protiprávneho konania v prvom aj v druhom stupni, a pri preskúmaní v druhom stupni **nezaujal odvolací orgán zásadne odlišný právny názor, než orgán prvého stupňa (nešlo o tzv. prekvapivé rozhodnutie)**⁷. Správny orgán druhého stupňa tiež dal možnosť vyjadriť sa účastníkovi konania ku všetkým podkladom rozhodnutia. Účastník správneho konania tak nebol ukrátený o žiadne zo svojich procesných práv vyplývajúcich zo všetkých prameňov správneho práva.

Záver

Z uvedeného je zrejmé, že postup druhostupňového správneho orgánu v predmetnom správnom konaní bol v súlade so správnym poriadkom a splnil aj všetky požiadavky práva na spravodlivý proces. Druhostupňový správny orgán v súlade s § 59 správneho poriadku doplnil dokazovanie a zmenil prvostupňové rozhodnutie. Dokazovaním zistil v súlade so zásadou materiálnej pravdy skutkový stav a správne ho posúdil, čo je zrejmé z podkladov pre vydanie rozhodnutia, z ktorých vyplýva aj vymedzenie skutku správneho deliktu vo výroku rozhodnutia a aj z jeho odôvodnenia. Postup druhostupňového správneho orgánu ako aj jeho rozhodnutie sú zákonné a nebol dôvod na zrušenie druhostupňového rozhodnutia súdom.

⁶ Porovnaj napríklad KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. januára 2004*. Šamorín: Heuréka, 2004, s. 247-248.

⁷ MIKULE, V.: *Řádné opravné prostředky podle nového správního řádu. Nový správní řád*. Praha: ASPI, 2005, s. 167-169.

Rozhodovacia činnosť správnych orgánov a súdov pri jej preskúmaní, v sebe obsahuje množstvo námetov na diskusiu. Jedným z nich je aj ovplyvňovanie praxe správnych orgánov rozhodnutiami súdov svojim výkladom právnych predpisov. V niektorých prípadoch ide aj o negatívne ovplyvňovanie efektívnej správy verejných záležitostí a ochrany verejných záujmov.

K vypracovaniu tohto príspevku prispeli najmä poznatky z praxe, ktoré naznačujú, že vo viacerých prípadoch, a to najmä v konaniach týkajúcich sa správneho trestania, dochádza k neefektívnemu zasahovaniu do rozhodovacej činnosti správnych orgánov a v konečnom dôsledku často aj k nemožnosti postihnúť správny delikt.⁸

Recenzenti: *JUDr. Matej Horvat, PhD.*
JUDr. Jana Henčeková, PhD.

Použitá literatúra:

- KOŠIČIAROVÁ, S.: *Správny poriadok. Komentár s novelou účinnou od 1. 1. 2004.* Šamorín : Heuréka, 2004. ISBN 80-89122.14-0.
- MIKULE, V.: *Řádné opravné prostředky podle nového správního řádu. Nový správní řád.* Praha : ASPI, 2005.
- SREBALOVÁ, M.: Rozhodnutie o žalobe a niektoré otázky rozsahu preskúmania právoplatných rozhodnutí správnych orgánov. In *Pôsobnosť a organizácia správneho súdnictva v Slovenskej republike.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : PraF UK, 2012.
- VRABKO, M. a kol.: *Správne právo hmotné. Všeobecná časť.* Bratislava : C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-89603-03-9.
- VRABKO, M. a kol.: *Správne právo. Procesná časť.* Bratislava : VO PraF UK, 2009. ISBN 978-80-7160-234-7.

⁸ Bližšie k otázkam neefektívnych rozhodnutí súdov v rámci správneho súdnictva SREBALOVÁ, M.: Rozhodnutie o žalobe a niektoré otázky rozsahu preskúmania právoplatných rozhodnutí správnych orgánov. In *Pôsobnosť a organizácia správneho súdnictva v Slovenskej republike.* Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava : PraF UK, 2012, s. 119-125.

LOCAL GOVERNMENT ON THE BASIS OF POLAND, SLOVAKIA, HUNGARY AND ROMANIA

Doc. Petro Tračuk, CSc.

Transcarpathian State University of Uzhhorod, Ukrainian
Department of theory and history of state and law, constitutional and administrative law

Local Government on the Basis of Poland, Slovakia, Hungary and Romania

This article examines the activities of local authorities and public participation in the process of self-government in Poland, Slovakia, Hungary and Romania.

Miestna správa na príklade Poľska, Slovenska, Maďarska a Rumunska

Článok sa zaoberá činnosťou miestnych orgánov a účasťou verejnosti v procese samosprávy v Poľsku, na Slovensku, v Maďarsku a Rumunsku.

Kommunale Selbstverwaltung am Beispiel Polens, der Slowakei, Ungarns und Rumäniens

Der Artikel befasst sich mit der Tätigkeit der örtlichen Verwaltungsbehörden und der Teilnahme der Öffentlichkeit an der Selbstverwaltung Polens, der Slowakei, Ungarns und Rumäniens.

Key words: local authority, municipality, local government, non-governmental organizations, services, participation of citizens in self-government

Kľúčové slová: miestna vláda, obec, miestna samospráva, účasť občanov na samospráve

Schlüsselbegriffe: kommunale Regierung, Gemeinde, kommunale Selbstverwaltung, Teilnahme der Bürger an der Selbstverwaltung

Democracy differs from other political systems just by the drawing of citizens in self-government. In open and transparent society citizens participation does not finish in voting box but it is manifested also in everyday activity.

While drawing the inhabitants in realization of the tasks that are to be carried out by the local community their personal interest in prosperity raising and better understanding of self-government can be achieved.

In this investigation the citizens drawing in local self-government in the East European countries is analysed. These countries are conterminous with Ukraine. Though the most governments of these countries assert that this process is erasing out the lack of general determination prevents from comparison display. In some countries the drawing in efforts are concentrated on providing of citizens by information, developing of communication and establishment of confidence between government and citizens; independent mass-media; public education about processes on local level. More extensive scale of drawing in, formation of public control and consultative can be seen in municipalities in Poland and Slovakia, but it not so widely adapts in Hungary and Romania.

There are many aims and advantages in these countries. It helps determine the needs, troubles and citizens valuables just before taking decision. The real drawing in is way by means of which it is possible not only to hear public opinion but also to give people the opportunity to influence on decision making. It does not guarantee, that any decision will be taken as a result of consent but the open process of making decisions and the possibility for citizens to express their opinion and influence on results adds the legitimacy to the decision. It also helps to understand the essence of local self-government. When the efforts to draw in the citizens are real it always in favour of governing process. The community begins to support the undertakings and the collaborate with the authority to achieve common aims. If the local authority somehow compromise it causes the new partnership relations and raises independence level – i.e. some groups and communities begin to work for settlement of its problems. No doubt citizens' drawing in is the main element of democratic government, but the authority can not involve people to make all decisions. In some cases it is determinate but other ones it is needless. In each particular case the local self-government organ must point out when drawing in is necessary, but if there are any doubts it is better to mistake concerning drawing in.

One of the main elements of democratic society is accurate objective information in time. As a rule, information strategy includes briefings, exhibitions, press-conferences, periodicals articles, advertisements and holdings, mailing, budgetary documents. But it is important by means of different strategies to give objective, reliable, trustworthy, well-considered information, that is necessary for well-considered participation. Only in such case social groups and communities will contribute structurally.

The significant forms intercourse between authority and citizens are public committee sittings and public. They are considered to be the main forms. The countries of East Europe have the constitutional guarantees concerning human rights to participate in such meetings. Though partially the level of participation differs very much. Somewhere transparency of authority processes is brought to naught by difficulties with which the citizens encounter in understanding of procedures and committees decisions.

Cities and towns in European countries make their budgets and decisions open and transparent while inviting the citizens to public hearings, but sometimes these efforts involve only a small part of population. For example, a Piatra Neamt (Romania) carried out the first in city history meetings citizens in February 1995. Though the city population is 126.000, only 26 persons took part in this historical event.

Public hearings and authority sessions – have to activate citizens' participation. They must fix the time when the most people are able to come besides such arrangements are to be well advertised in advance. And one more - the citizens must have opportunity to speak at a meeting before the decision will be taken.

But such official auditions and advices sittings – no matter how well organized – can not be the only mechanism of citizens' participation. One of widespread ways is collaboration in consultative councils and special purpose groups, which are good devices to carry out public opinion throughout the whole process of solving the problem.

Consultative councils are new phenomena for countries of East Europe. They are widely employed in Poland and Slovakia, especially while solving the problems of economic development. In Hungary the first consultative council was founded in 1997 with the aim to find the place for refuse dump. Fulfilment of different tasks can be entrusted to public consultative groups. They may analyze the complex arrangements and their fulfilment and give recommendations to local authority; may help in inform the community about new service or about change of it; may analyze the plans with citizens' designs.

Special purpose group is separate variety of consulting group. If the latter is mostly formed for the whole making decision process, the first one, as a rule, achieves its concrete aim and stops to exist. Due to these groups it is possible to find out innovative practical decisions in solving community problems. These groups are valuable helpers of local self-governing organs.

Poland

Self-governing structure in Poland is on transitional stage. The number of local self-governing units in Poland (gmin) is about 2400. The

Constitution of the country gives to self-governing organs the wide rights in respect of „execution of public tasks, not fastened by Constitution whether laws for other organs of state authority.¹

As far as the central Government resigns its commission to local self-governing organs the authority activity step by step becamos more and more open and. transparent. Participation in solving of local problems comes from principle which is laid in the Constitution preamble.

According to this principle the state organs have to seek for restriction of their participation in direct services providing and everywhere support the approach of leaning on own strength. This Constitution adopted by legislative congress of Poland on the second of April 1997 foresees freedom of speech, the press freedom, the right to receive information and to apply to authority organs. Besides the Article 15 foresees, that territorial country system „have to provide centralization of state power”. The basic law of Poland demands to take responsibility for fulfilment of state tasks which are appealed to satisfy self-governing community interests; as well as to fulfil other state tasks according to laws. Besides there are laws which give the right to elect the local officials and to solve important questions by referendum.

Minimal demands concerning citizens' participation are stated in some fragments of different legislative acts. But there was no analysis to show how well the law principle is applicated on local level. According to last investigations from 40 to 8 percent of gmins announced about such arrangements as informing about budget projects, involving the citizens to take part in sessions (including as members with suffrage) and other methods. But real existence of such practice was testified by only 37 per cent of polish families.²

In Poland citizens' participation is widely spread, but not always it is successful. There are quite many self-governing units in which information companies were carried out and permanent workers were taken on duty of public relation. But accounts show that in citizens in information gmins were not success.

It is known that local self-governing organs and communities have different opinions on what tasks are priority for their gmin.

Many arrangements, carried out by gmins to provide citizens participation, ware devoted to budget work. In Poland just this activity of gmin level lacks flexibility, transparence, clearness. As a rule, the accent in budgets was made excusively on profits and expenees. So the communities made „coded budgets-accounts”, i.e. the simple numeral columns based on

¹ Translated for source: Central Europe Online, www.centraleurope.com/ceo; poland/polhome.html, in variant on 11.08.98

² *Annual Report on Progress Towards USAID/ Poland Targets and Indicators*, Financial Services Ltd., Woorsow, 1996.

instructions given by the Government and Ministry of Finance. The information mentioned above was not shown in the budget so it was impossible to see relations with services given to citizens. Krakiv is one of the cities where the local authority have reformed the budget working out so the citizens could better understand the decisions adopted by elected officials.

Other arrangements had the aim to involve the citizens and public organizations to participation in economic revival of their area. Polish cities and towns suffer from lack of circulating capital during last 40 years. Therefore they found state and private unit which have to overflight devastation in areas, where profits are low, by involving the citizens in rebuilding of their own community. Poland leads to economy that is oriented on the market and its cities are eager to use their historic resources, increasing its potential in tourism and developing other economic branches in parallel with preservation of architectural and cultural monuments. Developing of citizens' participation and encouragement of state private sectors to close collaboration help the local authority organs to solve these complicated problems. Decisions which directly influence on social climate in the city and for which the priority questions must be pointed out, coordinate financial planning on different levels, are to be adopted by special purpose group (committee) of the city rebuilding. Such group includes active community representatives which elected authority. From autumn of 1996 the special purpose group exists in Bielska-Biala, which consults and takes part in preparing and fundamental rebuilding of old part of city. Group members help the local authority in technical analysis, in usage of concrete buildings with new purposes, preparing them for sale to new investors or retorting them. Special purpose groups for revival programmes are formed in other seven self-governing communities.

Municipality in Lublin also collaborate on city district levels with the aim to plan, provide and finance regulating works in city districts and involving municipality, citizens, public organizations and enterprises to fulfil such initiative.

Municipality compensate 50 per cent of water, sewerage and electricity costs, 70 per cent of roads pavements costs, 100 per cent of drainage system and road cover costs. Waterline, sewerage and gas-pipe were build with help of Lublin citizens. Such initiative shows that involving the people to development planning may lead towards improvement of organization public services and feel private investations.

Besides some municipalities from the system to support and to use reverse connection with main interested participants and made the other to include their ideas and proposals while adopting the decisions. They provide studies for gmins to point out public organizations, enterprises representatives or other groups with interests, experience and skill can be used to solve concrete problems.

Slovakia

Slovakia delivered from its super centralized system and gave greater part of power to local self-government. Slovakian Constitution which was adopted on the first of September 1991 proclaimed, that „each municipality is independent to take decisions concerning territory self-governing”. All questions of local self-governing, are solved on public meetings, local referendums or by municipality authority.³

Paragraph 26 guarantees freedom of speech and rights to receive information. Censorship is forbidden and declared, that „the press is not subordinate to state power”. Paragraph 30 gives for citizens „to take in governing by public affairs directly or by open election of their representatives”.

There are 2871 municipalities in Slovakia. Two from three parts of settlements have less than 500 inhabitants. In particular taking into account small dimensions of slovakian communities masses, the citizens are involved to take decisions on local level. Self-governing Centre was founded with finance help of International Development Agency (the U.S.A.) in 1996 in order to help the self-governing organs to become subordinated to their citizens. Nowadays the efforts are directed firstly on providing the elected officials with information necessary for better drawing people in making decision process. Though public organizations are rather strong in Slovakia everyday efforts are directed on study programmes. Two study appliances are worked out, one of them will be the conceptual basis of study course, another will provide local self-governing organs and citizens with concrete instruments pointing out such themes as meetings, sessions, how to settle conflicts etc. Besides Slovakian teachers, public organization representatives work on probation mastering main governing principles, teaching to obstaches, to make strategy of drowing in. Study course of environment prevention began on public base, stimulating local self-governing organs, public consultative councils and community meetings to solve common problems.

Hungary

Autonomy of 3168 communities in Hungary were resumed by the local self-governing law. Administrative division units are district, city, town, village. The Hungarian Constitution with all changes and addition of 1989 provides their citizens the right for local self-governing - „autonomous and

³ Central Europe Online, www.centraleurope.com/ceo/country/clovakia/constit/slcon01/html, on 08.11.98.

democratic work to solve local problems by certain communities and fulfilling by them of local state power in population interests.”⁴ Local self-governing organs are provided with wide seal power to loves problems of their communities. 90 percent Hungarian communities are not large village communities.

The Constitution of Hungary defends the citizens to receive such information which causes public interests and also supports press freedom. Election procedure promotes citizens drawing in just more. Decision of any question is considered to be adopted if at least 51 percent of vote persons voted for it or 85 percent of total number of voting people. Hungarian Law System about open session gives the right to be present at official meetings. So many communities are attended actively by people. Relatively small quantity and homogeneity of the most hungarian communities give the chance to citizens to tare part in decision process. One of the laws of 1990 makes possible for national and ethnic minorities to found their own organizations to govern on local and all national levels. In regions with considerably big quantity of gipsy population local self-governing organs took some not to leave this category of population out of decision process.

But as everywhere for Hungary a complicated problem is apathy and unbelief among people. Some settlements began to produce information campaigns but in general local self-governing organs do not carry out activity to inform people about their programs and measures. Therefore in many villages there are the so-called telehazes (TV cottages) – multifunctional information service centers. The first one was open at small library in settlement Nagymaros in 1994. Nowadays there 27 such TV cottages and 60 ones are in preparing process. They provide very valuable connection of small communities with external world. Some of them spread the information about local processes and problems.

The fact that central government demands from local authorities provide many necessary services using not big resources, stimulates to involve people. Local authority in many places appeals to citizens to know out what service providing level and what approach to it is satisfactory. And somewhere there are complex programs for detail analysis of people's needs. For example inhabitants of district Somogy took part in seminars intended to point out potential possibilities of their community, to analyze problems and needs and also to propose the ways to support existing owners' activity, to stimulate new enterprises and involve to participation another analogous ones. The same was in district Hajdu-Bihar. There the elected officials from three neighboring villages, representative of local self-governing organs and enterprises gathered to discuss and decide what the

⁴ Central Europe Online, www.centraleurope.com/ceo/country/hungary/constit/hucons09/html

local authority could and what could not do for providing of economical development and for struggle with unemployment. Due to this the decisions are adopted not only by official power but also by whole community. Besides the inhabitation got the stimulus to feel like people able to solve problems. Some municipalities provide interests of people to make budget and decisions within this process. This gives the possibility to point out the aim and tasks for each program element and finance this work, result of which can be better estimated. Clear formulation of measures to be taken and also corresponding illustrative materials - tables, diagrams etc. Help to understand how resources are used.

Romania

Romanian Constitution, which was adopted on referendum in December of 1991 has several statements that foresee transparency governing. Paragraph 30 defends freedom of speech and prohibits censorship. Paragraph 31 guarantees „access to any information, to which people are interested.”⁵ Authority and private mass-media are also obliged „to give trustworthy information in which people are interested.”

Last years the Government of Romania reviews the laws of self-governing. As it was foreseen the reforms will give more autonomy to local self-governing organs.

But nowadays Romanian city-communities are still controlled by the central government in all activity aspects and finance. Romanians considered to be complicated to collaborate with the government. After the revolution in 1990 administrative parts of municipalities were changed but their image and reputation remained on the same level. Little by little drawing in level raises as local self-governing organs become more and more open and transparent. Some communities, including Oradea and Piatra Neamt, reviewed their budget processes to make them more understandable for citizens. And though only 26 persons took part in the first city meeting in 1995 it became a turning point in relations between municipality and city community. In Romania to inform of citizens about budgeted process the special „letter-boxes” were installed. They serve as public advice for municipality to solve problems. Many communities organize public information centers which help to change information between authorities and citizens. There are 12 such centers in Romania and 22 are in organizing process. The study appliance „Activity of your public information center” is spread.

⁵ Central Europe Online, www.centraleurope.com/ceo/country/romania/constit/romcon03./html on 08.11.98

According to this analysis we can make the conclusions that drawing in citizens is the main aspect of democratic self-governing. Drawing level changes considerably depending on municipality. The most self-governing in Poland, Slovakia, Hungary and Romania provide this process more and more open, but few of them could involve the people in fact. The programs directed to activate citizens have to assistance to get information, to arrange mutual communication, administrative structure to answer the remarks, make programs of people activation and partnership with public organizations and groups.

Involving of citizens to solve problems and proposals help the local self-governing organs to use resources rightly. Besides the citizens teach, to discuss, analyse and solve problems on local level.

Question of mutual relations of local self-government with ungovernmental organizations with view of effective settlement of areas of socio-economic problems administration units of territorial is by scantily explored aspect of constitutional right.

So, activity of unstated organizations in creation of public society and market environment is very important „marketing” economy characteristic, as we have considerable losses of market status undertermination in Ukrainian economy. International donor organizations prefer cooperation with more energetic unbureaucratic unstate organizations, which are to do important payment for achieving of steady economic growth.

Therefore the mentioned partnership and other possible steps allow to arise functioning effectiveness of local self-governing in Ukraine, to overcome a crisis of local self-government and to go out from the situation and achieve European Charter level concerning local self-government.

Conclusions

According to this analysis we can make the that drawing conclusions in citizens is the main aspects of democratic self-governing. Drawing level changes considerably depending on municipality. The most self-governing in Poland, Slovakia, Hungary and Romania provide this process more and more open, but few of them could involve the people in fact. The programs directed to activate citizens have to assistance to get information, to arrange mutual communication, administrative structure to answer the remarks, make programs of people activation and partnership with public organizations and groups.

Involving of citizens to solve problems and proposals help the local self-governing organs to use resources rightly. Besides the citizens teach, to discuss, analyse and solve problems on local level.

Reviewers: *doc. JUDr. Mária Srebalová, PhD.*
JUDr. Lívia Trellová, PhD.

Bibliography:

Translated for source: Central Europe Outline,
www.Centraleurope.com/ceo/poland/polhome.html, in variant on 11.08.98.
Annual Report on Progress Towards USAID/Poland Targets and Indicators, Financial
Services Ltd., Woorsow, 1996.
Central Europe Online, www.centraleurope.com/ceo/country/clovakia/constit/slcon01/html, on 08.11.98.
Central Europe Online, www.centraleurope.com/ceo/country/hungary/constit/hucons09/html, on 08.11.98.
Central Europe Online,
www.centraleurope.com/ceo/country/romania/constit/romcon03./html, on 08.11.98.

Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comeniana (AFI UC) je vedecký časopis Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulty, ktorý vychádza dvakrát ročne. Pokrýva problematiku všetkých disciplín práva a chce poskytovať priestor pre prezentáciu plurality názorov a to rôznymi formami, ale predovšetkým výstupmi z vedeckého výskumu. Každý článok je recenzovaný dvomi recenzentmi.

Rozsah vedeckých článkov je minimálne 18 000 znakov (10 normostrán), články obsahujú abstrakt, kľúčové slová a zoznam použitej literatúry. Abstrakty (aj s názvom článku) a kľúčové slová sú v slovenskom/českom, nemeckom a anglickom jazyku.

Termín pre odovzdanie príspevkov do prvého čísla je do 15. apríla príslušného roku, do druhého čísla je do 15. októbra príslušného roku.

Bližšie informácie o formálnej stránke príspevkov sa nachádzajú na webovej stránke www.flaw.uniba.sk, služby, Oddelenie edičnej a vydavateľskej činnosti, resp. Vám ich poskytne tajomníčka redakčnej rady AFI Mgr. Eva Vlková, tel. 02/592 44 340, e-mail: eva.vlkova@flaw.uniba.sk

